

VERSENY- TÜKÖR

XII. évfolyam
2016

KÜLÖNSZÁM III.

Tanulmányok a pénzügyi piacokat érintő szabályozásról és versenyjogi jogalkalmazásról

- Babai-Belánszky Tamás: Tisztességtelen általános szerződési feltételek a gépjármű-finanszírozás körében
- Grimm Krisztina-Szoboszlai Izabella: Pénzügyekkel kapcsolatos tájékoztatások, kereskedelmi gyakorlatok a Gazdasági Versenyhivatal gyakorlata tükrében
- Hausmann Róbert-Tóth Tamás: Járműipari értéklánc a KKE régióban
- Horváth Botond: A bankközi referenciakamatok manipulációjának európai versenyjogi megítélése
- Kiss Nikolett-Baffa Gergely: Az egyoldalú díjemelés tárgyában lefolytatott fogyasztóvédelmi vizsgálatok és a kapcsolódó peres eljárások tapasztalatai
- Kóhalmi Attila-Martinovic Boris: A MIF sztori – avagy a bankközi jutalék tündöklése és hanyatlása – a bankközi jutalék versenyjogi megítélése az Európai Bizottság eljárásaiban
- Nagy Koppány-Szebelédi Ferenc-Szajkó Katalin: Az MNB etikus életbiztosítási koncepciójának háttere
- Pintér Ágnes Anna-Szőts Gergely: A bankközi referenciakamatok manipulációja felügyeleti aspektusból
- Potóczki Judit: A nyugdíjcélú öngondoskodás intézményesített formái és az állami szerepvállalás – hazai körkép

Tartalom

Előszó	3
<i>Babai-Belánszky Tamás</i> Tisztességtelen általános szerződési feltételek a gépjármű-finanszírozás körében	5
<i>Grimm Krisztina-Szoboszlai Izabella</i> Pénzügyekkel kapcsolatos tájékoztatások, kereskedelmi gyakorlatok a Gazdasági Versenyhivatal gyakorlata tükrében	14
<i>Hausmann Róbert-Tóth Tamás</i> Járműipari értéklánc a KKE régióban	25
<i>Horváth Botond</i> A bankközi referenciakamatok manipulációjának európai versenyjogi megítélése ...	39
<i>Kiss Nikolett-Baffia Gergely</i> Az egyoldalú díjemelés tárgyában lefolytatott fogyasztóvédelmi vizsgálatok és a kapcsolódó peres eljárások tapasztalatai	47
<i>Kőhalmi Attila-Martinovic Boris</i> A MIF sztori – avagy a bankközi jutalék tündöklése és hanyatlása – a bankközi jutalék versenyjogi megítélése az Európai Bizottság eljárásaiban	60
<i>Nagy Koppány-Szebelédi Ferenc-Szajkó Katalin</i> Az MNB etikus életbiztosítási koncepciójának háttere	69
<i>Pintér Ágnes Anna-Szóts Gergely</i> A bankközi referenciakamatok manipulációja felügyeleti aspektusból	82
<i>Potóczy Judit</i> A nyugdíjcélnél öngondoskodás intézményesített formái és az állami szerepvállalás – hazai körkép	89

VERSENYTÜKÖR 2016/különszám. (XII. évfolyam, III. különszám)

A Versenytükört a Gazdasági Versenyhivatal szakmai folyóirata.

A lapban közölt írások és az azokban megfogalmazott vélemények kizárólag a szerzők álláspontját tükrözik és azok sem a Gazdasági Versenyhivatal, sem pedig a Magyar Nemzeti Bank álláspontjának nem tekinthetők!

Megjelenik: eseti jelleggel.

Kiadja: a Gazdasági Versenyhivatal és a Magyar Nemzeti Bank.

A jelen kiadásért felel a Gazdasági Versenyhivatal szerkesztőbizottsága: Tóth András főszerkesztő, Bara Zoltán, Kovács András, Szilágyi Pál, Tóth Tihamér.

A Magyar Nemzeti Bank szerkesztőbizottsága: Windisch László, Freisleben Vilmos, Szeniczey Gergő, Nagy Koppány, Baksay Gergely.

Jelen különszám kiadásáért felel továbbá: Freisleben Vilmos, Horváth Botond.

Szerkesztőasszisztens: Heródek Ágota.

A folyóirat ingyenes.

Megrendelni és lemondani az alábbi e-mail címre küldött üzenettel lehet: versenytukor@gvh.hu.

A Versenytükört egyes számai elérhetők és letölthetők a www.gvh.hu Kiadványok/Versenytükört/Lapszámok oldalról.

A www.gvh.hu Kiadványok/Versenytükört/Szerzőknek oldalról letöltött módszertani útmutató alapján készült publikálásra szánt írások a versenytukor@gvh.hu e-mail címre küldhetők.

Kiadja a Wolters Kluwer Kft., felelős vezető: Tóth Gábor, a Wolters Kluwer Kft. ügyvezetője

Nyomdai előkészítés: KorrInfo Kft., nyomdai munkálatok: Starkiss Kft.

ISSN: 1787-5196

Tisztelt Olvasó!

A pénzügyi szolgáltatási szektor kulcsfontosságú a gazdaság szempontjából, amelyet mi sem bizonyít jobban, mint a 2008-ban indult világválság, amely habár már véget ért, de hatásai még most is érezhetők világszerte. A szektor hatékony, átlátható és jó működésének kialakításában a szabályozó és jogalkalmazó szervezeteknek különösen fontos szerepük van.

A jelen különszám célja bemutatni az utóbbi évek pénzügyi szektorral kapcsolatos hazai és európai uniós versenyjogi jogalkalmazási gyakorlatát, valamint a pénzügyi piacokat érintő szabályozási fejleményeket.

A fogyasztók pénzügyi döntéseit befolyásoló magatartások és gyakorlatok kapcsán lefolytatott versenyfelügyeleti eljárásokat bemutató tanulmány olyan témákat érint, mint a fogyasztócsoportok termékeivel kapcsolatos tájékoztatás jogszerűsége, a hitelkártyákkal kapcsolatos kereskedelmi gyakorlatok vagy a lakáshiteltermékek és személyi kölcsönök kommunikációs gyakorlata.

A bankközi referenciakamatok manipulációja kapcsán felmerült kartellügyekben hozott döntésekben kiszabott bírságok tükrözik, hogy milyen fontos a pénzügyi szektor, és hogy az Európai Bizottság mennyire elkötelezett a kartellekkel szembeni harcban. A LIBOR-kartellek feltárásában fontos szerepet játszott a Magyarországon még kevésbé alkalmazott engedékenységi eljárás, illetve a már Magyarországon is alkalmazható egyezségi eljárás, amelyek rövid bemutatása is megtalálható a bankközi referenciakamatok manipulációjával kapcsolatos döntések ismertetése mellett a tanulmányban.

A bankközi jutalékokkal foglalkozó tanulmány az Európai Bizottság joggyakorlatán keresztül mutatja be a bankközi jutalékok versenyjogi megítélését. Ebből látható, hogy míg az Európai Bizottság kezdetben egyedi mentesítés keretében tartózkodott a jogsértés megállapításától, addig a legutóbbi bankközi jutalékokkal kapcsolatos határozataiban már jogsértés megállapítása mellett döntött. A szerzők rámutatnak, hogy az Európai Bizottság a korábbiaktól eltérően a versenyjogi jogérvényesítés helyett a szabályozás eszközehez nyúlt a piacon felmerült versenyprobléma megoldása céljából.

Dr. Juhász Miklós

a Gazdasági Versenyhivatal elnöke

Tisztelt Olvasó!

Hazánk versenyképességének növeléséhez elengedhetetlen a pénzügyi közvetítőrendszerbe vetett közbizalom megerősítése, a rendszer tisztességes működésének és stabilitásának megteremtése, fenntartása.

Az előttünk álló kihívások leküzdésének és a közjó előmozdításának szolgálatában áll – ekként nagy örömmre szolgál – minden olyan kezdeményezés, amely a fenti célok hatékony megvalósítása érdekében szükséges közös szakmai gondolkodást, megoldáskeresést mozditja elő. E sorokkal is szeretném köszönetemet kifejezni a Gazdasági Versenyhivatal elnökének azon felkéréséért, amely alapján lehetőség nyílt arra, hogy a következő oldalakon a pénzügyi szektort érintő legfontosabb kérdéseket a Gazdasági Versenyhivatal és a Magyar Nemzeti Bank szakértői közösen, a felügyeleti és versenyjogi aspektusokat is megjelenítve áttekintsék, számot adva a hatáskörrel rendelkező hatóságok által elért eredményekről és a még előttünk álló aktuális kihívásokról.

A piaci szereplők fogyasztókkal és versenytársakkal szembeni – a szolgáltatásaikkal kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció kialakítása, illetve az alkalmazott általános szerződési feltételek kidolgozása és módosítása során is érvényre jutó – tisztességes magatartása, az átlátható, etikus működés biztosítása, továbbá a piaci mutatók objektív kialakítása a különszámban megjelenő tanulmányokból is kitűnően alapvető fontosságú feltételei a pénzügyi közvetítőrendszerbe vetett közbizalom helyreállításának.

Jelen kiadvány a pénzügyi piacokat érintő szabályozás és jogalkalmazás bemutatásán túlmenően egy olyan folyamat elindítását is szolgálja, amelynek során mind a hatóságok szakértői, mind a piaci szereplők képviselői körében újító elképzelések születhetnek az elérendő célok megvalósítását előmozdító lehetséges megoldásokat illetően.

Bízom abban, hogy a Tisztelt Olvasó partnerünk lesz ebben a közös gondolkodásban.

Matolcsy György
a Magyar Nemzeti Bank elnöke

Babai-Belánszky Tamás*

Tisztességtelen általános szerződési feltételek a gépjármű-finanszírozás körében

Unfair general contract terms in the field of vehicle financing

Abstract

The Central Bank of Hungary (MNB) takes firm steps towards reaching its strategic objectives, in order to restore the fair financial system and to strengthen public confidence. In the performance of its right to submit an action in the public interest, the MNB comprehensively evaluates whether the general terms and conditions that have been incorporated into a contract concluded between consumers and financial institutions meet the requirements of good faith and fair dealing. This above mentioned mandate is not completely new, however – due to the renewed approach accepted by the MNB – it is performed in an innovative and proactive way.

Currently, the MNB examines stipulations applied in the field of vehicle financing, and in the future the supervision will be extended to the field of other consumer credit, insurance and investment services.

This study aims to demonstrate the importance of the MNB's right to submit an action in the public interest, thus it gives an overview on the MNB's renewed approach, and it summarizes the actual experiences of the examinations.

Bevezető

A Magyar Nemzeti Bank („MNB”) újabb jogi eszköz alkalmazásával tesz határozott lépéseket stratégiai célkitűzései megvalósítására, a tisztességes pénzügyi rendszer és a közbizalom helyreállítására. Közérdekű keresetindításra irányuló hatáskörében átfogóan elemzi, hogy a felügyelete alá tartozó szolgáltatók által a fogyasztói szerződésekben alkalmazott általános szerződési feltételek megfelelnek-e a jóhiszeműség és tisztességesség követelményeinek. Maga a közérdekű keresetindítási jogosultság nem teljesen új keletű, de azt az MNB – megújult szemléletmódja szerint – korszerű és proaktív módon kitel-

jesíti. Az MNB a jelen tanulmány megírása idején a gépjármű-finanszírozás területén alkalmazott kikötéseket tekinti át, később pedig több évet átívelően az egyéb hitelezési, biztosítási és befektetési szolgáltatások feltételeit fogja vizsgálni. A tanulmány az MNB közérdekű keresetindítási hatáskörének jelentőségét kívánja érzékeltetni, ezért 1. részében áttekintést ad a jogosultság jogszabályi és szemléletbeli körvonalazódásáról, 2–3. részében pedig számot ad a jelenleg¹ az MNB által összegezhető tapasztalatokról.

* Fogyasztóvédelmi szakértő, Magyar Nemzeti Bank – Fogyasztóvédelmi Igazgatóság.

1 Az MNB vizsgálódása a tanulmány megírásakor folyamatban van, ezért csak az eredményességet nem befolyásoló részletességgel lehet róla beszámolni.

1. Az MNB fellépését megalapozó körülmények

A 2007-ben kezdődő és 2008-ban kiszélesedő globális pénzügyi válság hosszan elhúzódó következményei súlyos terheket róttak a társadalomra. A negatív hatásokat erősítették, hogy a piaci szereplők nem minden esetben a tisztességesség polgári jogi követelményét betartva igyekeztek biztosítani kihelyezéseik megtérülését. A szerződő felek személyében meglévő lényeges különbségek (pl. eltérő szakmai ismeretek, eltérő információk a szerződés tárgyáról stb.) olyan gazdasági-szakismereti egyensúlytalanságot eredményeztek, amely szükségessé tette a gyengébb szerződéses alkupozícióban lévő fél védelmét.²

2009-től kezdve ezért egyre több és egyre szigorúbb olyan törvényi rendelkezés jelent meg, amely a fogyasztók kiszolgáltatottságának csökkentése érdekében kötelező jelleggel határozta meg a fogyasztói hitelezési szerződések legfontosabb tartalmi elemeit. A törvénymódosítások jellemzően a kamatok, költségek és díjak meghatározásának és változtatási lehetőségeinek szabályozására irányultak. 2014 és 2015 az elszámolás, a forintosítás és a fair banki feltételekre való áttérés időszaka volt. Ennek során a fogyasztói kölcsön- és lízingszerződések jelentős többségére kiterjedően megtörtént a tisztességtelen egyoldalú szerződésmódosításokból és az árfolyamrész tisztességtelen alkalmazásából eredő fogyasztói hátrányok visszamenőleges rendezése, és a *fair* hitelezés legfontosabb elemeinek jövőre irányuló szigorú szabályozása.³

A jogalkotói folyamatba szervesen illeszkedően, az új törvényi előírások erőteljes érvényre juttatását is segítve, 2013. október 1. napjától a jegybanki és felügyeleti feladatok egyesítésével⁴ kezdte meg új

szemléletű, és a korábbiaknál aktívabb szerepvállalást megvalósító működését a Magyar Nemzeti Bank.

Az új jegybanki vezetés felügyeleti stratégiájának meghatározásakor kiemelt értéként fogalmazta meg a stabilitás és a közbizalom helyreállítását és megerősítését.⁵ A korábbi szabályozási és szervezeti keretek ugyanis nem voltak elég hatékonyak, ezért és sok egyéb okra visszavezethető módon a pénzügyi közvetítőrendszer egészébe és egyes szereplőibe vetett bizalom erőteljesen lecsökkent.⁶ Ilyen okként értékelhető a tisztességtelen szerződési feltételek – voltaképpen rendszerszintű – alkalmazása.

A pénzügyi rendszer szereplőinek, különösen is a fogyasztóknak a szolgáltatók iránti és a rendszerbe vetett bizalmának megerősítése, és a tisztességes, bizalmon és átláthatóságon alapuló verseny iránti igény megkívánta a fogyasztóvédelem szerepének újraértékelését is. Az egyedi ügyekben megvalósított következetes és határozott jogérvényesítés mellett olyan megoldásokra van szükség, amelyek a problémát az összes érintett fogyasztó tekintetében rendszer szinten tárják fel és kezelik, és egyidejűleg szigorúan szankcionálják.⁷ Az MNB úgy véli, hogy ez lehet a hatékony módja az intézményi és fogyasztóvédelmi kockázatok jövőbeni felépülése megelőzésének.⁸

Az egyes ágazati törvényekben meghatározott fogyasztóvédelmi rendelkezések érvényre juttatása erőteljesen érvényesített szankcionálás, arányos bírságolás és fogyasztóbarát, tisztességes szolgáltatói magatartás előmozdítása révén lehetséges.⁹

Azt is látni kell azonban, hogy az ágazati törvényekben megjelenő mind szigorúbb fogyasztóvédelmi rendelkezések csak a legjelentősebb, a pénzügyi rendszer egészének működését befolyásoló és társadalmi szinten jelentkező problémák megoldására irányulhatnak, és a fogyasztók legfontosabb jogai-

2 A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának a fogyasztói szerződés érvényességével kapcsolatos egyes kérdésekről szóló 2/2011. (XII. 12.) PK számú véleményében foglalt megállapítás nyomán.

3 A Küriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény; az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény; az egyes fogyasztói kölcsönszerződésekből eredő követelések forintra átváltásával kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2015. évi CXLV. törvény; végül a fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2014. évi LXXVIII. törvény.

4 A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény („MNBtv.”).

5 Magyar Nemzeti Bank: Az MNB felügyeleti stratégiája – összefoglaló (2014–2019) 1. <https://www.mnb.hu/letoltes/14-07-31-felugyeleti-strategia-abra-1.pdf> (letöltés: 2016. 03. 23.).

6 Magyar Nemzeti Bank: 2014. évi Pénzügyi Fogyasztóvédelmi és Piacfelügyeleti Jelentés, Kiadta: Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2014, 7.

7 Lásd Magyar Nemzeti Bank (6. lj.), 19.

8 Lásd Magyar Nemzeti Bank (6. lj.), 7.

9 Lásd Magyar Nemzeti Bank (6. lj.), 19.

nak és érdekeinek érvényesülését garantálják. Tételes jogalkotás által nem ragadható meg, nem szabályozható valamennyi olyan feltétel, amely a fogyasztóval szemben visszaélésre ad lehetőséget. Ne feledjük, hogy polgári jogi jogviszonyokról, egyedi szerződésekről van szó, melyeket elsődlegesen a felek szerződési szabadsága és a Polgári Törvénykönyv diszpozitivitása hatja át, a szerződés konkrét tartalmát csak kivételesen írják elő kógens rendelkezések.

A fogyasztói szerződések részletes tartalma, azok egyes feltételei a polgári jog rendszerében, a jóhiszeműség és tisztességesség követelményei szerint értékelhetők. Az egyedi szerződések tisztességtelen feltételeivel szemben pedig a sérelmet szenvedő fél léphet fel polgári jogi úton. Az általános szerződési feltételekkel szembeni hatékony fellépés azonban nem biztosítható kizárólag az egyéni igényérvényesítés lehetőségének megteremtésével. A fogyasztók ugyanis gyakran nem ismerik fel, hogy a velük szerződő és a szerződés feltételeit diktáló fél tisztességtelen feltételt alkalmaz, valamint gyakran nincsenek abban a helyzetben, hogy a peres eljárás költségét vállalják. Figyelemre méltó, hogy a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen szerződési feltételekről szóló 93/13/EGK tanácsi irányelv is abból indul ki, hogy a fogyasztói szerződésekben jelen lévő egyenlőtlenség kizárólag egy harmadik fél fellépésével egyenlíthető ki.¹⁰

Ilyen, a fogyasztók széles körének és a tisztességes pénzügyi rendszer mint közérdek védelmében fellépő harmadik fél lehet az MNB, amelynek aktív polgári jogi szerepvállalása egyúttal a fogyasztóvédelmi jogalkotási folyamat célkitűzéseinek kiteljesítését is jelentheti, a törvények által nem érintett szerződési feltételeknek a tisztességesség követelményeihez való hozzáigazításával.

A tisztességtelen általános szerződési feltételekkel szembeni fellépését az MNB – fentebb kifejtett megújult szemléletét megvalósítva – *átfogóan* kívánja végezni, egy-egy pénzügyi terület valamennyi meghatározó szereplőjére kiterjedően. Ugyancsak alapvető törekvés a *teljes körűség*, a vizsgált szektor

által az adott termékre alkalmazandó valamennyi szerződéses kikötés áttekintése. Az MNB továbbá *megelőző* jelleggel kíván fellépni avégett, hogy az újonnan kötendő szerződések ne tartalmazzanak tisztességtelen feltételeket, a már megkötött szerződésekből pedig azt megelőzően kiküszöböljék az aggályos kikötéseket, mielőtt azok alapján hátrány érne a fogyasztókat. Végül az MNB *valamennyi érintett fogyasztót felölelően* kívánja előmozdítani a tisztességes szolgáltatói magatartást.

Az MNB-t a jelen tanulmányban bemutatott vizsgálódásának megkezdése idején az MNBtv. „pusztán” közérdekű igényérvényesítésre jogosította fel,¹¹ amely jogi eszköz a már bekövetkezett konkrét jogsértést megvalósító egyedi jogsértővel szembeni fellépést teszi lehetővé abban az esetben, ha a jogsértő tevékenység a fogyasztók széles, a jogsértés körülményei alapján meghatározható körét érinti. Ez a lehetőség az MNB új szemléletének és stratégiai céljainak megvalósítására nem kellően hatékony,¹² a valóban eredményes fellépést a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény („Ptk.”) 6:105. § szerinti közérdekű keresetindítás biztosíthatja. Ezért az MNB kezdeményezte az MNBtv. módosítását, aminek eredményeként jogosulttá vált¹³ közérdekű kereset előterjesztésére. Ennek köszönhetően az MNB olyan hathatós eszközt kapott, amely által lehetővé vált az általános szerződési feltételek tisztességességének valóban hatékony, a fenti szempontok szerinti előmozdítása.

Az MNB vizsgálódásának indokoltságát erősítette meg az is, hogy a Kúria egy gépjármű-finanszírozási céggel szemben indított közérdekű perben hozott felülvizsgálati ítéletével („Ítélet”) megállapította számos olyan általános szerződési feltétel tisztességtelenségét, amelyet egyébként a gépjármű-finanszírozás területén széleskörűen alkalmaztak a szolgáltatók.

Az Ítéletre és a gépjárműhitelekkel összefüggő – társadalmi szinten is – jelentős problémákra figyelemmel az MNB elsőként a gépjármű-finanszírozást végző szolgáltatók által alkalmazott általános szer-

10 BENEDEK Károly–BESENYEI Lajos–DOMÉ Györgyné–GELLÉRT György–HARMATHY Attila–KECSKÉS László–KEMENES Béla–PETRIK Ferenc–SÁRKÖZY Tamás–SÓTH Lászlóné–SZILÁGYI Dénes–VÉKÁS Lajos–ZOLTÁN Ödön: Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez, Kiadó: Wolters Kluwer Kft., a 209/B. §-hoz fűzött kommentár 1. pontja.

11 Az MNBtv. 164. § szerint.

12 A közérdekű igényérvényesítés jogi eszköze természetesen egyéb vonatkozásokban igen hasznos eszköz, a megjegyzés kizárólag a tanulmányban ismertetett átfogó, preventív, teljes körű és proaktív vizsgálódás relációjában értendő.

13 A pénzügyi közvetítőrendszer egyes szereplőit érintő törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2015. évi CCXV. törvény 105. §-a nyomán az MNBtv. 164. § (9) bekezdés alapján „Az MNB a 4. § (9) bekezdésben meghatározott feladatkörében – a Ptk. 6:105. §-a alapján az abban foglalt szabályok szerint – közérdekű keresetet terjeszthet elő a fogyasztó és a pénzügyi intézmény közötti szerződés részévé váló tisztességtelen általános szerződési feltétel érvénytelenségének megállapítása iránt.”

ződési feltételek vizsgálatát kezdte meg. 2015 nyarán felhívással fordult a Magyar Bankszövetséghez és a Magyar Lizing Szövetséghez, majd közvetlenül is a gépjármű-finanszírozási piac 21 meghatározó szereplőjéhez. Ezt követően mélyrehatóan elemezte valamennyi olyan pénzügyi intézmény általános szerződési feltételeit, amelyek jelenleg is kötnek gépjármű-finanszírozásra irányuló, új fogyasztói szerződéseket. Elemzésének elsődleges tapasztalatait mutatja be a tanulmány 2. és 3. része.

2. Az általános szerződési feltételek elemzésének módszere és elsődleges tapasztalatai

Az MNB-nek a jelen tanulmányban bemutatott vizsgálódása kilenc, az adott piacon jelenleg is aktív pénzügyi intézményt érint. Az MNB közérdekű keresetindítási hatáskörében fellépve azt kívánja elérni, hogy a szolgáltatók a szerződési feltételeiket és gyakorlatukat a jóhiszeműség és tisztességesség követelményeihez igazítsák. A változtatások eredményeként a pénzügyi intézmények szabályzatainak tartalma egyszerűsödhet, illetve közeledhet egymáshoz, ami elősegítheti, hogy a fogyasztók könnyebben átláthassák a különféle szolgáltatók által alkalmazott szerződéses feltételeket.

Pergazdaságossági szempontok miatt, vagyis a polgári perrel együtt járó (pl. az időbeli elhúzódból vagy a felmerülő költségekből eredő) terhek elkerülése érdekében a keresetindítást megelőzően indokolt az MNB által aggályosnak ítélt szerződéses kikötések peren kívüli egyeztetése. A gyors és hatékony megoldás elérése érdekében ezért a kereset előterjesztésére akkor kerül sor, ha a jogvita peren kívüli rendezésére tett kísérlet nem vezet eredményre. A várakozásoknak megfelelően hatékony formának bizonyult a perindítást megelőző felhívás, mert a megkeresett pénzügyi intézmények nagyfokú együttműködést tanúsítottak, és perindításra egyelőre nem volt szükség.

Az MNB a tisztességtelenségre vonatkozó aggályait – szintén a hatékonyság jegyében – az újonnan kötendő gépjármű-finanszírozási szerződésekhez¹⁴

alkalmazott általános szerződési feltételek tárgyában fogalmazza meg. A pénzügyi intézményektől azonban azt várja el, hogy a szükséges módosításokat valamennyi még hatályos – vagyis az összes még élő szerződést lefedő – szabályzatukban átvezessék. A módosítások révén így kikerülnek az MNB által tisztességtelennek tartott szerződési feltételek a vizsgált pénzügyi intézmények összes fogyasztói szerződéséből, és e feltételek a jövőben megkötendő szerződéseknek sem képezhetik részét.

Az elemzést az MNB arra figyelemmel végzi, hogy a szolgáltatók által fogyasztói szerződésekben alkalmazott általános szerződési feltételek megfelelnek-e a Ptk.-ban írt követelményeknek,¹⁵ figyelemmel az Ítéletben kifejtettekre is. A középpontban a jogok és kötelezettségek egyensúlya, az egyensúly megbomlásának elkerülése áll. Különös mérlegelést kíván meg ezért az adott szabályozási megoldás – valamely jog vagy kötelezettség kimondásának – indoklottsága és arányossága, ennek megítéléséhez pedig egyidejűleg kell figyelemmel lenni a prudenciális és a fogyasztóvédelmi szempontokra. Egyfelől alapvető érdek fűződik ugyanis a pénzügyi intézmények prudens, megbízható, biztonságos működéséhez, vagyis biztosítani kell a hitel és a vele összefüggésben felmerülő költségek megtérülését. Másfelől e cél elérése érdekében nem hárítható indokolatlan és aránytalan mértékű teher a fogyasztókra.

Az MNB fentebb említett előzetes felhívása ellenére valamennyi szolgáltatónál feltárt olyan szerződési feltételt, amely tartalmilag lényegében azonos az Ítélet alapján tisztességtelennek minősülő valamely kikötéssel.¹⁶ Az MNB azonban nem csupán az Ítéletben szereplő vagy azokhoz tartalmilag hasonló kikötések előfordulását ellenőrizte, hanem érdemben megvizsgálta az egyes szolgáltatók által az érintett szerződéses körben alkalmazott valamennyi általános szerződési feltételt.

A vizsgálódás általános tapasztalata, hogy tisztulni látszik a gépjármű-finanszírozási szolgáltatók piaca, elmozdulás érezhető a tisztességes hitelezés és a tisztább verseny irányába.

Az elmúlt években nagy visszhangot kapott, kivívóan aggályos kikötések (így különösen a fogyasztói jogokról való előzetes lemondások, az aránytalan költségek, az egyoldalú módosítások, kötelezően

14 Megjegyzendő, hogy ma szinte kizárólag pénzügyi lízinget nyújtanak a szolgáltatók, kölcsönszerződés megkötésére csak elvétve kerül sor.

15 Ptk. 6:102-104. §

16 A legjellemzőbb ilyen feltétel a gépjármű önhatalmú birtokbavételére feljogosító rendelkezés. Részletes bemutatása később.

igénybe veendő kapcsolt szolgáltatások, a vételi joggal kapcsolatos tisztességtelen rendelkezések, a törzskönyv indokolatlan visszatartása) különböző okokból kifolyólag ugyan,¹⁷ de nem voltak megtalálhatók a vizsgált általános szerződési feltételekben.

A vizsgálódás eredményeként aggályosnak tartott valamennyi szerződési feltétel részletes, indokolással is alátámasztott bemutatása meghaladja a jelen tanulmány kereteit. A fogyasztókat és a pénzügyi intézményeket leginkább érintő problémakörök bemutatását és a feltárt jelentősebb kikötések – nem teljes körű – felsorolását a tanulmány 3. része tartalmazza.

3. A feltárt leginkább aggályos kikötések bemutatása

3.1. A gépjármű lízingbeadó általi önhatalmú visszavétele

A kikötések ismertetését több szempontból is a gépjármű önhatalmú birtokbavételére feljogosító általános szerződési feltétellel indokolt kezdeni. Ezen kikötés tisztességtelenségét az Ítélet is kimondta, ennek ellenére a vizsgált szabályzatok csaknem mindegyike tartalmazott ilyen tartalmú rendelkezést. A fogyasztókat legérzékenyebben talán ez a szolgáltatói jogosultság érinti. A szolgáltatók számára pedig a gépjármű jelenti a legfontosabb biztosítékot, és a szerződés megszegése esetén a gépjármű birtokának megszerzése a legfőbb eszköz a fizetés kikényszerítésére, illetve a megtérülésre. E körben lehetett hallani visszaélésekről mindkét oldalról: egyfelől a gépjármű erőszakos vagy meglepetésszerű birtokbavételéről, fogyasztói részről pedig a gépjármű szétszereléséről, használhatatlanná tételéről.

Az Ítélet értelmében önhatalmúnak minősül a lízingbeadó fellépése, ha az nem a jog által biztosított eszközökkel történik. A vizsgált szabályzatok kikötései arra adtak felhatalmazást a lízingbeadó részére, hogy a jogi út igénybevétele helyett, a jog által meg nem engedett módon saját maga birtokba vegye a gépjárművet vagy erre másnak megbízást adjon. Ez a magatartás önmagában önhatalmú fellépést, a jog saját erővel való kikényszerítését jelenti, ezért az arra feljogosító rendelkezés akkor is

aggályos, ha nem tartalmazza kifejezetten az „önhatalmú” szót. A lízingbeadó természetesen megvonhatja a használat jogát, kötelezheti a fogyasztót a gépjármű átadására, és a fogyasztó szerződésszegést követ el, ha nem tesz eleget ezen kötelezettségének. A fogyasztó szerződésszegése azonban nem jogosíthatja fel a lízingbeadót arra, hogy jogszabályba ütköző módon szerezzék meg a gépjármű birtokát. Ezért kerülni kell minden olyan megfogalmazást, ami egyoldalú visszavételi jogosultságra enged következtetni. A másnak adott ügyintézési megbízás esetében is azt kell világossá tenni, hogy a gépjármű átadás-átvétele kizárólag a fogyasztó – egyébként szerződésből eredő – együttműködési kötelezettségének teljesülése mellett lehetséges.

A szerződéses feltétel kiküszöbölésével előtérbe kerülhetnek az együttműködésen alapuló megoldási módok (pl. átütemezés), illetve egyéb biztosítékok előírása.

Előfordult olyan szerződési feltétel is, amely a gépjármű külföldre vitelének megakadályozására jogosítja fel a lízingbeadót. Bár a megfogalmazás nem tér ki a visszavételre, azonban azt sem taglalja, hogy milyen eszközökkel és módon kerülhet sor a megakadályozásra. A visszaélésszerű joggyakorlás megelőzése, kizárása érdekében ezért egyértelművé kell tenni, hogy a felhatalmazás nem jogosíthatja fel a lízingbeadót jogszabályba ütköző, önhatalmú fellépésre.

3.2. A visszavett gépjárművek értékesítése

A visszavett gépjárművekkel kapcsolatban az MNB az értékesítés módját meghatározó rendelkezéseket kifogásolta több esetben. Elvileg mindkét fél abban érdekelt, hogy minél jobb állapotban, minél gyorsabban és minél magasabb áron történjen meg az értékesítés. A gyakorlatban azonban számos tényező ezen érdekek ellenében hat, és az értékesítés elhúzódnak, ezáltal a gépjármű állagromlását eredményezi, ami miatt a lízingbeadó a gyorsabb, de alacsonyabb áron történő, biztos megoldásokat részesítheti előnyben. Ennek ellenkezője is előfordulhat, amikor a lízingbeadó nem is törekszik a kedvező feltételek szerinti értékesítésre arra alapozva, hogy a

17 A változások háttérben leginkább új jogszabályi előírások, időközben megszületett bírósági ítéletek, valamint a kölcsönszerződések helyett a lízingszerződések térnyerése áll.

fogyasztóval szembeni követelését mindenképpen érvényesíti, függetlenül a befolyó vételár mértékétől. A garanciát az jelentheti, ha nem egyoldalúan a lízingbeadó döntési és intézkedési körébe tartozik az értékesítés feltételeinek alakítása, hanem lehetőség nyílik a felek együttműködésére. Azok a szerződési feltételek minősülhetnek ezért tisztességtelennek, amelyek nem biztosítják az értékesítés nyilvános voltát, a lízingbevevő, illetve külső partnerek bevonását, ezáltal az értékesítés feltételeinek optimalizálását. Aggályosak ezért azok a rendelkezések, amelyek külső kontrollálhatóság nélkül teszik lehetővé, hogy a lízingbeadó „szabadkézből”, „saját belátása szerint”, a fogyasztó előtt ismeretlen „előzetes megállapodás” alapján értékesítse a gépjárművet. Azonos elvek mentén szükséges biztosítani a gépjármű értékének (vételárának) megállapítását is.

3.3. Előtörlesztési szabályok

Az előtörlesztéssel összefüggésben csaknem mindegyik vizsgált szolgáltatónál feltárt az MNB aggályos kikötést. A jogalkotó már egy 2010. évi törvény¹⁸ indoklásában a következőket írta:

„Elterjedt gyakorlat a pénzügyi intézmények között, hogy tiltják, vagy csak magas költség megfizetése mellett teszik lehetővé a hitel előtörlesztését. A törvény ezért biztosítani kívánja, hogy a fogyasztót ne akadályozzák az indokolatlan költségek abban, hogy éljen a számára megnyílt előtörlesztés lehetőségével.”

A fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény („Fhtv.”) 23. §-a¹⁹ biztosítja a fogyasztó előtörlesztéshez való jogát. A lízingbeadó köteles biztosítani ezen jog hatékony érvényesíthetőségét, ezért nem határozhat meg olyan adminisztratív vagy egyéb szabályokat, amelyek indokolatlanul korlátozzák az előtörlesztéshez való jog szabad gyakorlását. Az MNB tapasztalatai szerint az előtörlesztést kizáró vagy érdemben akadályozó szerződéses feltételek már nem jellemzők, azonban több olyan kikötést tárt fel, amely nehezítheti az előtörlesztést.

Több szolgáltató szabályzata alapján a fogyasztó előtörlesztési szándékának bejelentését követően aránytalanul hosszú idő elteltével történhet meg az előtörlesztés teljesítése, illetve elszámolása, a szer-

ződés teljesítéssel való tényleges megszűnése vagy résztörlesztés esetén a szerződés módosítása. Különösen is aggályosak azok a rendelkezések, amelyek a lízingdíj esedékességéhez kötik az elszámolást, illetve a szerződés megszűnését, de ha az esedékességet megelőző bizonyos (az adott esetekben igen távoli) időpontot követően jelenti be a fogyasztó az előtörlesztési szándékát, akkor csak a rákövetkező esedékességkor érvényesül érdemben az előtörlesztés. Az ilyen kikötéseket alkalmazó pénzügyi intézményeknél akár 4-6 hétig is eltarthat az előtörlesztési folyamat. A kikötés a túlzott időigény mellett a fogyasztóra azért is hátrányos, mert olyan időszakra is felszámolható szerződéses kamat, amely időszakra tisztességes feltételek mellett már nem lenne lehetőség a szerződésnek az előtörlesztés folytán való korábbi megszűnésére figyelemmel.

Az előtörlesztéssel kapcsolatban két esetben problémát jelentett, hogy nem volt előre, a fogyasztók számára írásban meghatározva az előtörlesztés díjának mértéke, ami lehetőséget biztosít arra, hogy a lízingbeadó esetenként akár eltérő, illetve indokolatlan és túlzott mértékű díjat számítsion fel.

Két szolgáltató esetében az előtörlesztés szabályai nem átlátható és félreérthető módon keveredtek a felmondás, illetve a szerződésmódosítás szabályaival. Az egyértelműség hiányán túl alapvető problémát az jelentett ezekben az esetekben, hogy az előtörlesztési (a szabályzatokban felmondási, illetve szerződésmódosítási) szándék jelzését követően a szerződés a szerződési feltételek szerint szükségképpen megszűnik, illetve módosul függetlenül attól, hogy a teljesítés megtörténik-e. Így, ha a fogyasztó utóbb bármilyen oknál fogva mégsem tudja teljesíteni befizetési kötelezettségét, a szerződés eredeti feltételek szerinti továbbélésére már nincsen lehetősége.

Előfordult olyan rendelkezés is, amely szerint a részleges előtörlesztés következményeként a fix kamatozású szerződés változó kamatozású lesz, és ehhez a lízingbevevő köteles hozzájárulni. A kamat mértékének esetleges kedvezőtlen változása azonban alkalmas lehet arra, hogy a fogyasztót visszatartsa a részleges előtörlesztéstől, a kötelező hozzájárulás előírása pedig valójában egyoldalú hatalmasságot jelent a lízingbeadó számára. Mindezek miatt a szol-

¹⁸ Az egyes pénzügyi tárgyú törvényeknek a nehéz helyzetbe került lakáscélú hitel felvevő fogyasztók megsegítése érdekében szükséges módosításáról szóló 2010. évi XCVI. törvény.

¹⁹ Fhtv. 23. § (1) bekezdés: „A fogyasztó minden esetben élhet a hitel részleges vagy teljes előtörlesztésével.”

gáltató nem fűzhet olyan jogkövetkezményt az előtörlesztéshez, amely a fogyasztó helyzetét elnehezítheti, mert ez a joggyakorlás szabadságát korlátozza.

Az Fhtv. 23. §-a alapján a fogyasztó feltétel nélkül jogosult az előtörlesztésre. Ennek ellenére jellemző az a korlátozás, hogy előtörlesztésre csak az jogosult, akinek nincsen lejárt tartozása. E feltétel előírása alkalmas lehet arra, hogy a lejárt tartozás rendezéséig a lízingbeadó visszautasítsa az előtörlesztési szándékot. Emellett indokolatlannak is tűnik a rendelkezés, mert a lejárt tartozások elszámolása megtörténhet az előtörlesztés keretében. A feltétel előírása felesleges, adminisztratív jellegű, elhúzódó ügyintézési lépéseket tesz lehetővé.

3.4. Biztosítási szerződésre vonatkozó rendelkezések

Az MNB több esetben aggályosnak találta a gépjárművek biztosítására vonatkozó rendelkezéseket. A lízingbeadónak a megtérülés érdekében alapvető érdeke fűződik a gépjármű biztosítottságához, ezért rendszerint előírja casco szerződés megkötését. A biztosítási fedezettség folyamatos fennállása érdekében több szolgáltató is úgy rendelkezett, hogy a biztosítási szerződést a lízingbevevő nem mondhatja fel.

A biztosítási szerződés lízingbevevő általi felmondásának abszolút tilalma azonban indokolatlan, mivel a valódi érdek a biztosítottság folyamatos fennállása, továbbá a tilalom a fogyasztóra hátrányos, mert a szerződési szabadsága korlátozásával elzárja annak lehetőségétől, hogy kedvezőbb, de azonos biztosítottsági mértéket jelentő feltételekkel másik biztosítást kössön.

Más szolgáltatók a hozzájárulásukhoz kötik a biztosítási szerződés lízingbevevő részéről történő felmondását, módosítását. Ilyen esetekben az egyértelmű, kiszámítható és egységes jogalkalmazás érdekében indokolt megjelölni, hogy milyen kritériumok mentén mérlegelve dönt a lízingbeadó a hozzájárulás megadásáról vagy megtagadásáról.

Aggályosnak találta az MNB azokat a szerződési feltételeket is, amelyek kizárták a casco, illetve casco nélküli szerződéses konstrukciók közötti váltás lehetőségét a fogyasztó számára. Az ezen konstrukciók közötti átjárhatóság tilalma a lízingbevevő szerződési szabadságának indokolatlan korlátozásával megfosztja a lízingbevevőt annak lehetősé-

gétől, hogy a biztosítottság szintjének fenntartása mellett számára kedvezőbb fizetési vagy egyéb feltételek szerinti konstrukcióba térjen át. Továbbá, amennyiben a lízingbeadó általában biztosítja a lízingbevevők számára a cascomentes konstrukció lehetőségét, akkor elvárható, hogy ezt ne csak a szerződéskötést megelőzően, hanem a szerződés egész időtartama alatt választhatóvá tegye a fogyasztók számára, de legalábbis ne zárja ki a váltás lehetőségét.

Előfordul, hogy a lízingbeadó kedvezőbbnek ítélt meg valamely biztosítót vagy annak szolgáltatóit, ezért igyekszik azt előnyben részesíteni. Két vizsgált szolgáltatónál előfordult olyan szerződési feltétel, amely lehetővé tette a lízingbeadó számára a biztosító vagy a biztosítók meghatározott körének kijelölését. E kikötés azért aggályos, mert egyfelől aránytalanul korlátozza a lízingbevevő szerződési szabadságát, másfelől torzítja a versenyt (ez utóbbi ugyanakkor értelemszerűen nemigen értelmezhető a tisztességtelenség körében). Az adott biztosító igénybevételének kötelező előírása kizárja annak lehetőségét, hogy a fogyasztó más biztosítónál kedvezőbb feltételekkel kössön biztosítást. A biztosítótársaságok közül nem részesíthetők előnyben egyes biztosítók, illetve nem zárhatók ki mások. Ha a lízingbeadó a biztosítottság megfelelő szintjét kívánja garantálni, akkor a kikötés akkor lehet tisztességes, ha a biztosítási termék tárgyában határoz meg olyan kritériumokat, amelyek a szolgáltató megítélése szerint megfelelő biztonságot nyújtanak számára (pl. mire terjedjen ki a biztosítás, önrész mértéke stb.).

Szintén a biztosítási szerződésekkel összefüggésben találta aggályosnak az MNB azokat a szerződéses kikötéseket, amelyek korlátozták vagy nem biztosították egyértelműen a gépjármű károsodása miatt járó biztosítási összeg kifizetését a fogyasztó részére. Így tisztességtelenné minősülhet az a szerződéses feltétel, amely a lízingbeadó lehetőségeként és nem kötelességeként szabályozza a kifizetést, amennyiben a fogyasztó a gépjárművet igazoltan és megfelelően helyreállította, és tartozása nincsen, továbbá amely lehetővé teszi, hogy az összeget a lízingbeadó egyoldalúan előtörlesztésre fordítsa.

3.5. Költségek felszámítása

A szerződéssel összefüggésben felmerülő költségek felszámítása, fogyasztóra terhelése mindig is a pénzügyi fogyasztóvédelem kiemelt kérdése volt. A költségekre és díjakra vonatkozó, egyre szigorodó

jogszabályi rendelkezéseknek is köszönhetően kivívóan tisztességtelen kikötést nem tartalmaztak a vizsgált szabályzatok. Több pénzügyi intézmény azonban nem kellően világosan rendelkezett a költségek felszámításának szabályairól. Pontatlan, nem egyértelmű rendelkezések miatt egyes esetekben a fogyasztó számára nem lehetett átlátható, hogy milyen mértékű költségeket köteles viselni például felmondás és behajtási intézkedések esetén.

3.6. Kézbesítési vélelem

Csaknem valamennyi érintett pénzügyi intézmény alkalmazta azt a kikötést, hogy a lízingbevevőnek küldött küldemények a feladást követő bizonyos napon kézbesítettnek tekintendők. Az általános szabályok szerint – ahol a kézbesítés megtörténtének bizonyításához a feladónak jogi érdeke fűződik – kétség esetén a feladónak kell bizonyítania (pl. átvételi elismervénnyel, tértivevényel), hogy a kézbesítés megtörtént. Ezzel szemben a kifogásolt rendelkezés a fogyasztó hátrányára vélelmet állít fel

a kézbesítettségre. Annak alapján az általános szabályoktól eltérően nem a lízingbeadó köteles bizonyítani egy általa feladott küldemény kézbesítettségét, hanem a fogyasztó kényszerül adott esetben bizonyítani, hogy a küldeményt egyáltalán nem vagy a vélelemtől eltérő időpontban kapta meg. A megfordított bizonyítási teher továbbá aránytalanul nehéz, egyes esetekben lehetetlen feladatot ró a fogyasztóra.

3.7. A feltárt aggályos kikötések áttekintő felsorolása

A tisztességtelen általános szerződési feltételekkel szembeni fellépés eredményeinek érzéltetésére érdemes összefoglalóan felsorolni az MNB által aggályosnak ítélt jelentősebb szerződéses kikötéseket. Fontos megjegyezni, hogy a példaként említett szabályozási megoldások nem feltétlenül az alábbiakban szereplő módon, hanem jellemzően az adott, egyedi megfogalmazásukban és szövegösszefüggéseikben minősülhetnek tisztességtelennek.

	Kifogásolt szerződéses rendelkezések
Gépjárművel való rendelkezés korlátozása	<ul style="list-style-type: none"> - A lízingbeadónak a gépjármű önhatalmú birtokbavételére való feljogosítása. - Külföldre vitel akár önhatalmú megakadályozásának lízingbeadói joga. - Visszavett gépjármű nem nyilvános értékesítési lehetősége. - Beépített extrák értékével való elszámolás nem világosan rendezett.
A fogyasztó pénzügyi érdekeit közvetlenül érintő kikötések	<ul style="list-style-type: none"> - Előtörlesztés elszámolására indokolatlanul hosszú idő meghatározása. - Az előtörlesztés szabályai nem átláthatók. - Az előtörlesztés költségének mértéke nem szabályozott. - Részleges előtörlesztést követően változó lesz a kamat. - Előtörlesztés nem lehetséges, ha a fogyasztónak lejárt tartozása van. - Részbeni előtörlesztés kizárása. - A lízingbeadó előírhatja, hogy mely biztosítóval kell, illetve lehet biztosítási szerződést kötni. - A fogyasztó nem mondhatja fel a biztosítási szerződést. - A biztosítási összeg fogyasztó részére történő kifizetése nem kellően rendezett. - Nem egyértelmű, hogy az elszámolt kamatkülönbözetet milyen szabályok szerint kell meg-, illetve kifizetni. - A lízingbeadó az ajánlati kötöttsége ellenére a szerződéskötést megelőzően megemelheti a kamatot. - A fogyasztó elveszti az addigi befizetéseit, ha a lízingbeadó a tulajdonszerzésének megghiúsulása miatt eláll a szerződéstől. - Nem világosan rendezett a lízingdíj emelésének lehetősége a gépjármű vételárának adásvételi szerződés megkötését követő emelkedése esetén. - A szerződéskötési díj meghatározására vonatkozó szabályok nem világosak. - Visszavett gépjármű értékének megállapítása nem kellően objektív. - Esedékesség napjának beszámítása a késedelmes időszakba. - Költségek viselésére, felszámítására vonatkozó rendelkezések nem egyértelműek. - A felek közötti elszámolás szabályai nem átláthatók. - A biztosítékok értékbecslésének költségét akkor is a fogyasztó viseli, ha a lízingbeadó érdekkörében felmerült okból szükséges az értékbecslés.
A felek közötti kapcsolattartásra vonatkozó kikötések	<ul style="list-style-type: none"> - A bizonyítási terhet a fogyasztó hátrányára megfordító kézbesítési vélelem. - A lízingbeadói küldemény postai feladásának igazolásához nem szükséges postai igazolás, hanem elegendő egy belső irat vagy nyilvántartás. - Bizonytalan azon lízingbeadói küldemények köre, amelyek elmaradása esetén a fogyasztót jelzési kötelezettség terheli. - Kézbesítettnek minősül a küldemény akkor is, ha azt nem a fogyasztó, hanem a gépjármű mindenkori birtokosa veszi át.

	Kifogásolt szerződéses rendelkezések
A fogyasztó egyéb jogát csorbitó kikötések	<ul style="list-style-type: none"> - Az azonnali hatályú felmondásra vonatkozó rendelkezések indokolatlanul hátrányosak a fogyasztóra. - A fogyasztó kötelező nyilatkozata arról, hogy az általános szerződési feltételeket egyedileg megtárgyalták. - Kezesség helyett tartalmilag garancia előírása. - A fogyasztói befizetéseket a lízingbeadó a fogyasztó más szerződés alapján fennálló tartozására számolhatja el. - Rendes felmondási jog biztosítása a lízingbeadó részére. - A lízingbeadó felelősségének túlzottan széles körű kizárása. - A fogyasztót perindításra kötelezheti a lízingbeadó a biztosítási eseménnyel, illetve a biztosító teljesítésével összefüggésben. - A fogyasztó kötelező nyilatkozata arról, hogy előre lemond a birtokvédelem jogáról. - A teljesítés időpontjának eltérő és a fogyasztóra hátrányos megállapítása a fogyasztói, illetve a lízingbeadói teljesítéseket illetően. - Határidő megállapítása a fogyasztóra, anélkül hogy a lízingbeadót is terhelné határidő. - A lízingbeadót terhelő szavatossági jog felelősségét a fogyasztóra terhelő rendelkezés.

4. Összegzés

Az MNB felügyeleti stratégiájában megfogalmazott jövőkép az erős jegybank által felügyelt stabil, versenyző, közbizalmat élvező pénzügyi szektor. A tisztességtelen általános szerződési feltételekkel szembeni jegybanki fellépés hathatósan segíti a jövőkép megvalósulását. Ezt igazolják a tanulmányban bemutatott vizsgálódás már elért, kézzelfogható eredményei is.

A legnagyobb szerződésszámmal rendelkező pénzügyi intézmények együttműködéssel fogadták az MNB észrevételeit, vállalva (néhány esetben már teljesítve is) a módosításokat. Általános tapasztalat tehát, hogy a piac meghatározó szereplői nem ragaszkodnak azokhoz a kikötésekhez, amelyek egyoldalú, indokolatlan előnyt biztosítanak a számukra

– remélhetőleg azért, mert nem az ezekre alapozható lehetőségekből kívánnak maguknak piaci hasznot, illetve előnyt kovácsolni.

Az MNB fellépésének és a fenti együttműködésnek köszönhetően az már most biztosan állítható, hogy mintegy ötvenezer fogyasztói szerződésből kikerülnek az MNB által kifogásolt, fogyasztókra hátrányos szerződési feltételek. És mivel a vizsgálat még nincs lezárva, az érintett szerződések száma elérheti akár a 150 ezret is.

Mindezekre tekintettel az MNB folytatja vizsgálódásait az egyéb felügyelt szolgáltatásokra kiterjedően is a fogyasztók érdekeinek védelme és a tisztességes pénzügyi közvetítőrendszer megerősítése érdekében.

Pénzügyekkel kapcsolatos tájékoztatások, kereskedelmi gyakorlatok a Gazdasági Versenyhivatal gyakorlata tükrében

Communication and commercial practices regarding financial matters – in the light of the enforcement practice of the Hungarian Competition Authority

Abstract

This paper provides a general overview of the Hungarian Competition Authority's consumer protection related investigations in the financial services sector. It is followed by a presentation of the cases with market specific details and the different outcomes. The Authority adopted its decisions with a view to clarifying the law and ensuring its consistent application, in particular with regard to new types of commercial practices that have not been settled in the existing case-law. There are improvements in how undertakings facilitate informed decision-making of the consumers. Nevertheless the level of the financial literacy we experienced, the complexity of the financial products and the new trends require permanent attention of the Authority.

1. A versenyfelügyeleti eljárások keretei

1.1. Az általános jellemzők

A Gazdasági Versenyhivatal („GVH”) 25 éves fennállása alatt számos pénzügyi piacon folytatott versenyfelügyeleti eljárást. Továbbá – figyelemmel arra is, hogy a GVH a pénzügyi felügyeleti ellenőrzés alá nem tartozó szolgáltatások esetében is jogosult fellépni – nem csak a vizsgálatokkal érintett termékek, szolgáltatások, de a magatartások és a kereskedelmi gyakorlatok, a vizsgált reklámeszközök jellege, jellemzői is sokfélék voltak. Csak az elmúlt tíz évben ezen a területen közel 130 versenyfelügyeleti eljárás indult, és nagyságrendileg 2,2

milliárd Ft versenyfelügyeleti bírságot szabott ki a GVH a jogsértést megállapító határozataiban.

Az eljárások során a vizsgált szolgáltatások, termékek köre egyrészt tükrözte a piaci trendek alakulását, másrészt gyakran találoztunk visszatérő kérdésekkel is, mint hogy valójában az-e a GVH elvárása, hogy az Általános Szerződési Feltételek legyenek a reklámokon olvashatók, illetve érthető a fogyasztó a reklámot, mely fogyasztó sérülékeny. Előbbiekre tekintettel a nagyobb témakörökre és a felmerült jelentősebb joggyakorlati kérdésekre fő-

* A Fogyasztóvédelmi Iroda vezetője – Gazdasági Versenyhivatal.

** Versenytanácsstag – Gazdasági Versenyhivatal.

*** A tanulmányban foglaltak a szerzők saját véleményét tükrözik, azok nem tekinthetők a Gazdasági Versenyhivatal hivatalos álláspontjának.

kuszálva az elmúlt tíz évben, a fogyasztók¹ pénzügyekkel kapcsolatos döntéseit érintő magatartások, gyakorlatok miatt indult és immár jogerőre emelkedett döntéssel lezárult versenyfelügyeleti eljárásokat mutatjuk be a következőkben.

1.2. A jogszabályi és egyéb eljárási keretek

Megjegyezzük, hogy a vizsgált magatartások értékelésekor 2008. augusztus 31-ig a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény („Tpvt.”), majd 2008. szeptember 1-jétől a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény („Fttv.”) rendelkezéseit alkalmazta a GVH. Ugyan az alkalmazott jogszabályhelyek módosultak, és az értékelés is az új tényállásoknak, tényállási elemeknek megfelelő vizsgálatokat tükrözi, de az alkalmazott alapelvek módosítása nem vált szükségessé. Erre figyelemmel a GVH álláspontja szerint a Tpvt. 2008. szeptember 1. előtt hatályos III. fejezetével kapcsolatban a bíróságok, illetve a Versenytanács által tett elvi jellegű megállapítások megfelelően alkalmazandók az Fttv. vonatkozásában is.² Mindezekre tekintettel 2008. szeptember 1-je előtt indult ügyek tekintetében született, releváns döntésekre is hivatkozunk.

Továbbá az Fttv. – annak 9. §-a – a felelősségi szabályok körében azonban olyan speciális szabályokat állapít meg, amelyek a pénzügyi termékekkel kapcsolatos versenyfelügyeleti eljárásokban kiemelten fontosak: ugyanis nemcsak pénzügyi szolgáltatók magatartásával kapcsolatosak a GVH eljárásai. Így a Tpvt. alkalmazása során kialakított gyakorlatot tovább folytatva az ügynökök, kereskedelmi partnerek is eljárás alá vonttá válhatnak, amennyiben megállapítható felelősségük – és a szolgáltató bevonására is sor kerülhet ügynöki tájékoztatás, gyakorlat kapcsán.³

Lényeges, hogy az Fttv. alapján lefolytatott versenyfelügyeleti eljárásokban is a Tpvt. eljárási szabályai érvényesülnek, amennyiben a GVH jár el. A Magyar Nemzeti Bank lép fel az Fttv. szerinti együttműködés keretében az Fttv. 10. §-a (2) és (3), továbbá (6) bekezdésére figyelemmel a gazdasági verseny érdemi érintettsége hiányában, illetve amennyiben magatartási kódexben foglalt követelmény be nem tartása érintett.

1.3. Információs aszimmetria, érintett fogyasztók

A pénzügyi szolgáltatások összetett jellegét is figyelembe véve a lefolytatott versenyfelügyeleti eljárásokban az elsődlegesen eldöntendő kérdés jellemzően az, hogy az egyes vállalkozások biztosították-e a fogyasztók megalapozott termékválasztásához szükséges információkat, amikor reklámjaikban kedvező feltételeket ígértek.

Ugyan a különböző pénzügyi piacokon az egyes termékek közgazdasági értelemben jellemzően nem bizalmi termékek (szemben például a gyógyulást vagy egyéb kedvező hatásokat ígérő árukkal), hanem sokkal inkább keresési, illetve tapasztalati jellemzőkkel bírnak, mégis a joggyakorlat sok esetben „bizalmi jellegűnek” tekinti ezeket az árukat a bizonytalansági, illetve a hétköznapi értelemben vett bizalmi jegyek és a jelentős fogyasztói információs aszimmetria miatt.

A pénzügyi szolgáltatások esetében a fogyasztók a hétköznapi fogyasztási cikkekhez képest például nagyobb mértékű információs aszimmetriával szembesülnek, bár ennek mértéke termékenként, illetve a célcsoporttól függően értelemszerűen eltérő. Az információs aszimmetria nem pusztán és nem is elsősorban a fogyasztók általánosságban hiányos ismereteiből, tapasztalatlanságából vagy tudatlanságából ered: a pénzügyi piacokon reklámozott termékek sokszor lehetnek a fogyasztók számára

1 Az Fttv. 2. §-a a) pontja szerint a fogyasztó az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy. A korábbi ügyekben alkalmazott Tpvt. 8. § (1) bekezdése szerinti fogyasztó fogalom szerint a fogyasztó a megrendelő, a vevő és a felhasználó, tehát az Fttv. definíciója szerintinél tágabb ez a kör. Jelen tanulmányban ugyanakkor kizárólag az Fttv. szerinti fogalom által lefedett ügyfélkört – a lakossági ügyfeleket – is érintő ügyekre térünk ki.

2 A Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsának (...) Elvi Jelentőségű Döntései I.1. pont, http://www.gvh.hu//data/cms1033576/VT_elvi_allasfoglalasok_fttv_2016_03_02.pdf (letöltve: 2016. 04. 03.).

3 Lásd a Vj/112/2009. számú versenyfelügyeleti eljárást.

újszerűek, összetettek, specifikus tudást, figyelmet, utánajárást vagy tapasztalatot igényelnek – továbbá az sem ritka, hogy egy termék üzleti döntések sorozatát feltételezi. A döntések meghozatala előtt pedig számos, jellemzően nagy terjedelmű, pénzügyi és jogi szakkifejezéseket is tartalmazó irat áttanulmányozása és összevetése szükséges, még ha az alapvető jellemzőkről egyes termékeknel rendelkezésre állnak rövidebb tájékoztató anyagok is.

A cikk hosszabb időtartamot ölel át, így ezen belüli példát említünk. Egy 2009-ben, lakossági folyószámlatermékek kapcsán az Európai Unió tagállamaiban fogyasztók megkérdezésével végzett kutatás eredményei szerint például a magyar piacon kínált termékek díjai a legkevésbé transzparens, illetve egyszerű díjakként minősültek.⁴

A 2005/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv preambuluma 18. pontja szerint, amelyet az Fttv. implementál, az átlagfogyasztókra vonatkozó vizsgálat nem statisztikai alapú vizsgálat. A nemzeti bíróságok és hatóságok – az Európai Bíróság esetjogának figyelembevételével – saját mérlegelési jogkörükben határozzák meg az átlagfogyasztó adott esetben tanúsított jellegzetes viselkedését. Így a jogalkalmazó alapvetően a piaci jelzések alapján is észlelt fogyasztói magatartást veszi alapul, még ha a viselkedési közgazdaságtan eredményeit figyelemmel követi is. Ezek beépítése ugyanakkor hosszabb folyamat eredménye lesz feltehetően.

Az érintett ügyek súlya is jelentős mértékben ezen jellemzőkből ered: a fogyasztók egyes termékeket (mint például jelzáloghitelt) ritkán, életükben csak 1-2 alkalommal vesznek igénybe, magas költség mellett, hosszú távra elköteleződve, másokat (mint például folyószámlát) pedig gyakrabban, de számos szolgáltató, termékváltozat, feltétel és költségtétel ismerete szükséges a választáshoz, továbbá költséges lehet az igénybevétel, valamint a későbbi váltás is. Így kiemelten fontos, hogy megfelelő tájékoztatás álljon rendelkezésre, mind a konkrét termék jellemzőivel, mind az ügynökök ter-

mékkínálatával vagy váltás révén elérhető nyereségekkel kapcsolatosan. Értelemszerűen az, hogy esetleg valamennyi versenytárs hasonló gyakorlatot folytat, nem mentesíti a vállalkozásokat: a fogyasztó szempontjából ettől még megtévesztésre alkalmas lehet a magatartás, így a fogyasztó a döntése révén akár más termékkör, például (valójában kedvezőbb) befektetési forma igénybevételétől tekinthet el.

A GVH az észszerűen eljáró átlagos fogyasztót vette, veszi figyelembe eljárásai során. 2008. szeptember 1-jétől ezt az Fttv. 4. § (1) bekezdése figyelembevételével is teszi⁵. A GVH elvárja a fogyasztótól, hogy tájékozódjon, de megállapítása szerint az észszerűen eljáró fogyasztótól nem azt kell elvárni, hogy ellenőrizze a reklámokban szereplő információ helytállóságát. A reklámok egyik funkciója éppen az, hogy a vállalkozás és a fogyasztó között meglévő információs aszimmetria feloldására költséghatékony megoldásokat kínáljanak.

Az egyes kommunikációs eszközökön közölhető információ mennyiség, illetve a megvalósítás módja eltérő lehet, így a termékek kialakításánál, illetve az üzenetek megfogalmazásánál is lényeges figyelembe venni, hogy miként lesz a termék értékesíthető, népszerűsíthető. Amennyiben persze a szolgáltató korábbról már rendelkezik információkkal a fogyasztók befektetési, hiteltörlesztési jellemzőiről, természetesen ezt is szükséges figyelembe vennie a reklám üzenete, célcsoportja meghatározásakor. Így például jogsértőként minősült csekély számú esetre jellemző hozam kommunikálása fő üzenetként.⁶

Megjegyezzük, hogy még amennyiben privát banki ügyfélkörhöz tartozó, természetes személy fogyasztók irányában fejtette is ki a vizsgált magatartást az eljárás alá vont, abban az esetben sem valószínűsíthető a mindenre kiterjedő megítéléséhez szükséges szakmai ismeret. Továbbá a külön privát banki szolgáltatást igénybe vevő fogyasztó és a szolgáltató között egy fokozott, személyes kap-

4 Data collection for prices of current accounts provided to consumers, 2009; http://ec.europa.eu/consumers/strategy/docs/prices_current_accounts_report_en.pdf (letöltve: 2016. 04. 29.).

5 Az Fttv. 4. § (1) bekezdése szerint a kereskedelmi gyakorlat megítélése során az olyan fogyasztó magatartását kell alapul venni, aki észszerűen tájékozottan, az adott helyzetben általában elvárható figyelmességgel és körültekintéssel jár el, figyelembe véve az adott kereskedelmi gyakorlat, illetve áru nyelvi, kulturális és szociális vonatkozásait is. Ha a kereskedelmi gyakorlat a fogyasztók egy meghatározott csoportjára irányul, az adott csoport tagjaira általánosan jellemző magatartást kell figyelembe venni.

6 Vj-114-019/2007. számú határozat.

csolaton alapuló bizalom alakul ki, amelynek következtében a fogyasztói oldalon esetlegesen felmerülő tájékozódási igény kevésbé mutatkozik szükségesnek.⁷

Az Fttv. 4. § (2) bekezdése⁸ szerinti sérülékeny fogyasztó érintettsége a pénzügyi szolgáltatások kapcsán jellemzően a fiatalabb vagy idős koruk kapcsán kiszolgáltatottabb fogyasztóknak szóló reklámok tekintetében, illetve a pénzügyi termékekre, megoldásokra kifejezetten rászoruló, korlátozott forrásokkal és lehetőségekkel rendelkező fogyasztóknak szóló kommunikációk miatt merül fel. Az Fttv. hatálybalépése előtt hasonló jellegű definíciót a Tptv. ugyan nem használt, de a joggyakorlat a fogyasztói magatartás értékelésekor figyelembe vette a célcsoport jellemzőit, így azonos védelemben részesültek akkor is a fogyasztók.

A GVH gyakorlata értelmében a sérülékeny fogyasztók védelmét sem teszi megalapozatlanná, hogy ez a védelem esetlegesen a fogyasztó tanulását korlátozza. Ugyanis a sérülékenység sem jelent minden esetben olyan hiányosságot, ami orvosolható negatív tapasztalatokkal vagy egyéb tanúlással, továbbá a védelem célja is részben éppen az olyan helyzetek megelőzése, amelyben a fogyasztói veszteség, a piaci hatású döntéstorzulás már nem fordítható vissza észszerűen és jelentős jóléti veszteséget okoz.

Kifejezetten a fiatalabb fogyasztók voltak érintettek például a „jogsit nekem” kampány⁹, illetve „junior” bankkártyák esetében felszámított kártyadíj¹⁰ kommunikációja, idősebbek pedig az életjáradéki termékek és a címzetten nekik szóló „időskori” biztosítás kapcsán.¹¹ Lehetséges az is, hogy ugyan a fogyasztó nem minősül sérülékenynek, de különösen kiszolgáltatott adott termékkel kapcsolatos ígéretek esetében, mint például a fogyasztói csoportok szervezőinek célcsoportja.

1.4. A fontos, lényeges információk és azok közlésének hiányosságai

A GVH valamennyi piac tekintetében irányadó következetes gyakorlata értelmében, ha egy tájékoztatás kiemel valamely lényeges körülményt, akkor azt oly módon kell tennie, hogy a fogyasztók az egymással összefüggő feltételeket egyidejűleg megismerhessék az adott tájékoztatásból. A valós adatokat tartalmazó és előnyös tulajdonságokat kiemelő tájékoztatás is lehet tehát versenyjogi szempontból megtevesztő, ha elhallgat olyan információkat, amelyek az előnyös jellemző vagy a termék lényegének értelmezéséhez szükségesek. Amennyiben tehát egy szolgáltatás kiemelten reklámozott feltételeinek helyes értelmezéséhez magyarázat szükséges, akkor a szolgáltatás lényeges tulajdonságai nem jól kommunikáltak.

A pénzügyi termékekkel kapcsolatos versenyfelügyeleti eljárásoknak gyakran valamiféle mulasztással megvalósuló gyakorlat a tárgya. Ez a mulasztás lehet általános jellegű (egyáltalán nem jelenik meg a hiányolt tájékoztatás sehol a reklámokban, csak a szerződéses dokumentációból olvasható ki¹²), de lehet olyan is, amikor a hiányolt tájékoztatás észlelhetősége vagy értelmezhetősége kérdéses. Utóbbi különösen integrált kampányok esetében merül fel, amikor is egyes kommunikációs eszközök különböző vagy eltérő módon észlelhető, érzékelhető információkat is hordozhatnak (éppen funkciójukból fakadóan), így ezeket egymástól függetlenül kell alapvetően megítélni, kivéve például online tartalmaknál, ahol egy klikkeléssel elérhető a további tájékoztatás. A pénzügyi szolgáltatások tekintetében lényeges, hogy a tájékoztatás akkor is jogsértőnek minősül, ha utóbb mód van a teljes körű valós információk megismerésére.¹³

7 Vj-058-028/2009. számú határozat.

8 Az Fttv. 4. § (2) bekezdése szerint, ha a kereskedelmi gyakorlat csak a fogyasztóknak egy, az adott gyakorlat vagy az annak alapjául szolgáló áru vonatkozásában koruk, hiszékenységük, szellemi vagy fizikai fogyatkozásuk miatt különösen kiszolgáltatott, egyértelműen azonosítható csoportja magatartásának torzítására alkalmas, és ez a kereskedelmi gyakorlat megvalósítója által észszerűen előre látható, a gyakorlatot az érintett csoport tagjaira általánosan jellemző magatartás szempontjából kell értékelni.

9 Vj/51/2014. számú versenyfelügyeleti eljárás.

10 Vj/30/2007. számú versenyfelügyeleti eljárás.

11 Lásd lejjebb.

12 A Vj/29/2009. számú eljárásban a vizsgálat tárgya többek között az volt, hogy az értékelt kampányokban alkalmazott tájékoztatási eszközök egyikében sem jelent meg az, hogy az ingyenesnek, elengedettnek vagy átvállaltnak hirdetett kezelési költség és csoportos hitelfedezeti életbiztosítás tekintetében – a racionális fogyasztói várakozással ellentétesen – korlátlan egyoldalú szerződésmódosítási jogot kötött ki magának az érintett bank. A fogyasztó a változtathatóság tényéről, azaz a kikötött egyoldalú banki szerződésmódosítási jogról információhoz csak a hitelfelvételi folyamat végén jutott, amikor az egyéni kölcsönszerződést és kondíciós listát is átvette.

13 Vj-112-055/2009. számú határozat 26., 28. pont.

Önmagában például annak a közlése, hogy egy termék egyszerre életbiztosítási és befektetési jelleggel is bír, egyértelműen nem tájékoztat arról, hogy a ténylegesen befektetett összegre, az elérhető hozamra milyen hatással lehet az, hogy a termék életbiztosítási terméként forgalmazható. Ezt ugyanakkor orvosolja, ha felhívják a fogyasztó figyelmét a sajátos költségek létrejöttére is.¹⁴ Továbbá például ha „ingyen hitel” megnevezésű termék kapcsán ismert, hogy a fogyasztói oldalon költségvállalást okozó feltétele lehet, mint például a hitelfedezeti biztosítás, akkor a kommunikációk tartalmát erre tekintettel kell kialakítani.¹⁵

Az értékesítési csatorna jellemzői is befolyásolják a – megfelelő – tájékoztatási gyakorlat kialakításának módját. Viszonylag gyors, több termékre is kiterjedő általános ügyfélforgalom során történő személyes értékesítésnél például segítheti a fogyasztó tájékozódását, hogy az értékesítőknek – egyes ágazati szabályok értelmében – fel kell hívniük a fogyasztók figyelmét a szolgáltatás jellemzőire (mint például hogy további, nem ismert díjak merülhetnek fel), a további tájékozódás szükségességére (például az ügyféltájékoztató adott pontjára utalással), továbbá ki kell helyezniük az értékesítési környezetnek megfelelő, jól észlelhető tájékoztatókat. Természetesen felmerülhet, hogy a szóbeli tájékoztatás ténylegesen elhangzik-e, ez próbavásárlásokkal, illetve tanúk révén is ellenőrizhető.¹⁶

Előbbiekben túlmenően voltak esetek, amikor az eljárás alá vont utólag módosított a vizsgált tájékoztatásokban közölt feltételeken, ugyanakkor a GVH álláspontja szerint a tájékoztatókban a feltételek módosítására, az információkért való felelősség kizárására történő hivatkozások súlytalanná tennék a tájékoztatásokat, így a vállalkozások részéről a módosításokra vonatkozó ezen megközelítés nem elfogadható.¹⁷

Továbbá a GVH álláspontja szerint nem lehet egyszerre futamidő alatti kezelési költségmentes-

séget ígérni a fogyasztói tájékoztatásokban, majd ugyanazon költségelem változtathatóságára, azaz a költségmentesség megvonására a bank egyoldalú szerződésmódosítási jogát kikötni.¹⁸

2. Jelentősebb témakörök a pénzügyi piacokat érintő versenyfelügyeleti eljárásokban

2.1. Fogyasztóicsoport-szervezők – nem mind hitel, ami annak látszik

A fogyasztói információs aszimmetria egyik bizonyítéka, hogy a GVH az elmúlt tíz évben a pénzügyi piacokon belül éppen egy olyan területen, egy olyan szolgáltatás kapcsán indította a legtöbb versenyfelügyeleti eljárást és hozta a legtöbb döntést a beérkező panaszok számára is tekintettel, amely valójában nem is tartozik a pénzügyi szolgáltatások közé. A fogyasztóicsoport¹⁹-szervezők ugyanis nem részei a pénzügyi közvetítő rendszernek, miközben az érintett fogyasztók egy jelentős része azt hitte, hogy pénzügyi termékeket kínálnak – a megfelelő garanciákkal.

A GVH 2005 és 2014 között több hullámban is vizsgálta a fogyasztóicsoport-szervező vállalkozások tájékoztatási gyakorlatát. Összesen közel 40 vizsgálat folyt ebben az időszakban ezen a területen: 2005-ben 7 versenyfelügyeleti eljárás indult fogyasztóicsoport-szervező vállalkozások ellen, 2010-ben 9, de még 2014-ben²⁰ is 4 eljárást folytatott le a GVH.

Fontos hangsúlyozni, hogy a GVH – bár szabályozási javaslataival, kommunikációs kampányai-val és egyéb eljárási lépéseivel folyamatosan támogatta a szolgáltatással kapcsolatos kérdések átfogó rendezését – a versenyfelügyeleti eljárásokban köz-

14 Vj-014-014/2008. számú határozat 21. pont.

15 Vj-112-055/2009. számú határozat 34. pont.

16 Vj-014-014/2008. számú határozat 29. pont, Vj-067-116/2011. számú határozat.

17 Vj-058-028/2009. számú határozat 60. pont, Vj-029-034/2009. számú határozat.

18 Vj-034-29/2009. számú határozat 150–155. pontjai.

19 A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény („Fgytv.”) 2. §-ának i) pontja szerint fogyasztói csoport a szervezők – díjazás ellenében történő – közreműködésével a csoport tagjai pénzének összegyűjtésén alapuló minden olyan csoport, amelynek célja, hogy minden tagja az általa előre meghatározott dolog tulajdonjogát a tagok befizetéseiből, előre meghatározott időtartamon belül – véletlenszerű vagy többletfeltételek vállalásától függő kiválasztás útján – a csoport segítségével megszerezze.

20 Az Fgytv. 16/B. §-a 2012. január 1-jétől előírta, hogy fogyasztói csoport 2014. január 1-jéig nem hozható létre. 2014. január 1-jétől speciális jogszabály, a fogyasztói csoportokról szóló 530/2013. (XII. 30.) korm. rendelet tartalmazza a fogyasztói csoportokra vonatkozó részletszabályokat, de továbbra is tiltja új fogyasztói csoport létrehozását és a már működő fogyasztói csoportokhoz történő csatlakozást feltételekhez köti.

vetlenül nem értékelte a fogyasztói csoportok hasznát, csak a termékkel kapcsolatos tájékoztatások jogszerűségét vizsgálta.

A fogyasztói csoport önkéntes, ideiglenes vásárlási társulás. A csoport tagjai vállalják, hogy meghatározott ideig meghatározott összeget fizetnek be havonta abból a célból, hogy a megvásárolni kívánt dologra vonatkozó vásárlási (vásárlói vagy fogyasztói) jogot szerezzenek. A vásárlási jog megszerzésének ideje azonban bizonytalan: a szervező által megrendezett ún. közgyűléseken megtartott sorsolásokon és/vagy előtörlesztés vállalása révén dől el (ez utóbbi esetben annak alapján, hogy melyik tag vállalja a legtöbb még hátralévő részlet esedékesség előtti megfizetését), hogy a csoport résztvevői közül az adott alkalommal kik jutnak hozzá a vásárlási joghoz.

A GVH által vizsgált kereskedelmi gyakorlatokból azonban nem derült ki a fogyasztók számára, hogy a fogyasztói csoportok nem hitelt nyújtanak, a vásárlói jog megszerzésének ideje pedig több külső, kiszámíthatatlan körülménytől függ és egyáltalán nem egy közeljövőben biztosan megszerzhető pénzüsszegről van szó. A fogyasztóicsoportszervezők közel azonos hirdetésekkel reklámozták magukat: ezek a hirdetések jellemzően táblázatos formában jelenítettek meg különböző összegeket, futamidőket és költségeket – hasonlóan a különböző hitelkonstrukciókhoz.

Szükséges megjegyezni továbbá, hogy a fogyasztói csoportok vizsgált hirdetési ugyan mindenkinek szóltak, de a kifejezetten megszólított célcsoport az a fogyasztói réteg, amely valamilyen objektív oknál fogva nem tudott banki hitelt vagy egyéb, valóban pénzügyi terméket igénybe venni, ezért mint a fentiekben említett, az Fttv. értelmében is kiszolgáltatottabbnak minősül. Ezt a célzott fogyasztói kört a hirdetések szövegezése is alátámasztotta („Nem hitelképes?”, „Kezes és jövedelemigazolás nélkül!”, „Bar-listásoknak és nyugdíjasoknak is!”). Az volt tehát közös a vizsgált és elmarasztalt fogyasztóicsoportszervezőkben, hogy kommunikációjuk alapján a szolgáltatásukat a – sokszor hitelképtelen, pénzügyekben tapasztalatlan – fogyasztó hitelnyújtásként értelmezi, miközben nem értesül teljes körűen a költségekről, a korlátozó feltételekről, valamint a hozzáférés bizonytalan idejéről.

A fellépések nyomán a tájékoztatások ugyan folyamatosan módosultak, de jogszerűvé nem váltak – eltekintve az alábbiakban felsorolt területeken észleltekkkel, ahol a GVH fellépéseit követően a piaci gyakorlat pozitív módon változott.

2.2. Hitelkártyák és integrált kampányok – valami fontos kiegészítés könnyen lemarad

A fogyasztóicsoportszervezőket nem tekintve a GVH a pénzügyi területen a legtöbb versenyfelügyeleti eljárást hitelkártyákkal és egyéb hitelekkel kapcsolatos kereskedelmi gyakorlatok vizsgálatára indította. A különböző hitelkonstrukcióknak lényeges jellemzője, hogy a fogyasztók viszonylagosan hosszú távú elköteleződéssel és általában jelentősebb költségekkel járó szerződéseket kötnek, ezért is különösen fontos, hogy a fogyasztók a lehető legteljesebb és legpontosabb tájékoztatást kapják meg már a szerződéskötési folyamat elején, akár már a figyelemfelhíváskor.

A témakörrel kapcsolatos első, Vj-56/2006. számú versenyfelügyeleti eljárásban is integrált kampányt és mulasztást vizsgált a GVH. A versenyfelügyeleti eljárás során derült fény arra, hogy az adott ügyben érintett eljárás alá vont mellett más pénzügyintézetek is hasonlóan, megtévesztő módon – kamatmentesként – népszerűsítették hitelkártyatermékeiket, ezért a GVH úgy döntött, hogy piactisztítási célú vizsgálatsorozatot indít a nem megfelelő tájékoztatási gyakorlat visszaszorítása érdekében. A 2007-ben kezdődött vizsgálatsorozatban²¹ a GVH megállapította, hogy a vizsgált bankok egyes piaci tájékoztatásaikban a fogyasztók megtévesztésére alkalmas módon közölték, hogy a hitelkártyát az ügyfél „*akár X napig kamatmentesen használhatja*”, hiszen a kamatmentességnek egyéb feltételei is voltak.

A GVH döntései értelmében a hitelkártya kamatmentes használatáról a fogyasztók csak akkor kaptak volna reális képet, ha a banki tájékoztatás egyértelműen és pontosan tartalmazta volna, hogy – a kamatmentesség kizárólag a kártyával történő vásárlásokra vonatkozik, készpénzfelvételre nem,

21 Vj-190/2006., Vj-17/2007., Vj-47/2007., Vj-48/2007., Vj-49/2007., Vj-76/2007., Vj-78/2007., Vj-79/2007., Vj-113/2007. számú versenyfelügyeleti eljárások.

- a kamatmentességhez a teljes tartozás határidőre történő megfizetése szükséges, részleges megfizetése esetében a fogyasztónak kamatot kell fizetnie,
- a teljes tartozásba nemcsak a vásárlások értékének összege, hanem a bank felé a hitelkártyával összefüggésben bármilyen jogcímen fennálló tartozás is beleértendő.

A bankok által adott tájékoztatás azért is megtévesztő volt, mert az ígéretek reális megítéléséhez a fogyasztónak tudnia kellett azt is, hogy a kamatmentes napok számának a maximuma csak akkor teljesül, ha az elszámolási időszak első napján vásárol a hitelkártyájával. A joggyakorlat értelmében az „akár” szó általában valamilyen maximálisan, de reálisan elérhető lehetőséget fejez ki. A hitelkártyákkal kapcsolatban a vizsgált „*akár X napig kamatmentes*” közléseket a fogyasztók – tévesen – úgy értelmezheték, hogy lehetőségük van automatikusan, feltétel nélkül, de maximum X napig kamat nélkül használni a hitelkeretüket. A termékek, illetve kommunikációk kapcsán észlelt eltérésekre tekintettel sor került eljárások megszüntetésére, de például kötelezettségvállalási nyilatkozat benyújtására és a gyakorlat megfelelő módosítása hiányában újabb, új időszakra vonatkozó eljárás indítására is.

2.3. Lakáshitelek – különleges akciók, speciális feltételekkel és költségekkel

A hitelkártyapiachoz hasonló több bank aktuális akciók lakáshiteltermékének kommunikációs gyakorlatát²² is megtévesztőnek találta a GVH az elmúlt években.

A Vj-17/2007. számú versenyfelügyeleti eljárásban vizsgált kampányban egy bank két héten belül elérhetőnek ígérte a lakáshitelét. Az akció népszerűsítése során azonban a bank több tekintetben is megtévesztette a fogyasztókat. Egyes tájékoztatási eszközökön a teljes hiteldíjmutatónak (THM) csak a legkedvezőbb mértékét szerepeltette, amely azonban nem minden akciók lakáshitel-konstrukcióra volt elérhető, ráadásul csak akkor érvényesült, ha a bank nem teljesítette a reklámokban ígért gyors hitelbírálatot.

A Vj-53/2007. számú ügyben feltárt kampánysorozatban egy másik bank hirdette lakáshitel- és szabad felhasználású jelzáloghitel-konstrukcióit azzal, hogy az igénylőknek teljes egészében elengedi a folyósítási jutalékot. Egyes kommunikációs eszközök arról tájékoztatták a fogyasztót, hogy lehetőség van a folyósítási jutalék elengedésére, és ehhez az információhoz apró betűs, „*“-gal megjelölve kiegészítő információ is társult az akciók időszakra vonatkozóan – ami megtévesztően azt a látszatot keltette, hogy a folyósítási jutalék elengedéséhez kizárólag az időszakra vonatkozó feltételt kell teljesíteni.

A Vj-129/2007. számú versenyfelügyeleti eljárásban vizsgált „Rugalmas Lakáshitel” nevű konstrukció kommunikációja kapcsán a GVH megállapította, hogy a bank tisztességtelen befolyásolására alkalmas magatartást folytatott, amikor a kampányában azt ígérte, hogy a törlesztőrészlet nagyságát a fogyasztók határozhatják meg, azonban a fogyasztókat nem, illetve nem teljeskörűen tájékoztatta arról, hogy erre csak a bank által meghatározott minimum és maximum összeg közötti mértékben, az első két évben és deviza alapú hitel választása esetén van lehetőség.

A Vj-182/2007. számú versenyfelügyeleti eljárásban azt állapította meg a GVH, hogy a „16 510 Ft/hó 5 millió Ft-onként” és a „Most induló banki költségek nélkül!” állítások alkalmasak a fogyasztók megtévesztésére, mivel a hangsúlyosan közölt kedvező törlesztőrészlet csupán az első évben volt érvényes és a fogyasztók a hitelkeret-beállítási jutalék megfizetése nélkül nem juthattak a hitelhez. A joggyakorlat értelmében egy hosszú, többéves vagy évtizedes futamidejű konstrukcióról nem nyújtanak objektív képet a kezdeti időszakra (adott esetben az első évre) vonatkozó kedvező értékek, ha azok jelentősen különbözhetnek a futamidő hátralévő idejében érvényesülő feltételektől.

A Vj-21/2009. számú versenyfelügyeleti eljárásban lakáscélú hitelekhez és ingatlanfedezet mellett nyújtott személyi hitelekhez kínált ún. otthonvédelmi programról szóló tájékoztatásokat vizsgálta a GVH. Az eljárás során bizonyítást nyert, hogy a reklámokban szerepeltetett – ingyenes – elemeknél ténylegesen kevesebb volt igénybe vehető a megkötött kölcsönszerződések alapján.

22 Vj-17/2007., Vj-53/2007., Vj-129/2007. számú versenyfelügyeleti eljárások.

2.4. Személyi kölcsönök és áruhiteltek – hangzatos ígérek, gyors segítség

Bár a lakáshiteleknél rövidebb távú és összességében talán kevésbé költséges elköteleződéssel járnak, az egyéb hitelek, kölcsönök igénybevétele is jelentős hatású fogyasztói döntésnek minősül. Ezen a piacon a szóbeli tájékoztatásoknak és az eladáshelyi kereskedelmi gyakorlatoknak is jelentős, közvetlenebb szerepük van, különös tekintettel az értékesítési rendszer – ügynöki – jellemzőire is, mint azt az alábbi esetek is mutatják.

A Vj-III/2005. számú ügyben hozott marasztaló döntésében a GVH a médiamix egyes elemeinek egyenkénti és egymással összefüggő tartalmát is vizsgálta. A kampány során reklámozott akciós hitelkeret-beállítási jutalék kedvezményét kizárólag egyfajta deviza alapú konstrukció választásakor és kizárólag az adott bank lakossági folyósámlájára történő folyósítással lehetett igénybe venni. A sajtóban közölt reklámok ugyan tartalmazták, hogy a népszerűsített személyi kölcsön deviza alapú, de a folyósítási és egyéb feltétel rejtve maradt, azt a hamis látszatot keltve, hogy a kedvezmény a kölcsön alapjától függetlenül jár. A rádióban elhangzott reklámok viszont a pénznemről nem szóltak azt a téves képet sugallva, hogy az akció időtartama alatt a forint vagy az euró alapú kölcsönfelvétel esetén is azonosak a feltételek a svájci frank alapú kölcsönnel.

A Vj-4/2008. számú versenyfelügyeleti eljárásban egy pénzügyi vállalkozás elektronikai üzletében elhelyezett kommunikációs eszközökön arról tájékoztatta megtévesztő módon a fogyasztókat, hogy a „Beneficial Áruhitel” esetén a kamat kevesebb, mint 1% – viszont elmulasztotta feltüntetni, hogy a THM mértéke ennél jóval magasabb. Ebben az ügyben annak a kérdésnek is jelentősége volt, hogy a fogyasztók valószínűsíthetően nem értelmezték a kamat és THM közötti eltérést.

2008–2009-ben – a pénzügyi válsággal is összefüggésben – több pénzügyi vállalkozás ígért hangzatosan gyors és/vagy könnyű hitelhez jutást a fogyasztóknak. A hiteltermékek egyik lényeges tulajdonsága, hogy a hitellelbírlás bizonytalan kimenetelű, ezért a „biztos hitel” ígérete mindenképpen befolyásolta a fogyasztókat. Ekként azonban a „biztos hitel gyorsan” szlogennel a Vj-83/2009. számú ügyben vizsgált kampányban az eljárás alá vont

azt a hamis látszatot keltette, hogy nála minden hiteligenylő feltétlen pozitív elbírálást nyer.

A Vj-74/2009. számú versenyfelügyeleti eljárásban is gyorskölcsön ígérete miatt folyt a vizsgálat, ugyanis az érintett bank néhány reklámeszközön valótlannul állította, hogy nyolc munkanap alatt kölcsönhöz jut a fogyasztó. A bank ugyanis új definíciók bevezetésével felbontotta a hitelfolyósítás folyamatát, így valójában a reklámban foglaltaktól eltérően nem gyors hitelfolyósítást, csupán gyors ügyintézkést vállalt.

A Vj-33/2010. számú ügyben vizsgált – megtévesztőnek ítélt – reklámok nem tüntették fel, hogy a népszerűsített konstrukció halasztott tőketörlesztésű, illetve hogy a kamatperiódusokra tekintettel a futamidő lejárta előtt is módosulhatnak a törlesztőrészek, valamint azt sem, hogy a konstrukció lakáskasszával kombinált és az eljárás alá vont sikerdíjat számít fel az ügyfélnek.

A vizsgált vállalkozás által nyújtott rövid lejáratú hitelek vonatkozásában meghirdetett – pénzvisszafizetési kedvezményeket ígérő – akciók keretében a GVH a Vj-40/2012. számú eljárásban azt vizsgálta, hogy a kampánysorozatban az eljárás alá vont adott-e arról tájékoztatást, hogy a meghirdetett kedvezmény igénybevételét a teljes vagy részleges előtörlesztés, illetőleg a túlfizetés is kizárja, nemcsak a késedelmes részletfizetési teljesítés.

A GVH megállapította, hogy a fogyasztók nagy része él az előtörlesztés lehetőségével, de a tájékoztatások hiányosságai miatt azt nem tudhatták, hogy a vállalkozás minden túlfizetést előtörlesztésnek tekint, amely ugyan (a vonatkozó ágazati szabályokra is tekintettel) a fogyasztók számára jellemzően kamatkedvezménnyel jár és díjmentes, azonban ezzel elesnek a visszafizetési kedvezménytől.

Ebben a körben szükséges kiemelni, hogy a fogyasztó ügyleti döntését már önmagában az is torzíthatja, ha a kommunikáció általánosan ismert, köztudomású fogalmakat használ, de azokat a megszokottól eltérő tartalommal ruházza fel.

2.5. Befektetési termékek – kedvező hozamok, kamatok

További nagyobb témakört jelentenek a különböző szintű hozamkockázatot jelentő befektetési termékekkel és a kiemelkedő kamatok ígéréteivel

kapcsolatos eljárások. Az egyes befektetési konstrukciók nem csak összetettségükben, de kockázatoságukban is eltérnek: míg egy kedvező kamatozású betét vagy egy befektetési egységgel összekötött életbiztosítás feltehetően a fogyasztók széles köre számára elérhető lehet mélyebb piaci ismeretek és jelentősebb beruházás nélkül, addig bonyolult értékpapír-konstrukciókat valószínűleg a nagyobb tőkével és magasabb fokú kockázatvállalási hajlandósággal és ismeretekkel rendelkező ügyfelek választanak.

A Vj-114/2007. számú versenyfelügyeleti eljárásban azért volt jogsértő a vizsgált, akciós kamatot hirdető kampány, mert a kommunikációs eszközök jellemzői miatt nem válhatott a fogyasztók által ténylegesen észlelhető üzenet részévé, hogy a kedvező „akár ...%-os” kamat csak további szűkítő feltételekkel érhető el.

A Vj-118/2007. számú versenyfelügyeleti eljárásban vizsgált kampány a fogyasztók megtévesztésére alkalmas módon tájékoztatót arról, hogy a betéti rész kiemelkedő kamata csak az első három hónapban érvényesül, azt követően alacsonyabb lett a kamat. Ugyanennek az eljárásnak egy részét azonban a GVH megszüntette – tekintettel az eljárás alá vont által vállalt kötelezettségekre, amelyek egyrészt a fogyasztók széles körű, a kombinált betéti termékek jellemző sajátosságaival kapcsolatos tájékoztatását, másrészt a fogyasztók kompenzációját tartalmazták.²³

Szintén kötelezettségvállalásra került sor a Vj-19/2009. számú eljárásban, ahol az eljárás alá vontak többek között kötelezettséget vállaltak arra, hogy internetes csatornán keresztül folyamatos forgalmazás során külön figyelmeztető üzenetet helyeznek el, illetve a hirdetményt is megfelelően módosítják. Az interneten megjelenő tájékoztatókkal kapcsolatban ugyanis követelmény, hogy egy, a fogyasztók számára igen kedvezőként reklámozott termék fogyasztók általi reális megítéléséhez szükséges lényeges információk könnyen elérhetően, fogyasztóbarát módon, a hangsúlyozott kedvező tulajdonságokkal egy oldalon, azokkal egy-egyben kerüljenek elhelyezésre.

A Vj-58/2009. számú versenyfelügyeleti eljárásban hozott határozatban a GVH a korábban említettekkel összhangban kiemelte, hogy ha egy

vállalkozás egy bonyolult terméket (adott esetben CDO-kötvényt) kínál a fogyasztók számára, akkor számolnia kell azzal, hogy a termékről adott tájékoztatásnak is ehhez igazodóan összetettnek kell lennie, s így a tájékoztatások tartalmát a vállalkozásnak kellő odafigyeléssel kell meghatároznia. Nyomtatott tájékoztató anyagok esetében pedig különösen nincs akadálya annak, hogy a vállalkozás a kínált terméke bármely lényeges tulajdonságáról igaz és pontos tájékoztatást adjon.

A vállalkozások felelőségének a megállapíthatóságára is releváns módon a Vj-131/2009. számú ügyben a GVH megállapította, hogy tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak minősül, ha ügynökök vagy értékesítők több alkalommal – akár késői időpontban és a fogyasztó kérése ellenére – is ugyanazt az ügyfelet felhívják telefonon a befektetési lehetőségek kínálatával. A GVH a befektetési szolgáltatást nyújtó társaság felelőségét állapította meg, egyrészt mert az ügynökök, illetve értékesítést végzők magatartása is ezen vállalkozás érdekét szolgálta, másrészt mert a vállalkozás nem gondoskodott olyan megoldásról, hogy ugyanazt a potenciális ügyfelet ne hívhassák fel többször is.

2.6. Biztosítások, életjáradékok – ahol különösen nagy jelentősége van a bizalomnak és a kockázatoknak

Egyes biztosítási termékek esetében is nagy jelentősége van a szóbeli tájékoztatásoknak, bár a fogyasztói kapcsolatfelvételt ezen a területen inkább a marketingkampányok alapozzák meg.

A Vj-14/2008. számú versenyfelügyeleti eljárásban vizsgált és megtévesztőnek mondott kampányban a biztosítótársaság a termékét befektetési termékként népszerűsítette: egyes költségeket tételesen megjelenített, másokat nem, valamint egyes kommunikációs eszközökben nem volt arról kifejezett tájékoztatás, hogy életbiztosítási termékről van szó.

A fogyasztók megtévesztésére volt alkalmas a Vj-102/2008. számú ügyben vizsgált, lakáshitelhez nyújtott hitelfedezeti életbiztosítás díjfizetésével kapcsolatos tájékoztatás is. A vállalkozással hosszú

²³ Hasonló összetett megtakarítási termékek kampányainak a vizsgálatára, de jogsértés megállapítására és szankcióra került sor Vj-137/2008., Vj-32/2009., Vj-25/2014. számú versenyfelügyeleti eljárásokban.

távú szerződéses kapcsolatba lépő fogyasztók számára a kommunikáció tartalmából nem derült ki, hogy a reklámozott kedvező ajánlat – az életbiztosítás díjának átvállalása – csak a futamidő töredékéig áll fenn.

Több versenyfelügyeleti eljárásban²⁴ is jogsértőnek találta a GVH egy biztosítóportál kampányait és szlogenjeit. A vállalkozás az egyik vizsgált kampányában megalapozatlanul azt állította, hogy portálján a fogyasztó a biztosítók összes ajánlatából választhat, hogy ott érhető el a legkedvezőbb árak, valamint hogy a szolgáltatásának igénybevétele esetén 35%-os mértékű online kedvezmény érhető el a biztosítási díjakból. A magatartás megítélését nem befolyásolta, hogy az eljárás alá vont a teljes lefedettséget egyes biztosítók együttműködésének a hiánya miatt nem tudta biztosítani, ahogyan az sem, hogy az internet további gyors tájékozódást tesz lehetővé a fogyasztók számára, ugyanis a fogyasztótól nem volt elvárható, hogy további kutakodás révén, esetleg más honlapok felkeresésével ellenőrizze az állítás valóságtartalmát. Az összehasonlítást is lehetővé tevő online portálok szolgáltatása kifejezetten hasznos lehet a fogyasztók számára – ágazati vizsgálat során, más termékek tekintetében a GVH is javasolta online összehasonlítási lehetőség elérhetővé tételét –, hiszen segítik a gyors keresést és informálódást, de éppen erre is tekintettel kiemelten lényeges, hogy az itt megjelenő információ pontos legyen.

A Vj-33/2008. számú versenyfelügyeleti eljárásban az „akár 100% visszatérítéssel” szlogent vizsgálta a GVH. A 100%-os, azaz teljes visszatérítés lehetősége olyan kedvezmény, amelynek léte és mértéke lényeges tulajdonság, illetve alapvető hatással van a fogyasztók döntésére.

Egy „akár X%-os kedvezmény” kijelentés olyan súlyú megtakarítást sugall, amely önmagában arra ösztönözheti a fogyasztót, hogy biztosítót váltva új szerződést kössön vagy a fennálló szerződését a megfelelő (adott esetben újabb költségelemekkel járó) feltételek teljesítésével módosítsa.

A fenti eljárásban azonban a biztosító által becsatolt adatok alapján megállapítható volt, hogy az ígért kedvezmény mértéke nominálisan nem volt

elérhető, azaz a 100%-os megtakarítás semmilyen formában nem valósulhatott meg.

Az idősebb személyeket célozták – megtévesztő módon – egyes életjáradék-konstrukciókkal kapcsolatos tájékoztatások.²⁵ Az ingatlanért, lakásért cserébe kínált életjáradék nem gyakori és nem is szabályozott, más pénzügyi termékkel össze nem vethető megoldás, ennek ellenére az egyes vállalkozások a reklámjaikban nem adtak átfogó képet a konstrukciókról. A vállalkozások megtévesztő, valótlan információt tettek közzé például a biztonságosságról, az ingatlan tulajdonjogának az átruházásáról, az ügyfelek lakásainak későbbi örökölhetőségéről, a kezdeti egyösszegű kifizetés mértékéről, a járadék inflációkövető jellegéről, a lakás értékének kifizetéséről, az évi járadékról, a cégek pénzügyi hátteréről.

2.7. Számlavezetés – az ingyenesség hamis ígérete

A pénzügyi termékek esetében az Fttv. fekete-listájában felsorolt tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak megfelelő magatartások viszonylag ritkák. Ami könnyebben előfordulhat ezeken a piacokon is – részben egyes piaci folyamatoknak és az árversenynek is köszönhetően –, az az ingyenesség Fttv. mellékletének 20. pontja²⁶ szerinti valótlan ígérete.

A Vj-84/2009. számú versenyfelügyeleti eljárásban vizsgált reklámokban az eljárás alá vont a bankszámlacsomag mellé díjmentes kártyás vásárlási lehetőséget ígért, azaz azt, hogy a kártyás vásárlási lehetőség minden esetben – a bankkártyával megvalósított vásárlások számától függetlenül – ellenszolgáltatás nélkül áll a fogyasztók rendelkezésére. A fogyasztó a díjmentességet tartalmilag az ingyenességgel azonosítja azt feltételezve, hogy semmilyen anyagi ellenszolgáltatás sem merül fel, ha a bankkártyát vásárlásra használja. Az adott ügyben azonban a fogyasztónak egyes kártyás vásárlásai után is fizetnie kellett.

A Vj-90/2008. számú versenyfelügyeleti eljárásban megállapítást nyert, hogy az eleve fokozott figyelmet generáló „0 Ft-os bankszámla” szlogen tiszt

24 Vj-43/2008., Vj-20/2010., Vj-75/2013. számú versenyfelügyeleti eljárások.

25 Vj-127/2006., Vj-61/2007., Vj-47/2008., Vj-165/2008., Vj/5/2012. számú versenyfelügyeleti eljárások.

26 Tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat, azaz tilos az áru „ingyenes”, „díjtalan”, „térítésmentes” vagy hasonló jelzőkkel való leírása, ha a fogyasztónak a kereskedelmi gyakorlatban való részvétellel és az áru birtokbavételével, illetve fuvarozásával összefüggő elkerülhetetlen költségeken felül bármit is fizetnie kell.

tességtelen kereskedelmi gyakorlat volt, ugyanis az „ingyenes” folyószámla-vezetéshez legalább hat hónapig tartó igénybevétel, 3 000 000 Ft-os átlag-egyenleg vagy 150 000 Ft-os havi egyösszegű bejövő utalás is kellett.

3. Összegzésképp

2007–2009-ben indult a legtöbb versenyfelügyeleti eljárás a pénzügyi területen, 2010 óta folyamatosan csökken a számuk. Időközben egyrészt lezárult az említett piactisztítási célú eljárásorozat (amelynek keretében újabb eljárás indítására is sor került, amennyiben nem módosult a magatartás), és a GVH a piaci jellemzők figyelembevételével is viszonylag magas összegű bírságokat szabott ki. Részben ezen eljárásorozat keretében is éppen bankok voltak az érintettek – a jogintézmény bevezetését követően – a fentiekben leírt, elsők közötti kötelezettségvállalásos ügyekben is. Emellett pedig, mint azt ezen kötelezettségvállalási nyilatkozatok – és az azok megtartásával kapcsolatos utóvizsgálatok – nyomán is észleltük, a nagyobb, illetve hosszú távú tevékenységet tervező piaci szereplők jelentős erőforrásokat fordítanak a fogyasztóvédelmi és versenyjogi szabályoknak, a különböző európai uniós ágazati irányelveknek és rendeleteknek való megfelelésre, fogyasztóbarát intézkedésekre, a fogyasztók oktatására.

A versenyfelügyeleti eljárásokat követő intézkedések (elismerve, hogy a versenyfelügyeleti eljárások alapvetően negatív következményekkel járnak az eljárás alá vontak számára: a bírság szankción túl teher maga az eljárásban való közreműködés és a kedvezőtlen sajtóvisszhang kezelése is) értelemszerűen a piaci szereplők további piaci tevékenységét, termékfejlesztését – és így a GVH célját, azaz az effektív versenyt, a fogyasztói jólétet – is segíthetik.

Mindezekre figyelemmel tehát a korábban már vizsgált magatartásokkal, szolgáltatókkal kapcsolatosan pozitív tendencia észlelhető. Ugyanakkor a különböző pénzügyi termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatos piaci jelzések a GVH számára természetesen továbbra is fontosak, hiszen a piac monitorozása mellett a piaci jelzések is segítik, hogy minél korábban felismerhetők és kezelhetők legyenek a piaci problémák, illetve az egyes termékek olyan aspektusai is, amelyek kizárólag a hirdetések, szerződési feltételek áttekintése kapcsán nem lennének megismerhetők. Mindemellett új terméktípusok, értékesítési, illetve szolgáltatási csatornák kapcsán folyamatosan felmerülnek további értékelési kérdések. Mint az elmúlt tíz év ügyeinek ismertetése nyomán is látható, a GVH a korábbi gyakorlatát – a más piacokon szerzett tapasztalatokat is felhasználva – folyamatosan adaptálja az újabb kihívásokhoz, és ezek az ismeretek álláspontunk szerint a jövőbeni, minél korábbi, hatásosabb fellépés érdekében is megfelelően hasznosíthatók.

Hausmann Róbert* –Tóth Tamás**

Járműipari értéklánc a KKE régióban

Automotive value chain in the CEE region

Abstract

This article analyses the structure and ways of integrating SMEs into the automotive value chain in the CEE region. The essay is divided into two sections: a theoretical and an empirical part. The theoretical section focuses on the consolidation and deconsolidation processes, specificities of production value chain, identification and classification of location factors and the centre-periphery relationship. The empirical part examines and summarizes the upgrading practices of automotive SMEs at macro-level, in the CEE region especially in Hungary. Aim of this examination is to define strategies for the Hungarian automotive industry how to become more competitive. Based on best practices, further action is needed regarding the education of labor, cooperation and networking, usage of corporate governance tools and quality management system and intensifying expenditures on R&D activities.

1. Bevezetés

A tanulmány fókuszja a kelet-közép-európai régió járműipari értékláncának felépítése, illetve az értékláncba való integráció gyakorlati megjelenése. Az elemzés a KKE térség rendszerváltást követő járműipari működőtőke-beáramlásának motivációit, telepítési tényezőit tárja fel, amelynek folyamatoként a térségi szinten fellelhető beszállítók az értéklánc részévé válhattak. Az elméleti háttér bemutatása során a járműgyártáshoz kapcsolódó fogalmi háttér kifejtése kiterjed a konszolidációs és dekonszolidációs folyamatokra, a termelési értéklánc sajátosságaira, a telepítési tényezők beazonosítására és csoportosítására, valamint a centrum és periféria viszonyrendszerének feltárására. A gyakorlati rész az értékláncba való integráció térségi és globális szinten megvalósuló gyakorlatait összegzi, illetve hazai környezetben megvalósult integrációs folya-

matokat mutat be. Az összegzés során az elméleti fogalmi rendszert felhasználva a gyakorlatban megvalósítható integrációs stratégiákat fogalmazunk meg, amelynek során a potenciális kkv-bázis beszállítói megfelelését vizsgáljuk.

2. A járműipari értéklánc elméleti háttere

A globális járműgyártás az elmúlt évszázadban több konszolidációs és dekonszolidációs szakaszon ment keresztül. A konszolidáció fogalma a belföldi tulajdonú vállalatokhoz köthető, a folyamat a cégek számának csökkenésével jellemezhető. A konszolidáció tehát a vizsgált periódus alatt a hazai tulajdonú járműgyárak koncentrálódásával azonosítható

* Junior elemző, Magyar Nemzeti Bank – Versenyképességi és strukturális elemzési osztály.

** Szakmai titkár, Magyar Nemzeti Bank – Monetáris politikáért, pénzügyi stabilitásért és hitelösztönzésért felelős alelnök.

a termelési volumen és a jövedelmezőségi mutatók folyamatos emelkedése mellett. A dekonszolidáció során éppen ellentétes folyamatok zajlanak le a piacon, új belépők jelennek meg, csökkentve ezzel az iparági koncentrációt.¹

A világ járműipari történelmében az iparági koncentráció folyamatosan csökkent, a járműipari szereplők száma évtizedről évtizedre emelkedett. A 20. századi járműipari piac kezdetben Európára és Amerikára koncentrált, amelyben kizárólag európai és amerikai végtermékgyártók vettek részt. Az 1960-as évektől Japán, majd az 1980-as évektől koreai vállalatok léptek be az említett piacokra, emellett pedig az értékesítés is dinamikusan növekedett az ázsiai régióban. Kína szerepe a mai napig kérdéses, ugyanis jelen pillanatban nem beszélhetünk globális kínai járműipari végtermékgyártó szereplőről, felvevőpiaca azonban hatalmas potenciált rejt magában.

Az európai járműipar történelme az alábbi 4 konszolidációs periódusra bontható:²

1. szakasz, az 1920-as és 1930-as évek, az ipari úttörők korszaka.
2. szakasz, az 1950-es évek, a 2. világháború utáni prosperitás.
3. szakasz, az 1960-es évek, a gazdasági növekedés dinamikája csökkenni kezd, az eladók piaca a vásárlók piacába fordul át.
4. szakasz, az 1990-es évek, a globalizálódó piac eredményeként bekövetkező járműipari változások.

Az 1990-es években a járműipar a globalizáció kiteljesedésének hatására komoly problémákkal volt kénytelen szembenézni:

- A nyugat-európai és amerikai piac gyakorlatilag teljesen telítődött.
- A városi zsúfoltság következtében csökkent a kereslet a személygépjárművek iránt.
- A termelési kapacitások túlméretezettek voltak.
- A nyersanyagárak (főleg a kőolaj) emelkedtek.
- Az általános termelési költségek növekedtek, amellyel egyenes arányban az iparági jövedelmezőségek csökkentek.

Kelet-Közép-Európában a járműgyártás új korszaka az 1990-es évek elején a nyugat-európai végtermékgyártók („OEM”) poszt-szocialista vállalatfelvásárlásaival kezdődött. A Volkswagen Csehországban, Szlovákiában és Lengyelországban, a Fiat Lengyelországban, a Renault pedig Szlovéniában akvirált a privatizáció során, a felvásárolt vállalatok önálló termelését megszüntették, majd saját beszállítóikká léptették vissza azokat. A 90-es évek végére a költségverseny következtében a nyugat-európai anyavállalatok kénytelenek voltak termeléseik egyes szakaszait kihelyezni, amelyek célállomásai az addig hatékonyan, alacsony költségszinttel működő kelet-európai leányvállalatok voltak. A termelés komplexitása fokozatosan emelkedett, majd később a GE és a Toyota is elindították a térségben alkatrészgyártó tevékenységüket, motort és sebességváltót szereltek össze. A leányvállalatok kezdetben nagyrészt régebbi, kifutó modelleket gyártottak, illetve teljes egészében összeszerelő tevékenységet végeztek. Később megkezdődött a vállalatok és gépsorok technikai modernizációja a szabványosított rendszerek átvételével, így folyamatosan bővültek a telephelyek kompetenciái. A kisebb autók mellett megjelentek a prémium kategóriás és luxusautók is a gépsorokon, az exportmutatók mellett a hozzáadott érték is folyamatosan emelkedett. A képzett és alacsony bérigényű munkaerő-kínálat mellett telepítési tényezőként megjelentek a kormányzati ösztönzők, amelyeknek köszönhetően a 2000-es évek elején további Japán, Koreai és Francia járműipari beruházások valósulhattak meg. 2004-ben a volt szocialista országok egy része csatlakozott az Európai Unióhoz, amely az FDI fokozott beáramlása mellett a kelet- és nyugat-európai bérek közötti konvergenciát is elősegítette. A munkaerő migrációja drasztikus mértékben emelkedett (iránya természetesen kelet-nyugati volt), amely fokozott munkaerőhiányhoz és újabb reálbér-növekedéshez vezetett. 2006-ban és 2007-ben a munkavállalók sztrájk keretében próbáltak béremelést és a munkakörülmények javulását követelni, amely vegyes eredményekkel zárult. Lengyelországban a Volkswagen, a MAN, a Toyota és a GM, Csehországban a Skoda, Romániában a Dacia és Magyarországon a Suzuki

1 DIEZ, W.-BECKER, D. (2010): Brand and Ownership Concentration in the European Automotive Industry. Possible Scenarios for 2025. Institute for Automotive Research, KPMG Europe LLP.

2 BARTA Gy. (2012): A kelet-közép-európai járműgyártás európai összefüggései. RECHNITZER J.-SMAHÓ M. (szerk.): Járműipar és regionális versenyképesség. Universitas, Győr. 27–63.

alkalmazottai érvényesítették törvényben foglalt jogait, az akciósorozat azonban a térség megítélésének munkaadói oldalról semmiképpen sem kedvezett.

A 20. századi globalizáció kiteljesedésével a járműipar is alapvető strukturális változásokon ment keresztül, globális termelési rendszerek kiépülését és határokon átnyúló piaci struktúrák szerveződését figyelhettük meg.³ A *globális termelési láncok* kiépülését segítette elő a liberalizált kereskedelmi és befektetési tevékenységek bővülése, a gazdasági integrációk intézményesülése, illetve az FDI támogató politikai környezet megjelenése. A fejlett országokban található OEM vállalatok multinacionális és globális iparági szereplőkké váltak, amelyek a fejlődő országokbeli potenciálok széles körét kívánták kiaknázni.⁴ *Florida* és *Sturgeon*⁵ az említett folyamattal kapcsolatban különválasztja a nemzetköziesedés (internationalization process) és globalizálódás (globalization process) folyamatát, előbbi alatt a gazdasági tevékenységek határokon átlépő jellegét, utóbbi alatt pedig az intézményesített, funkcionálisan integrált rendszerek létrehozását értelmezi. A nemzetköziesedés ebben a nézőpontban mennyiségi változásként, míg a globalizáció minőségi fejlődésként jelenik meg, amelynek során az egyes gazdasági aktorok tevékenysége egy nemzetközileg koordinált folyamatrendszer részévé válik.

Lukovics és *Savanya* szerint a járműipar regionálisan definiált piacokra épülő és globális-regionális termelési kapcsolatokban funkcionáló értékláncokat alkot, amely a következő *sajátosságokkal* jellemezhető:⁶

- rendkívül koncentrált vállalati struktúra,
- az iparági technológiai és üzleti gyakorlatok standardizálódása,
- hatékony és rendszerszemléletű folyamatmenedzsment,
- piacokra telepített gyártási kapacitások,

- alkatrészmodulok legyártása a disztribúció célpiacainak közelében,
- regionálisan szerveződő iparági struktúra.

A járműipar értékláncát a 21. században egyes elemeinek *kiszervezése* és ezzel kapcsolatban a vállalati specializálódás jellemzi.⁷ A kiszervezés következtében a végtermékgyártók csak a márka kialakításában és a stratégiai funkciókban vállalnak szerepet, csak azon részegységek gyártását tartják házon belül, amelyek a márka közvetlen piaci hozói lehetnek. A kiszervezések első szintű célpontjai az integrátor vállalatok, azok az első körös beszállítók, amelyek közvetlen kapcsolatban vannak a végtermékgyártókkal. Az integrátorok további második és harmadik körös beszállítói csoportokkal állnak kapcsolatban, így a járműipar ellátási lánc egy minimum 5 szintű kapcsolatrendszerrel jellemezhető. A kiszervezés nem tévesztendő össze a relokalizáció fogalmával, ugyanis relokalizáció során a folyamat eredményeképpen a tevékenység a relokalizációt végző vállalat tulajdonában lévő leányvállalatnál marad, más néven „házon belüli” kiszervezésről beszélhetünk.

Bieserboek et al. a járműipar értékláncát egy folyamatábrában foglalta össze (1. ábra).

A termelési értéklánc csúcsa az OEM és az integrátorok („első körös beszállítók”) által alkotott blokk, amely különböző kitelepített funkciókkal és specializált szolgáltatókkal kiegészülve a márka meghatározó stílusjegyeit alkotja. Az első körös beszállítók és az egyéb szolgáltatók leglényegesebb lokációs vezérlő elve a közelség, amellyel tranzakciós költségeik minimalizálására törekednek.⁸ A JIT elvekre épülő termelési rendszerek az elmúlt 20-30 évben egy relokalizációs folyamatot indítottak el, amely a gyakorlatban az integrátorok és OEM-ek közötti időbeli távolság csökkentésén alapul. Az integrátorok alkalmazása során a végtermékgyártók kompetenciája marad a beszállított alkatrészek jel-

3 DICKEN, P. (2007): *Global shift. Mapping the changing contours of the world economy.* 5th edition. SAGE Publications, London.

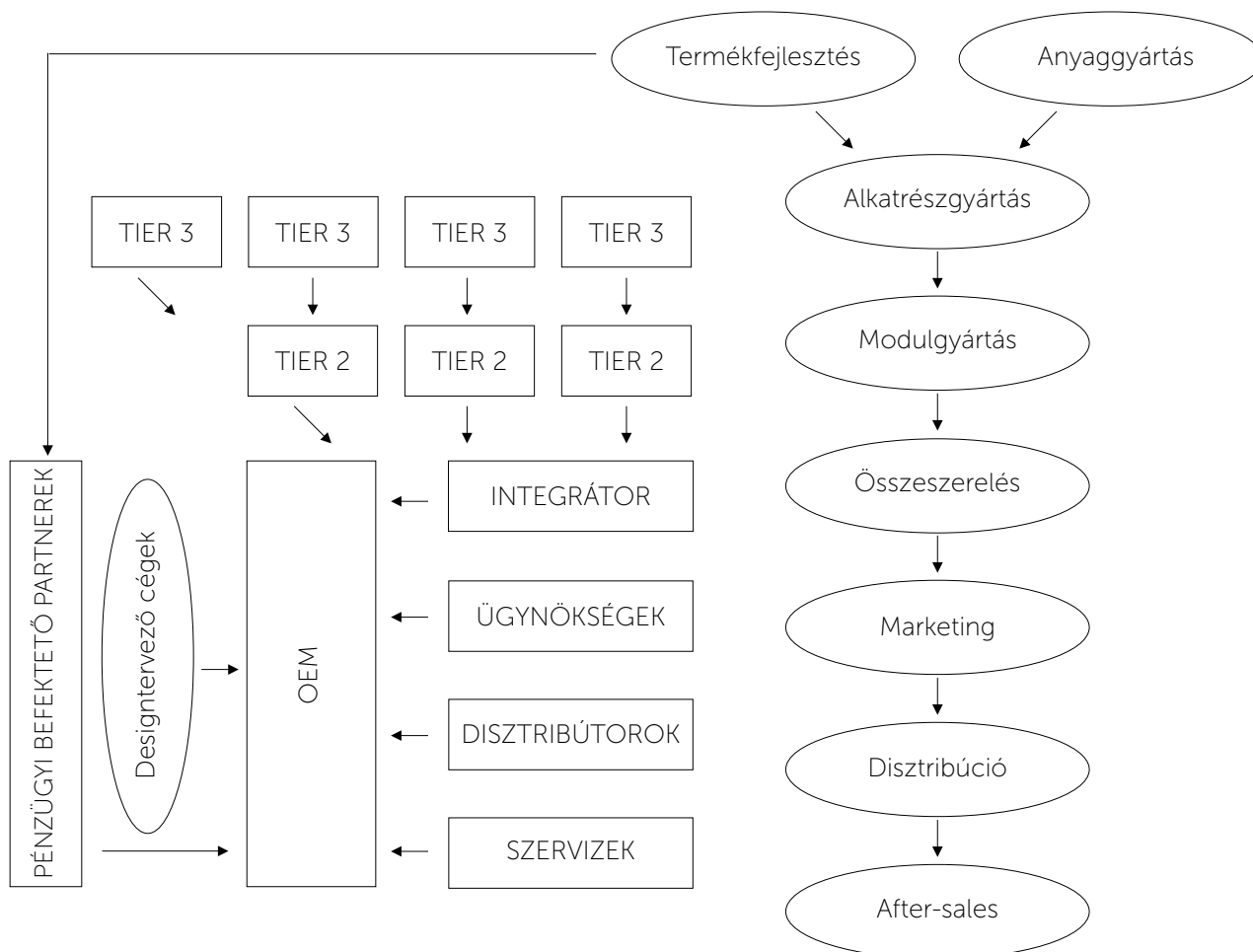
4 HUMPHREY, J.–MEMEDOVIC, O. (2003): *The Global Automotive Industry Value Chain: What prospect for upgrading by developing countries.* UNIDO, Vienna.

5 FLORIDA, R.–STURGEON, T. J. (2000): *Globalization and jobs in the automotive industry.* Industrial Performance Centre, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge. <http://web.mit.edu/> (letöltve: 2015. 06. 20.).

6 LUKOVICS M.–SAVANYA P. (2012): *A visegrádi országok megyéinek versenyképessége a járműipar szemszögéből.* RECHNITZER J.–SMAHÓ M. (szerk.): *Járműipar és regionális versenyképesség.* Universitas, Győr. 230–261.

7 GROSCHE, P.–SCHMID, S. (2008): *Management internationaler Wertschöpfung in der Automobil-industrie.* Strategie, Struktur und Kultur. Bertelsmann Stiftung, Gütersloh.

8 HAISS, P.–MAHLBERG, B.–MOLLING, M. (2009): *The Automotive Industry in Central and Eastern Europe. Engine of Growth or Free Rider?* Oxford Business and Economics Conference (OBEC), Oxford University, U. K. 24–26. June.

1. ábra. A járműipar értéklánca és szervezeti struktúrája⁹

lemzőinek, termelési, szállítási és minőségellenőrzési folyamatainak meghatározása, a közvetlen beszállítóikkal szemben és a termelési lánc alsóbb szintjein egyaránt.¹⁰ A járműipar lokalizációja nem az ágazathoz vertikálisan és horizontálisan kapcsolódó folyamatok statikus rendszereként, sokkal inkább az értéklánc funkcionális alrendszerének térben összekapcsolódó dinamikus folyamataiként értelmezhető. Az iparág lokációját nem egy statikus pont, hanem egy hálózat földrajzi kiterjedése és koncentrációja jellemzi, amely térben a versenyképesebb régiók felé tolódik.

Floria és Sturgeon egy ágazati felmérés során a járműipari lokalizációk területén 4 különböző telepítési típust neveztek meg a tevékenységek moti-

vációja és a lokalizáció minőségi értékelése alapján (1. táblázat).

Dunning eklektikus paradigmaelméletében a nemzetközi tőkekihelyezések tulajdonspecifikus, lokációs-specifikus és internalizálási előnyeit vizsgálja, amelyet *Dicken* a telepítések tipizálásával összekötve a működőtőke-beruházások általános klasszifikációját alkotta meg (2. táblázat).

*Murray et al.*¹¹ a járműipari telepítési folyamatoknál figyelembe vett tényezőket 3 csoportba sorolta. Az első csoportban kaptak helyet a működést közvetlenül befolyásoló költségek, úgymint a munkabér, a nyersanyagköltségek, az ipari létesítménnyel és infrastruktúrával kapcsolatban felmerült költségek és az adók. Nem megfogható termelési té-

9 BIESEBROECK, J.–STURGEON, T. J. (2010): Effects of the Crisis on the Automotive Industry in Developing Countries. A Global Value Chain Perspective. World Bank.

10 PAVLÍNEK, P.–ŽENKA, J. (2011): Upgrading in the automotive industry: Firm-level evidence from Central Europe. *Journal of Economic Geography*, 3. 559–586.

11 MURRAY, M. N.–DOWELL, P.–MAYES, D. T. (1999): The Location Decision of Automotive Suppliers in Tennessee and the Southeast. Center for Business and Economic Research College of Business Administration, University of Tennessee, Research paper.

1. táblázat. A járműipari lokalizációk tipizálása¹²

	1. típus	2. típus	3. típus	4. típus
Stratégia iránya	Piacok közelsége, vállalati versenyelőnyök	Piacok közelsége, vállalati versenyelőnyök	Költségcsökkentés, racionalizálás, hatékonyság	Piacok lefedése
Kapacitások szintje	Magas	Magas	Magas	Alacsony
Béreköltség	Magas	Magas	Alacsony	Alacsony
Fejlesztés	Igen	Néha	Nem	Nem
Integráció foka	Magas	Magas	Közepes	Alacsony
Háttérripari bázis	Magas	Közepes-magas	Közepes	Alacsony
Export	Alacsony (kivéve Japán)	Alacsony	Magas	Alacsony

2. táblázat. A működőtöke-beruházások általános klasszifikációja¹³

	Stratégiai előnyöket érvényesítő	Piacorientált	Hatékonyságnövelő	Helyi erőforrásokat kiaknázó
Tulajdonospecifikus előny	Hosszú távú stratégiai célok, nemzetközi versenyképesség fenntartása	Piaci sikeresség növelése, helyi piac ellenőrzése	Már létező beruházások racionalizálása	Versenyképesség növelése
Lokalizációs előny	A fenti tényezők és az adott térségi szint versenyképessége	Költségek különbségei, piac mérete és jellege, kormányzati politika	Nemzetgazdaságok termelési specializációja és koncentrációja	Termelési tényezők költségeiben lévő eltérések
Internalizációs előny	Kompetitív és stratégiai előnyök, kockázatcsökkentés, a piacok ellenőrzése	Tranzakciós költségek csökkentése, igazodás a helyi igényekhez	Vertikális vállalati integráció, vállalati értéklánc	Árszabályozás, piacok ellenőrzése

nyezőként az első csoportba sorolandó a munkatermelékenység, az infrastruktúra fejlettsége, továbbá a közszolgáltatások színvonala és elérhetősége. A második csoport elemei a felvevőpiacoktól mért távolság, szabályozási környezet, demográfiai jellemzők és az urbanizáció mértéke. Az életminőséget meghatározó faktorok alkotják a harmadik csoportot, ide sorolandó az élhető természeti környezet, bűnözési ráta és az oktatási rendszer minősége és elérhetősége.

A járműipar fejlődése során Nyugat- és Kelet-Európa között egy sajátos *centrum-periféria* viszonyrendszer alakult ki, amelynek szereplői szoros kölcsönhatásban állnak egymással. A kölcsönhatás meghatározója a központnak nevezett magterület, amely uralja a viszonyrendszert, és többnyire előnyöket húz a periféria részvételéből. A döntéshozás minden esetben a centrumban történik, a döntések végrehajtása pedig nagyrészt a perifériális területekre korlátozódik.¹⁴ A centrum-periféria szerepek

és területek a valóságban élesen különválnak egymástól, és rövid távon állandónak tekinthetők. Előfordul, hogy egyes térségek közelebb, mások távolabb kerülnek a magterületek zónáihoz, a pólusokat meghatározó és szétválasztó tényezők azonban stabilitást mutatnak.

Az európai járműiparban a *magterületet* egyértelműen Németország és Franciaország, míg a *perifériákat* a kelet-közép-európai országok, illetve Törökország és Oroszország képviselik. Az 1970-es és 1980-as években a legfőbb perifériális járműipari nemzetgazdaság egyértelműen Spanyolország volt, a KKE-i rendszerváltások óta azonban a pólusok kelet felé tolódtak. Anglia a 20. századi magterületi pozíciójából mára jelentősen visszaesett, míg Olaszország egyszerre játszik mag- és perifériális térségi szerepet.

Kelet-Közép-Európában több poszt-szocialista ország korábban saját járműiparral rendelkezett, amelyek a tervgazdaságból piacgazdaságba való áttérés

12 FLORIDA, R.–STURGEON, T. J. (2000): Globalization and jobs in the automotive industry. Industrial Performance Centre, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge. <http://web.mit.edu/> (letöltve: 2015. 06. 20.).

13 DICKEN, P. (2007): Global shift. Mapping the changing contours of the world economy. 5th edition. SAGE Publications, London.

14 ÖZATAGAN, G. (2011): Shifts in value chain governance and upgrading in the European periphery of automotive production: evidence from Bursa, Turkey. Environment and Planning, 4. 885–903.

során életképtelenné váltak vagy termelésüket nulla közeli állapotra szorították vissza. A rendszerváltások utáni külföldi működőtőke-beruházásokban jelentős szerepet játszottak a meglévő járműipari tradíciók, a volt szocialista vállalatok privatizálásán keresztül a fejlesztések egy része barnamezős beruházásokon keresztül valósult meg. A járműipari telepítések legfőbb motivációja az olcsó kék galléros munkaerő és a felvevőpiacok jövőbeli bővítésének lehetősége volt. A termelési komplexitás bővítésével a nyugat-európai anyavállalatoknak a fehér galléros állomány növelése is szükségessé vált, amelyet szintén jelentős költségmegtakarítások mellett végeztek el. A telephelyválasztás másik döntési faktora a felvevőpiacok elérhetősége volt. A földrajzi közelség alapvető versenyelőnyt jelentett a KKE térségi országoknak, amely a kötőtpályás infrastruktúra fejlesztésével kiegészülve vonzotta a működőtőke-befektetőket.

A *relokalizáció* és a munkamegosztás folyamatának következtében Németország a kritikák célpontjává vált, melyek szerint főképp a járműiparban kiürítik a termelést az országból. Az 1990-es években a német járműgyártók kezdetben a termelés egyszerű fázisait, majd később egyéb műszaki szolgáltatásokat is Kelet-Európába és Kínába telepítettek, amelynek köszönhetően a munkaköltség aránya csökkent az összköltségen belül. A magtárság komoly kompetenciákról mondott le, amely legfőképpen a beszállítókat érintette érzékenyen, akik saját lokációjukat az OEM termeléséhez voltak kénytelenek igazítani. A kiüresítési kritikák a statisztikákban ugyanakkor nem mutatkoztak meg, a foglalkoztatási és gazdasági növekedési adatok pozitív képet mutattak a magterületeken. Az ipari foglalkoztatás szintje nem csökkent az 1990-es években Németországban, a járműgyárak mindössze azokat az alacsony képzettségű tevékenységeket telepítették át a perifériára, amelyekben odahaza munkaerőhiányban szenvedtek. Az áttelepítések hatására a járműgyárak stagnáló foglalkoztatotti szint mellett növelni voltak képesek nyereségességüket, így a relokalizáció pénzügyi értelemben sikeresnek mondható.

A relokalizáció magterületeinek negatív pénzügyi hatása a külkereskedelmi mérlegben jelentkezett,

ugyanis az egyes funkciók kiszervezésével a járművek importtartalma lényegesen megemelkedett. A külkereskedelmi mérleg legdrasztikusabb romlása Franciaországban és Olaszországban következett be, Németországban inkább az import területi megoszlása tolódott a déli országok felől a keleti régió felé. A 90-es évek relokálizációjának vesztesei egyértelműen azok a dél-európai országok voltak, ahonnan a járműipar a növekvő bérszínvonal miatt keletre távozott. Portugália, Olaszország és Spanyolország a KKE országokkal már nem voltak képesek versenyezni a bérszínvonal területén, így a könnyen mobilizálható járműipar új keleti piacokat keresett.

A *kelet-közép-európai régióként* aposztrofált, 8 nemzetgazdaságot (Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia, Szlovénia, Bulgária, Románia, Horvátország) tömörítő térség 2014-ben a világ járműgyártásának 4,2 százalékáért felelt, amelyből a V4 gazdasági integráció összesen 3,8 százalékot jegyzett. Habár a KKE régió járműipari teljesítménye a válság hatására volumenben jelentősen visszaesett, 2010-ben már meghaladta a 2007-es bázist, azóta pedig folyamatos emelkedést mutat. A globális járműipari *kibocsátás* növekedésével párhuzamosan az Európai Unió volumene éves 17 milliós körüli szinten stagnált, amelynek következtében piaci részesedése 20 százalék alá süllyedt. Az unió konstans kibocsátásában jelentkező növekvő KKE-volumen az európai termelés átstrukturálódását jelzi, amely a gyakorlatban a dél-európai (portugál, spanyol, olasz) központok Kelet-Közép-Európába való áthelyezésével valósul meg.

A járműipar 2014-ben az európai *foglalkoztatás* több mint 1 százalékát adja, a direkt termelésben összesen 2,3 millió munkavállaló dolgozott. Az ágazat súlya a KKE térségben kiemelkedően magas, a V4 országaiban a szektor a legnagyobb foglalkoztatóként jelenik meg. Az 1 járműipari direkt foglalkoztatottra jutó legyártott járművek száma a munkaerő felhasználásának hatékonysága mellett a technológiai fejlettség színvonalával is összeköthető. Az indikátor esetében Szlovákia kiemelkedő értéke az említett 2 tényező mellett a termelési értékláncban betöltött magas pozíciójának tulajdonítható, míg Magyarország és Lengyelország esetében az alacsony hozzáadott értékű termelés azonosítható.

3. táblázat. Járműipari termelés a KKE régióban¹⁵

	2007		2010		2014	
	(ezer db)	(%)	(ezer db)	(%)	(ezer db)	(%)
Világ	73 266	100,0%	77 584	100,0%	89 734	100,0%
EU	19 725	26,9%	17 079	22,0%	17 125	19,1%
KKE	3 034	4,1%	3 282	4,2%	3 764	4,2%
Csehország	938	1,3%	1 076	1,4%	1 251	1,4%
Magyarország	292	0,4%	211	0,3%	438	0,5%
Lengyelország	793	1,1%	869	1,1%	594	0,7%
Szlovákia	571	0,8%	562	0,7%	971	1,1%

4. táblázat. Járműipari foglalkoztatás a KKE régióban¹⁶

	Direkt járműipari foglalkoztatott		Legyártott járművek száma
	(ezer fő)	(arány a foglalkoztatásban)	(1 járműipari alkalmazottra)
EU	2 296	1,02	7,1
Csehország	143	2,72	7,6
Magyarország	69	1,61	3,3
Lengyelország	157	0,9	4
Szlovákia	62	2,27	12,7

3. Feljebb lépés az értékláncban

Az autóiipari vállalatok globális értékláncokba történő beilleszkedése két különböző úton valósulhat meg. Az egyik az ún. „alacsony integrációs mód”, a másik pedig a „magas integrációs mód”.¹⁷ Az alacsony módon az egyes beszállítók a költség- és bér-előnyök által támogatva alacsony hozzáadott értéket képviselő működés révén, míg a magas módon integrálódó vállalatok az értéklánc más vállalatai által támogatott innovációs potenciálon keresztül illeszkednek az értékláncba. Ez utóbbi módot nevezzük az értékláncon belüli *feljebb lépésnek* („upgrading”).

A feljebb lépési folyamaton belül elkülöníthető egy *gazdasági és társadalmi felértékelődési dimenzió*.

Különböző iparágakat vizsgálva az egyes országok gazdasági típusú felértékelődése¹⁸ két indikátor alapján mérhető: adott országnak az iparág átlagához viszonyított exportegységértékének változásával¹⁹, illetve az adott ország világszintű exportpiaci részesedésében bekövetkezett változással. Ez a mutató tehát a nemzetközi versenyképesség változására utal. A gazdasági felértékelődést kiegészítő társadalmi felértékelődési folyamat pedig a foglalkoztatottak létszámának változásával, illetve a reálbérek növekedésével/csökkenésével mérhető. Nem meglepő, hogy a kéttípusú felértékelődés között korreláció tapasztalható.²⁰

15 Forrás: ACEA (2016).

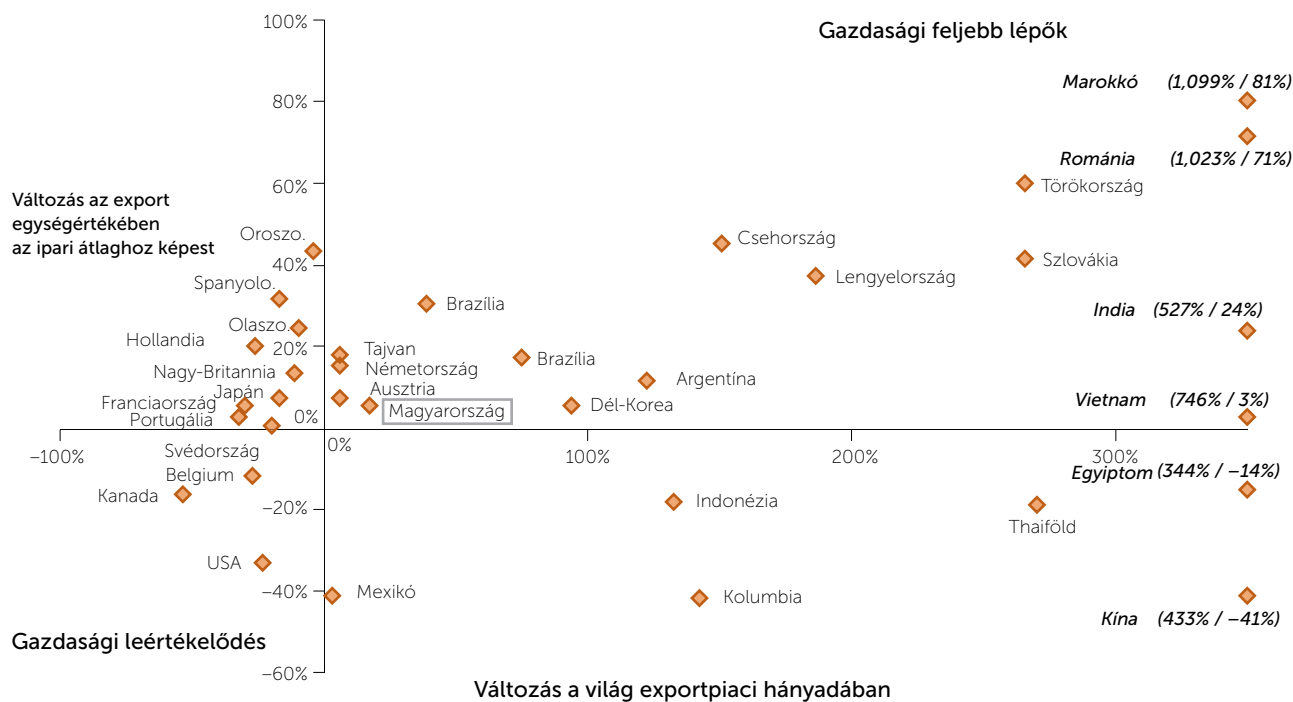
16 Forrás: ACEA (2016).

17 BARRIENTOS Stephanie–GEREFFI Gary–ROSSI Ariana: Economic and Social Upgrading in Global Production Networks: Developing a Framework for Analysis. Capturing the Gains. Working Paper 2010/3, 2010 július. 15., <http://www.capturingthegains.org/pdf/ctg-wp-2010-03.pdf> (letöltve: 2016. 04. 04.).

18 Jelen esetben egyes országok autóiipari értékláncai egészének fejlődése kerül vizsgálatra.

19 Az export egységértékének változása: adott ország szektorális (itt: autóiipari) exportjának értéke osztva ennek az (autóiipari) exportnak a mennyiségével/volumenével. Ezt a nominális mutatót az inputfaktoroktól és termelési költségektől történő megszürés érdekében, valamint a szektorális infláció kiszűrése céljából elosztjuk az iparágban belüli világszintű exportegységérték változásával.

20 BERNHARDT Thomas–POLLAK Ruth: Economic and Social Upgrading Dynamics in Global Manufacturing Value Chains: A Comparative Analysis. FIW Working Paper Nr. 150., 2015. március, http://www.fiw.ac.at/fileadmin/Documents/Publikationen/Working_Paper/N_150_BernhardtPollak.pdf (letöltve: 2016. 04. 04.), 20.

2. ábra. Gazdasági fel- és leértékelődési folyamatok az autóiipari értékláncokban (2000–2012)²¹

Az autóiipar nemzetközi fejlesztését vizsgálva az látható, hogy a *feltörekvő piacok* mind termelői, mind beszállítói minőségben növelni tudták jelentőségüket. Ugyanakkor az autóiipari termelésben a fejlett gazdaságok (USA, Kína, Németország stb.) folyamatosan veszítenek világgpiaci részesedésükből, bár a legtöbb esetben ezzel párhuzamosan az autóiipari exportjuk egységértékét relatív értelemben tovább tudták növelni. Ez a jelenség arra vezethető vissza, hogy az alacsonyabb hozzáadott értékkel bíró folyamatok más országokba történő kiszervezése következtében az exportegységérték javul. A már említett gazdasági feljebb lépési folyamatot vizsgálva csak Belgium, Kanada és az Amerikai Egyesült Államok pozíciója értékelődött le mindkét indikátor esetében.²²

Magyarország a gazdasági és a társadalmi feljebb lépés mindkét dimenziójában javította a pozícióját, és magasabb szintre emelte a globális autóiipari beszállítói hálózatban betöltött szerepét. A járműipari termelés a magyar bruttó hozzáadott értékben

2014-ben már 3,88%-os aránnyal szerepelt²³ és várhatóan a következő évtizedben is meghatározó szerepe lesz a magyar gazdaságban. Ugyanakkor további javításra ad lehetőséget, hogy amíg Magyarország az autóiipari exportegységértékét 2000 és 2010 között 20%-os mértékben tudta növelni, addig Csehország, Lengyelország és Szlovákia egyaránt 40%-os növekedési teljesítményt ért el ezen mutató esetében.²⁴

Annak érdekében, hogy *Magyarország növelje az exportegységértékét* az autóiiparban, elsősorban a magyar autóiipari kkv-k értékláncon belüli feljebb lépési sikerességét kell növelni. Ezt Magyarországnak, hasonlóan a legtöbb fejlődő országhoz, kettős szorításban kell végrehajtania. Amellett ugyanis, hogy növelni akarja hozzáadott értékét, fenn kell tartania a versenyképességét költségoldalról is. A bérek növelésére folyamatos nyomás érzékelhető, különösen a munkaerőpiac feszesebbé válásával, sőt egyes helyeken szakemberhiány lépett fel. A bérek azonban csak a termelékenységgel együtt emelhetők, ha a vállalkozás meg kívánja őrizni versenyképes-

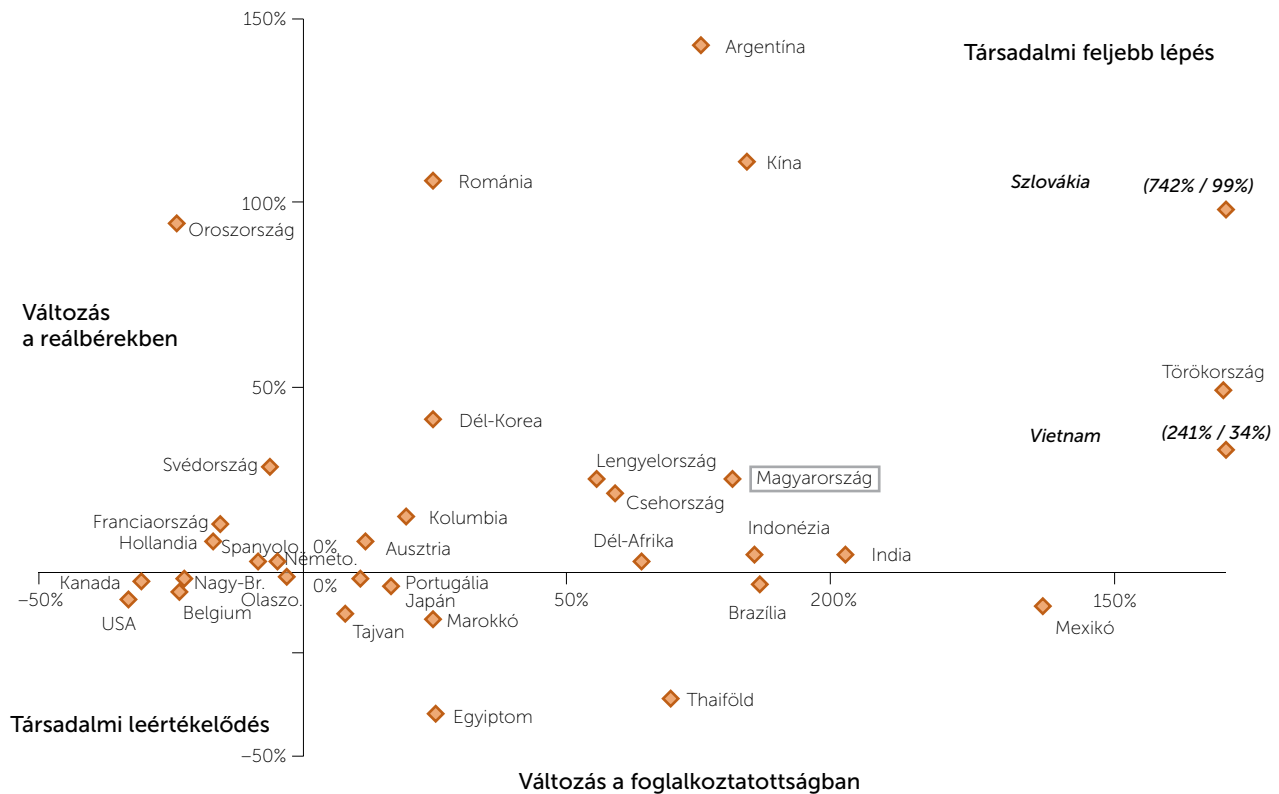
21 UNCOMTRADE adatbázis alapján BERNHARD-POLLAK: (20. l.), 21. (saját szerkesztés).

22 BERNHARD-POLLAK: (20. l.), 20.

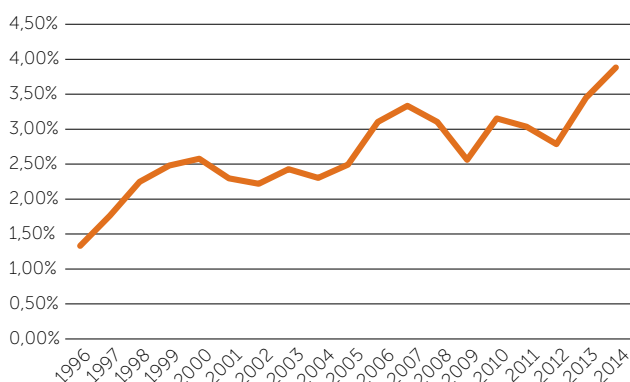
23 KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: Magyarország nemzeti számlái 1995–2014, 2015. november. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/monsz/monsz9514.pdf> (letöltve: 2016. 04. 04.).

24 BERNHARD-POLLAK: (20. l.), 21–22.

3. ábra. Társadalmi fel- és leértékelődési folyamatok az autóiipari értékláncokban (2000–2012)²⁵

ségét. A fejlődésnek azonban akadálya lehet a tőkehiány vagy a szükséges menedzsmentismeretek, illetve a megfelelő munkaerő hiánya is.

4. ábra. A járműipari termelés aránya Magyarországon a bruttó hozzáadott értékben (1996–2014)²⁶

A kettős nyomás lényege, hogy a kis és közepes vállalkozásoknak megfelelő üzleti stratégia alapján, adekvát módon kell megtalálniuk, hogy mikor kell megvalósítaniuk béremelést, hogy mikor kell elkezdniük a magasabb technológiai szttenderdek alkalmazását és innovációs kiadásuk fokozását. Amennyiben ezt a folyamatot adott vállalatok nem megfelelő ütemezéssel és módon hajtják végre, abban az esetben fennáll a veszélye annak, hogy miközben költségelőnyeiket nem tudják megőrizni, a magasabb hozzáadott értékű termelésben sem tudnak sikereket elérni. Feltételezhető, hogy a kutatás-fejlesztési tevékenység megtérülési rátája ilyen esetben túl alacsony és a vállalkozásnak ez likviditási, illetve hiteltörlesztési nehézségeket okozhat. A cseh példa is alátámasztja azt, hogy a kelet-közép-európai régióban működő autóiipari beszállítókra is kettős nyomás nehezedik az értékláncon belüli

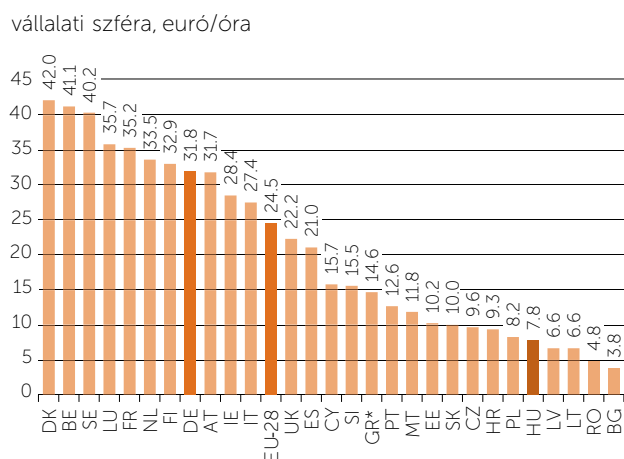
25 UNIDO INSTAT4, Világbank GEM, Argentín Munkaügyi Minisztérium, Román Statisztikai Hivatal és a Tajvani DGBAS adatbázisai alapján BERNHARD-POLLAK: (20. l.), 22. (saját szerkesztés).

26 Saját szerkesztés. Az adatok a KSH: (23. l.) alapján kerültek kiszámításra. A járműipari termelés alatt a nemzeti számlákon belüli 29-es és 30-as ágazati kódok, a közúti és egyéb járműgyártás összegét értjük, a bruttó hozzáadott érték pedig a Nemzetgazdaság összesen (piaci beszerzési áron) sorral egyezik meg.

felértékelődéssel kapcsolatban.²⁷ Mindazonáltal jelenleg úgy tűnik, hogy ez a jelenség *regionális* és nem terjed ki egész Magyarországra, hanem inkább az ország nyugati felét jellemzi.²⁸

A fenti dilemmát tükrözik az alábbi ábrák, amelyek szerint a bérek nemzetközi összehasonlításban alacsonyak, ugyanakkor ezen bérszint mellett a szakképzett munkaerő rendelkezésre állása jelentősen csökkent az elmúlt években. Ebből következően bérnyomás tevődik a vállalatokra, amit tehát a versenyképességük javításával kell ellensúlyozniuk.

5. ábra. Egy munkaóra jutó munkaköltség a vállalati szférában, euró/óra alapon (2014)²⁹

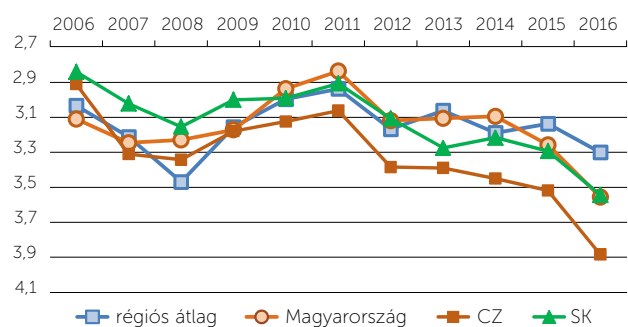

A kettős nyomás veszélyét sikeresen kerülte el megfelelő üzleti stratégia alkalmazásával a Csaba Metál és a Hajdu Autotechnika részvénytársaság. A békéscsabai székhelyű Csaba Metál Rt. elsősorban alumíniumöntvények területén végez beszállítói tevékenységet külföldi partnerek számára. A sikeres üzletpolitika következményeképp a Csaba Metálnál az egy főre jutó hozzáadott érték a 2005. évi 3,3 millió Ft-os összegről 2011-re már 5,2 millió Ft-ra nőtt.³⁰ A Hajdu Autotechnika Ipari Zrt. portfóliójába közel

850 termék tartozik, így kipufogórendszerek alkatrészeinek gyártásával, üléstámla-alkatrészek kivitelezésével, kisebb karosszériamerevítők létrehozásával és duplalemezes, jelbeütött, perforált terítékek termelésével foglalkozik. A vállalat esetében az egy főre jutó hozzáadott érték a 2005. évi 2,2 millió Ft-os összegről 2011-re 9,9 millió Ft-ra változott.³¹

6. ábra. Szakképzett munkaerő rendelkezésre állása³²

(elégedettség átlagértéke, 1-től 5-ig terjedő skálán)

Az értékláncon belüli pozícióját mindkét vállalat a következő kulcstevékenységeken keresztül javította:

- *idegennyelvtudás* javítása és rendelkezésre állása a menedzsment szintjén,
- *minőségbiztosítási rendszereknek* történő megfelelés, tanúsítványok megszerzése,
- más vállalatokkal *személyes kapcsolatok meg- léte* és az ezen keresztül lehetőségek (pl. export vagy tudástranszfer) maximális kihasználása,
- *adekvát vállalatirányítási rendszer* bevezetése és használata.

Emellett a Csaba Metál saját telephelyének *infrastrukturális fejlesztésével*, a vállalat kapcsolati hálójának (pl. egy ír partneren keresztül) fejlesztésével

27 PAVLINEK PETR–ZIZALOVA Pavla: Linkages and spillovers in global production networks: firm-level analysis of the Czech automotive industry. In: Journal of Economic Geography, Vol.16., Nr. 2., 2014, 331–363., elektronikus változatban 1–33., 13–19., <http://joeg.oxfordjournals.org/content/early/2014/10/14/jeg.lbu041.full.pdf+html> (letöltve: 2016. 04. 04.).

28 A Figyelő magazin 2016/14. számában a Bércunami című írásban nyilatkozta Majoros Béla, a Csaba Metál Zrt. vezérigazgatója, hogy alföldi gyárakban viszonylag jók a keresetek, a minimálbérnél lényegesen magasabbak és nem tud elégedetlenségről. Forrás: Figyelő magazin, 2016/14. szám, 44–45.

29 Saját szerkesztés. A * megjelölés Görögországot mutatja, ahol 2013. évi adatok kerültek felhasználásra. EUROSTAT alapján Német–Magyar Kereskedelmi és Iparkamara: A DUIHK 22. Konjunktúrafelmérésének eredményei. 2016. 28., http://www.ahkungarn.hu/fileadmin/ahk_ungarn/Dokumente/Bereich_CC/Publikationen/Konjunktur/2016/KB_2016_hu_FINAL_low.pdf (letöltve: 2016. 04. 14.).

30 Kiss János: Csaba Metál: exportsikerek a kukoricaföldek szomszédságában. In: ÁBEL István–CZAKÓ Erzsébet (szerk.): Az exportsiker nyomában. Alinea Kiadó, Budapest, 2013, 169–175.

31 KAZAINÉ Ónodi Annamária: Mosógéptől a kipufogó rendszerig: Készségek és képességek – a Hajdu Zrt. esete. In: ÁBEL István–CZAKÓ Erzsébet (szerk.): Az exportsiker nyomában. Alinea Kiadó, Budapest, 2013, 155–168.

32 Német–Magyar Kereskedelmi és Iparkamara: (29. l.) 29.

és a szakembergárda növelésével érte el felértékelődését. Ezeket a konkrét intézkedéseket kiegészítően pedig hatékonyan és tudatosan igyekeznek kihasználni a lehívható pályázati forrásokat. A Hajdu Autotechnika esetében a sikeres feljebb lépés hátterében a Csaba Metálhoz hasonlóan a *vállalati tanulási képessége* és tevékenysége, a *vállalati tevékenységi kör szétválasztása* és ennek helyes időzítése, *képzések és tréningek* szervezése, más beszállítók feladatkörének átvétele (a piaci verseny hatékony kihasználása), valamint a vevői igényeknek történő maximális megfelelés áll.³³

Az autóiipari kkv-k feljebb lépése nem csak Magyarországon kihívás, hanem a kelet-közép-európai térség minden országában. Csehországban a megkérdezett vállalatok mindösszesen 11%-a tudott az értékláncon belül sikeresen feljebb lépni a külföldi vállalatoktól történő tanulási folyamaton és nemzetköziesedési tevékenységén keresztül. Ráadásul a *cseh kkv-k* értéklánca való sikeres integrációját és feljebb lépését különösen nehézé teszi, hogy a külföldi vállalatok által felvásárolt korábbi cseh nagyvállalatok (mint pl. a Skoda) beszállítói körét jelentős mértékben külföldi beszállítókra cserélték le, valamint külföldi befektetők számos, korábban cseh beszállító tulajdonosi körét is kivásárolták.^{34,35}

A nemzetközi vizsgálat alapján – amely egy cseh³⁶ és egy szlovák³⁷ esettanulmány kiértékelésén alapul – a következőket lehet megfigyelni:

- A legalapvetőbb feltétel a *minőségi munkaerő* megléte.
- Előnyösebb, ha az autóiipari kkv-k a kelet-közép-európai térségben *kutatás-fejlesztési tevékenységük fókuszát* elsősorban olyan folyamatokra helyezik, ami meglévő technológiák átvételével új termékek gyártására vagy a már meglévő termékek fejlesztésére irányul, illetve olyan célzott kutatói munkára, amely adott, előre kijelölt vállalati funkció minőségfejlesztését célozza meg.

- Szükséges a *szervezeti, menedzsment és marketing típusú tudásminták átvétele* más nagyvállalatoktól.
- Szükséges lenne az *egyedi vállalati stratégiák* minőségi erősítése, mivel az, hogy egy adott kkv képes-e felértékelődni az értékláncon belül, alapvetően mikroszinten dől el, nem pedig állami támogatás vagy stratégia alapján. Az állami szerepvállalás elsősorban a finanszírozási háttér támogatása és a megfelelő működési környezet megteremtése (pl. adókedvezmények, jogbiztonság) területén kívánatos.³⁸
- Célszerű az *EU kutatás-fejlesztésre irányuló alapjainak jobb kihasználása*.
- A *műszaki közép- és felsőoktatás fejlesztésének* támogatása, az *egyetemi szféra és a vállalatok szorosabb együttműködése*, valamint az *innovációs klaszterek létrehozása és fejlesztése* is előfeltétele az autóiipari értéklánckban történő sikeres feljebb lépésnek.

Az autóiipari kkv-k értékláncon belüli feljebb lépésével kutatási kérdésként nemcsak a nemzetközi szakirodalomban, hanem a szakterülettel foglalkozó magyar elemzők tanulmányaiban is gyakran találkozunk. Egy a magyar kis- és középvállalatok beszállítói szerepének erősítéséről szóló stratégiai dokumentum³⁹ szerint a többedik körös beszállítók értékláncon belüli feljebb lépése számára a legégetőbb problémák a *megkívánt pénzügyi tartalékok* hiánya, a *hitelforrások* szűkössége és a súlyos *szakemberhiány* a műszaki szakmák teljes vertikumában. További probléma a menedzsmentismeretek és üzletvezetési technikák elterjedtségének korlátai és a magyar kkv szektor szétaprózottsága. Problémaforrás a *vállalati együttműködések alacsony szintje* is, ami akadályozza, hogy a kis cégek összefogással közös projekteket hajtsanak végre (pl. közös fejlesztés, közös képzés, nagyobb termékmenyiség, nagyértékű gépek közös beszerzése). Pedig a kisvállalkozások közötti kapcsolat megléte igen fontos, ugyanis

33 KISS: (30. l.); KAZAINÉ: (31. l.).

34 Igaz, az említett cég 2300 főt foglalkoztatott 2011-ben, amikor az interjú készült, így már nem tekinthető kkv-nek.

35 PAVLINEK–ZIZALOVA: (27. l.), 1–33.

36 PAVLINEK–ZIZALOVA: (27. l.), 1–33.

37 KOVÁCS Zoltán: A szlovák autóiipar elemzése. In: RECHNITZER János–SMAHÓ Melinda (szerk.): Járműipar és regionális versenyképesség. Széchenyi István Egyetem, Universitas-Győr Nonprofit Kft. Győr, 2012, 381–384.

38 PAVLINEK–ZIZALOVA: (27. l.) 19–26.

39 GYUKICS Rita–KLAUBER Máttyás–PALÓCZ Éva–PÁCZI Erzsébet–VAKHAL Péter: A magyar kis- és középvállalatok beszállítói szerepének erősítéséről szóló stratégia kidolgozása a gép- és gépjárműipari ágazatban: a jelenlegi helyzet tanulságai és a lehetőségek kihasználásának eszközei. Kopint-Konjunktúra Alapítvány kooperációban a Commerzbankkal, illetve a Noerr és Társai Iroda együttműködésében, a Német Kereskedelmi és Iparkamara szakmai támogatásával, 2011. április, http://www.ahkungarn.hu/fileadmin/ahk_ungarn/Dokumente/Bereich_CC/Publikationen/Zulieferer/Foanyag_beszall_04_12.pdf (letöltve: 2016. 04. 04.).

a nagyvállalati zöldmezős beruházási döntéseket nagymértékben befolyásolja a helyi beszállítói infrastruktúrában a hálózatosodottság megléte.

Kulcskérdés a beszállítóként funkcionáló autóiipari kkv-k alacsony hozzáadott értéke a termelési tevékenységhez. Az *alacsony hozzáadott érték* nem csak makroszinten jelent kihívásokat, de az egyes vállalatok *termékegyediségének biztosításában* és ezáltal *versenyképességében* is zavarokat okozhat. További probléma forrása az, hogy a kkv-k nagy részét magában foglaló alacsony szintű beszállítói körben a *bérmunka-konstrukciók elterjedtsége* továbbra is jellemző, amely egyrészt biztos bevételi forráshoz juttatja a beszállító vállalkozásokat, ugyanakkor nem jelent motivációt a fejlesztésekre.⁴⁰

Az eddig tárgyaltak alapján az autóiipari kkv-k értékláncon belüli feljebb lépésével kapcsolatban az alábbi általános észrevételeket lehet megfogalmazni:

- Megfigyelhető, hogy a kkv-k számára fontos a *képzett munkaerő* jelenléte. Magyarországon az egyik legnagyobb jövőbeli kihívás lehet a megfelelő minőségű munkaerő itthon tartása. Ez a folyamat elsősorban a reálbérek növekedésével érhető el, ami elvezethet az értéklánca történő integráció költséghatékonyságon alapuló módjának feladására és a magasabb hozzáadott értékű, innovációs alapú tevékenységi formák elterjedésére.
- A legújabb tudományos-technológiai eredmények gyakorlati alkalmazása mellett a magyarországi kkv szektornak jelenleg – a cseh modellben kirajzolódó mintához és javaslatokhoz hasonlóan – elsősorban a gyártáshoz közvetlenül kapcsolódó, alkalmazott és gyakorlatba könnyen átültethető kutatási-fejlesztési folyamatokra kellene koncentrálnia.
- Fontos lenne a *duális képzési* szerkezetbe minél több magyar autóiipari kkv-nak bekapcsolódnia, minél több hallgatónak szakmai gyakorlati és részmunkaidős álláslehetőségeket kínálni, és ezt kedvező munkáltatói adózási és más kedvezményekkel támogatni. A kkv-k ebből származó előnye, hogy a képzés lezárultát követően már megfelelő felkészültségű fiatal munkavállalók állnak az adott vállalat rendelkezésére, a munkakeresés idejét lerövidítve és ezáltal az esetleges képzettmunkaerő-hiányt is elkerülve.
- Az innovációs kultúra és teljesítmény fokozására ajánlott lenne az egyes autóiipari részterületen működő kkv-k kooperációja *közös kutatási központok létrehozásán* keresztül. A kutatási központokban az eszközöket közös finanszírozással szerezhetnék be, ahogy az ott elért eredményeket is közösen hasznosíthatnák. Ráadásul a közös kutatási központok megléte elősegítheti a nemzetközi pályázatokon, versenyeken történő indulást, sikeres szereplést és a támogatások könnyebb elnyerését.
- Kívánatos lenne a már korábban megindult *klaszterfejlesztési folyamatok* újjáélesztése és *működési struktúrájának újrahangolása*. Az újrahangolás legfőbb elemének az állami szerepvállalás és a vállalati önfenntartó képesség egészséges egyensúlyának megtalálása kell hogy legyen. Ennek a kritériumnak a sikeres teljesítése elősegítheti a nemzetközi példaként említett, jó minőségű mikroszintű vállalatstratégiák elterjedését.
- A kkv-k működését segítő gazdaságfejlesztési eszköz alkalmazása mellett a kkv-k értékláncon belüli sikeres feljebb lépéséhez elengedhetetlen az átgondolt és jól kidolgozott, *egyedi vállalatokra adaptált üzleti stratégia* alkalmazása. Hosszú távon csak mindkettőt egyidejűleg kihasználva érhető el érdemi fejlődés az értékláncon belüli pozíció erősítésére.
- A *minőségbiztosítási tanúsítványok* megszerzése céljából hasznos lehet állami tanácsadó központok létrehozása a kkv-k részére és a különböző nagyvállalatok által preferált minőségbiztosítási rendszerek egységesítése a kkv-k e tevékenységre fordított kiadásainak csökkentésére. A minőségbiztosítási rendszerek egységesítése elképzelhető állami támogatások juttatásának előfeltételeként is.
- Az egyes autóiipari kkv-k vezetőinek idegennyelv-tanulására fordított kiadásai többszörösen térülnek meg a spillover hatásokon keresztül, ezért a *nyelvtanulás támogatása* preferált vállalatfejlesztési eszköznek minősül.

Az általános megállapításokon túl megfogalmazhatók olyan specifikus ajánlások és megállapítások is, amelyek az autóiipari kkv-k fejlődését elsősorban pénzügyi-finanszírozási környezetük javításával definiálják:

40 GYUKICS–KLAUBER–PALÓCZ–PÁCZL–VAKHAL: (39. l.), 22.

- Követendő példa a kkv-k értékteremtő képességének növelésére *megfelelő finanszírozási háttér* megteremtése. A klaszterfejlesztések mellett előnyös lehet angol példára (pl. GrowthAccelerator) a kkv-k menedzsmentkapacitásait elősegítő *nonprofit tanácsadó központok* felállítása is, valamint a kkv-k hitelezésének elősegítése érdekében *versengő garanciaszervezet* létrehozása és intézményi kezességvállalással a hitelezési kockázatok mérséklése.⁴¹
- A kockázatitőke-alapok erősítése és a kkv-k részére nyújtott kedvezményes *mikrohitelezési formák* elősegíthetik az értékláncon belüli feljebb lépési lehetőségek kiaknázását. Előnyös, ha az ilyen típusú hitelek egy részét célzottan ezen vállalatok nemzetköziesedési tevékenységére folyósítják, mivel az további járulékos hasznokat, így az exportegységérték növelésének lehetőségét és ezáltal a gazdasági feljebb lépés lehetőségét hordozza magában. A kkv-k fejlesztéseikhez szükséges pénzügyi forráshoz jutását Magyarországon sikeresen segítette elő a jegybank 2013-ban indult Növekedési Hitelprogramja (NHP).
- Az Európai Bizottság által működtetett fórum, az ún. *CARS 2020 platform*, amely 2014-ben fejezte be tevékenységét, záróriportjában⁴² az EU autóiipari versenyképességének növelése céljából fő javaslatként a kkv-k pénzügyi forrásokhoz és piacokhoz történő hozzáféréseinek elősegítését jelölte meg. A csoport következtetéseiből megvalósításra került a COSME⁴³ program keretében az autóiipari kis- és közepes vállalkozások tőkéhez és hitelhez való hozzáféréseinek elősegítése, előbbi elsősorban kockázati tőke formájában, utóbbi pedig kockázatmegosztó és közvetlen kölcsö-

nök kkv szektornak juttatásával. A szintén CARS 2020 kezdeményezés következtetéseire építve a Horizon 2020 program pedig igyekszik felkarolni az innovatív autóiipari kkv-k kutatási-fejlesztési tevékenységét elsősorban a pénzügyi háttér biztosításával.⁴⁴

A kkv-k értékláncon belüli sikeres feljebb lépésének fontosságát mutatja, hogy nemcsak állami, hanem nemzetközi szinten is célirányosan foglalkoznak a kérdéssel az Európai Unióban. Az *európai autóiipari beszállítói láncok* fejlesztése céljából az Európai Bizottság 2015 októberében hozta létre az ún. *GEAR 2030 kezdeményezést*, amely egy magas szintű autóiipari szakmai fórum. A csoportnak 12 állam a tagja (Németország, Franciaország, Egyesült Királyság, Olaszország, Lengyelország, Csehország, Románia, Spanyolország, Szlovákia, Belgium, Hollandia, Svédország), valamint az ipar képviselőiben 7 autóiipari ernyőszervezet⁴⁵, 5 fogyasztói-környezetvédelmi-szak-szervezeti-közútbiztonsági csoport⁴⁶ és 3 európai uniós intézmény megfigyelői státuszban.⁴⁷

A csoport legfőbb *feladatául* az *európai autóiipari értéklánc fejlesztésére* vonatkozó javaslatok kidolgozását határozták meg. Ennek érdekében a csoport rendszeresen fog szakmai egyeztetéseket tartani az autóiipari értéklánc működési hatékonyságát is érintő kérdésekben, valamint szakmai tapasztalatok cseréjét is elő kívánja segíteni a szektor oktatási és képzési tevékenysége során megvalósított best practice-ek megosztása révén. A kezdeményezés részeként létre lehet hozni a szakmai fórum találkozóinak elemzési háttér munkájával és előkészítésével kapcsolatos ún. „sherpa” csoporton kívül alcsoportokat is, amelyek az autóiipari fejlesztés egyes specifikus kérdéseit tárgyalhatják.⁴⁸ A 2016. február 25-i második találkozó alapján készült jegyzőkönyv szerint egy értéklánccal kapcsolatos munka-

41 PALOTAI Dániel–VIRÁG Barnabás (szerk.): Versenyképesség és növekedés, Magyar Nemzeti Bank, 2016, 667–668.

42 Európai Bizottság: CARS 2020 Report on the state of play of the outcome of the work of the High Level Group, 2014. október http://ec.europa.eu/growth/sectors/automotive/policy-strategy/index_en.htm (letöltve: 2016. 04. 04.).

43 A COSME program egy a vállalkozások és kkv-k versenyképességének elősegítéséért felelős EU-s program. Költségvetése 2,3 Mrd euró, <https://ec.europa.eu/easme/en/cosme> (letöltve: 2016. 04. 05.).

44 A Horizon 2020 program az EU legnagyobb kutatási és fejlesztési programja, amely 2014–2020 között 80 Mrd euró forrást biztosít K+F tevékenységre. Ennek a programnak elkülönített fejezete van a kkv-k segítésére, <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020> (letöltve: 2016. 04. 05.).

45 Például: Európai Gumiabroncsgyártók Szervezete (ETRMA), Autóiipari Beszállítók Európai Szervezete (CLEPA), Európai Tanács a Gépjármű-kereskedelmért és Javításért (CECRA).

46 Például industriALL (Európai Szakszervezet), Európai Fogyasztók Szervezete (BEUC).

47 Európai Bizottság DG GROW: Policy and Strategy. Composition of the GEAR 2030 High Level Group című dokumentum. http://ec.europa.eu/growth/sectors/automotive/policy-strategy/index_en.htm (letöltve: 2016. 04. 04.).

48 Európai Bizottság: C(2015) 6943 final 19/10/2015 sz. döntési dokumentum, http://ec.europa.eu/growth/sectors/automotive/policy-strategy/index_en.htm (letöltve: 2016. 04. 04.).

csoport jön létre.⁴⁹ Ezen munkacsoporton belül egy jelenleg alakuló témacsoport kutatási kérdésként a következőt jelölte ki: „Hogyan erősíthető a kkv-k szerepe és innovációs képessége a jövő értékláncban?”⁵⁰

Az alcsoportok létrehozásának lehetőségével élve érdemes lenne életre hívni egy *a visegrádi országokban vagy kelet-közép-európai térségben működő autóiipari kkv-k értékláncon belüli feljebb lépésének lehetőségeit és annak finanszírozását vizsgáló alcsoportot* is, amely Magyarország számára jelentős előnnyel járna. A visegrádi országok közül Magyarországon kívül mindhárom további visegrádi állam tagja a fórumnak és Románia is részt vesz a kezdeményezés munkájában.

A GEAR 2030 fórum vitaindító háttér tanulmánya az autóiipari kis- és középvállalkozások *K+F tevékenységére fordított kiadásainak további növelését* javasolja, illetve felhívja a figyelmet azokra a technológiai változásokra, amelyekre az autóiipari beszállítóknak is fel kell készülniük hosszú távon, és amelyek elősegíthetik értékláncon belüli feljebb lépésüket. Ilyen területek az automatizált vezetés, a szenzorok és a helymeghatározó rendszerek fejlesztése, valamint a komplex adatfeldolgozó szoftverek beépítése. Hasonlóképpen az ikt szektor és autóiipar szorosabb összefogása érdekében a beszállítók és így a kkv-k sikeresebb integrációját segítheti elő a digitális ipari termelés⁵¹ alkalmazása is.⁵²

A modern technológiát kihasználva és felkészülve a következő negyed évszázad autóiipari kihívásaira, *az elektromos autók* gyártásába történő bekapcsolódás a kkv szektor területén lenne a legfontosabb. Az elektromos autókat gyártó cégek elterjedésével az újonnan létrehozandó beszállítói láncok és klaszterek esetében tanácsos lehet összehangolni az elektrotechnikai, infokommunikációs és autóiipari beszállítók működését, valamint platformot létrehozni ezek együttműködésének javítására. Ez elősegítheti a nagyobb elektromos autók gyártásával összefüggő OEM-ek magyarországi befektetéseinek ösztönzését is.

4. Összegzés

A kelet-közép-európai rendszerváltásokat követően a térségben egyfajta járműipari termelési központ alakult ki, amely kezdetben alacsony hozzáadott értékű összeszerelő tevékenységekre szakosodott, majd később egyéb funkciókat is a portfólióba vont. A relokalizáció következményeként a végtermékgyártás a KKE régióba került, az értéklánc magasabb fokán elhelyezkedő tevékenységeket azonban továbbra is a centrum területek szolgáltatták, a beszállítói tevékenységek legnagyobb hányada importként jelent meg a vizsgált nemzetgazdaságokban. Az eredeti beszállítók lokális vállalatokkal való kiváltása az anyavállalatok, illetve a regionális döntéshozók érdekeit egyaránt szolgálja, így az elmúlt negyed században számtalan integrációs stratégia született, amelyek a nemzetközi jó gyakorlatok térségi megvalósíthatóságát dolgozták fel. Tanulmányunk a járműipari értéklánc elméleti sajátosságait feltárva az integráció folyamatát mutatja be, amelynek során a megvalósult sikeres példákat, illetve nemzetközi stratégiákat összegezve egyfajta iránymutatást fogalmazunk meg a releváns piaci szereplőknek.

Az elemzés alapján megállapítható, hogy az autóiipari kkv-k értékláncon belüli felértékelődése globálisan és a kelet-közép-európai térségben is csak részben sikeres. Az eredményesség nagyban függ az egyes vállalatok egyedi kapacitásaitól és képességeitől. A kkv-k működését segítő gazdaságfejlesztési eszköz alkalmazása mellett is a kkv-k értékláncon belüli sikeres feljebb lépéséhez elengedhetetlen az átgondolt és jól kidolgozott, egyedi vállalatokra adaptált stratégia alkalmazása. Hosszú távon csak mindkettőt egyidejűleg felhasználva érhető el érdemi fejlődés az értékláncon belüli pozíció erősítésére. A legfontosabb területek, ahol a kkv-k értékláncon belüli feljebb lépési lehetőségeit javítani lehetne: munkaerő képzése, együttműködés és hálózatosodás, a nemzetközi vállalatirányítási rendszerek átvétele és alkalmazása, a minőségbiztosítási sztenderdeknek történő megfelelés és a K+F kiadások növelése megfelelő állami és nemzetközi finanszírozási háttérrel.

49 Európai Bizottság DG GROW: GEAR 2030 – Proposal of composition of the working groups, <https://circabc.europa.eu/sd/a/4b6835bd-c8ad-4f6f-89ee-970d516cebbf/working%20group%20composition%20v2.pdf> (letöltve: 2016. 04. 04.).

50 Európai Bizottság DG GROW: GEAR 2030 Working group 1 – Adaptation of the EU Value Chain. Draft annotated agenda for 11 March 2016. <https://circabc.europa.eu/sd/a/bb72024d-0741-44db-b351-354b4cflbe6e/Agenda%20and%20topic%20Gear%202030%20WG1%20v4.pdf> (letöltve: 2016. 04. 04.).

51 Ezt Ipar 4.0.-ként is szokás definiálni.

52 Európai Bizottság DG GROW: GEAR 2030 Discussion Paper – Adaptation of the EU Value Chain, 5–7., <https://circabc.europa.eu/sd/a/d0b843bc-c84c-4365-ac4d-b37bfd5024a6/Discussion%20Paper%20-%20Adaptation%20of%20the%20EU%20value%20chain%2008-01-2016.pdf> (letöltve: 2016. 04. 04.).

Horváth Botond*

A bankközi referenciakamatok manipulációjának európai versenyjogi megítélése

Manipulation of the inter-bank offered rates from a European competition law point of view

Abstract

This paper deals with the European competition law aspects of the Libor manipulations, one of the biggest scandals of the financial sector of the recent years. The European Commission established in its decisions that the brokers of the largest international banks, by sharing information on their future conduct and by concerting their practices concerning LIBOR and other inter-bank offered rates, manipulated the most important interest rates used in the financial world. The undertakings concerned received fines amounting to EUR 1.5 billion reflecting the seriousness of the infringements. The manipulations of these crucial benchmarks have caused significant harm to the consumers and at the same time have shaken people's faith in the trustworthiness of the whole financial system.

Bevezetés

A pénzügyi szektor utóbbi évekbeli egyik legjelentősebb skandaluma a LIBOR-manipuláció, amelynek versenyjogi vetületét jelen tanulmány mutatja be. 2012 júniusában látott napvilágot, amikor az angol Financial Services Authority nyilvánosságra hozta, hogy a Barclays bank egyezségkötés keretében elismerte, hogy manipulálta a LIBOR-t. Ezt megelőzően csak annyit lehetett tudni, hogy számos pénzügyi felügyeleti szerv és az amerikai, japán, svájci, kanadai versenyhatóság vizsgálja, hogy sor került-e a bankközi referenciakamatok manipulációjára. Az Európai Bizottság 2011-ben jelentette be, hogy vizsgálja az esetleges versenyjogi jogsértést.

Az Európai Bizottság a bankközi referenciakamatok manipulációval kapcsolatos döntéseiben megállapította, hogy a világ legjelentősebb bankjainak brókerei, a LIBOR-ra és egyéb bankközi referenciakamatokra vonatkozó jövőbeli magatartásukra vonatkozó információk megosztásával és azok összehangolásával, manipulálták a pénzügyvilág legfontosabb kamatlábait, amely jogsértő magatartásokért már több mint 1,5 milliárd EUR bírságot szabott ki, ami jól tükrözi a jogsértések súlyosságát. Az Európai Bizottság mellett világszerte¹ hatalmas bírságokat szabtak ki a bankokra a manipuláció miatt. A referenciaként szolgáló bankközi kamatlábak

* Csoportvezető, Versenytanácsí Titkárság, Gazdasági Versenyhivatal.

1 Lásd pl. i) <http://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/pr6289-12> (letöltés: 2016. 04. 23.), ii) <https://www.justice.gov/opa/pr/barclays-bank-plc-admits-misconduct-related-submissions-london-interbank-offered-rate-and> (letöltés: 2016. 04. 23.), iii) <http://www.fsa.gov.uk/library/communication/pr/2012/070.shtml> (letöltés: 2016. 04. 23.), iv) <http://www.fsa.gov.uk/static/pubs/final/ubs.pdf> (letöltés: 2016. 04. 23.), v) <https://www.justice.gov/opa/pr/deutsche-banks-london-subsiary-agrees-plead-guilty-connection-long-running-manipulation> (letöltés: 2016. 04. 23.).

manipulációja nemcsak jelentős anyagi károkat okozott a fogyasztók számára, de egyben meg is rengette az embereknek a pénzügyi rendszerekbe vetett hitét.

1. A bankközi referenciakamat fogalma, meghatározása és jelentősége

A bankok a bankközi piacokon nyújtanak egymásnak bankközi kamat fejében kölcsönt. Ezek a bankközi megállapodások keretében nyújtott kölcsönök lehetőséget adnak a bankoknak arra, hogy eleget tegyenek a hitelintézetek és befektetési vállalkozások prudenciális követelményeit tartalmazó szabályozásnak² abban az esetben, ha nem rendelkeznek a szabályozásban rögzített mennyiségű likvid eszközzel. A bankközi piacokon likvid eszköztöbblettel rendelkező bankok kamattal terhelt kölcsönt nyújtanak a likvid eszközhiányban szenvedő bankoknak. A bankközi piacokon a nagy bankok általában kölcsönt felvevő, míg a kisebb bankok a kölcsönt nyújtó bankok.³ A bankközi kamatláb az, amit ezekért az általában rövid lejáratú kölcsönökért fizetnek a kölcsönt felvevő bankok.

A LIBOR-botrány kirobbanásakor a bankközi kamatlábak közül a legjelentősebb a LIBOR⁴ (londoni bankközi kamatláb) volt, amely referenciaként szolgált több mint 300 ezermilliárd dollár⁵ értékű pénzügyi tranzakciónak, így például ezt használták referenciaként a lakossági jelzálogkamatokhoz, a hitelkártya-használati kamatokhoz vagy az autvásárláshoz igénybe vett kölcsönök után fizetendő kamat megállapításához.

A LIBOR a világ legnagyobb londoni bankjainak az egymás felé felajánlott, bankközi hitelek kamatainak átlagolása. A LIBOR-t, a LIBOR-bot-

rány kirobbanását követő reformokig, különböző időszakokra⁶ és devizákra⁷ állapította meg a British Banker's Association a panel bankok által adott becslések, tehát nem tényleges piaci ügyletek alapján.

A LIBOR és egyéb bankközi referenciakamatok jelentősége, hogy egyfajta útjelzőként szolgálnak a különböző pénzügyi tranzakciók beárazásához, másrészt képet adnak a bankok és a pénzügyi rendszer állapotáról. Ha a bankok úgy vélik a becslésükben, hogy több pénzt kell fizetniük egy kölcsönért, tehát magasabb kamatra kapnak kölcsönt a bankközi piacokon, akkor az azt jelzi, hogy instabillnak érzik magukat, amely üzenet kihat a bank pénzügyi megítélésére.

2. A feltételezett versenyjogi jogsértés

Az Európai Bizottság („Bizottság”) vizsgálata arra irányult, hogy a LIBOR és egyéb bankközi referenciakamatok kiszámítása során becslést tevő bankok brókerei egyeztetették-e becsléseiket azok megadása előtt, tehát hogy volt-e közöttük bármiféle összejátszás, amely sérthette az uniós versenyjogot. Az Európai Unió Működéséről szóló szerződés („EUMSZ”) 101. cikkének (1) bekezdése tiltja az egymástól független vállalkozások⁸ közötti megállapodásokat, amelyek a versenyt a belső piacon torzítják, korlátozzák vagy megakadályozzák.

A Bizottság – mint az uniós versenyjogi szabályok érvényesülésének érvényt szerző intézmény – tehát azt vizsgálta, hogy a derivatívák piacán egymással versengő vállalkozások összejátszottak-e, ami eltér a különböző pénzügyi szabályozók vizsgálatától, amelyek az egyes bankok által megvalósított manipulációt vizsgálták.

2 2006. június 14-i 2006/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, illetve a befektetési vállalkozások és hitelintézetek tőke megfeleléséről szóló, 2006. június 14-i 2006/49/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, majd az ezeket felváltó, jelenleg hatályos CRD IV/CRR szabályozásnak.

3 João F. COCCO, FRANCISCO J. GOMES, NUNO C. MARTINS: Lending relationships in the interbank market, *Journal of Financial Intermediation*, Volume 18, issue 1 (January, 2009), 40.

4 London Interbank Offered Rate.

5 The Wheatley Review of Libor, elérhető: http://cdn.hm-treasury.gov.uk/wheatley_review_libor_finalreport_280912.pdf (letöltés: 2016. 04. 21.).

6 Egy naptól 12 hónapig terjed.

7 Amerikai dollár – USD LIBOR, ausztrál dollár – AUD LIBOR, angol font – GBP LIBOR, kanadai dollár – CAD LIBOR, dán korona – DKK LIBOR, euró – EUR LIBOR, japán jen – JPY LIBOR, új-zélandi dollár – NZD LIBOR, svéd korona – SEK LIBOR, svájci frank – CHF LIBOR.

8 A vállalkozás fogalma kapcsán lásd pl. C-41/90. Klaus Höfner and Fritz Elser v Macroton GmbH, ECLI:EU:C:1991:161, 21. pont.

3. A LIBOR-kartellöntések

3.1. A kartellek közös jellemvonásai

Tekintettel arra, hogy a LIBOR-kartellekben alkalmazott magatartások azonosak, az eltérés az érintett termékben van, így először az azonos ismérvek bemutatására kerül sor, majd ezt követi az egyes döntések ismertetése.

A Bizottság a döntéseiben⁹ megállapította, hogy az eljárás alá vont vállalkozások brókerei a vizsgált időszakok alatt rendszeresen megbeszélték a LIBORral kapcsolatos becsléseiket, sőt egyes alkalmakkal az aktuális és jövőbeli kereskedelmi pozícióikkal és tervezett áراikkal kapcsolatos stratégiájukra vonatkozó információkat is osztottak meg egymással. Ezen magatartásukkal a bankok az EUMSZ 101. cikkének (1) bekezdését sértő egységes, folytatólagos és összetett jogsértést követtek el, amely magatartásuk olyan megállapodásnak minősül, amelynek keretében a vállalkozások a verseny helyett szándékosan az egymás közötti együttműködést választották. Ahogy azt Joaquín Almunia, a korábbi versenyjogi biztos megjegyezte, a LIBOR-ügyekben azon túl, hogy manipulálták a mutatókat, az a sokkoló, hogy a bankok, amelyeknek elvileg egymással kellene versenyezniük, valójában összejátszottak.¹⁰

Az uniós versenyjog értelmében a vállalkozásoknak önállóan kell meghatározniuk piaci magatartásukat.¹¹ Az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése tiltja a vállalkozások közötti árörögítés, illetve bármely egyéb üzleti feltétel közvetlen vagy közvetett rögzítése útján megvalósuló versenykorlátozó célú vagy hatású megállapodást. A cél vagy hatás kapcsán az Európai Unió Bírósága esetjogában¹² rögzítette, hogy versenykorlátozó cél vagy hatás nem kumulatív, hanem alternatív fogalmak. Amennyiben egy megállapodás célja a belső piacon a verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása, akkor nincs

szükség a megállapodás tényleges hatásainak vizsgálatára.¹³ A Bizottság megállapította, hogy az érintett megállapodások versenykorlátozó célúak voltak.¹⁴

A versenykorlátozó megállapodásokra vonatkozó EUMSZ 101. cikk olyan megállapodásokra alkalmazható, amelyek potenciálisan alkalmasak közvetlen vagy közvetett hatást gyakorolni a tagállamok közötti kereskedelemre. Az Európai Unió Bírósága által kialakított esetjog¹⁵ konzekvensen kimondja, hogy az EUMSZ 101. cikk alkalmazásának nem feltétele az, hogy a megállapodás ténylegesen hatást gyakorolt a tagállamok közötti kereskedelemre, de annak megállapítása szükséges, hogy a megállapodás potenciálisan alkalmas volt erre. A derivatívákkal az Európai Unión belül kereskednek, a jogsértések tehát az Európai Unió valamennyi tagállamát lefedték, így alkalmasak voltak érzékelhető hatást gyakorolni a tagállamok közötti kereskedelemre.

Egy az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésébe ütköző megállapodás a 101. cikk (3) bekezdése értelmében mentesülhet, amennyiben az megfelelő gazdasági előnyökkel jár az Európai Unió számára, amely gazdasági előnyökből a fogyasztóknak is méltányosan részesedniük kell. További feltétel, hogy a versenykorlátozás csak elengedhetetlen mértékű korlátozás lehet, tehát arányosnak és szükségesnek kell lennie úgy, hogy közben a megállapodás ne szüntesse meg a versenyt az érintett termék piacának jelentős részén. A Bizottság döntése szerint nem volt azonosítható semmiféle hatékonysági előny, sőt kimondta, hogy a LIBOR-kartellhez hasonló összetett jogsértések a versenyt legsúlyosabban korlátozó magatartások közé tartoznak, azok nem járnak a fogyasztók számára előnyökkel.¹⁶ Így a vizsgált magatartások nem tesznek eleget az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdésében foglalt követelményeknek, egyedi mentesítésükre nincs mód.

Az uniós versenyjog személyi hatálya alá a vállalkozások tartoznak. Kiemelendő azonban, hogy a

9 Case AT.39861 – Yen Interest Rate Derivatives, Case AT.39914 – Euro Interest Rate Derivatives, Case AT.39924 – Swiss Franc Interest Rate Derivatives.

10 Európai Bizottság, Press Release IP/13/1208. Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1208_en.htm (letöltés: 2016. 04. 19.).

11 C-172/80. Gerhard Züchner v Bayerische Vereinsbank AG., ECLI:EU:C:1981:178, 13. pont.

12 C-56/65. Société Technique Minière (L.T.M.) v Maschinenbau Ulm GmbH (M.B.U.), ECLI:EU:C:1966:38, 249.

13 T-62/98 Volkswagen AG v Bizottság, T:2000:180. 178. pont.

14 Case AT.39861, 77. pont, Case AT.39924, 38. pont.

15 15 C-56/65. Société Technique Minière (L.T.M.) v Maschinenbau Ulm GmbH (M.B.U.), ECLI:EU:C:1966:38, 249.; C-42/84 Remia BV és társai v Bizottság, ECLI:EU:C:1985:327, 22. pont.

16 Case AT.39861, 84–86. pont, Case AT.39924, 42–43. pont.

vállalkozások felelnek a munkavállalóik magatartásáért, így a jelen esetben a bankok alkalmazásában álló brókerek által megvalósított uniós versenyjogot sértő magatartásért is a vállalkozások tartoznak felelősséggel. A kialakult esetjog¹⁷ értelmében továbbá az anyavállalat felel a teljesen általa tulajdonolt leányvállalat versenykorlátozó magatartásáért, egyrészt mert az anyavállalat meghatározó befolyással bírhat a leányvállalat magatartása felett, és mert fennáll a megdönthető vélelem, hogy az anyavállalat ténylegesen meghatározó befolyást gyakorol a leányvállalata magatartására.

3.2.1. Az EIRD-döntés¹⁸

Az EIRD-kartellel érintett termékek az euróban jegyzett kamatderivatíva termékek. A Bizottság 2013 márciusában indította el az eljárást az EIRD-kartell ügyében a Barclays, a Deutsche Bank, a Société Générale, a Royal Bank of Scotland (RBS), a Crédit Agricole, a HSBC és a JPMorgan vállalkozásokkal szemben. A Barclays volt az első vállalkozás, amely az engedékenységi politikához folyamodott. Az eljárás alá vont vállalkozások közül egyezségi eljárást vállaló bankok a Barclays, a Deutsche Bank, a Société Générale és az RBS voltak, míg a Crédit Agricole, HSBC és a JPMorgan elutasították az egyezségi eljárást, így velük szemben jelenleg is folyik a *rendes*¹⁹ bizottsági eljárás.

A 2013. december 4-én egyezségi eljárás keretében meghozott döntésében a négy egyezségi nyilatkozatot tevő vállalkozással szemben, az egyezségi eljárás és engedékenység miatti csökkentést követően, a Bizottság több mint 1 milliárd EUR bírságot szabott ki. A 2013. december 4-i döntést a Bizottság 2016. április 6-án hozott döntésében²⁰ módosította, amikor a Société Générale 445 millió EUR mértékű bírságát 227 millió EUR összegre módosította, mert bebizonyosodott, hogy a vállalkozás által korábban benyújtott, az értékesítésre vonatkozó adatok tévesek voltak. A Bizottság tehát az újonnan benyújtott adatok alapján újraszámította a bírságot.

A döntés értelmében a kartell 2005 szeptemberében és 2008 májusa között működött azzal a céllal, hogy az euróban jegyzett kamatderivatívák árázásának normál menetét torzítsa. A bankok kereskedői megbeszéltek egymás között az EURIBOR kiszámításához adott becsléseiket és megosztották egymással a kereskedői és árazási stratégiájukat is, amely magatartásukkal megsértették az EUMSZ 101. cikkét.

Az elsőként engedékenységgel élő Barclays, az engedékenységi politikának köszönhetően teljes mentesülésben részesült, így a Bizottság vele szemben mellőzte a 690 millió EUR bírság kiszabását. A Deutsche Bank 465 millió EUR, a Société Générale 227 millió EUR, míg az RBS 131 millió EUR bírságot kapott.

Mivel a kartellel érintett további vállalkozások, a JPMorgan, a HSBC és a Crédit Agricole nem éltek az egyezségi eljárással, így a Bizottság velük szemben folytatja a rendes eljárást, amelynek keretében 2014 májusában megküldte kifogásközlését a vállalkozásoknak.²¹ Tehát az ügy egy úgynevezett hibrid ügy, mert nem fogadta el valamennyi eljárás alá vont az egyezségi eljárást.

3.2.2. YIRD-döntés²²

E kartellban az érintett vállalkozások, az UBS, az RBS, a Deutsche Bank, a JPMorgan, a Citigroup és a RP Martin brókercég voltak. A YIRD-döntésben a Bizottság hét, egymástól elhatárolható, az EUMSZ 101. cikkének (1) bekezdését sértő kétoldalú megállapodások útján megvalósult jogsértést szankcionált. A jogsértésekre 2007 és 2010 között került sor, a jogsértő magatartások egy és tíz hónap közötti időtartamúak voltak.

A YIRD-kartellel érintett termékek a japán jenen jegyzett kamatderivatíva termékek, amelyek a JPY LIBOR-hoz vannak kötve.

Az egyezségi nyilatkozatok alapján a Bizottság megállapította, hogy az eljárás alá vont vállalkozások egyes JPY LIBOR-ra vonatkozó becslések meghatározása során összejátszottak, sőt a kereskedelmi és jövőbeli árázásaikkal kapcsolatban is osztottak meg egymással információkat az érintett időszak-

17 C-97/08 Akzo Nover és társai v Bizottság, ECLI:EU:C:2009:536, 60. pont.

18 Case AT.39914 – Euro Interest Rate Derivatives. A döntés nyilvános változata még nem került közzétételre.

19 T-456/10 Timab Industries és Cie financière et de participations Roullier (CFPR) v Európai Bizottság, ECLI:EU:T:2015:296, 73. pont.

20 Európai Bizottság, Press Release IP/13/1208. Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1208_en.htm (letöltés: 2016. 04. 19.).

21 Európai Bizottság, Press Release IP/14/572. Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-572_en.htm (letöltés: 2016. 04. 19.).

22 Case AT.39861 – Yen Interest Rate Derivatives.

ban, 2007 és 2010 között. Az UBS teljes mentesülést kapott az engedékenységi politika biztosította eljárás keretében, így vele szemben nem került kiszábrásra 2,5 milliárd EUR bírság. Az RBS 260 millió EUR, a Deutsche Bank 259,5 millió EUR, a JPMorgan 80 millió EUR, a Citigroup az egyik jogsértés kapcsán benyújtott engedékenységi kérelme miatt teljes immunitást kapott arra a jogsértésre, így mentesült 55 millió EUR bírságtól, így összesen 70 millió EUR, míg az RP Martin 247 000 EUR bírságot kapott. Valamennyi vállalkozás élt mind engedékenységgel, mind az egyezségi eljárással.

A kartellhez kapcsolódó magatartásáért hat különböző mértékű, összesen 14,9 millió EUR bírságot kapott az ICAP, a világ egyik legnagyobb brókercege, amely nem folytatott vitarendezési eljárást a Bizottsággal, így vele szemben a rendes eljárás menete szerint zajlott a vizsgálat és döntéshozatal. A 2015. februári döntésében²³ a Bizottság megállapította, hogy az ICAP a hét YIRD-kartellből hat esetben elősegítette a jogsértést, közreműködött az eljárás alá vontak versenykorlátozó célú magatartásának megvalósításához. A közreműködése magában foglalta félrevezető információk elhíresztelését a JPY LIBOR panel bankok között, a jogsértésben nem részes JPY LIBOR panel bankokkal való kapcsolatfelvételt, amit a céltól tett, hogy befolyásolja a JPY LIBOR-ral kapcsolatos becslésük megadását, illetve hogy ő maga szolgált közvetítő csatornaként a bankok kereskedői között. A vállalkozás az Európai Törvényszékhez („Törvényszék”) fordult jogorvoslatért, de tekintettel az Európai Unió Bíróságának 2015 októberében az *AC-Treuhand* ügyben hozott döntésére²⁴, amelyben kimondta, hogy a kartell működtetésében közreműködő vállalkozás is felelősségre vonható a jogsértésért még akkor is, ha a vállalkozás egyébként nem folytatott gazdasági tevékenységet a kartellel érintett piacon^{25, 26}, meglehetősen kicsi az esélye annak, hogy a jogorvoslatnak helyt ad a Törvényszék.

3.2.3. CHIRD-döntés²⁷

A CHIRD-kartell ügyben az RBS és a JPMorgan vállalkozások voltak az eljárás alá vontak, amely vállalkozások közül az RBS 2011 augusztusában engedékenységi kérelemmel élt, majd ezt követően a JPMorgan is hasonlóan tett. Mind a két vállalkozás elfogadta a Bizottság által felajánlott egyezségi eljárást, amelyet követően 2014 októberében hozta meg a jogsértést megállapító döntését.

A Bizottság kimondta, hogy 2008 márciusa és 2009 júliusa között egy a JPMorgan vállalkozásnál dolgozó kereskedő egy az RBS-nél dolgozó kereskedővel egyes alkalmakkor megtárgyalta az RBS következő CHF LIBOR-becsléseit. A megbeszéléseket időnként az aktuális és jövőbeni kereskedelmi pozíciókkal és tervezett árakkal kapcsolatos információcseré is kiegészítette, amivel megsértették az EUMSZ 101. cikkét. A Bizottság úgy ítélte meg, hogy a vállalkozásoknak betudható magatartások célja az érintett piacon, a svájci frankban jegyzett kamaderivatíva termékek piacán való verseny korlátozását célozták, és mivel a megállapodások lefedték az egész Európai Unió területét, így alkalmasak voltak a tagállamok közötti kereskedelem korlátozására.

Habár közvetlenül a megbírságolt vállalkozások leányvállalatai vettek részt a jogsértő magatartásban, azonban tekintettel arra, hogy az anyavállalatok az egyezségi eljárás keretében elismerték²⁸, hogy meghatározó befolyással bírtak a leányvállalataik felett, így a jogsértésért való felelősségért az anyavállalat felel.

Az RBS az engedékenységi kérelme eredményeképpen kapott teljes mentesülés következtében nem lett szankcionálva, így megszabadult egy 110 millió EUR bírságtól, míg a másik jogsértő vállalkozás, a JPMorgan 61,7 millió EUR bírságot kapott.

23 A döntés nyilvános változata még nem került közzétételre, arról csak a sajtóbejelentésben lehet olvasni. Európai Bizottság, Press Release IP/15/4104. Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4104_en.htm (letöltés: 2016. 04. 20.).

24 C-194/14 P – AC-Treuhand v Bizottság, ECLI:EU:C:2015:717.

25 *Ibid.*, 27. pont.

26 Az ügy részletes bemutatását lásd a Versenytükök 2015. évi II. számában: NacsA Mónika: Az AC-Treuhand II-ítélet. Az Európai Unió Bíróságának C-194/14. P számú ügyben született döntése. Elérhető: http://www.gvh.hu//data/cms1033058/Versenytukor_201502.pdf (letöltés: 2016. 04. 18.).

27 Case AT.39924 – Swiss Franc Interest Rate Derivatives.

28 *Ibid.*, 47–50. pontok.

4. Az engedékenységi politika és az egyezségi eljárás szerepe a versenyfelügyeleti eljárások során

4.1. Engedékenységi politika²⁹

A kartellek legfőbb tulajdonsága, hogy azok titokban zajlanak, a résztvevő vállalkozások érdeke, hogy azokat egyik kartelltag se tárja fel. A Bizottságnak ezért olyan ösztönzőket kell biztosítania számukra, hogy az ellensúlyozza a kartell és így a jogsértés feltárásából eredő esetleges hátrányokat. A Bizottság ezért bevezette az engedékenységi politika intézményét, ami azóta az egyik leghatékonyabb eszköznek bizonyult a kartellek elleni küzdelemben. Az engedékenységi politika azonban nem csak már létező kartellek ellen tud hatékony lenni, de egyben elrettentheti a vállalkozásokat új kartellek létrehozásától. Kiemelendő, hogy a Bizottság mellett a legtöbb tagállami hatóság, köztük Magyarország is rendelkezik engedékenységi politikával.

Az engedékenységi kérelmet benyújtó vállalkozások a bírság alóli teljes vagy részleges mentesülést nyerhetnek, amiért cserébe a Bizottság belső információkat, bizonyítékokat szerez a kartellról. Ahhoz, hogy egy vállalkozás teljes mentesülést nyerjen, elsőként kell a Bizottsághoz fordulnia, és vagy még fel nem tárt kartellról kell információt szolgáltatnia, amelynek következtében eljárást indíthat a Bizottság, vagy már folyamatban lévő eljárásához kell olyan nélkülözhetetlen bizonyítékot adnia, amely a jogsértés megállapítását biztosítja. Ezenfelül a vállalkozásnak azt is vállalnia kell, hogy teljes mértékben együttműködik a Bizottsággal és minden rendelkezésére álló bizonyítékot átad. Azok a vállalkozások, amelyek nem felelnek meg a teljes immunitást biztosító követelményeknek, de mégis olyan bizonyítékot szolgáltatnak, amely jelentős hozzáadott értékkel bír, bírságcsökkentésben részesülhetnek.

A LIBOR-ügyekben jogsértést elkövető vállalkozások többsége élt engedékenységi kérelemmel, amelynek következtében igen jelentős bírságtól mentesültek, így például az UBS esetében, annak a YIRD-kartellben való magatartásáért egyébként kiszabható közel 2,5 milliárd EUR bírság kiszabásától eltekintett a Bizottság, mert a vállalkozás tárta fel a kartellt a Bizottság előtt.

Habár Magyarországon az engedékenységi politika még nem tud a Bizottsághoz hasonló eredményeket felmutatni, a Gazdasági Versenyhivatal (GVH) eljárásában is több példa van arra, hogy engedékenységi kérelem alapján jelentős bírság kiszabása alól mentesült a magatartását feltáró jogsértő. Így például a Vj/50/2011. sz. ügyben³⁰ a GVH több mint 800 millió Ft bírság kiszabásától tekintett el az ügyben a két engedékenységi kérelmet benyújtó vállalkozás esetében.³¹

4.2. Egyezségi eljárás

2008 óta kartellügyekben a Bizottság felhívására az eljárás alá vont vállalkozások egyezségi eljárásban vagy vitarendezési eljárásban vehetnek részt. Az engedékenységi politikával szemben az egyezségi eljárásnak a célja a már kellőképpen feltárt kartellek esetén az eljárás felgyorsítása, így csökkentvén az adminisztratív terheket és az erőforrások minél hatékonyabb felhasználását. Abban az esetben ugyanis, ha a Bizottság egyezségi eljárás keretében, tehát a sztenderd eljárástól eltérő eljárás keretében hozza meg a döntését, akkor csak egy rövidebb, kevésbé részletes döntést kell hoznia, ami jelentős könnyítést eredményez a Bizottság munkájában. A Bizottság számára tehát jelentős adminisztratív tehercsökkenéssel jár az egyezségi eljárás, mert annak köszönhetően csak egy nyelven zajlik az eljárás és a döntés is csak egy nyelven készül el, elegendő egy rövid kifogásközlés és döntés elkészítése, a jelentős időt igénylő iratbetekintés limitáló-

29 Az engedékenységi politikával kapcsolatban lásd bővebben pl. i) WHISH, Richard: *Competition Law*. Oxford University Press, Eighth Edition, 2015, 295–298., ii) MIKS Anna: Az engedékenységi iratok kezelésével kapcsolatos legújabb fejlemények, in *Versenytükör*, 2012. évi I. sz. Elérhető: http://www.gvh.hu/data/cms1000133/gvh_kiadvanyok_versenytukor_lapszamok_1201_120730.pdf (letöltés: 2016. 04. 20.), iii) NAGY Aranka Dóra: Az engedékenységi programok védelme vs. kártérítéshez való jog, in *Versenytükör* 2012. évi I. sz. Elérhető: http://www.gvh.hu/data/cms1000133/gvh_kiadvanyok_versenytukor_lapszamok_1201_120730.pdf. (letöltés: 2016. 04. 20.), iv) KECSMÁR Krisztián–KEIDEL, Andreas: Shaping the EU Leniency Programme: The Recent Approach Adopted by EU Courts, *Journal of European Competition Law & Practice*, 2015, Vol. 6, No. 8., 556–566.

30 Vj/50/2011. sz. versenyfelügyeleti eljárás. Elérhető: http://www.gvh.hu/data/cms1032759/Vj050_2011_m_v.pdf (letöltés: 2016. 04. 20.).

31 http://www.gvh.hu/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2015-os_sajtokozlemenyek/az_engedekenységi_politika_birsagcsokkentő_hatasa.html (letöltés: 2016. 04. 20.).

dik, nincs szükség fordításra, illetve a jogsértés teljes beismerése nagymértékben csökkenti a bírósági jogorvoslati kérelem benyújtásának valószínűségét. Jelen tanulmány elkészültének pillanatáig csak két eljárás alá vont³² támadta meg az egyezségi eljárás keretében hozott döntést.

A vállalkozások számára a 10%-os bírságcsökkentés mellett további előny, hogy lehetőség nyílik a Bizottsággal a kifogásközlést követő eljáráshoz képest még „kevésbé ellenséges eljárás”³³ keretében való eszmecsere³⁴ a jogsértés részletei tekintetében, amelynek során képet kaphatnak a Bizottság álláspontjáról és ők maguk is kifejtethetik véleményüket, érveiket, például az érintett piac vagy a jogsértés időtartama kapcsán. Ezenfelül a vállalkozások számára is előnyös, hogy egy kevésbé részletes döntés születik, amit így az esetleges magánjogi jogérvényesítés során kevésbé tudnak felhasználni ellenük, illetve kisebb esélye van annak, hogy rossz hírnévre tesznek szert a döntés nyilvánosságra hozatalát követően, mert az ilyen eljárásban született döntések csak igen röviden, tömören írják le a jogsértéseket.

A Bizottság gyakorlatából látható, hogy ez az eljárás egyre gyakoribbá válik, 2016. áprilisig a Bizottság 20 egyezségi eljárás keretében hozott döntést adott ki, ami azt jelenti, hogy a 2010 és 2016 között kartellügyekben hozott döntések több mint fele egyezségi eljárás útján lett meghozva.

Az egyezségi eljárás jogszerűségére vonatkozóan a Törvényszék 2015 májusában hozott *Timab-döntésében*³⁵ fogalmazott meg fontos állításokat, amikor részletesen bemutatta az eljárás célját és lényegét³⁶, egyben elutasítva a jogorvoslati kérelmet. A Törvényszék a vitarendezési eljárást egyszerűsített eljárásnak nevezte³⁷, szemben a rendes eljárással, illetve kimondta, hogy a „[...] vitarendezési eljárás ugyanis jellegénél fogva igényli a felek közötti eszmecsere”.

Itt említendő meg, hogy a magyar versenyjog is ismeri az egyezségi eljárást, amit a magyar versenyjog³⁸ 2014. július 1-től hatályos 73/A. §-a szabályoz, nagymértékben követve az uniós szabályozást. Két eltérés található az uniós szabályokhoz képest. A magyar versenyjog nem csak a versenykorlátozó megállapodások, de a gazdasági erőfölénnyel való visszaélések kapcsán is biztosítja a vitarendezési eljárás lehetőségét, illetve a magyar szabályozás szigorúbb feltételeket támaszt az ilyen eljárásban részt venni kívánó vállalkozásokkal szemben, mert az eljárás alá vontnak nyilatkoznia kell arról is, hogy előzetesen lemond a határozattal szembeni jogorvoslat jogáról.³⁹ A GVH a jelen tanulmány elkészültéig nem hozott egyezségi eljárás keretében határozatot.

Az egyezségi eljárást választó vállalkozások a velük szemben kiszabni tervezett bírság 10%-os csökkentésében részesülhetnek, amennyiben az egyezségi eljárás során rögzítettek szerint egyezségi nyilatkozatot nyújtanak be a Bizottság felé, amelyben elismerik a jogsértést és az azért való felelősségüket, illetve lemondanak bizonyos eljárási jogaik gyakorlásáról. A 10%-os csökkentés abban az esetben, ha az adott vállalkozás engedékenységi kérelemmel is élt, hozzáadódik az engedékenységi kérelem következtében kapott bírságcsökkentéshez.

A LIBOR-ügyekkel érintett eljárás alá vontak nagy része az engedékenységgel mellett az egyezségi eljárás lehetőségével is élt.

A három kartellügyben a Bizottság több mint 1,5 milliárd EUR bírságot szabott ki, ami azonban az engedékenységgel és az egyezségi eljárás bírságcsökkentő hatása nélkül elérhette volna az 5 milliárd EUR bírságösszeget is, tehát megállapítható, hogy a vállalkozások számára jelentős előnyt tartogat a két eszköz, ami a Bizottság számára is jelentős segítséget jelent a kartellek elleni harcban.

32 T-98/14 Société Générale v Bizottság; T-95/15 Printeos és társai v Bizottság.

33 SNELDERS Robert: The EU Cartel Settlement Procedure: The First Years Experience and Challenges. Elerhető: https://www.studienvereinigung-kartellrecht.de/sites/default/files/14h_30_snelders_sv_kartellrecht_-_cartel_settlements_final_0.pdf (letöltés: 2016. 04. 19.).

34 T-456/10 Timab Industries és Cie financière et de participations Roullier (CFPR) v Európai Bizottság, ECLI:EU:T:2015:296., 117. pont.

35 T-456/10 Timab Industries és Cie financière et de participations Roullier (CFPR) v Európai Bizottság, ECLI:EU:T:2015:296.

36 Ibid., 58–72. pontok.

37 Ibid., 71. pont.

38 A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (Tpv.).

39 Tpv. 73/A. § (2) bekezdés, f).

5. Összegzés

A bankszektor kulcsfontosságú szereppel bír a gazdaságban, mert a bankok, mint a pénz- és tőkeáramlás legfontosabb közvetítői, hitelezési tevékenységükkel nagy hatással vannak a gazdaságra és a gazdasági élet szereplőire. A bankközi kamatlábak integritása, torzítástól való mentessége pedig alapvető fontosságú a pénzügyi piacokon a pénzügyi termékek árazásához. Ezért a pénzügyi piacokon fontos az átláthatóság és az egészséges verseny.⁴⁰

A kartellek a leg súlyosabb versenyjogi jogsértések közé tartoznak, amelyek ellen a Bizottság a lehető legnagyobb szigorral lép fel. A fent bemutatott LIBOR-ügyekből látható, hogy az engedékenységi politika igen hasznos eszköz a Bizottság kezében a kartellek elleni harcban, míg az eljárások gyorsításában az egyezségi eljárás segíti a Bizottság munkáját. Habár a Bizottság abban érdekelt, hogy valamennyi eljárás alá vont elfogadja az egyezségi eljárást, mert így érhető el a legnagyobb fokú eljárási tehercsökkentés, mégis előfordulnak úgynevezett hibrid ügyek, ahogy ez az EIRD- és a YIRD-kartell esetében is felmerült. Jól látható, hogy a Bizottság előnyben részesíti az egyezségi eljárást, mert a kartell döntéseinek több mint a fele így szü-

letik, ahogy azt a korábbi versenyjogi biztos, Almunia 2013-ban⁴¹ is azt jósolta, hogy a Bizottság jövőbeni döntéseinek felét így hozza majd meg. A fenti döntések alapján megállapítható, hogy mind a jogalkalmazó, mind a vállalkozások számára jelentős előnyökkel járhat az engedékenységi politika és az egyezségi eljárás alkalmazása, így a GVH eljárásaiban is várható, hogy ilyen eljárásban születnek majd döntések.

A Bizottság kiugróan magas versenyfelügyeleti bírsága mellett a bankok más versenyhatóságoktól is igen magas bírságokat kaptak, nem beszélve a pénzügyi felügyelet bírságairól, ami alapján azt lehetne feltételezni, hogy a bankok igyekeznek a megfelelési programjaikon keresztül javítani a hibákat, azonban ahogy azt a jelenlegi versenyjogi biztos, Margrethe Vestager is megjegyezte⁴² az ICAP-ot elmarasztaló döntés bejelentésekor, a pénzügyi szektorban lévő versenykorlátozó magatartásokkal szembeni harc még nem ért véget. A Bizottságnál jelenleg folyamatban van a forex manipulálása miatti eljárás⁴³, amely ügyben, ha bebizonyosodik a versenyjogi jogsértés, akkor még a LIBOR-ügyekben kiszabottnál is nagyobb bírságot kaphatnak a bankok.

40 Európai Bizottság, Press Release IP/14/166. Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-166_en.htm (letöltés: 2016. 04. 21.).

41 Európai Bizottság, Press Release IP/13/210. Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-13-210_en.htm (letöltés: 2016. 04. 21.).

42 Európai Bizottság, Press Release IP/15/4104. Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4104_en.htm (letöltés: 2016. 04. 21.).

43 Európai Bizottság, Press Release IP/14/166. Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-166_en.htm (letöltés: 2016. 04. 21.).

Kiss Nikolett* – Baffia Gergely**

Az egyoldalú díjemelés tárgyában lefolytatott fogyasztóvédelmi vizsgálatok és a kapcsolódó peres eljárások tapasztalatai

The experiences of consumer protection investigations and legal proceedings conducted in relation to the unilateral modification of fees

Abstract

The paper deals with the experiences of consumer protection investigations and legal proceedings conducted in relation to the unilateral modification of fees of payment services. It provides a brief overview of the consumer protection competence of the Central Bank of Hungary („MNB”), then it presents the legal events that caused the commencement of the consumer protection investigations. The paper highlights the topics covered by the investigations and gives the relevant opinion stated in the decisions closing the investigations. The paper also gives data about the financial institutions concerned with the investigations, the infringements committed by the financial institutions, and the measures taken by MNB during the closure of the investigations. Taking into account that some of the financial institutions concerned asked judicial review in connection with the decisions of MNB closing the investigations, the paper demonstrates the experiences gained during these legal proceedings.

1. Bevezető

A Magyar Nemzeti Bank („MNB”, „Felügyelet”) 2013. október 1. napja óta¹ a Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény („MNB-tv.”) 4. § (9) bekezdés *d*) pontjában meghatározott feladatkörében – a pénzügyi szervezetek által nyújtott szolgáltatásokat igénybevevők érdekeinek védelme és a pénzügyi közvetítőrendszerrel szembeni közbizalom erősítése céljából – látja el a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletét, és ezen feladatkörében az MNB-tv. 42. §-ának megfelelően folyamatosan ellenőrzi az

MNB-tv. 39. §-ában meghatározott törvények hatálya alá tartozó személyek és szervezetek működésére és tevékenységére vonatkozó, a feladatkörébe tartozó hazai jogszabályi rendelkezések és európai uniós jogi aktusok betartását, és az MNB által hozott határozatok végrehajtását. Az MNB az MNB-tv. 81. §-ában foglalt hatásköre alapján fogyasztóvédelmi ellenőrzési eljárás keretei között ellenőrzi az MNB-tv. 39. §-ában meghatározott törvények hatálya alá tartozó személy vagy szervezet által nyúj-

* Fogyasztóvédelmi szakértő, Magyar Nemzeti Bank – Hitelintézeti fogyasztóvédelmi főosztály.

** Jogtanácsos, Magyar Nemzeti Bank – Hatósági perképviselői főosztály.

¹ Az MNB-tv. 176. § (1) bekezdése alapján 2013. október 1. napjával a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete („PSZÁF”, „Felügyelet”) megszűnt, amelynek feladat- és hatásköreit 2013. október 1. napjától kezdődő hatállyal az MNB vette át, és az MNB-tv. 178. § (1) bekezdése értelmében a folyamatban lévő közigazgatási hatósági eljárásokban a PSZÁF helyébe az MNB lépett.

tott szolgáltatást igénybe vevő fogyasztóval szemben tanúsítandó magatartásra vonatkozó kötelezettséget megállapító, az MNB-tv. 39. §-ában meghatározott törvények vagy az azok végrehajtására kiadott jogszabályban előírt rendelkezések betartását, ide nem értve a szerződés létrejöttével, érvényességével, joghatásaival és megszűnésével, továbbá a szerződésszegéssel és joghatásaival kapcsolatos vitás kérdések rendezését.

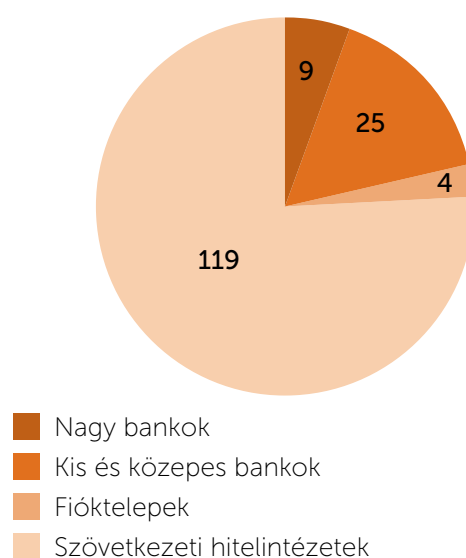
A tanulmány tárgyát képező egyoldalú díjemeléssel kapcsolatos fogyasztóvédelmi vizsgálatok megindítására fenti hatásköri keretek között került sor a 2013. március hónaptól kezdődő időszakban. A fogyasztóvédelmi vizsgálatok megindítását az indokolta, hogy 2013. január 1. napjától kezdődően hatályba lépett a 2012. július 23. napján kihirdetett, majd 2012. november 29. napján és 2012. december 22. napján módosított², a pénzügyi tranzakciós illetékről szóló 2012. évi CXVI. törvény („Pti.”), és bevezetésre került a pénzforgalmi szolgáltatásokkal kapcsolatban a pénzforgalmi szolgáltatók által a Pti.-ben meghatározott fizetési műveletek összege után fizetendő pénzügyi tranzakciós illeték. A Pti. 2012. július 23. napján történt kihirdetését követően, 2012 őszén a pénzügyi intézmények folyamatosan tettek közzé olyan, a pénzforgalmi szolgáltatásaikért felszámítandó díjakat, költségeket, jutalékokat tartalmazó, a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtására irányuló keretszerződéseik részeinek minősülő hirdetményeket, illetve kondíciós listákat, amelyek arra engedtek következtetni, hogy az illetékfizetési kötelezettség alá eső tranzakciókkal kapcsolatos díjaikat meg fogják emelni az illeték mértékével egyező vagy annál kisebb mértékben.

A vizsgálatok tárgyát ennek megfelelően az képezte, hogy a pénzügyi intézmények a pénzügyi tranzakciós illeték bevezetésére tekintettel módosították-e egyoldalúan a pénzforgalmi szolgáltatásaiért felszámítandó díjakat, költségeket, jutalékokat tartalmazó, a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtására irányuló keretszerződések részeinek minősülő kondíciós listáikat vagy hirdetményeiket, az esetleges egyoldalú szerződésmódosítások során betartották-e a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtására irányuló

keretszerződések egyoldalú módosítását megelőző tájékoztatási kötelezettséget rögzítő jogszabályi rendelkezéseket, az esetleges egyoldalú szerződésmódosítások során sor került-e a kondíciós listákban vagy hirdetményekben megjelölt díjak, költségek, jutalékok számítási módjának fogyasztók számára kedvezőtlen változtatására, valamint az esetleges egyoldalú szerződésmódosítások során sor került-e új díj, költség, jutalék bevezetésére.

Tekintettel arra, hogy a fogyasztók jelentős része vesz igénybe a pénzügyi intézmények által nyújtott pénzforgalmi szolgáltatásokat, mely által egy esetleges egyoldalú szerződésmódosítással a fogyasztók jelentős része érintett lehet, az egyoldalú díjemeléssel kapcsolatos vizsgálatok a magyar pénzügy piacon pénzforgalmi szolgáltatást nyújtó pénzügyi intézmények jelentős részével szemben – összesen 157 pénzügyi intézménnyel szemben – megindításra kerültek az 1. ábra szerinti intézményi bontásban.

1. ábra. A vizsgálattal érintett pénzügyi intézmények

Tekintettel továbbá arra, hogy a pénzügyi tranzakciós illeték bevezetésével kapcsolatos törvényjavaslat Parlament elé történő benyújtására 2012. május hónapban került sor, valamint arra, hogy a pénzügyi tranzakciós illeték mértéke 2013. auguszt-

² A Pti. 2012. július 23. napján kihirdetett szövege még a hatálybalépés előtt, 2012. november 29. napján és 2012. december 22. napján módosításra került. A vizsgálat szempontjából jelentős módosításnak volt tekinthető, hogy a pénzügyi tranzakciós illeték mértéke átutalások és beszedések esetében 0,1%-ról 0,2%-ra emelkedett, készpénzkifizetés esetében pedig 0,3%-os mértékű pénzügyi tranzakciós illeték került meghatározásra. A módosítás során a fizetési műveletenkénti, 6000 forintos felső limitet a jogalkotó megtartotta.

tus 1. napjával ismételten módosult, az egyoldalú díjemeléssel kapcsolatos vizsgálatok a 2012. január 1. napjától kezdődő 2014. május 23. napjáig³ terjedő időszakot fedték le.

2. A vizsgált területek

A pénzügyi tranzakciós illeték fogyasztókra történő áthárítását sem a Pti., sem egyéb, pénzügyi fogyasztóvédelmi tárgyú jogszabályi rendelkezés nem tiltja. Erre tekintettel az általános piaci gyakorlat szerint a pénzügyi intézmények az általuk megfizetett pénzügyi tranzakciós illetéket a fogyasztókra terheltek oly módon, hogy a Pti. hatálybalépésével egyidejűleg a pénzforgalmi szolgáltatások feltételeit tartalmazó, a keretszerződéseik részét képező kondíciós listáikat, illetve hirdetményeiket egyoldalúan módosították, és a kapcsolódó díjtételek összegét, illetve mértékét a pénzügyi tranzakciós illeték mértékével egyezően vagy annál kisebb mértékben emelték.

A pénzügyi tranzakciós illeték fogyasztókra történő áthárítása során, azaz a fogyasztók számára hátrányos, egyoldalú szerződésmódosítás során, a pénzügyi intézményeknek a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény („Hpt.”), a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény („új Hpt.”), illetve a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról szóló 2009. évi LXXXV. törvény („Pft.”) előzetes tájékoztatásra, számításimód-változtatásra, új díjbevezetésre és ok-listára vonatkozó rendelkezéseinek volt szükséges megfelelniük. Mindezek alapján az egyoldalú díjemeléssel kapcsolatos vizsgálatok is ezen rendelkezésekben meghatározott kötelezettségek betartásának az ellenőrzésére irányultak az alábbiak szerint.

2.1. Az ok-listára vonatkozó jogszabályi rendelkezések betartásának a vizsgálata

A Hpt. 210. § (11) bekezdése, illetve az új Hpt. 279. § (13) bekezdése szerint a fogyasztóval kötött

kölcsön- és pénzügyi lízingszerződéseken kívüli szerződések esetében kamatot, díjat vagy egyéb szerződési feltételt csak akkor lehet egyoldalúan, az ügyfél számára kedvezőtlen mértékben módosítani, ha a szerződés azt a pénzügyi intézmény számára külön pontban, egyértelműen meghatározott feltételek mellett lehetővé teszi („ok-lista”).

A vizsgálatok során kialakított álláspont szerint a pénzügyi intézmények által a vizsgált időszakban végrehajtott kondíciós lista- vagy hirdetménymódosítások egyoldalú szerződésmódosításnak minősültek tekintettel arra, hogy a pénzügyi intézmények a fenti dokumentumokban nyújtottak tájékoztatást a fogyasztók részére az általuk elhatározott díjemelések tényéről, hatálybalépéséről és mértékéről, így a fogyasztók nem befolyásolhatták a díjemelések mértékét, és a pénzügyi intézmények kizárólag a Pft.-ben meghatározott felmondási jogot biztosították a részükre. Ezáltal a közös akarat-elhatározás, mint a szerződés közös megegyezéssel történő módosításának fogalmi eleme, hiányzott a díjemelések elhatározásának és végrehajtásának folyamatából. A vizsgálat során kialakított gyakorlat szerint továbbá az egyoldalú szerződésmódosítás a fogyasztók számára akkor minősült kedvezőtlennek, ha a fogyasztó a módosított kondícióknak megfelelően, a korábbi, módosítás hatálybalépése előtti díjknál magasabb mértékű vagy összegű díjat volt köteles fizetni ugyanazon típusú és összegű tranzakció végrehajtásáért.

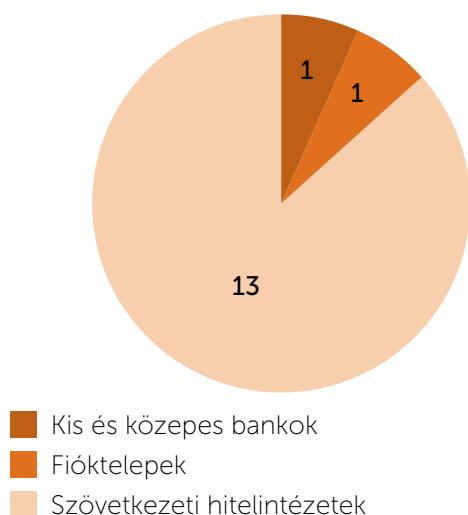
A díjemeléses vizsgálatok során az MNB tehát azt ellenőrizte, hogy a pénzügyi intézmények pénzforgalmi szolgáltatás nyújtására irányuló keretszerződésai – így az azok szerves részét képező üzletszabályzatok, illetve általános szerződési feltételek – rögzítették-e az ok-listát, azaz azokat az egyértelműen meghatározott feltételeket, illetve körülményeket, amelyek lehetővé tették az egyoldalú, fogyasztók számára kedvezőtlen szerződésmódosítást.

A vizsgálat tapasztalatai szerint a pénzügyi intézmények jelentős része eleget tett a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseknek, és a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtására vonatkozó üzletszabályzataiban vagy általános szerződési feltételeiben

³ Az egyoldalú díjemeléssel kapcsolatos vizsgálatok előre meghatározott ütemezés szerint, egymástól eltérő időpontban indultak meg, így a vizsgálattal érintett időszakok az egyes intézménycsoportok szerint változtak, azaz a vizsgálattal érintett időszak záró időpontja az 1. ütemben 2013. december 31. napja, a 2. ütemben 2014. március 31. napja, a 3. ütemben 2014. április 30. napja, valamint a 4. ütemben 2014. május 23. napja volt.

külön pontban rögzítette a fenti ok-listát. Az ezen körben megvalósított jogszabálysértések – így például az ok-lista teljes hiánya – jellemzően a szövetkezeti hitelintézeti körhöz kötődtek, azok intézményi kör szerinti megoszlását a 2. ábra szemlélteti.

2. ábra. Ok-lista hiánya

2.2. A tájékoztatási kötelezettséget megállapító jogszabályi rendelkezések betartásának a vizsgálata

A pénzforgalmi szolgáltatásokra vonatkozó, egyoldalú, fogyasztók számára kedvezőtlen szerződésmódosítást megelőzően irányadó tájékoztatási kötelezettség elemeit a Hpt. 210. § (11) és (13) bekezdései, illetve az új Hpt. 279. § (13) és (15) bekezdései, valamint a Pft. 15. §-a tartalmazzák.

2.2.1. A Hpt.-ben, illetve az új Hpt.-ben foglalt tájékoztatási kötelezettség betartásának a vizsgálata

A Hpt. 210. § (11) bekezdése, illetve az új Hpt. 279. § (13) bekezdése szerint a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtására irányuló keretszerződés díjat érintő, a fogyasztók számára kedvezőtlen módosítását annak hatálybalépését megelőzően 15 nappal hirdetményben közzé kell tenni, elektronikus kereskedelmi szolgáltatás nyújtása esetén pedig – folyamatosan és könnyen hozzáférhető módon – elektronikus úton is

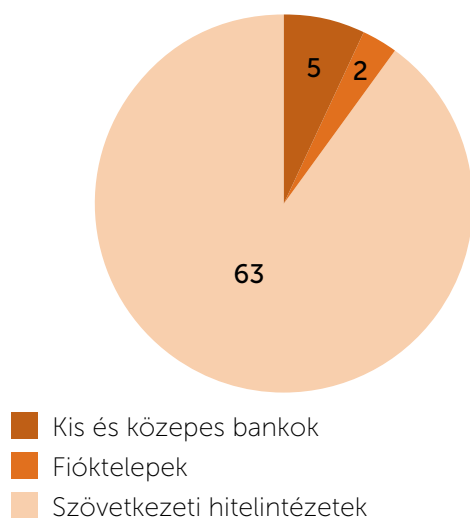
elérhetővé kell tenni a fogyasztók számára. A Hpt. 210. § (13) bekezdésének, illetve az új Hpt. 279. § (15) bekezdésének megfelelően továbbá a hirdetményben történő tájékoztatás során biztosítani kell azt, hogy megállapítható legyen, hogy melyik díj- vagy költségelem milyen mértékben változik, továbbá elérhetővé kell tenni a fogyasztók számára a módosítás okait.

A vizsgálat során az MNB megállapította, hogy a pénzügyi intézmények jellemzően a díjmelések hatálybalépését megközelítőleg 2 hónappal megelőzően kezdeményezték az egyoldalú szerződésmódosítást, és honlapjaikon, illetve az ügyfelek számára nyitva álló helyiségeikben közzétették a vonatkozó hirdetményeket, kondíciós listákat, illetve külön értesítő levélben vagy az aktuális, fizetési számlákról készített kivonatokon nyújtottak tájékoztatást a fogyasztók részére a tervezett díjmelésekről és azok indokairól.

Az MNB a vizsgálat során a hangsúlyt arra fektette, hogy a díjmelések indokait a pénzügyi intézmények elérhetővé tették-e a fogyasztók számára, valamint arra, hogy a határidőben közzétett hirdetményekben megállapítható volt-e az, hogy melyik díj- vagy költségelem milyen mértékben változik. Az MNB vizsgálat során kialakított álláspontja szerint a díjmódosítás indokáról való tájékoztatást minden egyes díjmelést megelőzően külön-külön meg kell adniuk a pénzügyi intézményeknek, és annak során olyan indokot szükséges megjelölniük, amely szerepel a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtására vonatkozó keretszerződéseik részét képező üzletszabályzataikban vagy általános szerződési feltételeikben rögzített ok-listában. A vizsgált pénzügyi intézmények jelentős része a díjmelések indokaként a jogszabályváltozást, illetve az általa fizetendő közterhek változását jelölte meg.

A vizsgálat tapasztalatai szerint a pénzügyi intézmények az általuk kezdeményezett díjmelések hatálybalépését legalább 15 nappal megelőzően közzétett hirdetményben biztosították annak megállapítását, hogy mely díj- vagy költségelem milyen mértékben változik. Ezzel szemben a vizsgálat során több esetben került sor annak megállapítására, hogy a pénzügyi intézmény nem tette elérhetővé a fogyasztók számára az adott díjmelés pontos indokát, mivel nem jelölte meg azt sem a hirdetményben, sem pedig a fogyasztóknak küldött értesítő levélben vagy fizetési számlakivonatban. Fenti jogszabálysértés megállapítására a 3. ábrán megjelöltek szerinti intézményi bontásban került sor.

3. ábra. A módosítás okának elérhetővé tételére vonatkozó követelmény megsértése

2.2.2. A Pft.-ben foglalt tájékoztatási kötelezettség betartásának vizsgálata

A Pft. 15. § (1) bekezdésének megfelelően a pénzügyi intézményeknek a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtására irányuló keretszerződések – így az azok szerves részét képező, a szolgáltatások díjait rögzítő kondíciós listák vagy hirdetemények – módosítását a hatálybalépést legalább 2 hónappal megelőzően kell kezdeményezniük, papíralapon vagy tartós adathordozón, egyértelműen, közérthetően, pontosan, magyar nyelven vagy a fogyasztóval történt megállapodásban foglalt más nyelven. A Pft. 15. § (2) bekezdése szerint a fenti, 2 hónapos határidő azon a napon jár le, amely számánál fogva a kezdőnapnak megfelel, ha pedig ez a nap a lejárat hónapjában hiányzik, a hónap utolsó napján. A Pft. 15. § (3) bekezdésében foglaltak szerint továbbá a pénzügyi intézmények a módosítás kezdeményezése esetén kötelesek tájékoztatni a fogyasztókat arról, hogy a módosítást részükről akkor lehet elfogadottnak tekinteni, ha annak hatálybalépése előtt nem tájékoztatják a pénzügyi intézményt arról, hogy a módosítást nem fogadják el. A tájékoztatásnak ki kell terjednie arra is, hogy a módosítás hatálybalépése előtti napig a fogyasztó jogosult a keretszerződés azonnali és díj-, költség-, illetve egyéb fizetési kötelezettségmentes felmondására.

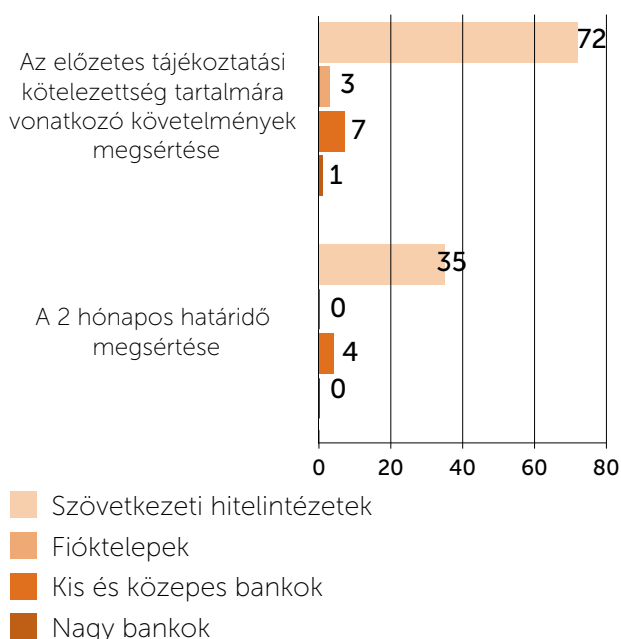
A vizsgálatok során első körben annak megállapítása volt szükséges, hogy a pénzügyi intézmény a kérdéses díjemelést pontosan milyen dokumentum-

ban – így például a Hpt. szerinti hirdeteményben, külön értesítő levélben vagy fizetési számlakivonaton – kezdeményezte. Ezt követően annak vizsgálata volt szükséges, hogy ezen dokumentum fogyasztók számára elérhetővé tételére pontosan mely időpontban került sor, végül pedig annak ellenőrzése volt szükséges, hogy a módosítás elfogadásával, valamint a felmondási lehetőséggel kapcsolatos tájékoztatásra sor került-e ezen dokumentumban. A vizsgálat során az MNB különös figyelemmel volt arra, hogy a Pft. 15. § (3) bekezdésében előírt tájékoztatási kötelezettség teljesítésére az adott módosítás kezdeményezése során, a kezdeményezésre szolgáló dokumentumban kell hogy sor kerüljön, így nem elegendő az, ha a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtására irányuló keretszerződésben vagy az annak részét képező üzletszabályzatban, illetve általános szerződési feltételekben kerül feltüntetésre a Pft. 15. § (3) bekezdése szerinti információ.

A vizsgálat megállapításai szerint a pénzügyi intézmények egy része nem teljesítette a Pft. 15. § (1) bekezdésében előírt, 2 hónapos határidőt, melynek indoka az esetek többségében az volt, hogy a pénzügyi intézmények nem vették figyelembe a határidő számítására vonatkozó, a Pft. 15. § (2) bekezdésében megfogalmazott előírást. A megállapítások szerint továbbá a pénzügyi intézmények egy része a módosítás elfogadásával, valamint a felmondási lehetőséggel kapcsolatban nem vagy nem teljes körűen nyújtott tájékoztatást a fogyasztók részére a módosítás kezdeményezése során az erre szolgáló dokumentumban. A tájékoztatás elmulasztására vonatkozó megállapítás indokát több esetben az képezte, hogy a pénzügyi intézmények egy része nem a módosítás kezdeményezésére szolgáló dokumentumban, azaz nem a Hpt. szerinti hirdeteményben, nem az értesítő levélben vagy nem a fizetési számlakivonaton, hanem a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtásával kapcsolatos keretszerződés részét képező üzletszabályzatában vagy általános szerződési feltételeiben nyújtott tájékoztatást a módosítás elfogadásának szabályairól, illetve a fogyasztók felmondási jogosultságáról, melyre tekintettel nem külön-külön, az egyes módosításokat megelőzően hívta fel a fogyasztók figyelmét ezen információkra, hanem egy általános tájékoztatást tett elérhetővé a fogyasztók számára.

A Pft. egyes rendelkezéseinek megsértésére vonatkozó megállapítások intézményi kör szerinti megoszlását a 4. ábra szemlélteti.

4. ábra

2.3. A díjak számítási módjának egyoldalú, fogyasztók számára kedvezőtlen módosítását tiltó jogszabályi rendelkezések betartásának vizsgálata

A Hpt. 210. § (12) bekezdése, illetve az új Hpt. 279. § (14) bekezdése rögzíti azt a jogszabályi tilalmat, mely szerint az egyes kamat-, díj- és költségelemek szerződésben meghatározott számítási módja egyoldalúan, a fogyasztó számára kedvezőtlenül nem módosítható. Ezen jogszabályi rendelkezés alapján tehát egy díj számítási módjának megváltoztatása akkor jogszerűtlen, ha az egyoldalúan és a fogyasztó számára kedvezőtlen módon történik.

Az MNB a vizsgálatok során megállapította, hogy a 2.1. pontban kifejtettek alapján a díjak számítási módját rögzítő, a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtására vonatkozó keretszerződések részét képező kondíciós listák, illetve hirdetések és általános szerződési feltételek, üzletszabályzatok módosítása egyoldalú szerződésmódosításnak minősül, valamint azt, hogy ez az egyoldalú szerződésmódosítás akkor kedvezőtlen a fogyasztók számára, ha annak alapján a fogyasztók minden esetben vagy bizonyos összeget meghaladó, vagy el nem érő tranzakciók esetében magasabb mértékű vagy összegű díj megfizetésére kötelesek.

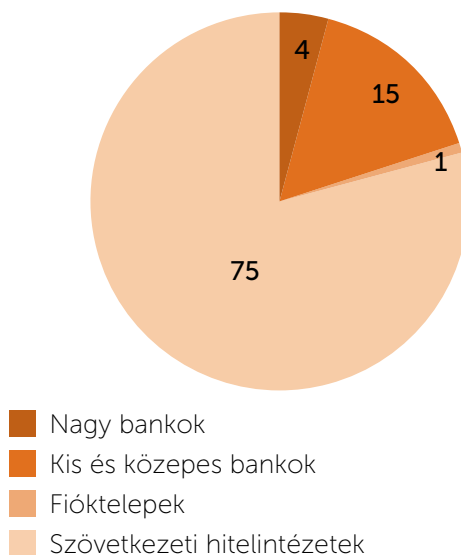
Az MNB a vizsgálatok során továbbá figyelemmel volt arra, hogy a Hpt., illetve az új Hpt. a számí-

tási mód fogalmát nem határozza meg, melyre tekintettel az MNB-nek lehetősége volt ezen definíció fogyasztók vagyoni érdekeinek megfelelő módon történő, tágabb értelmezésére. Ennek alapján a vizsgálatok során kialakított álláspont szerint egy díj számítási módja azon módszer, metodika, amely a díj megállapításának tipikusan a kondíciós listákban, hirdetésekben vagy üzletszabályzatokban, általános szerződési feltételekben rögzített módját jelenti, és magában foglalja a képletszerűen meghatározott díjszámítási metódusokat – azaz például százalékos mérték vagy százalékos mérték és fix összeg kumulációja –, valamint a fix összegben történő díj-meghatározási metódust – azaz $díj=x$ forint – is.

A vizsgált pénzügyi intézmények jelentős része esetében megállapításra került a díjak szerződésben rögzített számítási módjának egyoldalú, fogyasztók számára kedvezőtlen módon történő megváltoztatásával kapcsolatos jogszabályi tilalom megsértése. A jogszabálysértést jellemzően az eredményezte, hogy a pénzügyi intézmények fix összegű díjakhoz százalékos díjmértéket kapcsoltak a pénzügyi tranzakciós illeték mértékének megfelelően. Emellett gyakori volt az a számításimód-változtatás is, amelynek során a pénzügyi intézmények fix összegben meghatározott díjat százalékos módon meghatározott díjra módosítottak a pénzügyi tranzakciós illeték százalékos mértékéhez igazodva.

A tilalmat figyelmen kívül hagyó pénzügyi intézmények megoszlását az 5. ábra mutatja.

5. ábra. A szerződésben meghatározott díjak számítási módjának egyoldalú, fogyasztók számára kedvezőtlen megváltoztatása

2.4. A szerződés új díj bevezetésével történő, egyoldalú módosítását tiltó jogszabályi rendelkezések betartásának vizsgálata

A Hpt. 210. § (12) bekezdése, illetve az új Hpt. 279. § (14) bekezdése rögzíti azt a jogszabályi tilalmat, mely szerint szerződés egyoldalúan nem módosítható új díj vagy költség bevezetésével. Ezen jogszabályi rendelkezés alapján tehát egy új díj bevezetése akkor jogszerűtlen, ha arra a pénzügyi intézmény által egyoldalúan, a fogyasztóval közös akarat-elhatározás nélkül kerül sor.

A pénzügyi tranzakciós illeték bevezetését megelőzően a pénzügyi intézmények egyes pénzforgalmi szolgáltatásokat oly módon értékesítettek, hogy egyes tranzakciókat, kapcsolódó szolgáltatásokat díjmentesként, ingyenesként, 0 forintoként határoztak meg, majd a pénzügyi tranzakciós illeték bevezetését követően ezen tranzakciók, illetve kapcsolódó szolgáltatások esetében fix összegű, százalékos mértékű vagy a kettő kumulációját megtestesítő díjakat határoztak meg, tekintettel a pénzügyi tranzakciós illeték bevezetésére, majd az illeték mértékének módosítására.

Az új díj fogalmát a vizsgált időszakban hatályos, vonatkozó jogszabályi rendelkezések nem határozták meg, így az MNB a fenti gyakorlat Hpt.-ben, illetve új Hpt.-ben megfogalmazott tilalomba ütköző magatartássá történő minősítése során a fogyasztók vagyoni érdekeinek maximális védelmét szem előtt tartva, a jogszabályi rendelkezéseket is ennek megfelelően értelmezve, a tudatos fogyasztó magatartását⁴ figyelembe véve, az alábbiakból indult ki.

A vizsgálat során kialakított álláspont szerint egy szolgáltatás díjmentesként, ingyenesként, 0 forintoként történő meghatározása a szerződés megkötésekor a fogyasztó számára azt jelenti, hogy egy adott tranzakcióért nem kell fizetnie, azaz annak a szolgáltatásnak nincs díja, azt ellenérték nélkül biztosítják számára, így annak igénybevételekor nem keletkezik díjfizetési kötelezettsége. Az így megjelölt szolgáltatások igénybevétele esetében a Pft. 23. § (1) bekezdés c) pontjának⁵ megfelelően, a fogyasztónak küldött fizetési számlakivonaton sem kerülnek feltüntetésre díj-, költség- vagy jutaléktételek, mivel ezen szolgáltatásoknak nincs díja, azokat a pénzügyi intézmények ellentételezés nélkül kínálják a fogyasztók részére. A vizsgálat során kialakított álláspont szerint továbbá a fenti kifejezések helyett fix összegű, százalékos mértékű vagy ezek kumulációját megtestesítő díjak meghatározásával ilyen módon a fogyasztóknak korábban fenn nem álló fizetési kötelezettségük keletkezett, melyre tekintettel a pénzügyi intézmények – a Pft. 23. § (1) bekezdés c) pontja alapján – a fogyasztó fizetési számlájának díjjal történő megterhelését követően kötelesek a fogyasztót haladéktalanul, tételesen tájékoztatni az általa az adott szolgáltatásért fizetendő díjról, amely díj – annak bevezetésekor – a fizetési számlakivonaton is új díjtételként jelenik meg és kerül felszámításra.

Az új díj jogszerűtlen bevezetésére vonatkozó tilalom megsértésének megállapítására nem került sor azon pénzügyi intézmények esetében, akik a már korábban létrejött, élő státuszban álló szerződések tekintetében nem állapítottak meg új díjakat a már korábban is nyújtott szolgáltatások ellenértékéért, hanem az általuk meghatározott új díjtételeket csak a szerződésmódosítás hatálybalépését követően kötött szerződések esetében alkalmazták,

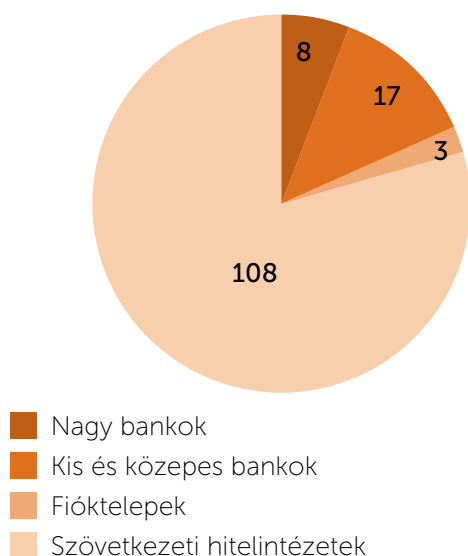
4 A díjmelézés vizsgálatok során az MNB azt tekintette kiindulási pontnak, hogy egy tudatos fogyasztó esetében a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések megkötésekor fogyasztói döntést befolyásoló tényező az, hogy egy-egy fizetési számlához vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszközhöz kapcsolódó pénzforgalmi szolgáltatásért a pénzügyi intézmény számít-e fel díjat, ellenértéket. A szerződéskötés során egy tudatos fogyasztó például az ellenértékmentes szolgáltatások figyelembevételével választ a tematikus számlacsomagok közül és fogyasztói szokásait mérlegelve a szerződéskötéskor fennálló feltételekre figyelemmel – akár más számlacsomaghoz viszonyítottan egyéb díjak magasabb mértékét elfogadva – díjmentesen kívánja igénybe venni az adott, általa gyakrabban használt szolgáltatást.

5 A Pft. 23. § (1) bekezdés c) pontjának értelmében a pénzforgalmi szolgáltató a keretszerződésen alapuló fizetési megbízás alapján a fizető fél számlájának megterhelését követően köteles a fizető felet haladéktalanul tájékoztatni tételesen a fizető fél által a pénzforgalmi szolgáltató részére fizetendő valamennyi díjról, költségről vagy egyéb fizetési kötelezettségről. Ezen utólagos tájékoztatásra vonatkozó jogszabályi rendelkezés alapján tehát abban az esetben, amikor egy adott szolgáltatással szemben ellenszolgáltatás nem áll, a pénzügyi szervezetnek a fogyasztó felé tájékoztatási kötelezettsége nincsen, tekintettel arra, hogy ezen esetben fizetési kötelezettségről sem beszélhetünk. Az adott tranzakció díja tehát a fogyasztó fizetési számlájáról készített kivonaton nem kerül feltüntetésre.

és erről tájékoztatást nyújtottak a fogyasztók részére a kondíciós listáikban, illetve hirdményeikben. A vizsgálat során nem került sor továbbá a tilalom megsértésének megállapítására azokban az esetekben sem, amikor a pénzügyi intézmények a már korábban létrejött, pénzforgalmi szolgáltatás nyújtására irányuló keretszerződések esetében új, korábban nem nyújtott szolgáltatásokat vezettek be, és ennek megfelelően az új szolgáltatás ellenértékéért díj-, költség- vagy jutaléktételeket határoztak meg.

A tilalom megsértésének megállapítására széles körben került sor, az érintett intézményi kört a 6. ábra szemlélteti.

6. ábra. A szerződés új díj bevezetésével történő, egyoldalú módosítása

3. A díjmeléses vizsgálatok során hozott fogyasztóvédelmi intézkedések

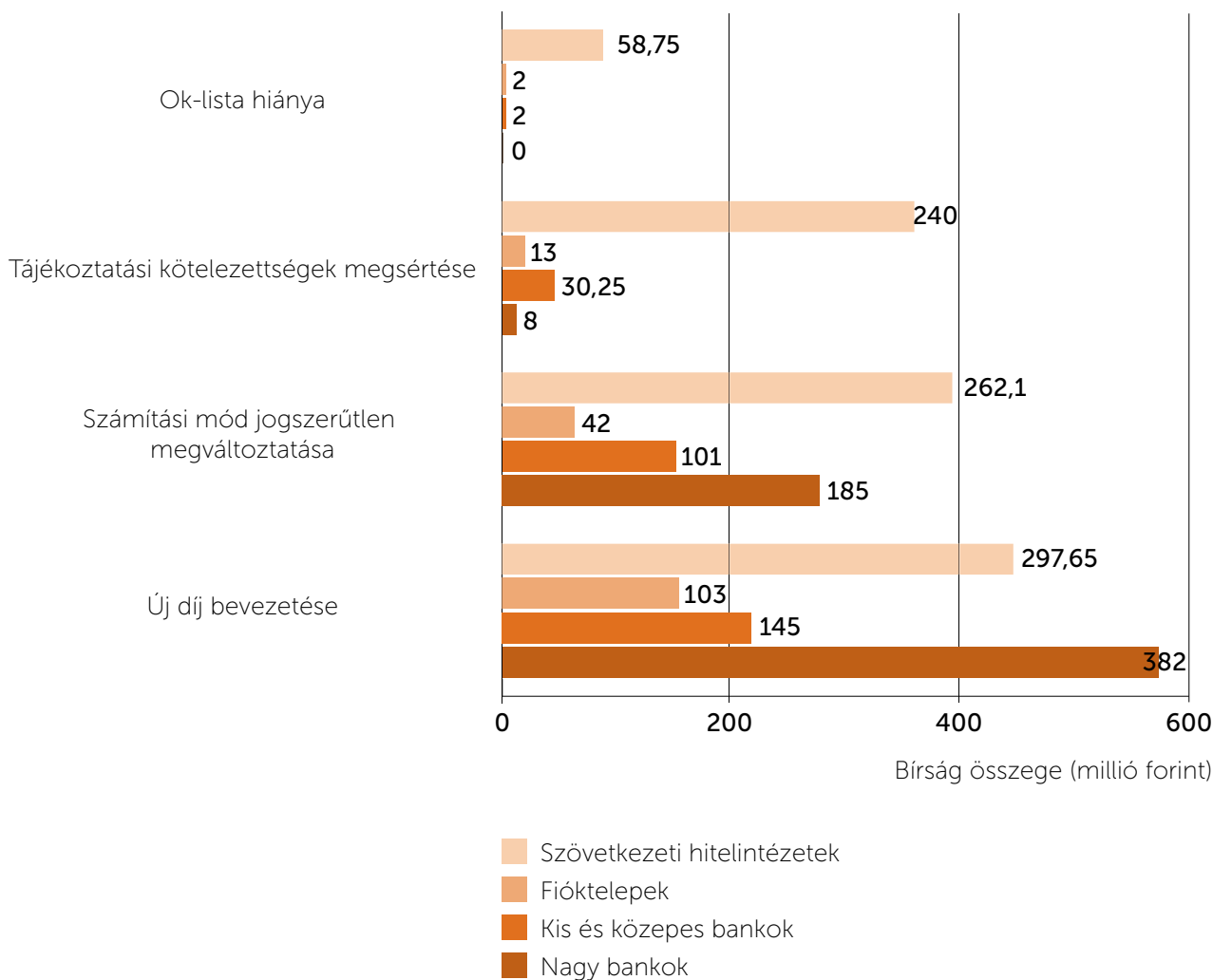
Az MNB tv. 88. § (1) bekezdése alapján amennyiben az MNB megállapítja a pénzügyi fogyasztóvédelmi rendelkezések megsértését, az MNB tv. 75. § (4) bekezdés *a)*, *c)* és *e)–i)* pontjaiban meghatározott szempontok – jelen esetben a szabályszegés súlyossága, a cselekmény fogyasztókra gyakorolt hatása, a szabályszegéssel előidézett kockázat és a kár mértéke, a felügyelt intézmény együttműködési hajlandósága a vizsgálat folyamán, valamint a szabályok megsértésének ismétlődése és gyakorisága – figyelembevételével, és az arányosság követelményének

szem előtt tartásával a jogsértést elkövető pénzügyi intézményt felhívhatja a szükséges intézkedések és a jogszabályok betartására, a feltárt hiányosságok megszüntetésére, elrendelheti a jogsértő állapot megszüntetését, megtilthatja a jogsértő magatartás további folytatását, határidő tűzésével a feltárt hibák, hiányosságok megszüntetésére kötelezheti a jogsértőt azzal, hogy az a hibák, hiányosságok megszüntetése érdekében tett intézkedéséről köteles értesíteni az MNB-t, a jogszerű állapot helyreállításáig feltételhez kötheti vagy megtilthatja a jogsértéssel érintett tevékenység végzését, illetve szolgáltatás nyújtását, valamint fogyasztóvédelmi bírságot szabhat ki.

A díjmeléses vizsgálatok lezárása során az MNB a fenti szempontokra és az arányosság követelményére figyelemmel, alapvetően a jogszabályok betartására történő felhívás, a jogsértő magatartás további folytatásának megtiltása, és a fogyasztóvédelmi bírság kiszabása megjelölésű szankciókkal élt, és az esetek többségében ezen szankciókat együttesen, egymás mellett alkalmazta. A fogyasztóvédelmi bírságok összegei a korábbi pénzügyi fogyasztóvédelmi felügyeleti gyakorlathoz képest – tekintettel a jogszabálysértések súlyosságára – magasabb mértékben kerültek meghatározásra, figyelembe véve az intézmények előző évi éves nettó árbevételét és az intézkedésekkel szemben támasztott generális és speciális prevencióra irányuló jogalkalmazói célt is. Az MNB a díjmeléses vizsgálatok során számos hitelintézetnél tapasztalt hasonló vagy közel azonos jogszabálysértést, melyre tekintettel az általános prevenció célja különös jelentőséggel bírt az intézkedések során, kiemelt figyelemmel arra, hogy a hitelintézetek a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtása során jelentős gazdasági és társadalmi funkciót töltenek be a pénzforgalmi szolgáltatások viszonylagos megkerülhetetlen és a fogyasztók széles körét érintő jellege miatt. A díjmeléses vizsgálatok lezárása során kiszabott fogyasztóvédelmi bírságok összegeinek – összesen 1871,75 millió forint – jogszabálysértések és intézményi kör szerinti megoszlását a 7. ábra szemlélteti.

Fenti intézkedések mellett az MNB – a korábbi pénzügyi fogyasztóvédelmi felügyeleti gyakorlathoz képest viszonylag új intézkedésként – a díjmeléses vizsgálatok lezárása során szilárdította meg jogalkalmazási gyakorlatában az alábbi, MNB-tv. 88. § (1) bekezdés *d)* pontjában rögzített intézkedést: határidő tűzésével a jogsértő kötelezése a feltárt hibák, hiányosságok megszüntetésére azzal,

7. ábra

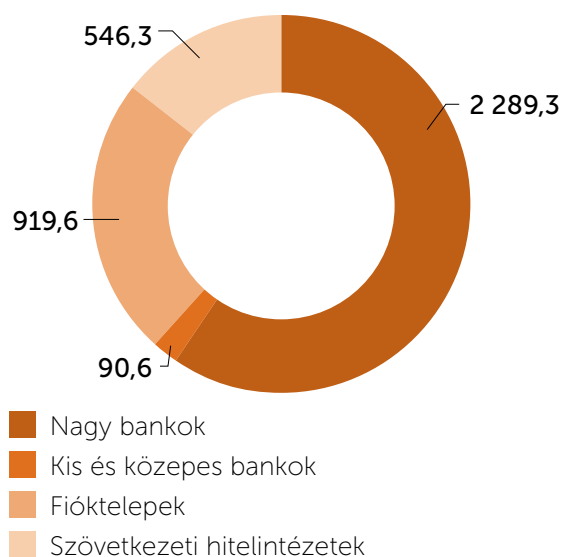
hogyan az a hibák, hiányosságok megszüntetése érdekében tett intézkedéséről köteles értesíteni az MNB-t. Ezen intézkedést az MNB a fogyasztók vagyoni érdekeinek védelme céljából, a fogyasztók számára vagyoni hátrányt okozó esetekben, azaz az új díj jogszerűtlen bevezetésével, illetve a díjak szerződésben rögzített számítás módjának jogszerűtlen egyoldalú módosításával érintett esetekben alkalmazta. Ezen intézkedés keretei között az MNB kötelezte a pénzügyi intézményeket a jogszerűtlenül felszámított díjtöbblet, illetve a jogszerűtlenül

bevezetett új díjak összegének a fogyasztók részére történő visszatérítésére és az érintett fogyasztókról, valamint a részükre visszatérített összegről, és a visszatérítés végrehajtásáról történő tájékoztatásra. Az intézkedés hatékonyságát bizonyítja, hogy a díjemeléses vizsgálatok eredményeképpen – a jelenleg rendelkezésre álló adatok⁶ alapján – a fogyasztók ez idáig megközelítőleg összesen 3845 millió forint, a 8. ábrán intézményi bontásban megjelölt összegű visszatérítést kaptak a pénzügyi intézményektől⁷.

6 A visszatérítés összege a bírósági felülvizsgálattal érintett határozatokra tekintettel és egyéb, adminisztratív indokok miatt magasabb lehet.

7 Fentiek mellett a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján a kis és közepes bankok további 14 932,55 EUR, 290,6 CHF, 262,4 NOK, 97,22 USD és 35,68 GBP összeg, a szövetkezeti hitelintézetek pedig további 1884,72 EUR, 98,76 CHF és 11,4 USD összeg visszatérítését hajtották végre.

8. ábra. Visszatérítés (millió HUF)

4. A díjmeléssel vizsgálatokkal kapcsolatos peres eljárások tapasztalatai

A pénzügyi tranzakciós illeték áthárításával kapcsolatos jogsértéseket megállapító felügyeleti határozatok bírósági felülvizsgálatát mind a még a PSZÁF által 2013. október 1-jét megelőzően, mind az MNB által meghozott határozatok esetében több pénzügyi intézmény is kezdeményezte. A perekben meghozott bírósági döntések egyrészt nagy jelentőségű, a tranzakciós illeték kérdéskörén túlmutató, a Felügyelet intézkedési lehetőségére és a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtására irányuló keretszerződések módosítására vonatkozóan iránymutatásként szolgáltak, ugyanakkor a különböző szintű bíróságok álláspontja – a jelen tanulmány írásakor⁸ – még megosztott a számítási mód megváltoztatása és az új díj bevezetése tilalmának felügyeleti megítélése tekintetében.

4.1. A PSZÁF döntéseivel kapcsolatos bírósági gyakorlat

Az MNB a pénzügyi tranzakciós illeték fogyasztókra történő áterhelésével kapcsolatos 2014. évi döntéseit két, még a PSZÁF által 2013. évben kiadott határozat és az ezekkel kapcsolatos bírósági tapasztalatok figyelembevételével hozta meg.

A PSZÁF ezen határozataiban a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtására irányuló szerződés új díj bevezetésével, illetve a számítási mód megváltoztatásával történő egyoldalú módosítását tiltó jogszabályi rendelkezések megsértését állapította meg, megtiltotta a jogsértés további folytatását és a pénzforgalmi szolgáltatót a jogsértő módon beszedett díjak fogyasztók részére történő visszatérítésére és fogyasztóvédelmi bírság megfizetésére kötelezte. A döntéssel szemben a pénzügyi intézmények felülvizsgálati kérelmet terjesztettek elő a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságnál.

A felperesek nem a Hpt. 210. § (12) bekezdése szerinti, az új díj bevezetésére, illetve a számítási mód megváltoztatására vonatkozó tilalom tényét vitatták, hanem azt, hogy ezen jogszabályi rendelkezések az ügyükben alkalmazhatók-e. A jogszabályi tilalom egyoldalú, a fogyasztó számára hátrányos szerződésmódosítás esetén alkalmazandó, perbeli álláspontjuk szerint a részükről nem egyoldalú szerződésmódosításra került sor. Érvelésük szerint a Pft. 15. § (3) bekezdése azáltal, hogy biztosítja a fogyasztó részére az azonnali hatályú felmondás jogát, lényegében kétoldalú szerződésmódosítást szabályoz, miután a fogyasztó hallgatása – a felmondási jog gyakorlásának elmulasztása – a fogyasztó beleegyezésének tekintendő. Ebből következően a Pft. 15. § (3) bekezdése a Hpt. 210. § (11)–(12) bekezdéseikhez képest speciális szabályozást ad, a Pft. és a Hpt. rendelkezéseinek egyidejű alkalmazására nincs mód. Álláspontjuk szerint ezen érvelést támasztja alá a Ptk. 216. § (2) bekezdése („nyilatkozattétel elmulasztása – ha az nem ráutaló magatartás – csak akkor minősül elfogadásnak, ha ezt jogszabály rendeli, vagy ha a felek ebben megállapodtak”) és a Pft. 15. § (3) bekezdésének szóhasználata is: „keretszerződés módosításának kezdeményezése”. A törvényi indoklás ugyan ezzel ellentétes indokokat tartalmaz, azonban a Pft. az Európai Parlament és a Tanács 2007/64/EK irányelvének implementálása, így nem a magyar hatóság tekinthető jogalkotónak.

A felperesek keresetükben kifogásolták azt is, hogy a Felügyelet határozatában a díjak visszatérítésére kötelezte a felpereseket. Álláspontjuk szerint a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről szóló 2010. évi CLVIII. törvény („Psztv.”) 71. § (1) bekezdés d) pontja a szervezeti, működési hibák megszüntetését célozza, de nem jelent lehetőséget a felügyelt

intézmény és az ügyfél közötti polgári jogi jogviszony létrehozására, fizetési kötelezettség előírására, erre csak a polgári ügyben eljáró bíróság kötelezheti a károkozót. Az egyik perben a felperes kifogásolta azt is, hogy a díjak visszatérítésére kötelezés az új díj bevezetését követően megkötött szerződésekre is kiterjedt, véleménye szerint nincs akadálya annak, hogy a különböző ügyfélkörökre vonatkozóan több ÁSZF-je legyen.

A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság mindkét ügyben a Felügyelet álláspontját fogadta el. A bíróság elsődlegesen azt vizsgálta, hogy a Pft. egy- vagy kétoldalú szerződésmódosítást szabályoz-e. Lényeges körülménynek tekintette, hogy a szerződésmódosítás az ügyfél felmondásától függetlenül hatályosul: a *„felperes álláspontjával ellentétben a felmondási jog gyakorlása nem teszi az ilyen ügyletet kétoldalúvá, mivel ez a módosítás hatálybalépését utólag már nem befolyásolja. Mindezekkel szemben a kétoldalú jogügylet jellemzője, hogy a módosítás mindaddig nem léphet hatályba, amíg a másik szerződő fél azt valamilyen formában nem fogadja el, vagyis amíg nem jön létre a kötelmi jogviszony alapját képező konszenzus.”* A Pft. 15. § (3) bekezdése a felmondási jogot a módosítás hatálybalépése előtti időpontra is biztosítja, de ez nem jelenti szükségképpen azt, hogy ennek gyakorlása esetén a módosítás ne lépne hatályba. Ebből az következik, hogy a Pft. 15. §-a az egyoldalú szerződésmódosítás esetét szabályozza, így a pénzforgalmi keretszerződés módosításakor a pénzforgalmi szolgáltató mind a Pft., mind a Hpt. rendelkezéseinek eleget kellett hogy tegyen.

A bíróság jogszerűnek találta az alperes által megválasztott szankciót, a felperesnek a jogsértő módon beszedett díjaknak a fogyasztók részére történő visszafizetésre kötelezését is. Álláspontja szerint a szerződésmódosítás jogsértő jellegének megállapításával az hatályát veszítette, így mind a korábban, mind a szerződésmódosítást követően megkötött szerződések esetében a szerződési feltétel semmissé vált. A szerződésmódosítás jogszabályba ütköző volta nem eredményezhette a szerződésmódosítás részleges hatálytalanságát, miután ez azzal a következménnyel járt volna, hogy a határozathozatal előtt, illetve után szerződést kötő ügyfelekre ugyanazon szolgáltatás esetében is eltérő üzletszabályzat, illetve keretszerződés vonatkozna, amit a bíróság a Hpt. 203. § (1) bekezdés a)–c) pontja és 207. § (1) bekezdése értelmében – vagyis a hirdetmény közzétételi, illetve üzletszabályzat-elfogadási

kötelezettségéből levezetve –, valamint a Hpt. 210. § (2) bekezdés szerinti egyértelműség követelménye alapján nem talált lehetségesnek. A bíróság azon felperesi álláspontot sem fogadta el, hogy a Felügyelet a jogsértő módon felszámított díjak visszatérítésére kötelezéssel a felperes és az ügyfelek között fennálló polgári igényt bírált volna el. Miután a Pszvtv. 71. § (1) bekezdés d) pontja az intézkedési jogosultság tekintetében nem tartalmaz megszorító rendelkezést, az magában foglalja a jogsértés valamennyi következményének felszámolását, a jogsértés elkövetése előtt fennállt eredeti állapot teljes reparálását. Miután a Felügyelet a döntését nem a magánjogi szabályok alapján hozta meg, nem avatkozott bele a magánjogi jogviszonyokba. A Felügyelet a közigazgatási szabályok megsértése tekintetében döntött, az alkalmazandó jogkövetkezményeket is e körben állapította meg. A bíróság elfogadta azon alperesi álláspontot is, hogy a döntés folytán az ügyfeleknek nem keletkezett a polgári jog szabályai alapján végrehajtható követelése.

Az egyik per felperese a döntéssel szemben nem élt fellebbezéssel, így az jogerőre emelkedett, a másik ügyben a Fővárosi Törvényszék az elsőfokú ítéletet helybenhagyta és végül a Kúria mondta ki az utolsó szót.

A Törvényszék ítéletében hangsúlyozta, *„a felperesre mint pénzügyi szolgáltatóra és az általa nyújtott pénzforgalmi szolgáltatásra irányadó szabályok egymásra épülve, együttesen és egymás mellett párhuzamosan alkalmazandók, egyiknek sincs prioritása a másik felett.”* Rámutatott arra, hogy a felperes pénzforgalmi szolgáltató, amely pénzügyi szolgáltatás és így a Hpt. rendelkezései irányadók rá. *„A Pft. szabályai kiegészítik a Hpt. szabályait és együttesen alkalmazandók, de semmiképpen sem tekinthetők a Pft. szabályai olyannak, amelyek feloldják a Hpt.-ben megfogalmazott tiltó rendelkezéseket.”*

A Kúria is osztotta az első- és másodfokú bíróság azon álláspontját, hogy a jelen esetben egyoldalú szerződésmódosításra került sor, hiszen a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtására vonatkozó keretszerződés általános szerződési feltételei módosultak. A Kúria rámutatott arra, hogy a számítási mód megváltoztatásának és az új díj bevezetésének a Hpt. 210. § (12) bekezdésében rögzített tilalma minden pénzügyi szolgáltatási tevékenységre és szerződésre általános jelleggel vonatkozik. A Pft. 15. § (3) bekezdése egy többlettájékoztatási kötelezettséget fogalmaz meg, amelyből még nem követ-

kezik az, hogy kétoldalú szerződésmódosításról van szó. A módosítás az általános szerződési feltételt érinti, így fogalmilag kizárt a kétoldalú szerződésmódosítás, hiszen az ügyfelek nincsenek abban a helyzetben, hogy a jogviszony tartalmát érdemben alakítsák. A lehetőségeik csak arra korlátozódnak, hogy az egyoldalú szerződésmódosítást elfogadják vagy az azonnali hatályú felmondást gyakorolják. A felmondás jogát a törvény pont arra tekintettel biztosítja, hogy egyoldalú szerződésmódosításra kerül sor.

A Kúria a díjak visszatérítésére kötelezés tekintetében rámutatott arra, hogy a felügyelő hatóság intézkedési lehetőségei rendkívül tágak, a Felügyeletnek az arányosság követelményének figyelembevételével kell eljárnia, de akár még a tevékenység további végzését is megtilthatja vagy feltételhez kötheti a jogszerű állapot helyreállításáig. A Kúria arra a következtetésre jutott, hogy az alperes Felügyeletnek nem csupán joga, hanem kötelessége is volt a jogsértő állapot megszüntetéséhez szükséges intézkedések meghozatala. A Kúria annyiban osztotta a felperes álláspontját, hogy az alperes által elrendelt intézkedést a Psztv. 71. § (1) bekezdés b) pontja alá sorolta mint a jogsértő állapot megszüntetésére irányuló kötelezést. A Kúria hangsúlyozta azt is, hogy az alperes polgári jogi igényt nem bírálta el, az alperesi határozat a fogyasztó részére nem biztosít végrehajtható követelést, a Felügyelet határozata alapján csak közigazgatási végrehajtásnak van helye.

Az MNB a határozatai meghozatalakor figyelemmel volt a fenti ügyekben hozott elsőfokú bírósági döntésekre.

4.2. Az MNB döntéseivel kapcsolatos perek

Az MNB a 2014. évben mindösszesen 142 pénzforgalmi szolgáltatónál állapított meg jogsértést a pénzügyi tranzakciós illetéknek a fogyasztókra történő áthárításával összefüggésben. Ezen határozatok 18,3%-ában, 26 ügyben fordult a pénzforgalmi szolgáltató a bírósághoz a határozat felülvizsgálata iránt. A keresetek egy része csak részlegesen tekintette a Felügyelet határozatát jogsértőnek.

A keresetek szinte kizárólag jogkérdésekre irányultak, a hatóság által feltárt tényállást a felperesek ritka kivételtől eltekintve nem vitatták, ezért várható volt, hogy 2014 őszén megszületnek az első

bírósági ítéletek. Az élet azonban közbeszólt, egy 2014 nyarán született jogértelmezés miatt kérdéssé vált, hogy az MNB határozatának felülvizsgálata iránt indított perben az MNB vagy az MNB felügyeleti hatáskörben eljáró döntéshozó szerve, a Pénzügyi Stabilitási Tanács lehet-e a közigazgatási per alperese. Ezen kérdés az MNB tv. 13. § (1) bekezdésének 2015. január 1-jétől hatályos módosításával, illetve a Kúria 2015. május 13. napjától hatályos 1/2015. Közigazgatási-munkaügyi jogegységi határozatával tisztázódott, így néhány döntés kivételével az ügyek nagyobb részében 2015 őszén született döntés.

A jelen tanulmány írásakor a perek nagy részében (20 ügyben) első fokon döntés született, de közel felük még folyamatban van vagy bírósági felülvizgálatnak van helye, így végleges eredményről még nem számolhatunk be. Azonban megállapítható, hogy az új díj bevezetésének és a számítási mód megváltoztatásának tilalmával kapcsolatos döntések a bíróságot is megosztották: a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság több tanácsa az MNB álláspontját fogadta el, egy tanácsa részben azzal ellentétes döntést hozott, amelyet a Fővárosi Törvényszék és a Kúria az MNB hátrányára részben megváltoztatott. A perek tanulságait valamennyi per végleges lezárultát követően lehet levonni.

4.3. A perbe vitt jogkérdések ismertetése

A felperesek által perbe vitt kérdésköröket, azok gyakoriságát az alábbi táblázat mutatja:

A kereset tárgyává tett kérdéskörök	érintett perek száma
Új díj bevezetésének tilalma	21
Számítási mód megváltoztatásának tilalma	17
Bíróság mértéke	13
Hatáskör hiánya díjvisszatérítésre	9
Előzetes tájékoztatás nem időben történt	9
Bíróság kiszabásánál mérlegelt körülmények tekintetében jogsértés	9
Előzetes tájékoztatás tartalma	8
Más eljárási jogsértés	4
Ok megjelölésének elmulasztása	4
Nem egyoldalú díjmódosítás történt	4
Tényállás téves megállapítása	2
PST-hatáskör hiánya	1
Határozat végrehajthatósága	1
Más pénzügyi intézmény közrehatása	1
KKV 12/A. § hivatkozás	1

A táblázatból kitűnik, hogy az anyagi jogi kérdések közül az új díj bevezetésének, illetve a számítási mód megváltoztatásának tilalmával kapcsolatos felülvizsgálati álláspont került a bírósági felülvizsgálat középpontjába. 4 perben a felperesek ismételen arra hivatkoztak, hogy részükről nem egyoldalú szerződésmódosításra került sor. Az eljárásjogi kérdések közül a felperesek leginkább a bírság mértékét kifogásolták, szűkebb körben a tényállás nem kellő mértékű feltárására vagy egyéb jogszabálysértésekre hivatkoztak. Viszonylag széles körben, 9 perben a felperesek a díjak visszatérítésére történő kötelezés jogszerűségét kifogásolták, míg egy perben a PST döntéshozatali jogát vitatták.

Az új díj bevezetése tilalmával kapcsolatosan azon kérdés képezi a jogvita tárgyát, hogy ha a pénzforgalmi szolgáltató a korábban „díjmentesen”, „ingyenesen”, „jutalékmentesen”, „0 Ft” vagy „0 EUR” összegű díj ellenében nyújtott szolgáltatást, majd utóbb ugyanezen szolgáltatásokra – jellemzően a pénzügyi tranzakciós illeték összegének megfelelően – egyoldalúan fizetési kötelezettséget vezetett be, úgy ez a díj jogszerű megemelésének vagy új díj jogsértő bevezetésének tekintendő-e. A bíróságnak tehát a díj fogalma és a tekintetben kell állást foglalnia, hogy a szolgáltatás szerepeltetése a hirdetésben egyidejűleg díjszabásnak is tekinthető-e.

A számítási mód megváltoztatása tilalmának tekintetében a jogvita arra irányul, hogy a fix összegű díjszabás esetében beszélhetünk-e számítási módról, továbbá hogy mely esetben és mihez képest tekinthető a számítási mód megváltoztatása a fogyasztó számára hátrányosnak.

A bírság mértékét a pénzügyi intézmények a ténylegesen felszámított díjak vagy a más pénzforgalmi szolgáltatók esetében kiszabott bírság mértékéhez viszonyítva kifogásolták.

A visszatérítésre kötelezésre, illetve az egyoldalú szerződésmódosítás hiányára vonatkozó érvek megegyeznek a fentiekben ismertetett perekben előadott felperesi érvelésekkel.

A pénzforgalmi szolgáltatók több perben egyedi körülményeik figyelembevételének hiányát kifogásolják egyes jogsértések tekintetében (ok megjelölése, a két hónapos határidő elmulasztásával történő tájékoztatás, más pénzügyi intézmény közrehatása).

Egy perben a felperes a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. törvény 12/A. § (1) bekezdése⁹ alkalmazásának elmulasztására hivatkozik, míg egy másik per felperese az MNB döntéshozatali szerve, a Pénzügyi Stabilitási Tanács (PST) döntéshozatali jogát vonja kétségbe.

5. Összegzés

A díjemeléssel vizsgálatok során az MNB a vonatkozó jogszabályi rendelkezések értelmezése során a fogyasztók érdekeit – vagyoni érdekeit – előtérbe helyezve járt el, a jogszabályi keretek között ezen érdekeknek megfelelő álláspontot alakított ki, és egy korábban alig alkalmazott intézkedéssel, a jogszerűtlenül beszedett összeg visszatérítésére történő kötelezéssel a fogyasztók számára kézzel fogható, számszakilag, pénzügyileg is értelmezhető segítséget nyújtott. Az MNB a vizsgálatok során a fogyasztók széles körét érintő, számukra vagyoni hátránnyal járó jogszabálysértések esetében az általános prevenció szempontokat szem előtt tartva alkalmazta a jogszabályban meghatározott, fogyasztóvédelmi hatáskörét.

A vizsgálat tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a pénzügyi intézmények többsége a vizsgálatok lezárását követően az egyoldalú, fogyasztók számára kedvezőtlen szerződésmódosításra vonatkozó jogszabályi követelmények betartására fokozott figyelmet fordít, és a régi számlacsomagjai kivezetésével, és új számlacsomagokra történő új szerződéskötéssel igyekszik a kétoldalú szerződésmódosításra irányuló gyakorlat irányába elmozdulni.

Az a körülmény, hogy a döntésekkel szemben kisebb mértékben kezdeményeztek bírósági felülvizsgálatot, arra enged következtetni, hogy a pénzügyi intézmények túlnyomórészt elfogadták a döntések indokait. Az MNB által megnyert ítéletek száma alapján – az ügyek jelen napi állása szerint – rögzíthető, hogy az elsőfokú bíróság is jellemzőbb módon az MNB álláspontját fogadta el, de ellenkező kimenetelű döntések is születtek, ezért a perek végső mérlege csak később húzható meg, erre érdeemes lesz egy külön tanulmányban visszatérni.

9 KKV tv. 12/A § (1) A hatósági ellenőrzést végző szervek kis- és középvállalkozásokkal szemben az első esetben előforduló jogsértés esetén – az adó- és vámhatósági eljárást és a felnőttképzési tevékenységet folytató intézmények ellenőrzésére irányuló eljárást kivéve – bírság kiszabása helyett figyelmeztetést alkalmaznak, illetve kötelesek megvizsgálni a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény 94. § (1) bekezdés a) pontjában szabályozott eljárás alkalmazásának lehetőségét.

A MIF sztori – avagy a bankközi jutalék tündöklése és hanyatlása – a bankközi jutalék versenyjogi megítélése az Európai Bizottság eljárásaiban

The „MIF-story” – rise and fall of the interchange fee Competitive assessment of the interchange fee in European Commission’s case law

Abstract

The fact that modern competition law is one of the youngest branches of law is usually considered to be the reason why it is such a dynamically changing branch of law. This paper, besides demonstrating how the approach taken towards interchange fees has changed from a competition law perspective as a result of the European Commission’s proceedings on the matter, aims to show through these cases that competition law’s variability and novelty actually stem from the fact that this branch of law keeps a close eye on market changes and reacts swiftly to them.

1. Bevezető

A versenyjogot az egyik legfiatalabb jogágként szokás aposztrofálni, véleményünk szerint sokan ennek tudják be azt is, hogy a versenyjog az egyik legjobban változó, egyik legképlékenyebb jogág. Jelen tanulmány amelltt, hogy be kívánja mutatni a bankközi jutalék versenyjogi megítélésének változását a bizottsági eljárások tükrében, arra is rá kíván mutatni ezen ügyeken keresztül, hogy a versenyjog változékonyságát és újdonságát leginkább annak köszönheti, hogy ez az a jogág, amely a piaci változásokat leginkább és leggyorsabban leköveti.

A tanulmány keretében historikus áttekintés után a megállapodások versenykorlátozó jellegének megítélésén mint a versenyjogi eljárások lényegi elemén keresztül mutatjuk be a Bizottság joggyakorlatának változását, ezt követően összegezzük a bankközi jutalék versenyjogi megítélését, végezetül pedig a versenyjogi eljárások következményének betudható közgazdasági elemzések, tanulmányok bemutatásával és az ezen alapuló jogalkotói szabályozással zárjuk tanulmányunkat.

* Versenytanácsstag, Gazdasági Versenyhivatal.

** Irodavezető-helyettes, Fúziós Iroda, Gazdasági Versenyhivatal (5. fejezet).

2. Az Európai Bizottság bankközi jutalékokkal kapcsolatos eljárásainak áttekintése

2.1. VISA I. ügy

Az első bankközi jutalékkal kapcsolatos ügynek a Visa jogelődjének, az Ibanco Ltd.¹-nek az ügye tekintendő. Az Ibanco 1977 januárjában az Európai Bizottságtól elsődlegesen azt kérte, hogy állapítsa meg, hogy a bejelentett szabályzata nem sérti a versenyszabályokat, másodlagosan abban az esetben, ha erre nem lát lehetőséget, akkor részesítse egyedi mentesítésben. A Bizottság formális döntést nem hozott az ügyben, de 1985-ben informálisan közölte², hogy nem lát versenyjogi aggályokat. Ezen közlését a Bizottság 1992-ben visszavonta és a British Retail Consortium panasza alapján újraindította az eljárást.

Az eljárás tárgya a Visa fizetési kártyarendszerének szabályaira és előírásaira terjedt ki, különös tekintettel a Visa, a kártyakibocsátó és a kártyaelfogadó bankok kapcsolatára. A vizsgálat tárgyát képezték ezen túl azok a szabályok is, amelyek a kereskedők és az elfogadó bankok közötti viszonyt érintették – ilyen volt például a „no-surcharge rule” (felárazás tilalma) és az „honour-all-cards-rule” (minden kártya elfogadásának kötelezettsége), valamint a bankközi jutalék kérdése³. Ezen ügyben két döntés született.

A döntések ismertetése előtt azonban megemlítendő, hogy az eljárás alatt a Bizottság egy közleményt⁴ bocsátott ki. Ebben a közleményben a Bizott-

ság arra a megállapításra jutott, hogy a kétoldalúan meghatározott bankközi jutalék főszabályként nem versenykorlátozó, szemben a többoldalú megállapodással, ami az EKSZ 85. cikk (1) bekezdés⁵ hatálya alá tartozik, mert jelentős mértékben korlátozza a bankokat abban, hogy önállóan határozzák meg saját árképzési politikájukat⁶. A Bizottság szerint azonban a MIF⁷ korlátozó hatása valószínűleg nem lenne értékelhető (és ily módon nem tartozna a 85. cikk (1) bekezdésének hatálya alá), ha olyan versengő rendszerek állnak rendelkezésre, amelyek maguk nem tartalmaznak hasonló multilaterális bankközi díjat⁸.

Az első (VISA I.) döntésében⁹ a Bizottság, miután a Visa Inc. a határon átnyúló korlátozásokat 2000 októberével jelentősen enyhítette, úgy döntött, hogy a Visa Inc. egyes szabályai tekintetében nemleges megállapítást ad ki, azaz megállapítja azt, hogy azok nem sértik meg a versenyjog szabályait.

2.2. VISA II. ügy

A második (VISA II.) döntésében¹⁰ a Bizottság a VISA Inc. regionális bankközi jutalékrendszerét vizsgálta és ennek kapcsán arra a megállapításra jutott, hogy az alapvetően sérti az EKSZ 81. cikk (1) bekezdését, de a 81. cikk (3) bekezdése alapján egyedi mentesítésben részesíthető. A mentesítés feltétele volt a bankközi jutalék fokozatos csökkentése, illetve annak megengedése a tagbankjai felé, hogy közöljék a kereskedőkkel a bankközi jutalék mértékét és annak összetevőit. A Bizottság döntésében megjegyezte, hogy a korlátozott időtartamú, öt évre megadott mentesítés elegendő időt biztosít arra, hogy

1 Nemzetközi banki együttműködés keretében 1974-ben hozták létre az Ibanco Ltd.-et (International Bankcard Company) azzal a céllal, hogy annak keretében működtessék a Bank of America által 1958-ban elindított és később nemzetközivé váló „BankAmericard” bankkártyaprogramot. A „BankAmericard” program nevét 1976-ban változtatták VISA-ra, amely nevet maga az Ibanco Ltd. is átvett és 1979-től VISA Inc.-ként működött tovább.

A kártyatársaság 2007-ben vált ketté, VISA Europe és VISA Inc.-re, de ezután is közös branddel, közös fejlesztésekkel működött tovább a Visa International Service Associationben egymás partnereként. Az amerikai Visa Inc. 2008-ban tőzsdére lépett, míg a Visa Europe a régi tagbanki tulajdonosi rendszerrel működött tovább. Az amerikai Visánál a Visa Europe eladási opcióval rendelkezik, amelynek lehívásáról és így az újraegyesülésről 2015. november 2-án adtak ki sajtóközleményt. <https://www.visaeurope.com/newsroom/news/vi-to-acquire-ve> (letöltés dátuma: 2016. március 28.).

2 Az úgynevezett megerősítő levél (comfort letter) jogi kötéssel nem rendelkezett, a Bizottság ezen „döntéseit” akár vissza is vonhatta.

3 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000Y1014%2807%296from=EN> (letöltés dátuma: 2016. március 28.).

4 Közlemény az EK versenyszabályoknak a határokon átnyúló átutalásokra történő alkalmazásáról (95/C 251/03) – <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:51995XC0927%2801%296from=EN> (letöltés dátuma: 2016. március 29.).

5 Az EKSZ módosítása után a 85. cikkből lett a 81. cikk, ami tartalmát tekintve a jelenleg hatályos EUMSZ 101. cikknek felel meg.

6 Közlemény 40. pontja.

7 Multilateral Interchange Feesnek (MIF) nevezzük azt a bankközi jutalékokat, amit az adott ország bankjai közösen, többoldalúan – nem pedig a kártyatársaság egyoldalúan – állapítanak meg.

8 Közlemény 45. pontja.

9 COMP/29.373. Visa International, HL L 293., 2001. 24.o., [2002] 4 CMLR 168.

10 COMP/29.373., Visa International HL L 318., 2002., 17.o., [2003] 4 CMLR 283.

megvizsgálják és kiértékeljék a módosított bankközi jutalékstruktúra működését és hatásait egy későbbi, újbóli beavatkozás lehetősége mellett.

2.3. MasterCard I. ügy

A Bizottság harmadik, bankközi jutalékot érintő döntését a MasterCard Inc.¹¹-nel szemben hozta meg („MasterCard I.”). Ez az ügy¹² szintén a British Retail Consortium 1992-es panasa alapján indult a Europay Internationallal¹³ szemben, azonban az eljárás kezdetben nem érintette a bankközi jutalék kérdését. Erre vonatkozólag 2002-ben indult hivatalból eljárás, és kifogásközlését 2006-ban küldte meg a Bizottság. Ez alapján 2007-ben született meg a bizottsági határozat, amellyel szemben a MasterCard jogorvoslattal élt, azonban mind a Törvényszék¹⁴, mind az Európai Bíróság¹⁵ helybenhagyta a Bizottság határozatát.

A határozat és az azt jóváhagyó bírósági döntések alapján a MasterCard által alkalmazott bankközi jutalékrendszer korlátozza az elfogadó bankok közötti versenyt, mivel alsó korlátként funkcionálva emeli a kártyát elfogadó kereskedők felé felszámított díjak (kereskedői jutalék) mértékét (egyfajta „alsó küszöböt” létrehozva), amit pedig a kereskedők beépítenek a kiskereskedelmi árakba, így továbbhárítva a bankközi jutalék díját a végső fogyasztók felé.

A Bizottság a jogsértés megállapítása mellett korrekciós intézkedéseket is előírt a MasterCard számára, amelyek közül a legjelentősebb a vizsgálat tárgyát képező bankközi jutalékok hat hónapon belül történő hatályon kívül helyezésére való felhívás volt. Erre figyelemmel a MasterCard 2008. június 21-ei hatállyal visszavonta a kérdéses tranzakciók tekintetében alkalmazott bankközi díjakat és 2009. április 1-jétől, új módszertan (ún. turistateszt¹⁶) alapján kiszámított bankközi jutalékmértékeket ve-

zetett be. Ez alapján a bankközi jutalék súlyozott átlaga jelentősen csökkent ahhoz a szinthez képest, amelyről a Bizottság megállapította, hogy sérti az uniós antitröszt szabályokat.

A MasterCard által a korrekciós intézkedés keretében benyújtott vállalásainak legfontosabb elemei a következők voltak:

- a hitelkártyák súlyozott átlagos bankközi jutalékának maximálása 0,3%-ban;
- a betéti kártyák súlyozott átlagos bankközi jutalékának maximálása 0,2%-ban;
- a 2008 októberében bevezetett elfogadói banki díjstruktúra eltörlése, a korábbi struktúra visszaállítása;
- a határon átnyúló, EGT-n belüli bankközi jutalékok, valamint a MasterCard által megállapított belföldi bankközi jutalékmértékek publikálása a MasterCard honlapján;
- a kereskedők felé különböző kártyarendszerek és kártyatípusok esetében eltérő díjakat kell ajánlani;
- új szabály, amely megengedi a kereskedőknek több elfogadó bank alkalmazását is a tranzakciók kezelésére;
- a felárzás további megengedése a kereskedők részére.

A Bizottság elfogadta a MasterCard korrekciós intézkedéseit és nem látta szükségesnek azt, hogy versenyjogi intézkedéseket kezdeményezzen a 2007-es határozatnak való meg nem felelés kapcsán.

2.4. VISA III. ügy

A VISA II. ügyben megadott mentesítés lejártát követően, 2008-ban a Bizottság eljárást indított a VISA Europe-pal¹⁷ szemben. Ebben az ügyben¹⁸ is két döntés született.

11 1966-ban kaliforniai bankok hozták létre a The Interbank Card (ICA) Szövetséget, amelyhez 1967-ben csatlakozott a mai HSBC Bank USA, és ezt követően Master Charge: The Interbank Card név alatt működtették saját bankkártyaprogramjukat. 1968-ban az (az EuroCard bankkártyarendszert működtető) Europay International is csatlakozott a programhoz. 1979-ben a kártyatársaság nevét MasterCardra változtatta, 2002-ben pedig fuzionált a Europay Internationallal.

12 COMP/34.579.

http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=1_34579 (letöltés dátuma: 2016. március 25.).

13 Lásd a 11-es lábjegyzetet.

14 T-111/08. MasterCard v. Európai Bizottság, ECLI:EU:T:2012:260.

15 C-382/12 P. MasterCard v. Európai Bizottság, ECLI:EU:C:2014:2201.

16 A turistateszt a bankközi jutalék esetében olyan semleges, kiegyensúlyozó jutalékmértéket eredményez, amikor a kereskedők számára közömbös az alkalmazott fizetési módszer (kártyás vagy készpénzes, vagy egyéb). A megfelelő jutalékmérték kiszámítása pedig a kereskedők költségeinek összehasonlításán alapul a készpénzes fizetés és a kártyás fizetés tekintetében.

KESZY-HARMATH Zoltánné-KÓCZÁN Gergely-KOVÁTS SURD-MARTINOVIC BORIS-TAKÁCS KRISTÓF: A bankközi jutalék szerepe a kártyás fizetési rendszerekben, MNB-tanulmányok 96., 26., Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2011.

17 Lásd az 1-es lábjegyzetet.

18 Comp 39398., http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=1_39398 (letöltés dátuma: 2016. március 25.)

A betéti kártyák piacán a Bizottság döntésével¹⁹ („VISA III.”) elfogadta a VISA Europe kötelezettségvállalását. Ennek keretében a Visa Europe négy évre vállalta, hogy a kötelezettségvállalási határozatról szóló értesítéstől számított két hónapot követően 20 bázispontban (0,2%) korlátozza az azonnali terhelésű fogyasztói betéti kártyákkal lebonyolított tranzakciókra alkalmazandó, határokon átnyúló bankközi jutalékok éves súlyozott átlagát²⁰ (ugyanezen szabály lépett életbe az összes olyan tagországban, ahol a belföldi jutalékokat a VISA Europe határozta meg, így például Magyarországon is), valamint a hálózati szabályaira vonatkozó számos változtatás fenntartását és/vagy bevezetését vállalta (elsősorban a transzparenciát erősítő gyakorlat).

2.5. VISA IV. ügy

Egy kiegészítő kifogásközlés kiadását követően a Bizottság a hitelkártyák piacán is elfogadta a VISA Europe kötelezettségvállalást²¹ („VISA IV.”). A kötelezettségvállalással négy évre vállalta a VISA Europe, hogy

- a kötelezettségvállalási határozatról szóló értesítéstől számított két hónapot követően 0,3%-ra korlátozza a fogyasztói hitelkártyáival lebonyolított tranzakciókra alkalmazandó, EGT-n belüli bankközi jutalékok éves súlyozott átlagát,
- az elfogadó bankjai részére kötelezővé teszi, hogy a kereskedői jutalék díjairól szóló számlákat három összetevőre kötelesek bontani: (i) a bankközi jutalékra, (ii) az összes többi, alkalmazandó fizetési rendszeri díjra, valamint (iii) az elfogadó bank jutalékára,
- 2015. január 1-jétől bizonyos feltételek mellett lehetővé teszi a más országban működő elfogadó bankok számára, hogy bizonyos feltételek mellett vagy a kereskedő országban

érvényes belföldi betéti kártya vagy belföldi hitelkártya bankközi jutalékokat kínáljanak, vagy a 0,2%-os bankközi jutalékokat alkalmazza a fogyasztói betéti kártyával, illetve a 0,3%-os bankközi jutalékokat a fogyasztói hitelkártyával végrehajtott tranzakciókra,

- egyszerűsíti a Visa Europe által meghatározott bankközi jutalékok szerkezetét, és ennek keretében legalább 25%-kal csökkenti a díjkategóriák számát.

2.6. MasterCard II. ügy

A legújabb, 2013-ban indult bankközi jutalékkal kapcsolatos folyamatban lévő eljárásban²² („MasterCard II.”) a Bizottság 2015. július 9-én adta ki kifogásközlését²³ (előzetes álláspontját). A kifogásközlés két problémát vet fel²⁴:

- i) a MasterCard határokon átnyúló elfogadásra vonatkozó szabályai nem teszik lehetővé azt, hogy a magas bankközi díjakat alkalmazó tagállamokban működő kiskereskedők egy másik tagállamban működő, alacsonyabb bankközi jutalékokat felszámító bankhoz szerződjenek át, ezzel pedig a MasterCard korlátozza a bankok lehetőségét arra, hogy kártyaelfogadási szolgáltatásokért szabott árak (kereskedői jutalék) terén határokon átnyúló versenyt folytassanak,
- ii) A MasterCard a régió²⁵-közi ügyletek (egy más régióban kibocsátott MasterCard kártyával az EU-n belül végrehajtott tranzakció) esetében magasabb bankközi jutalékokat határoz meg, mint a régiókon belüli tranzakciók esetében. A Bizottság előzetes álláspontja szerint ez nem indokolt, az indokolatlan régióközi bankközi jutalék pedig „magnöveli a kiskereskedők költségeit, és ezáltal a közvetve magasabb fogyasztói árakhoz vezetnek nemcsak az EU-n

19 Comp 39398 VISA Europe, HL C 79., 2011.

20 Megjegyzendő, hogy ezen vállalás lépett hatályba 2011. február 8-án Magyarországon is.

21 Comp 39398 VISA Europe, HL C 147., 2014.

22 Comp 40049.

23 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5323_hu.htm (letöltés dátuma: 2016. április 5.).

24 „a MasterCard által alkalmazott [határokon átnyúló] szabályozás megakadályozza, hogy a bankok alacsonyabb bankközi díjakat kínáljanak az Európai Gazdasági Térséghez (EGT) tartozó olyan másik tagállamban működő kiskereskedőknek, ahol a bankközi díjak esetleg magasabbak. Ennek eredményeként a kiskereskedők nem tudnak élni a máshol kínált, alacsonyabb díjak lehetőségével, és a bankok közötti, határokon átnyúló verseny korlátozódhat, ezáltal sérülhetnek az uniós trösztellenes szabályok. A kifogásközlés azt is állítja, hogy a világ más térségeiben kibocsátott MasterCard kártyák az Európai Unión belüli használatok a MasterCard által felszámított bankközi díjak sértik az európai trösztellenes szabályokat azáltal, hogy a MasterCard mesterségesen magas minimális feldolgozási díjakat alkalmaz” (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5323_hu.htm) (letöltés dátuma: 2016. április 25.).

25 A MasterCard a világban öt régiót alakított ki: (i) Ázsia, Csendes-óceáni térség, Közél-Kelet és Afrika, (ii) Kanada, (iii) Európa, (iv) Latin-Amerika és Karib-térség, (v) Amerikai Egyesült Államok (<http://insights.mastercard.com/regions>) (letöltés dátuma: 2016. április 25.).

*kívül kibocsátott kártyával, hanem az európai kártyával és készpénzzel fizető fogyasztók számára is*²⁶

Megjegyezendő, hogy a Bizottság a kifogásközlésről kiadott sajtóközleményében közvetve maga is

elismeri, hogy a bankközi jutalékok 2015. december 9-től hatályos maximalizálásával²⁷ az első probléma megszűnik.²⁸

A fenti eljárások és azok eredményei az alábbi táblázatban összegezhetők:

Ügy	Ügyszám	Döntéshozó	A döntés időpontja	A döntés	A döntés következménye
VISA I. „Negative clearance”	29.373	Bizottság	2001. augusztus 9.	nemleges megállapítás	határokon átnyúló fizetési korlátozások csökkentése
VISA II. „exemption without condition”	29.373	Bizottság	2002. július 24.	egyedi mentesítés	bankközi jutalék mértékének csökkentése és meghatározásának nyilvánossá tétele
MasterCard I. „prohibition”	34.579	Bizottság	2009. december 11.	jogsértés megállapítása és korrekciós intézkedések előírása	– a bankközi jutalék mértékének csökkentése betéti és hitelkártyák esetében is (0,2–0,3%), – a transzparencia növelése
	T-111/08	Törvényszék	2012. május 24.	helybenhagyás	
	C-382/12P	Kúria	2014. szeptember 11.	helybenhagyás	
VISA III. „commitments”	39.398	Bizottság	2010. december 8.	kötelezettségvállalás	– a határokon átnyúló bankközi jutalék mértékének csökkentése betéti kártyák esetében (0,2%), – a transzparencia növelése
VISA IV. „commitments”	39.398	Bizottság	2014. február 26.	kötelezettségvállalás	– az EGT-n belüli bankközi jutalék mértékének csökkentése hitelkártyák esetében (0,3%), – bizonyos feltételek mellett a 0,2–0,3%-os bankközi jutalékmérték alkalmazásának lehetősége
MasterCard II.	40.049	Bizottság	folyamatban		

3. A bankközi jutalékokra vonatkozó megállapodások jellege (versenykorlátozó hatás és/vagy cél?)

Általánosságban elmondható, hogy a Bizottság a bankközi jutalékról, annak rendszeréről szóló megállapodásokat olyan vállalkozások közti megállapodásnak, illetve vállalkozási szövetségek döntéseinek tekintette, amely alkalmas a verseny korlátozására. Ennek leegyszerűsített indoka, hogy mind a VISA, mind a MasterCard tulajdonosai egymással verseny-

ben álló bankok²⁹, akik így a közöttük fennálló verseny egyik alapvető paraméterét kapcsolják ki megállapodásukkal.

A VISA I. ügyben maga a Bizottság konkrétan nem foglalkozott a bankközi jutalék kérdésével³⁰, ugyanis döntése annak rendszerének szabályaira terjedt ki, így értelemszerűen nem tett arra nézve megállapítást, hogy a bankközi jutalék versenykorlátozó hatású és/vagy célú lehet-e.

Ezzel szemben a VISA II. ügy kizárólag a bankközi jutalékról szólt. A Bizottság ezen döntésben megállapította, hogy a bankközi jutalék olyan ver-

26 A mondat utolsó fordulatában szereplő megállapítás kapcsán vélelmezhetően a Bizottság arra utal, hogy a kiskereskedők beépítik az egységes áraikba a kereskedői jutalék összegét, így valamennyi fogyasztó végső soron magasabb árat kénytelen fizetni.

27 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/751 rendelete, ismertetését lásd az 5.2. pontnál.

28 „A rendelet csökkenteti majd az európai kiskereskedők költségeit, és egyenlő versenyfeltételeket teremt a kártyás fizetési piac egésze tekintetében. A rendeletben megállapított felső határok azonban nem alkalmazandók a régióközi tranzakciókra, amelyek a jelenlegi vizsgálat egyik témáját képezik”.

29 Lásd ehhez az I-es és II-es lábjegyzetet.

30 Azonban ebben a kérdésben a panaszos, a harmadik felek és a VISA álláspontját ismertette a bankközi jutalék vonatkozásában.

senytársak közti megállapodás, amely korlátozza a bankokat árazási politikájukban, és hatását tekintve torzítja a versenyt a Visa kártyák kibocsátói és elfogadói piacán egyaránt³¹. A bankközi jutalék versenykorlátozó célját ugyanakkor ebben az eljárásban nem tartotta megállapíthatónak a Bizottság, mivel úgy ítélte meg, hogy a bankközi jutalék inkább hozzájárul a rendszer stabilitásához, illetve hatékonyságához és a háromoldalú rendszerekkel való versenyképességéhez³². A Bizottság azonban azt is megállapította, hogy nem szükségszerű, hogy egy olyan megállapodás, amely érinti az árakat, mindenképpen kartellnek minősüljön és ezáltal eleve képtelen legyen arra, hogy megfeleljen az EKSZ 81. cikk (3) bekezdésének³³. Így (a fent ismertetett módosításokra³⁴ tekintettel) a Bizottság a 81. cikk (3) bekezdése alapján egyedi mentesítésben részesítette a VISA Inc.-t és 2007. december 31-ig engedélyezte a bankközi jutalék Visa rendszer keretében történő meghatározását.

A Bizottság a MasterCard I. ügyben is arra a megállapításra jutott, hogy a bankközi jutalék hatásában korlátozza a versenyt az elfogadói piacon, ugyanis megemeli, „inflálja” a kereskedői díjat, ami alacsonyabb lett volna többoldalú megállapodás nélkül, és ha az ex post árazás tiltva lenne.³⁵ Ez pedig azt jelenti, hogy hatását tekintve korlátozta a MIF a versenyt³⁶. A Bizottság a versenykorlátozó hatást elsősorban a kártyaelfogadói piacon látta érvényesülni úgy, hogy a bankközi jutalék hálózatos és a kibocsátói piacon megfigyelhető hatásai tovább erősítették a bankközi jutalék versenykorlátozó hatását. A versenykorlátozó cél tekintetében azonban a Bizottság már nem foglalt egyértelműen állást arra tekintettel, hogy a versenykorlátozó hatás esetén a célzat bizonyítása nem szükséges a jogsértés megállapításához. Azonban azt rögzítette, hogy a MIF árrögzítő természete miatt versenykorlátozó célzatú is lehet, függetlenül attól, mi volt a felek szubjektív szándéka.³⁷

A Törvényszék a Bizottság fenti megállapításait ítéletében teljes egészében elfogadta és rámutatott arra, hogy a Bizottság joggal hárította el azokat az érveket, amelyeket a felperesek arra alapoztak, hogy a MIF jogszerű célokat követ, illetve hogy nem merült fel versenykorlátozó szándék.³⁸ Tekintettel arra, hogy „a vállalkozások társulása által hozott döntés versenykorlátozó céljára és hatására vonatkozó feltételeknek nem egyszerre, hanem vagylagosan kell fennállniuk annak mérlegelése során, hogy az ilyen döntés az EK 81. cikk (1) bekezdésében foglalt tilalom hatálya alá tartozik-e. E feltételnek a »vagy« kötőszó által jelzett vagylagos jellege miatt először is meg kell vizsgálni a döntés tulajdonképpeni célját, figyelembe véve azt a gazdasági környezetet, amelyben alkalmazásra kerül. Amennyiben azonban e döntés rendelkezéseinek elemzése nem tár fel a verseny tekintetében elegendő károsági fokot, meg kell vizsgálni a döntés hatásait, és a döntés megtiltásához olyan tényezők együttes megléte szükséges, amelyek azt bizonyítják, hogy a verseny működése érezhetően akadályozva vagy korlátozva volt, illetve torzult. Nem szükséges vizsgálni a döntés hatásait, ha e döntés versenykorlátozó célja már megállapítást nyert.”³⁹

A Törvényszék kifejtette, hogy néhány példa arra, hogy a kereskedői jutalék alacsonyabb mértékű volt a MIF-nél, nem kérdőjelezi meg a MIF alsó küszöbértékre való következtetésének megalapozottságát.⁴⁰ Ehhez kapcsolódóan azt is rögzíti az ítélet, hogy észszerűen lehet következtetni arra, hogy a MIF a végső fogyasztói árra hatást gyakorol, és hangsúlyozza, hogy észszerűen lehet arra is következtetni, hogy a kereskedők a kereskedői jutalék összegének növekedését a végső fogyasztókra hárítják.⁴¹

Tekintettel arra, hogy a VISA MIF ügyek (VISA III. és IV.) kötelezettségvállalás elfogadásával zárultak, így a Bizottság álláspontjára kizárólag a 2009. április 3-án kiadott kifogásközléséből és a 2012. július 31-én kiadott kiegészítő kifogásközléséből lehet

31 COMP/29.373., Visa International HL L 318., 2002. 64. pont.

32 Ibid. 69. pont.

33 Ibid. 79. pont.

34 Lásd jelen tanulmány 2.1. pontját.

35 COMP/34579 MasterCard I. bizottsági határozat 408. pont.

36 Ibid. 407. pont.

37 Ibid. 402. és 405. pont.

38 T-111/08. MasterCard v. Európai Bizottság, ECLI:EU:T:2012:260. 138. pont.

39 Ibid 139. pont.

40 Ibid 164. pont.

41 Ibid 166. pont.

következtetni⁴². Ebben a Bizottság „aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a bankközi jutalékok céljukat és hatáskukat tekintve számottevően korlátozzák a versenyt az elfogadó piacokon a kereskedők és közvetetten az ő fogyasztóik kárára”⁴³ – azaz ezekben a kifogásközlésekben a Bizottság már arra jutott, hogy a bankközi jutalék meghatározása nemcsak versenykorlátozó hatást, hanem versenykorlátozó célt is megvalósít.

4. Versenyjogi megítélés összegzése, avagy miért változott a bankközi jutalék bizottsági megítélése?

Az eljárásokon végigtekintve megállapítható, hogy a Bizottság az egyre szigorúbb megítélés irányába mozdult el a MIF kapcsán. Kezdetben még kizárólag a versenykorlátozó hatás megállapítását tartotta megalapozottnak akként, hogy a megállapodás egyedi mentesítésben részesíthető, és a versenykorlátozó cél hiányát kifejezetten deklarálta (VISA I.), majd a mentesítés lehetőségét vetette el és megállapította a MIF versenykorlátozó hatását, megnyitva annak a lehetőségét, hogy a megállapodás akár versenykorlátozó célú is lehet (MasterCard I.), majd végezetül a MIF versenykorlátozó hatását és célját is rögzítette (VISA III. és IV.).

Az egyre szigorodó jogi megítélés számos indokkal alátámasztható, azonban talán a legkézenfekvőbb az, hogy a Bizottság az adott ügyek értékelésekor mindig az aktuális piaci és gazdasági körülményeket, a piac érettségét vette figyelembe. Így az 1990-es és a 2000-es évek első felében még indokolt volt a bankkártyák penetrációjának és az elfogadói hálózat kiépítésének közvetett támogatása a bankközi jutalék révén, hiszen a végső fogyasztók számára az ebből fakadó előnyök meghaladták a hátrányokat. Viszont a 2000-es évek második felétől, a hálózatok kiépülése és a hálózatos hatásokból fakadó előnyök megléte miatt erre már nem volt szükség.

5. Szabályozás

A bankközi jutalék és tágabban a bankkártya iparág témájában jelenleg egyfajta paradigmaváltás zajlik, elsősorban az Európai Bizottság aktív közreműködésével és kezdeményezésére. Az irányváltás nem az eddigi beavatkozások céljában és versenypolitikai, illetve piacelméleti alapjaiban, hanem az alkalmazott módszerben nyilvánul meg: az eddigi versenyjogi jogérvényesítés helyett a szabályozás került előtérbe. A bizottsági versenyjogi beavatkozások eddigi történetéből látható, hogy az iparág versenyproblémái régóta és folyamatosan vannak napirenden, az elmúlt két évtizedben pedig nemcsak uniós, hanem nemzeti szinten is. Ezen beavatkozások azonban – a folyamatok jellegéből és jogi korlátaiból is adódóan – csak lassan vezettek eredményre, illetve bizonyos tekintetben nem hozták a várt kimenetet. A beavatkozások „kudarca” leginkább oly módon érhető tetten, hogy az eljárások időbelisége és sokasága (mind uniós, mind tagországi szinten) a bankkártya iparág, illetve azon belül az egyes üzleti szabályok és a bankközi jutalékrendszer szét-töredezettségéhez vezetett⁴⁴, bizonyos piacokon az egyenlő versenyfeltételek hiányát is eredményezve⁴⁵.

Felismerve a versenyjogi jogérvényesítés fenti korlátait, valamint tekintettel az egységes uniós piacok megteremtésének prioritására, az Európai Bizottság úgy döntött, hogy szabályozás útján hatékonyabban tudja kezelni a piac versenyproblémáit, egyúttal hozzájárulva a fizetések uniós szintű integrációjának fejlődéséhez.

5.1. Zöld Könyv

A Bizottság első körben széles körű konzultációt folytatott az iparág fő szereplőinek, valamint az érintett hatóságoknak a részvételével, majd a konzultáció eredményét 2012. november 20-án egy ún. Zöld Könyv formájában tette közzé (Towards an integrated European market for card, internet and mobile payments).⁴⁶ Az Európai Bizottság 2013. július

42 Magukat a kifogásközléseket nem hozta nyilvánosságra a Bizottság, az azokban szereplő lényegi megállapításokat, azok hosszabb indokolás nélkül a Bizottság a kötelezettségvállalásokat elfogadó határozataiban, illetve az azokat összefoglaló anyagában ismertette.

43 Comp 39398 VISA Europe, HL C 147., 2014., [VISA IV. határozat (COMP/ 39398) összefoglalója 6. pont].

44 Széttöredezettség alatt értendő például, hogy a különböző országokban különböző elnevezésű és strukturájú bankközi jutalékrendszerek alakultak ki.

45 Egyenlő versenyfeltételek hiánya többféleképpen is felmerül. Ilyenek lehetnek egy országon belül az egyes kártyatársaságok különböző feltételei. Ilyen lehet továbbá a kereskedők helyzete egymással szemben, illetve a bankokkal szemben. Egyenlő versenyfeltételek hiánya az is, ha az elfogadó bankok különböző feltételekkel szembesülnek különböző országokban.

46 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011DC0941> (letöltés dátuma: 2016. március 30.).

24-én nyújtotta be a végleges szabályozási javaslatát („Szabályozási Javaslat”),⁴⁷ amelyet az Európai Parlament 2015. március 10-én, az Európai Tanács pedig 2015. április 20-án fogadott el („a Jogszabály”).⁴⁸

Az Európai Bizottság – összhangban a szabályozási kezdeményezést megelőző álláspontjával – amellett foglalt állást, hogy a bankkártya iparágban a versenyproblémákat elsősorban a multilaterális bankközi jutalékok, valamint a transzparenciát és a választást korlátozó kártyatársasági szabályok okozzák, azon belül is a kártyadíjakat összehasonló ‘blending’ gyakorlat, és a minden kártya elfogadását előíró szabály (‘honour-all-cards-rule’). A Bizottság a szabályozás indokolása során is úgy érvel, hogy a MIF csökkenti az elfogadói oldali versenyt, illetve, köszönhetően a kibocsátói oldali verseny bankközi jutalékot növelő hatásának is, végső soron a fogyasztói árak emelkedéséhez vezet. Emellett a már említett kártyatársasági szabályok nem teszik lehetővé a kereskedők számára a számukra kedvezőbb és olcsóbb megoldások érvényre juttatását.

Míndez a Bizottság szerint párosul azzal, hogy a bankközi jutalékok struktúrája az Európai Unió területén meglehetősen széttörédezett, a díjak sokféleségét teremtve mind fajtáját, mind mértékét tekintve. A széttörézettség esetleges előnyeit a kereskedők nem tudják kihasználni a határon átnyúló kártyaelfogadás útjában álló kártyatársasági szabályok miatt, illetve a széttörézettség és a bankközi jutalékok amúgy magas mértéke jelentős belépési korlátot jelent a kártyatársasági verseny tekintetében.⁴⁹

5.2. Az elfogadott szabályozás

Míndezek miatt az Európai Bizottság a szabályozás mellett döntött abból a célból, hogy elősegítse az egységes uniós fizetési piac kialakulását, a bankkártya iparág jogi egyértelműségének (‘legal clarity’), valamint egyenlő versenyfeltételeinek (‘level playing field’) biztosítása révén⁵⁰, a szabályozást jóváhagyó Európai Parlament és Európai Tanács pedig

a Bizottsággal lényegében azonos álláspontra helyezkedtek.

Az elfogadott szabályozás lényeges elemei a következők:

1. A bankközi jutalék (MIF) maximálása:

- 0,3% MIF maximum minden hitelkártya-tranzakcióra;
- 0,2% MIF maximum minden betétikártya-tranzakcióra, ugyanakkor a belföldi betétikártya-tranzakciók esetében a tagországok – megállapíthatnak ennél alacsonyabb értékalapú bankközi jutalékmaximumot; – alkalmazhatnak egy tranzakciónkénti maximum 5 eurócentes díjjelet is a 0,2% értékalapú díjjal kombinálva vagy anélkül, ha az éves forgalom százalékában meghatározott bankközi jutalék így nem haladja meg a 0,2%-ot, továbbá
- az első 5 évben a bankközi jutalék 0,2%-os maximumát alkalmazhatják nem az egyes tranzakciókhoz kötötten, hanem az egész éves forgalom viszonylatában, súlyozott átlag formájában;
- azon belföldi tranzakciók esetében, ahol nem határozható meg egyértelműen a betétikártya- vagy hitelkártyajelleg, a betéti kártyákra vonatkozó díjmaximum alkalmazandó azzal, hogy az első évben az ilyen tranzakciók legfeljebb 30%-át a tagország minősítheti hitelkártya-tranzakciónak, lehetővé téve a hitelkártyákra vonatkozó bankközi jutalékmaximum alkalmazását.

2. A transzparenciát növelő intézkedések és üzleti szabályok:

- licencek: tagországhoz kötött, illetve a határon átnyúló szolgáltatásnyújtást korlátozni képes licenckiadási gyakorlat tiltása;
- a kártyatársaságok és a fizetéseket feloldozó entitások jogi és gazdasági szétválasztása, diszkriminációmentességi kritériumok előírásával;

47 „Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on interchange fees for card-based payment transactions”, COM(2013) 550 final, 2013/0265 (COD).

48 http://ec.europa.eu/competition/sectors/financial_services/payments_en.html (letöltés dátuma: 2016. március 30.).

49 A Bizottság álláspontjáról lásd: Szabályozási Javaslat.

50 Lásd: Szabályozási Javaslat, 2.

- 'co-badging'⁵¹ gyakorlat akadályozásának, illetve diszkriminációjának tiltása az ügyfelek választási szabadságának biztosítása érdekében;
- 'blending'⁵² gyakorlat tiltása, kereskedők felé történő transzparens árazás előírása;
- minden kártya elfogadását előíró kártyatársasági szabály ('honour-all-cards-rule') tiltása;
- kereskedők jogának biztosítása, hogy az általuk preferált fizetési eszköz felé tereljék a kártyabirtokosokat, illetve tájékoztassák őket az egyes fizetési módok költségeiről;
- tranzakciószintű tájékoztatási kötelezettség a kereskedők felé a fizetett díjakról, külön megjelölve a kereskedői jutalékot és a bankközi jutalékot.

A bankközi jutalékok maximálásával kapcsolatban két további körülményt érdemes kiemelni. Egyrészt a maximumok mértékét az Európai Bizottság az ún. Merchant Indifference Test vagy más néven turistateszt alapján számította ki és javasolta.⁵³ Az Európai Bizottság a MasterCard-döntés óta kitart azon érvelése mellett, hogy a bankközi jutalékok versenysemleges és hatékony mértékének a megállapítása ebben az elméleti keretben és ezzel a módszerrel hajtható végre, és a szabályozási folyamatban is ezt az elméletet juttatja érvényre.

Másrészt mind az Európai Bizottság, mind a szabályozást jóváhagyó testületek amellet érvelnek, hogy hosszú távon, a piacok megfelelő érettsége mellett, a betéti kártyák esetében a bankközi jutalékok teljes eltörlésének van helye. Az elkövetkező időszakban az Európai Bizottság részletesebben meg fogja vizsgálni a betéti kártyás bankközi jutalékok

teljes eltörlésének feltételeit és körülményeit, addig viszont a jelen szabályozással bevezetett maximumok maradnak érvényben.⁵⁴

6. Összegzés

Megállapítható, hogy a fizetési rendszerekkel kapcsolatos uniós politika valamelyest elmozdult a versenyjogi jogérvényesítés felől a szabályozás irányába. E váltás oka a versenyügyek nem kielégítő eredményeire, valamint az egységes fizetési piac létrehozására való törekvésre vezethető vissza, figyelemmel arra, hogy az uniós szinten fragmentált bankközi jutalékrendszer, illetve a piacra lépést, a választást, valamint a versenyt korlátozó kártyatársasági szabályok és gyakorlatok megváltoztatására a korábbiakban nem sikerült gyors, tartós és hatékony megoldást találni. A szabályozó egyértelmű szándéka a bankközi jutalékok csökkentése, sőt a betéti kártyák esetében annak teljes eltörlése, valamint a piac európai szintű egységesítése és megnyitása az eddiginél dinamikusabb verseny előtt az iparág minden szintjén. Valószínűsíthető, hogy a jövőben így erősen szabályozott lesz, illetve marad az iparág, aminek köszönhetően kisebb szerep hárul majd a versenyhivatalokra, mint korábban. Az iparág ugyanakkor továbbra is rejt magában számos olyan kockázatot, mint például az oligopol piacszerkezet, koordinációs kockázatok, információs és egyéb aszimmetriák, új fizetési eszközök (mobil NFC alapú fizetések) megjelenése és szabályozatlansága stb., ami miatt a versenyhatóságoknak figyelemmel kell kísérniük az érintett piacok alakulását és a piaci szereplők magatartását.

51 Egy kártya – több márka (pl. egyetlen kártya MasterCard és Visa logóval, ahol az ügyfél választhat, melyik szerint történjen a fizetés).

52 Díjak és kártyák összemosása árazásnál.

53 Részletesebben lásd: http://ec.europa.eu/competition/sectors/financial_services/dgcomp_final_report_en.pdf (letöltés dátuma: 2016. március 30.), illetve Jogszabály, (20) pont.

54 Lásd: Jogszabály, (19) pont.

Nagy Koppány* – Szebelédi Ferenc** – Szajkó Katalin***

Az MNB etikus életbiztosítási koncepciójának háttere

Background of Ethical life concept of MNB

Abstract

In line with its supervisory strategy and along the fair treatment principle, the MNB elaborated a concept in order to restore and strengthen confidence, promote transparency laid down among market objectives as well as to implement ideas that are the focal points of the insurance sector and that support a transparent choice of services and the boosting of competition. Priority objectives of the concept are the promotion of cost transparency, the revision of investment costs, the tightening of technical rules concerning investments and an possible extension of the total cost ratio limits included in the pension insurance recommendation.

1. Bevezető

Az MNB a felügyeleti stratégiájában¹ megfogalmazottak szerint, a bizalom helyreállítására és megerősítésére, a piaci célok között rögzített transzparencia előmozdítására, valamint a biztosítási szektor fókuszpontjainak részét képező – transzparens szolgáltatási palettát és versenyelőnyt támogató – elképzelések megvalósítására a tisztességes elbánás elv mentén koncepciót dolgozott ki. Ennek érdekében a befektetési szabályok szigorítását, a feltételek átláthatóvá tételét és szorosabb költségkontrollt jelöltük meg a koncepció fő elemeiként, melynek keretein belül csökkenteni kívánjuk a fejnehézséget, felülvizsgáljuk a befektetési költségeket, valamint a koncepció magában foglalja a nyugdíjbiztosítási ajánlásban foglalt teljes költségmutató- („TKM”) li-mitek esetleges kiterjesztését, és további konkrét

ajánlásokat a költségtranszparencia előmozdítása érdekében. A tanulmány az életbiztosítási piac fejlődésének néhány adatával illusztrálva kezdi a problémafelvetést.

Érzékelhető, hogy az elmúlt évtizedben az életbiztosítási piac egyszerre mutatja a versenyző piac jellegzetességeit, valamint a piaci kudarcokként megjelenő diszfunkciókat. Miközben a biztosítók egyre élesebb versenyhelyzetbe kerültek, a piaci koncentráció alacsony szintűre csökkent és a profit is esett, addig az ügyféloldalon ennek pozitív hatása nem jelent meg. A termékek jelentős részének költség-szintje viszonylag magas maradt, amit csak a korábban elérhető magasabb hozamszint kompenzálhatott. Az értékesítési költségek, a jutalékkirárlás emelkedett, azaz a verseny inkább a közvetítőkért folyt.

* Igazgató, Magyar Nemzeti Bank – Biztosítás-, pénztár- és közvetítők felügyeleti igazgatóság.

** Főosztályvezető, Magyar Nemzeti Bank – Biztosításfelügyeleti főosztály.

*** Felügyelő, Magyar Nemzeti Bank – Biztosítási felügyeleti osztály.

1 Magyar Nemzeti Bank: Az MNB felügyeleti stratégiája – összefoglaló (2014–2019) 1. <https://www.mnb.hu/letoltes/14-07-31-felugyeleti-strategia-abra-1.pdf> (letöltés: 2016. 03. 23.).

A felvázolt jelenséget elősegítette az a körülmény, hogy az életbiztosítások bonyolult, nehezen átlátható jogviszonyok, a termékek, ajánlatok összehasonlítása kifejezetten nehézséget jelent az ügyfelek zöme számára.

Az MNB a 2013-ban meghirdetett felügyeleti stratégiája mentén kezdte meg az életbiztosítási piac áttekintését, mely stratégia fókuszpontjában van a bizalomépítés és az átlátható árazás kérdése. A 2014-től bevezetett adózási ösztönző a nyugdíjbiztosítási termékekre jó kiindulópontul szolgált a stratégiai célok megvalósításához. A tanulmány második része részletesen áttekinti a nyugdíjbiztosítási ajánlás alapvetéseit és legfőbb elvárásait, továbbá bemutatja az ajánlás piacra gyakorolt kedvező hatását. Kiemelendő, hogy a felügyeleti terelés olyan módon tudott megvalósulni, hogy eközben a verseny intenzitása fennmaradt.

Az MNB a nyugdíjbiztosítás esetében sikeresnek bizonyult megközelítési módot javasolja alkalmazni a nyugdíjbiztosításon kívüli egyéb életbiztosítások esetében is. A tanulmány ennek elemeit tárgyalja részleteiben, áttekintve az olyan, már megvalósult elemeket, mint a teljes költségmutató-, a technikai kamatláb-, illetve az életbiztosítási igényfelmérő szabályozását. A stabil, magas ügyfélérték-

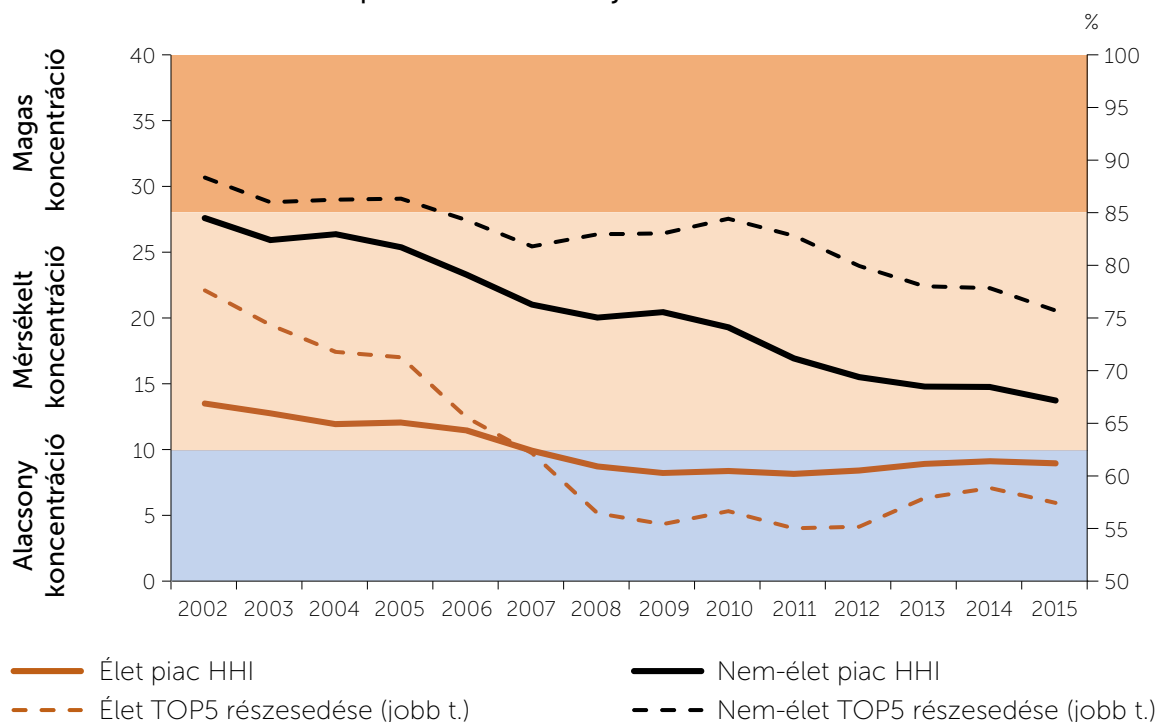
kel bíró állományok felépülését segíthetik elő az etikus életbiztosítási koncepció további elemei, amelyek megteremtik az átlátható termékeket, a jelenlegi igényekhez és lehetőségekhez igazodó mértékű és egyszerűen értelmezhető költségeket.

2. Az életbiztosítási piac egyes jellemzői

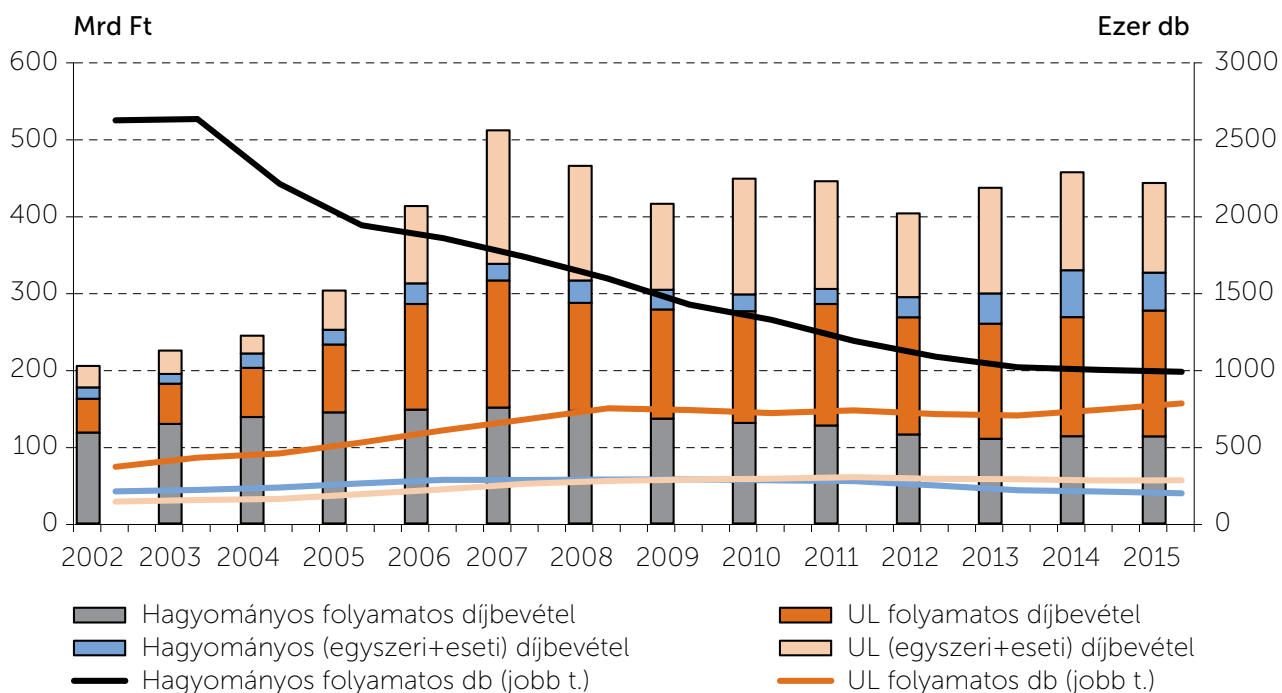
A magyarországi életbiztosítási piac hatékonyságának vizsgálata során célszerű megvizsgálni a piaci koncentrációt, a díjbevételek és a jövedelmezőség alakulását.

A piaci koncentráció az elmúlt időszakban mérsékeltről alacsonyra változott. Az 1. ábrán látható, hogy a koncentráció mérésére szokásosan alkalmazott Herfindahl-Hirschman-index már 2002-ben sem érte el a 15%-ot, és a pénzügyi válságot közvetlenül megelőző 2006–2007-es időszakban 10% alá csökkent, és azóta is e szint alatt maradt. Ezen belül az öt legnagyobb szereplő részesedése még meredekebben zuhant, azaz a piacra újonnan belépők számottevően élénkítették a versenyt. A koncentráció alakulása tehát egy kifejezetten hatékony piaci struktúrát jelez.

1. ábra. Biztosítási piacok koncentrációjának alakulása 2002–2015 között

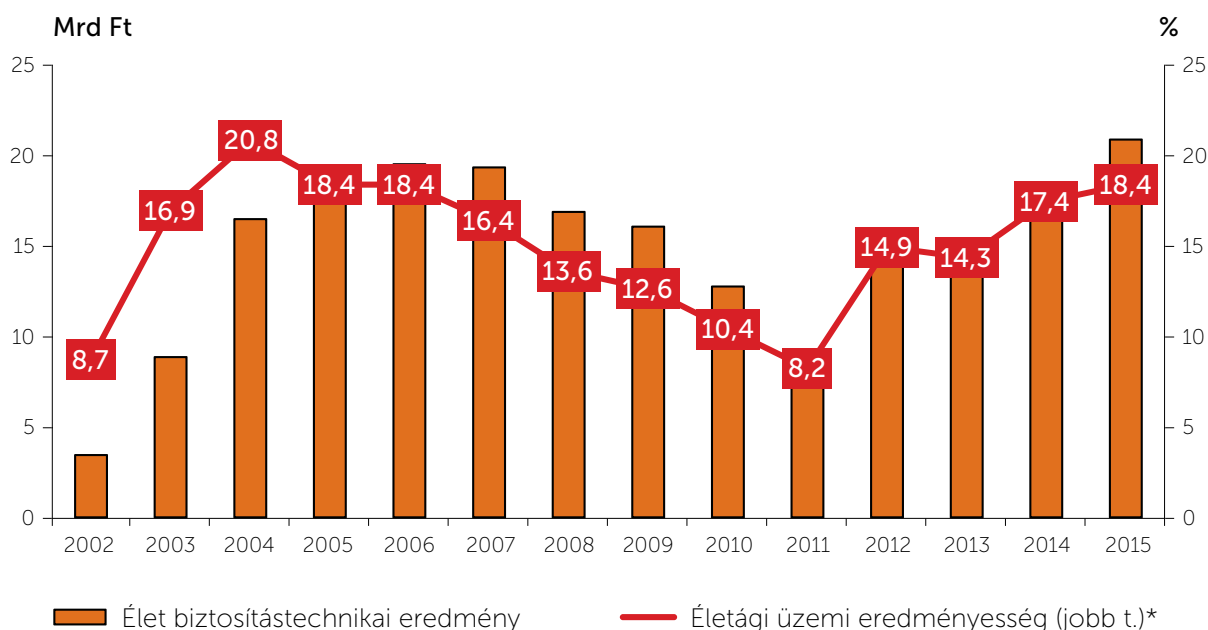

2. ábra. Életbiztosítások díjbevétele 2002–2015 között

Forrás: MNB

3. ábra. Életbiztosítás jövedelmezőségének alakulása 2002–2015 között

Forrás: MNB

A 2. ábra az életbiztosítási piac alakulását mutatja. Feltűnő a hagyományos biztosítások darabszámának gyors csökkenése, amit a befektetési egységhez kötött biztosítások (unit-linked, UL) felfutása csak kisebb mértékben tud ellensúlyozni. A díjbevételek emelkedése 2008-ban megtört, és azóta egy viszonylag szűk sávban stagnál.

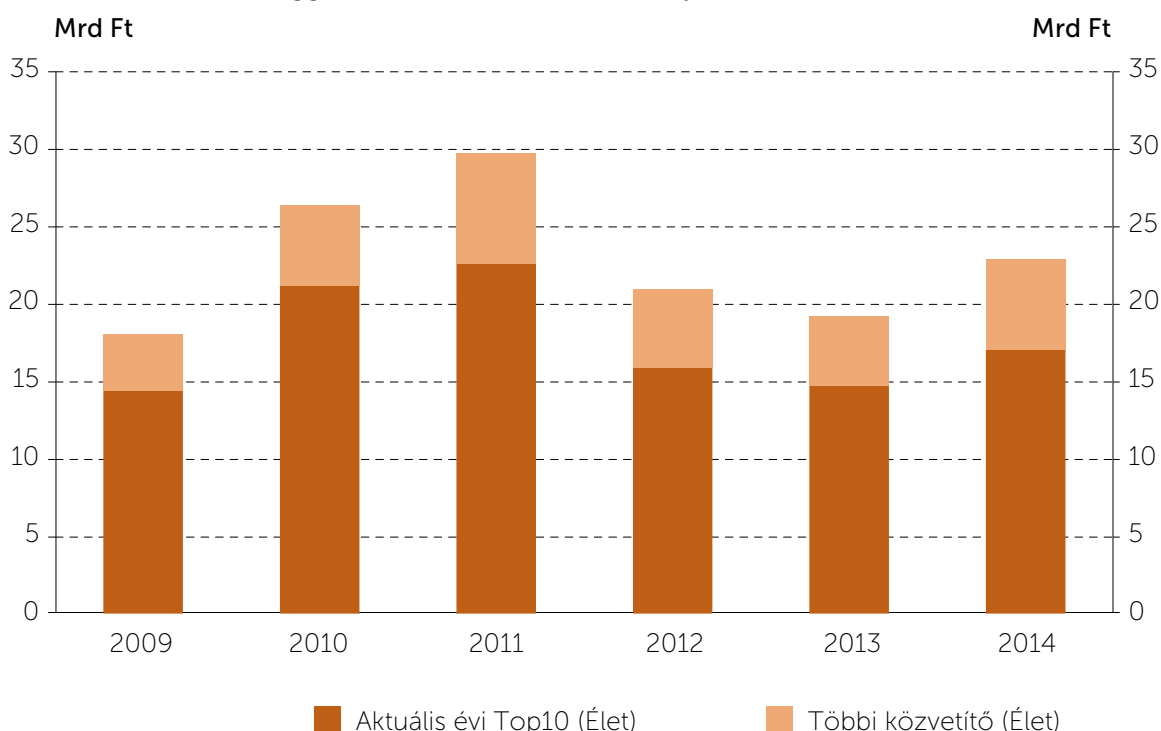
A jövedelmezőségre természetesen sok különböző tényező hat. E tekintetben annyit érdemes megjegyezni, hogy a jövedelmezőség 2008-at követő átmenetnek látszó visszaesése nem annak következménye, hogy a biztosítók alacsonyabb áron adták volna termékeiket. Maga az életbiztosítás nem tekinthető árérzékenynek, így a jelenség mögött sok-

kal inkább az értékesítés visszaesése áll. Mindez azért lényeges, mert a jövedelmezőség visszaesésével egyidejűleg nem jelentkezett ügyféloldali előny (alacsonyabb költségek, kedvezőbb árazás).

Sokkal fontosabb tényező volt az értékesítési költségek, ezen belül a jutalékszint emelkedése. Már hosszabb ideje tapasztalható, hogy a jutalékszint emelkedik, és a biztosítók egyre nagyobb összegű jutalékkal próbálják ösztönözni az üzletkötőket. Bár csak a független közvetítők részére kifizetett jutalékról állnak rendelkezésre adatok, azonban ezek is

elegendők arra, hogy a folyamatot érzékelni lehessen (l. 4. ábra). Az emelkedő jutalékszint következménye azonban az erodáló jövedelmezőség, illetve a félreértékesítésekre, ügyfélnek hátrányt okozó eladásokra való nagyobb kísértés. Látható az is, hogy a közvetítők oldalán az érdekérvényesítő képesség viszonylag magas, hiszen a legnagyobb tíz jutalékbevételező közvetítőnél koncentrált a jutalékok döntő része. Ez nyilvánvalóan hozzájárult ahhoz a folyamathoz, ami a jutalékszintek folyamatos emelkedését eredményezte.

4. ábra. Független közvetítőknek kifizetett jutalék 2009–2014 között

Forrás: MNB

Összefoglalóan tehát megállapítható, hogy a hatékony versenyt lehetővé tevő koncentrációs szint önmagában nem volt elegendő az igazán jól működő piacoz. Ugyan a verseny intenzív jellegére utaló jelek láthatók, azonban ténylegesen nem működtek kielégítően a piaci mechanizmusok. A hatékony piac eredményeképpen magas színvonalú szolgáltatások mellett egyre csökkenő árszínvonalnak, illetve profitnak kellene látszania.

Az életbiztosítási ágban a nyereségességet jelentősen visszafogja a szerzési költségek (jutalékok) magas szintje, amely esetében az alkalmazkodási folyamat még nem indult el.

A verseny az ügyfél oldaláról nem kielégítő. Az életbiztosítási termékek költségszintje sok esetben

magas, és az elmúlt időszakban az élénkülő verseny ellenére nem is csökkent. A torzulást döntő mértékben a szerzési költségek okozzák, hiszen a jutalékok szinte folyamatosan növekedtek.

Kialakult tehát az, hogy a biztosítók nem az ügyfélért versenyeztek, hanem a közvetítőkért, ezért az ügyféloldalon a termékek költsége magas szinten stabilizálódott, a közvetítők jutalékai emelkedtek, miközben a biztosítók jövedelmezősége erodálódott. Ezt a folyamatot elősegíti az, hogy az életbiztosítási termékek nem igazán átláthatók, mind a termék, mind az arról készült tájékoztató anyagok bonyolultak, nehezen érthetőek. Korábban a jelenleginél magasabb hozamok legalább részben elfedték a magas költségszintet. A hozamkörnyezet drasztikus meg-

változása azonban egyrészt elvonta az anyagi alapokat, másrészt pedig láthatóvá tette az ügyfelek számára a termékek gazdaságtalanságát.

A probléma kezelésének első lépcsője a jutalékszabályozás bevezetése volt, amit 2013-ban fogadtak el és 2015. január 1-jétől kellett alkalmazni. A jutalékszabályozás célja a kifizetések terítése, ezzel a visszaélések csökkentése. A befolyt díjalapú jutalékkifizetés alól jelentős kivétel, hogy a szerződéskötést követő 12 hónapban az első díj beérkezését követően 14 havi díjnak megfelelő jutalék fizethető ki, a további időszakokra nincs szabályozás.

2014. január 1-jétől az állam adózási ösztönzöt vezetett be a nyugdíjbiztosítási formát öltő öngondoskodásra. A prudenciális és fogyasztóvédelmi felügyeletet egyaránt ellátó Magyar Nemzeti Bank („MNB”) stratégiájában egyértelműen megjelenik a korszerű öngondoskodás, ezért kézenfekvő törekvés volt, hogy az új, államilag támogatott nyugdíjbiztosítási portfóliók már ne a korábbi, az ügyfélnek kevésbé kedvező fejlődési út mentén épüljenek fel. A megfelelő ügyfélértéket termelő biztosítások elterjedése érdekében ezért az MNB ajánlást bocsátott ki².

3. Ajánlással terelt nyugdíjbiztosítás

Az ajánlás egyszerre ügyfélközpontú és prudenciális szemléletű, mely a korábbi ajánlásokhoz képest egyedülálló a tekintetben, hogy az abban megfogalmazott elvárások mindegyikének háttérben az ajánlásban megfogalmazott alapelvek állnak. Az MNB ezen alapelvek mentén taglalja a számára elfogadható vagy támogatott piaci magatartást, azonban sok esetben nem zárja ki a lenti elvek alkalmazása mellett, hogy a biztosító más megfelelő megoldási lehetőségeket ajánljon az ügyfélnek. Az ajánlás olyan struktúrákat határol körül, amelyek az ügyfelek számára előnyt hordoznak és elősegítik a biztosítók biztonságos, az ügyfelek bizalmára épülő, hosszú távon fenntartható működését.

Az MNB a nyugdíjbiztosításokkal kapcsolatos ajánlások megfogalmazásakor az alábbi alapelveket vette figyelembe:

a) A nyugdíjbiztosítási termékek legyenek egyszerű szerkezetűek, átláthatók, különösen a konstrukció és a költségek tekintetében.
b) Az ügyfél az igényeihez ténylegesen igazodó szerződést köthessen.
c) A termékfejlesztés során az ügyfél érdekét figyelembe kell venni. Ennek megfelelően a terméknek biztosítania kell az értékállóságot és képesnek kell lennie ügyfélőny elérésére.
d) A szerződési cél megvalósulásának elsősorban adójogi jogkövetkezményei legyenek, azaz a biztosító abban ne váljon érdekeltté.
e) A biztosító olyan ösztönzési rendszert alkalmazzon, amely elősegíti a szerződések hosszú távú fennmaradását és céljának megvalósulását, azaz ösztönözzön az ügyfél igényeinek megfelelő és így számára hosszú távon fenntartandó szerződés kötésére.
f) Az ügyfelek minél alaposabb, szakszerűbb, az értékesített termékek sajátosságához illeszkedő tanácsadásban részesüljenek.
g) Az adózási ösztönző ténylegesen az ügyfél nyugdíjcélú megtakarítását gyarapítsa.

3.1. Mi számít nyugdíjbiztosításnak?

A személyi jövedelemadóról szóló törvény alapján a nyugdíjbiztosítás olyan életbiztosítás, amely lefedi a lentiekben felsorolt események valamennyi kockázatát:

1. a biztosított halála,
2. társadalombiztosítási nyugellátásról szóló jogszabály szerinti saját jogú nyugellátásra való jogosultságának megszerzése,
3. egészségi állapotának legalább 40%-os mértéket elérő károsodása,
4. szerződés létrejöttkor érvényes öregségi nyugdíjkorhatár biztosított általi betöltése, feltéve hogy a nyugdíjbiztosítási szerződés létrejöttétől a biztosító teljesítéséig legalább 10 év eltelik³.

² A Magyar Nemzeti Bank 2/2014. (V. 26.) számú ajánlása a nyugdíjbiztosításokról.

³ Ez alól kivételt képeznek a 1995. évi CXVII. törvény személyi jövedelemadóról szóló törvényben meghatározottak szerinti szolgáltatások (pl.: biztosított halála, egészségkárosodás, egyes járadékszolgáltatások).

3.2. A nyugdíjbiztosítási ajánlás mint az etikus koncepció alapja

„Az ajánlás célja a megfelelő kiegészítő nyugdíj-programok elterjedésének elősegítése és az ügyfelelőny biztosítása érdekében az adózási ösztönzőkkel támogatott nyugdíjbiztosítások egyes jellemzőire vonatkozó elvárások megfogalmazása.”

Már a nyugdíjbiztosítási ajánlás is az első elv-ként emeli ki a transzparencia fontosságát, mivel a megtakarítási elemeket is tartalmazó életbiztosítási szerződések az ügyfelek szempontjából nehezebben átláthatók. Az ilyen szerződések esetében fontos, hogy az ügyfelek tisztában legyenek azzal, hogy a termék nem csak megtakarítás, hanem életbiztosítás is, azaz az ügyfél által a biztosítónak utalt összeg nem teljes egészében kerül megtakarításra. Az ajánlás elvárja a biztosítóktól, hogy a kockázati díjakat elkülönülten mutassák be a szerződés megkötésekor, mellyel későbbi panaszok is megelőzhetőek és hozzájárulnak a bizalom erősítéséhez, valamint a hosszú távú portfólió kialakításához. A 2014-es felmérés alapján a befektetési egységhez kötött termékek esetében a biztosítók döntő többsége bemutatja az ügyfelek részére elkülönülten a kockázati díjakat. Ettől általában a hagyományos szerződéseknél és az olyan befektetési egységhez kötött szerződéseknél tapasztalható eltérés, ahol a kockázati összeg az aktuális megtakarítástól is függ.

A jogalkotó szándéka, hogy a kapott támogatás az ügyfél megtakarítását gyarapítsa, ezért az ajánlás tiltja a rendszeres díjként történő felhasználást. Elvárja a biztosítóktól azt is, hogy az adóról való rendelkezés keretében átutalt összegek és hozamai elkülönülten kimutathatók legyenek, mivel a jogszabály alapján a fenti biztosítási eseményektől eltérő felhasználás esetén az ügyfelet visszafizetési kötelezettség terheli. Ilyen eseteknél az ajánlás kiköti azt is, hogy a megtakarítás ezen részének visszavásárlási értéke 100% legyen. A 2014-es felmérés⁴ szerint a legtöbb biztosító ezen feltételek mindegyikének megfelel. A 2015-ös felmérés adatai szerint a 2014-es befizetésekre utalt támogatás összege meghaladta az 1 milliárd forintot.

Továbbra is a jogalkotó szándékát figyelembe véve igyekszik körülhatárolni az ajánlás annak fel-

tételeit, hogy milyen szolgáltatások biztosítása lehet alkalmas az ügyfelek időskori anyagi helyzetének stabilitására. A 2014-es felmérés alapján azonban látható volt, hogy a legtöbb szerződés esetében a biztosítók csak egyszeri kifizetést vagy határozott idejű járadékszolgáltatást nyújtanak az ügyfeleknek, melyben egyrészt az ajánlás kiadása óta eltelt rövid idő, valamint az is szerepet játszik, hogy a szerződések jelentős része legkorábban 10 éves tartam végén kezdi meg a szolgáltatások nyújtását. Az MNB a felmérések eredményei alapján külön felhívta a biztosítók figyelmét a megfelelő járadékszolgáltatások nyújtásának fontosságára.

A piacra a legnagyobb hatást az ajánlás költségekre vonatkozó fejezete tette. Az ajánlás kiadásakor a biztosítók a termékeik TKM-jét⁵ piaci önszabályozás alapján számolták ki, melyet kizárólag a befektetési egységhez kötött (unit-linked) életbiztosítások esetében tették közzé. A piaccal megállapodva a biztosítók a költségmutatókat nyugdíjbiztosítások esetén TKM^{Ny} megjelöléssel különböztetik meg. Az etikus koncepció egyik elemeként a jogszabályi környezet azóta rendeleti szintre emelte és minden életbiztosítási termék esetében kötelezővé teszi, melyről bővebben jelen tanulmányban is szót ejtünk. Az ajánlás limiteket határoz meg a TKM^{Ny} ajánlott mértékére, melyeket az 5. ábra narancssárga szaggatott vonallal jelöl. Az ajánlott limit 10-15-20 éves tartamra 4,25%-3,95%-3,5%, melyet a biztosító maximum 2%-kal (kék szaggatott vonal) léphet át előre meghatározott feltételek esetén.

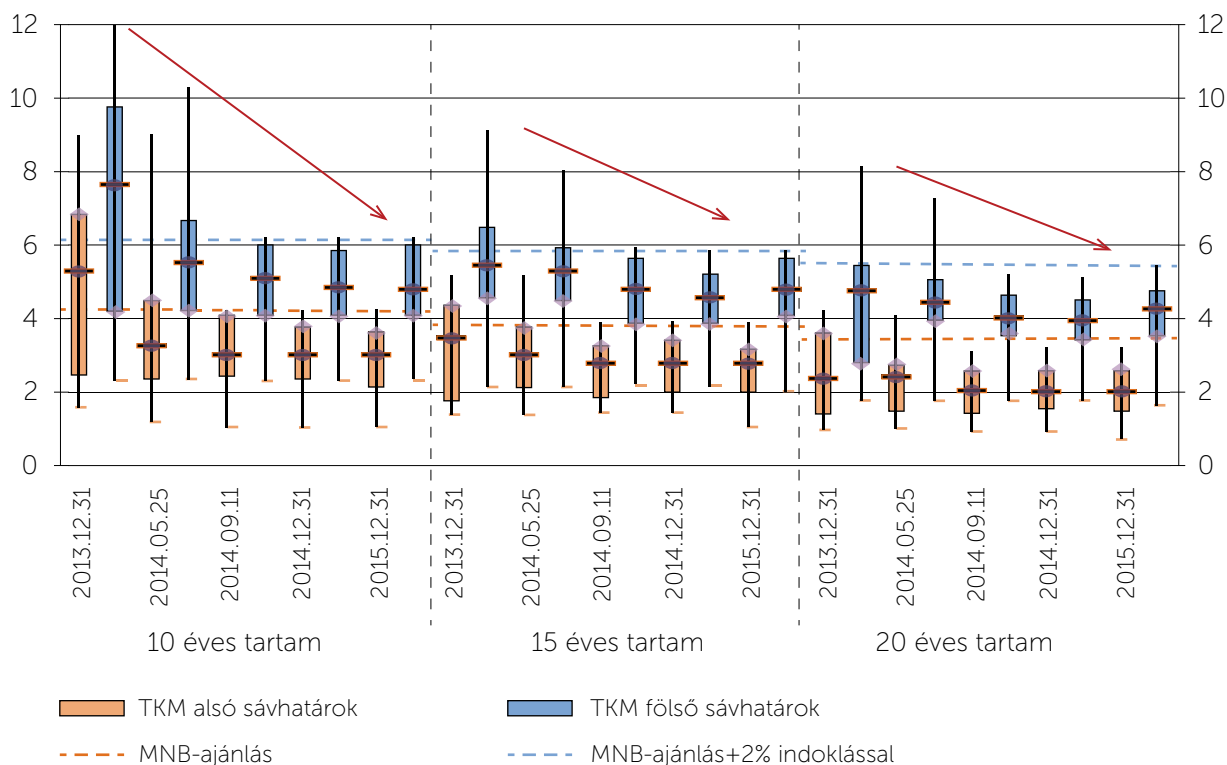
Az 5. ábra jól mutatja, hogy a bevezetést megelőzően a termékek átlagosan is meghaladták az ajánlott mértéket, de megtalálható volt 12%-os TKM-értékű nyugdíjbiztosítási termék is a piacon, mely egyértelműen szükségessé tette a költségek korlátozását.

Az ajánlás azonnal kifejtette hatását, és a kérdőíves felmérések alapján a biztosítók jelentősen átdolgozták a nyugdíjbiztosítási termékpalettájukat, 13 terméket kivettek, 27 terméknek pedig módosították a feltételeit annak érdekében, hogy eleget tegyenek az elvárásoknak. A nyugdíjbiztosítási ajánlás hatására a nyugdíjbiztosítási piacon érvényes TKM^{Ny}-sávok jelentősen zsugorodtak, a drága unit-linked termékek kiszorultak a piacról. A TKM^{Ny}-sávok

⁴ Az MNB intézkedéseinek betartását és azok hatását 2014-ben és 2015-ben is felmérés keretében mérte vissza.

⁵ A teljes költségmutató (TKM) fogalmát a 2014. évi LXXXVIII. törvény biztosítási tevékenységről („új Bit.”) határozza meg, számításának módját és közzétételét az 55/2015-ös számú MNB-rendelet szabályozza.

5. ábra. A TKM-limitek alsó és felső értékeinek alakulása 2013. 12. 31-től

Forrás: MABISZ, MNB

alsó értékei rendre az ajánlásban szereplő értékek alá süllyedtek, illetve egyetlen felső határ sem haladta meg ezt 2 százalékpontnál nagyobb mértékben.

Az MNB 2015-ös kérdőíves felmérésének fókuszpontja a limitek megengedett mértékű túllépésének indoklottsága volt. A felmérésben 18 biztosító 61 UL termékét és ahhoz kapcsolódó összesen 362 eszközalapját vizsgáltuk meg. A felmérésre küldött adatok feldolgozása, tekintettel a nagy mennyiségű adatra vonatkozóan, még nem zárult le, azonban az már most is látható, hogy eltérő annak az aránya, hogy egy adott terméken belül hány eszközalappal tud megfelelni a TKM^{Ny} ajánlott alsó értékének és hány százaléka lépi ezt túl.

Megfigyelhető az is, hogy több olyan biztosító is van, ahol a közzétett TKM^{Ny}-értékek alsó és felső értéke is az ajánlott limit alatt van, azonban szép számmal vannak olyan termékek is, ahol a limitet túllépő eszközalapok aránya meghaladja az 50%-ot is. Fontos kiemelni azt, hogy a limittúllépés szolgálhatja az ügyfelek érdekeit is, hiszen egy olyan eszközalap, amely megfelelően diverzifikált és az alapkezelők aktívan kezelik, sokkal nagyobb költségeket hordozhatnak, viszont a folyamatos vagyoni

kezelés és a diverzifikáció csökkentheti az ügyfél kockázatait, amellet hogy átlagosnál magasabb hozamot érhet el az ügyfél a megtakarításain. Ez abban az esetben szolgálhatja az ügyfél érdekét, ha a megnövekedett költségeknél nagyobb arányban nő az eszközalapban rejlő hozampotenciál. A felmérések alapján látható, hogy a limittúllépések indoklottsága nem minden esetben felel meg az MNB elvárásainak. Erről a 2014-es felmérések során már felhívtuk az egyes biztosítók figyelmét, és az azóta rendelkezésre álló adatok alapján az etikus koncepció keretében pontosítjuk annak feltételeit, hogy milyen esetekben szolgálja az ügyfél érdekét is a limitek túllépése, valamint a jövőben tervezzük a nyugdíjbiztosítási ajánlás tartalmának felülvizsgálatát is.

Össességében elmondható, hogy a nyugdíjbiztosítási ajánlás megfelelő eszköznek minősült a nyugdíjbiztosítási termékek költség szintjének csökkentésére, és a korai beavatkozás eredményeképpen az adózási ösztönzővel támogatott termékek költség szintje elfogadható szintre csökkent, amellet hogy a szektor megőrizte a versenyképességét.

4. Etikus koncepció

A felügyeleti stratégia célkitűzéseivel összhangban, a nyugdíjbiztosítási ajánlás pozitív hatásainak ismeretében 2015-ben hirdette meg az MNB az etikus életbiztosítási koncepciót, melynek elsőrendű célja a befektetési egységekhez kötött (unit-linked) életbiztosítások megnevezett és valós költségei közötti összhang megteremtése. A biztosítók ügyfeleinek döntését megalapozó tájékoztatás, illetve a termékekhez kapcsolódó költségek lehető legteljesebb transzparenciája kulcsfontosságú kérdés. Az MNB elvárása, hogy valamennyi felszámított költség egyértelműen azonosítható és értelmezhető legyen, így az ügyfelek valamennyi releváns információ birtokában legyenek döntéseik meghozatalakor.

A koncepció céljainak elérése érdekében az MNB 3 fő területre koncentrál: a befektetési szabályok szigorítása, a költségek átláthatóságának elősegítése és a szigorúbb költségkontroll.

A koncepció előzményeinek tekinthető a 2014 májusában kibocsátott Nyugdíjbiztosítási ajánlás, a 2015 májusában kibocsátott „Online” ajánlás⁶, valamint az őszi, biztosítási tevékenységről szóló törvény kapcsán megtett azon kodifikációs javaslataink, amelyek a 2016. január 2-től hatályos jogszabályba is bekerültek. Így a „fejnehéz” biztosítási termékek visszaszorítását célzó javaslatunknak köszönhetően tiltott a kezdeti egység használata, kötelező a letétkezelő alkalmazása a biztosítók esetében, míg saját vagyonkezelés esetén kötelező szakmai kritériumrendszert ír elő a jogszabály a vagyonkezelő részére. Az elérni kívánt célok megvalósítását – élve azon jogszabályi felhatalmazással, mely szerint az MNB jogosult megalkotni a teljes költségmutató számításáról és közzétételéről szóló, életbiztosítási igényfelmérő, valamint a technikai kamatláb maximális mértékéről szóló rendeletet – rendeleti úton, a unit-linked termékekre vonatkozó korábbi felügyeleti ajánlás aktualizálásával, valamint további törvényi szintű jogszabály-módosításokkal kívánjuk elérni.

4.1. A teljes költségmutató számításáról és közzétételéről szóló rendelet

A biztosítási szektor a TKM-et önszabályozás keretében működteti 2010. január 4. óta. A Magyar Biztosítók Szövetsége („MABISZ”) jelenlegi TKM Chartája szerint a TKM a befektetési egységekhez kötött életbiztosítások és a hagyományos nyugdíjbiztosítások esetében (belső megtérülésszámítás segítségével) azt a minimálisan elérendő hozamot mutatja meg, amelyet a befektetési eszközöknek, illetve befektetési alapoknak a biztosítási szerződés tartama alatt végig állandó hozamnagyságot feltételezve bruttó módon (vagyis a vagyonkezelési költségek levonása előtt) legalább el kell érniük ahhoz, hogy az ügyfél lejáratú összegként megkapja nominálisan az eredeti díjelőírás összegét.

A TKM-mutató segítségével összehasonlíthatóvá válnak az egyes befektetési egységhez kötött (unit-linked) termékek, illetve a hagyományos nyugdíjbiztosítások, mivel egységes, előre meghatározott paraméterek felhasználásával megmutatja, hogy megközelítőleg mekkora hozamvesztés érkezik az ügyfelet egy elméleti kockázatmentes hozamhoz képest, amiért a hozamot az ügyfél az adott unit-linked terméken, illetve hagyományos nyugdíjbiztosítási terméken érte el.

A biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvény („új Bit.”) 439. § h) pontja felhatalmazza az MNB elnökét, hogy 2016. január 1-jei hatállyal a teljes költségmutató számítására és közzétételére vonatkozó elvárásokat rendeletben szabályozza. A közzétett rendelet nyilvános konzultáció során beérkezett észrevételek figyelembevételével az ügyfelek megfelelő tájékoztatása, valamint a biztosítók felkészülése érdekében szakaszosan lép hatályba.

2016. december 31-ig a TKM számítását a jelenlegi, TKM Chartában szereplő módszertan szerint kell elvégezni. A korábbiakhoz képest fontos módo-

6 A Magyar Nemzeti Bank 5 /2015. számú ajánlása a biztosítási termékek bemutatását, összehasonlítását szolgáló és a biztosításközvetítés során használt elektronikus felületekről.

sítás, hogy 2016. január 1-jétől nemcsak a befektetési egységhez kötött (unit-linked) és a nyugdíjbiztosítási termékek esetében szükséges meghatározni és közzétenni a TKM-értéket, hanem a nem unit-linked (hagyományos) megtakarítási jellegű életbiztosítások esetében is. Mivel azonban a hagyományos termékek költségmutatójának kalkulációjára vonatkozóan jelenleg nem áll rendelkezésre egységes piaci gyakorlat, a megfelelő felkészülés érdekében a rendelet vonatkozó előírásai 2016. július 1-jével lépnek hatályba.

A TKM jelenlegi, önszabályozáson alapuló módszertanának jelentős változása 2017. január 1-jétől lép hatályba. Az európai szintű szabályozás (PRIIPS folyamat)⁷ jövőre várható lezárására való tekintettel így 2016-ban lehetőség lesz a 2017. január 1-jétől hatályos módszertan további módosítására, az időközben felmerülő javaslatok beépítésére. A 2017. január elsejétől módosuló módszertan eredményeképpen a TKM fogalma is változik, illetve a számítás alapjául szolgáló feltételezésekben is változások várhatók. A legfőbb változásokat az 1. táblázat mutatja be.

1. táblázat

	2016. 12. 31-ig	2017. 01. 01-től	Hatása
Díjfizetési gyakoriság	Éves	Havi	A havi pénzáramok növelik a TKM értékét
Díjfizetés típusa	Csoportos beszedés	Átutalás	Nem várható jelentős hatás
Hozam mértéke	=TKM	EIOPA kockázatmentes hozamgörbéje alapján	Egységes hozamfeltevés
Biztosítási díj			
Folyamatos	Évi 210 000 Ft	Havi 25 000 Ft	PRIIPS alapján, enyhén javítja a TKM-et
Egyszeri	2 200 000 Ft	4 500 000 Ft	

4.2. A technikai kamatláb maximális mértékéről szóló MNB-rendelettervezet

2016. január 1-jétől a Magyar Nemzeti Bank elnökének rendeletalkotási jogkörébe tartozik, hogy az új Bit. 133. § (1) és a 439. § i) pontjának felhatalmazása alapján rendeletben állapítsa meg a technikai kamatlábak legnagyobb mértékét. Az előterjesztés célja a technikai kamatlábak legnagyobb mértékéről szóló 61/2013. (XII. 17.) NGM-rendeletben meghatározott forintban és euróban fennálló kötelezettségek esetében alkalmazható technikai kamatláb legnagyobb mértékének MNB-rendeletben történő meghatározása.

2013 óta az euró és a forint hozamkörnyezetben bekövetkező változások biztosítókra kifejtett hatásai és kockázatai indokoltá teszik az élet, vala-

mint baleset- és betegségbiztosítási (egészségbiztosítási) termékek díjkalkulációnál és a számviteli biztosítástechnikai tartaléknak minősülő életbiztosítási és betegségbiztosítási díjtartalék számításánál alkalmazott technikai kamatláb legnagyobb mértékének felülvizsgálatát. A legnagyobb technikai kamatláb meghatározásáról az Európai Parlament és a Tanács életbiztosításról szóló 2002/83/EK irányelve⁸ rendelkezik: „amennyiben a szerződések kamatgaranciát tartalmaznak, a székhely szerinti tagállam illetékes hatósága egyetlen maximális kamatlábat határoz meg [... amely] nem több, mint az által az állam által kibocsátott kötvények hozamának 60%-a, amelynek a pénznemére a szerződés szól”. A fent említett irányelvet 2016. január 1-jétől hatályon kívül helyezi a 2009/138/EK irányelv, azonban a 2002/83/EK irányelvben szereplő, a technikai kamatláb legnagyobb mértékének meghatározására vonatkozó módszert

⁷ 1286/2014/EU rendelete.

⁸ 20. cikk (1) bekezdés B/a) pont.

prudenciális szempontból jó gyakorlatnak és követendőnek tartjuk, ezért az elemzést is ennek megfelelően készítette el az MNB.

A fenti szabály értelmében megvizsgáltuk a forintos és az eurózána tagállamai által kibocsátott, euróban denominált állampapírok hozamait. A hosszú lejáratú papírok utóbbi két évben bekövetkezett hozamesése miatt a forintban fennálló kötelezettségek esetén alkalmazható technikai kamatláb legnagyobb mértékének 2,9%-ról 2,3%-ra történő mérséklése indokolt. Hasonlóképpen az euróban fennálló kötelezettségek esetében az alkalmazható technikai kamatláb legnagyobb mértékének 1,9%-ról 1,1%-ra történő csökkentése szükséges. A számviteli biztosítástechnikai tartaléknak minősülő felelősségbiztosítási járadéktartalék számításához alkalmazott 0%-os maximális technikai kamatláb mértékének változtatása nem indokolt.

A piaci szereplőkkel folytatott konzultáció során felmerült a technikai kamatláb maximalizálásának szükségessége a Szolvencia II hatálya alatt. Bár a Szolvencia II rendszerben a technikai kamatláb legnagyobb mértékének szabályozása kisebb szereppel bír, mint a Szolvencia I-es rezsimben, prudenciális szempontból az MNB továbbra is szükségesnek tartja a vonatkozó elvárások fenntartását. Ugyanakkor néhány éven belül lehetséges a szabályozás újragondolása.

4.3. Életbiztosítási igényfelmérő

Az MNB az életbiztosítási koncepció részeként a szerződésekkel kapcsolatban – összhangban a biztosítási tevékenységről szóló törvény előírásaival – a törvényben kapott felhatalmazás alapján kiadott, az életbiztosítási igényfelmérő tartalmi elemeiről szóló 56/2015. (XII. 22.) MNB-rendelet szerint 2016. március 1-jétől elvárja, hogy minden életbiztosítási szerződés megkötése előtt igényfelmérőt töltsön ki a biztosítási ügynök a jövőbeli ügyfelével. Az igényfelmérő minimális tartalmi elemeinek meghatározásával kívánjuk kiszűrni az esetleges félreértések lehetőségét, és garantálni, hogy az ügyfél az igényeinek megfelelő életbiztosítási szerződést kössön. Az igényfelmérést minden életbiztosításra kö-

telező alkalmazni, kivéve a hitelfedezeti jellegű és az egymillió forint biztosítási összeg alatti tisztán kockázati életbiztosításokra.

Az igényfelmérő kötelező tartalmi elemei között az ügyfélnek az adatai megadásán túlmenően választania kell arra is, hogy

- csak biztosítási védelem vagy emellett további megtakarítási célból is kötné a szerződést,
- az egyszeri vagy folyamatos díjat részesíti előnyben,
- mekkora összegű díj megfizetését tudja vállalni, illetve hogy
- milyen időtávra kíván életbiztosítást kötni.

Ezen kérdésekre az ügyfélnek minden esetben választania kell. Ezenkívül, amennyiben az ügyfél megtakarítási célként (is) kívánja a szerződést megkötni, úgy nyilatkoznia kell arról, hogy erre a célra már van-e más megtakarítása, illetve hogy befektetési egységhez kötött (unit-linked) életbiztosítást kíván-e kötni vagy sem. Amennyiben igen, úgy további befektetésekkel kapcsolatos kérdéseket is kell tartalmaznia az igényfelmérőnek.

Az igényfelmérő a kötelező tartalmi elemeken túlmenően tartalmaz egy előre meghatározott tartalmú rövid ügyfél-tájékoztatót, mely felhívja az ügyfél figyelmét arra, hogy az igényfelmérő kitöltése az ő érdekét szolgálja, illetve hogy az alapvető adatok megadása nélkül a biztosító nem képes ajánlatot tenni a részére. Ez utóbbi azért is kiemelkedően fontos, mert a korábbi gyakorlatokban lehetőség volt arra, hogy az ügyfél általánosságban visszautasítsa az igényfelmérő kitöltését, melyet – az értékesítő javaslatára vagy önmagától – sok esetben meg is tett, ezáltal azonban sem a biztosító, sem az MNB nem minden esetben tudta kiszűrni a nem ügyfél-igényeknek megfelelő termékek értékesítését.

Az MNB korábbiakban bemutatott, már bevezetett jogszabály-módosításokon és kiadott rendeleti szabályozáson túlmenően további intézkedéseket is tervez a koncepció céljának elérése érdekében, mely további jogszabály-módosításokat tesz szükségessé, illetve a befektetési egységekhez kötött (unit-linked) életbiztosítások esetében egy már meglévő ajánlás jelentős átdolgozásában ölt testet.

4.4. Fejnehézség csökkentése érdekében tervezett jogszabályi javaslatok

Az MNB folyamatos konzultációt folytat a piaci képviselőivel és a jogalkotókkal annak érdekében, hogy olyan jogszabályi környezetet alakítson ki, mely a versenyképesség megőrzése mellett alkalmas arra, hogy a korábban már ismertetett közvetítőkért folyó versenyt felváltsa az ügyfelekért folyó verseny. Ennek megoldása lehet a jelenlegi termékstruktúrában jellemző fejnehézség csökkentése. A javaslatok megfogalmazása során azonban figyelemmel kell lenni arra is, hogy esetleges drasztikus lépések az életbiztosítási szektorra jelentős negatív hatással lehetnek, aminek következtében az új életbiztosítási szerződések száma jelentősen csökkenhet vagy időszakosan meg is szűnhet. Ilyen drasztikus módosítások voltak tapasztalhatók például Angliában vagy Hollandiában is, mely semmiképp nem célja az MNB-nek.

A fejnehézség csökkentése érdekében az MNB jelenlegi álláspontja szerint mind a hagyományos, mind a befektetési egységhez kötött (unit-linked) biztosítások esetében jogszabályban javasolja rögzíteni, hogy az ügyfél által befizetett kockázati díjak levonását követő összeg minimum mekkora részét kell a biztosítónak befektetnie, illetve hogy idő előtti visszavásárláskor mekkora összeget kell az ügyfél részére visszafizetni. A fejnehézség csökkentésével az ügyfelek bizalma erősödhet, mivel javul a biztosítási termékek hozzáférhetősége váratlan élethelyzet esetén; azonban mind az ügyfél, mind a biztosító érdeke, hogy a szerződés a tartam végéig fennmaradjon. A fenti javaslatnak nem célja a szerződések idő előtti megszüntetésének ösztönzése, a szabályozás az esetleges tisztességtelen gyakorlatokat kívánja kiszűrni. Az MNB álláspontja, hogy nem etikus gyakorlat, ha a biztosító az ügyfél által megtakarított összegből csak két, három, vagy akár több év elteltével enged a megtakarításaik egy részéhez hozzáférést, azonban a biztosítók érdekeit és a felmerült költségeket is figyelembe véve a befizetett összegnél alacsonyabb arányú tisztességes összegű kifizetést vár majd el a szabályozás az MNB javaslata alapján.

4.5. Prudenciális és fogyasztóvédelmi elvek alkalmazásáról szóló MNB-ajánlástervezet

Az MNB-ajánlás felülvizsgálatával és módosításával a befektetési egységhez kötött (unit-linked) biztosítások esetében az etikusság határait igyekszik meghatározni, mind a termék feltételei, struktúrája, költségszerkezete tekintetében, mind az ügyfélnek nyújtandó tájékoztatások során.

Az ajánlás a nyugdíjbiztosítási ajánlás mintájára meghatározza a célokat és elveket, melyek mentén ajánlásokat tesz azok gyakorlatban történő alkalmazására. Célként deklarálja a bizalmat élvező termékpalettát, mellyel hosszú távú stabil életbiztosítási portfólió alakítható ki. Elvként rögzíti a korrekt piaci magatartást a termékfeltételek kialakításakor, az arányosságot és észszerűséget a költségek kialakításakor, a tisztességet a TKM-mértékeknél, a teljes körű ügyfél-tájékoztatást, a felelős biztosítói magatartást a befektetések kezelése, a kockázatkezelés és az állománykezelés során, valamint az egyszerűséget az eszközalap-paletta kialakítása során.

Az ajánlás a fairbank⁹ törvényt alapul véve korlátozná az egyoldalú szerződésmódosítás lehetőségeit, meghatározza ennek feltételeit és rögzíti az egyoldalú szerződésmódosítások esetében alkalmazandó tájékoztatási kötelezettségeket is.

A jelenleg hatályban lévő ajánlás is utal az MNB elvárására, miszerint a biztosítók törekedjenek olyan átlátható költségstruktúra kialakítására, mely segíti a szerződő feleket a megalapozott döntéshozásban. A korábbi tapasztalatok alapján azonban annak érdekében, hogy a biztosítók a fenti elvárásoknak megfeleljenek, nem elegendő csupán az alapvető elvárást megfogalmazni, hanem annak gyakorlati megoldásait és részletszabályokat is szükséges felvázolni. Ennek érdekében az MNB a költségek felszámításának sorrendjére, költségek számára és a felszámított költségek megjelenítésének módjára is konkrét elvárásokat, javaslatokat határoz meg.

Az ajánlás egyik legfontosabb eleme a nyugdíjbiztosítások esetében alkalmazott TKM-limitek kiterjesztése az összes befektetési egységhez kötött (unit-linked) életbiztosításra. Az MNB az ajánlás felülvizsgálata során megvizsgálta, hogy a limitek kiterjesztése hogy érinti a piaci szereplőket. A MABISZ

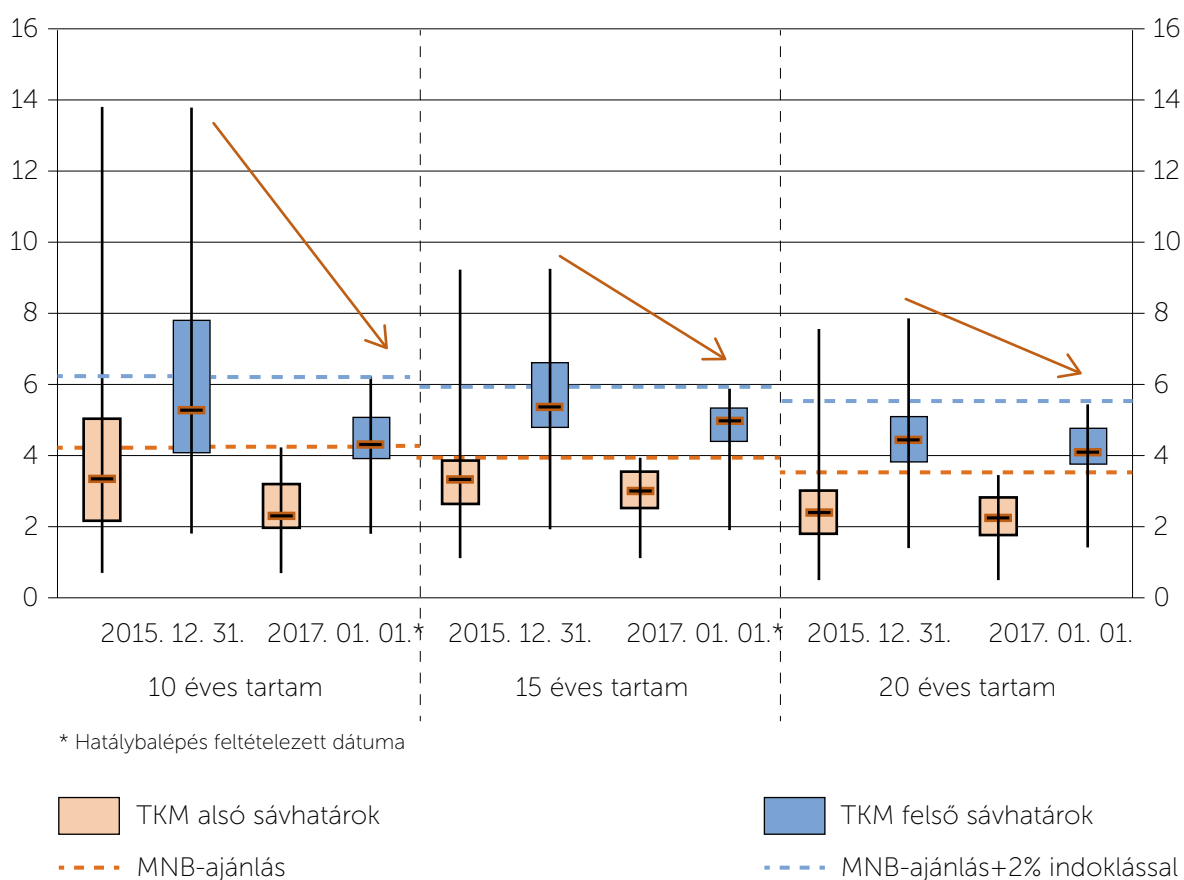
honlapján 2015. 12. 31-én közzétett 181 db nem nyugdíjbiztosítási befektetési egységhez kötött (unitlinked) életbiztosítási termékből 72 terméket érint valamely tartam esetében a limitek kiterjesztése. A tartamonkénti érintettséget a 2. táblázat mutatja be részletesen:

2. táblázat

Tartalom	Kiválóan megfelel	Megfelel	Nem felel meg	Összesen
10 év	28,0%	32,0%	40,0%	100,0%
15 év	9,8%	53,9%	36,3%	100,0%
20 év	13,7%	69,7%	16,6%	100,0%
Összesen	18,4%	51,5%	30,1%	100,0%

A fenti táblázat jól mutatja, hogy az esetek 30%-ában kell a termékeket átdolgozni az ajánlásnak megfelelés érdekében. Emellett az is jól látható, hogy a termékek 10 és 15 éves tartam esetében haladják meg leginkább a limiteket, így ezen tartamok esetén a hatás várhatóan még erőteljesebb lesz. Az MNB a limitek kiterjesztésével a nyugdíjbiztosítási piacon tapasztalt (5. ábrán bemutatottakhoz) hasonló változást vár, mellyel a TKM-értékek jelentős csökkenését és a drága termékek kivezetését várja el az alábbiak szerint:

7. ábra. A TKM-limitek várható alakulása 2017. 01. 01-jétől

Fontos kiemelni azonban, hogy ugyan a költségek csökkentése negatívan hat a biztosítók jövedelmezőségére, azonban ennek hatása várhatóan csak 2020-ra fejt ki a hatását. Mindemellett a nyugdíjbiztosítások elterjedésével az átlagos tartási idő a jelenlegi 6,4 évről várhatóan növekedni fog a nyugdíjbiztosítási szerződések jogszabályban rögzített hozzáférhetőségi korlátai miatt. Mindemellett a megfelelő termékpaletta, az összehasonlítható termékek, a megfelelő tájékoztatás növeli a bizalmat, mely a nem nyugdíjbiztosítási célú életbiztosítások esetében is pozitívan hathat az átlagos tartási időre, ezáltal a költségek csökkentésének jövedelmezőségre gyakorolt hatása neutrális lehet.

Az ajánlás az MNB szabályozási eszköztárának egy kötelező erővel nem bíró formája, azonban az ajánlásban meghatározott elvárások teljesítését az MNB minden piaci szereplőtől elvárja és ellenőrizni is fogja. Az ajánlás rendelkezései várhatóan 2017. január 1-jétől fognak hatályba lépni.

5. Összegzés

Az MNB a tervezett jogszabály-módosítások segítségével a fejnehézség visszaszorítását és a közvetítők helyett az ügyfelekért folyó verseny erősítését, a költségek limitálásával az ügyfelek számára valós érték nyújtását, míg a transzparencia, az átlátható költségstruktúra elősegítésével az életbiztosítási szerződések könnyebb megértését és az összehasonlíthatóságát kívánja elérni. Az etikus koncepció elemeinek együttes hatása erősíti az ügyfelek szektorba vetett bizalmát, mely az MNB stratégiai célkitűzéseinek egyik alapvető eleme. A bizalom erősödésével és az értékálló termékek elterjedésével az MNB a szerződések átlagos tartási idejének növekedését is várja, mely prudenciális szempontból is kedvezően hathat a biztosítók jövedelmezőségére. Az MNB álláspontja szerint az etikus koncepció során tervezett lépések mind prudenciális, mind fogyasztóvédelmi szempontból kiemelten fontosak, és hosszú távon a biztosítók az életbiztosítási terméket értékesítő közvetítők és az ügyfelek érdekeit is szolgálja.

Pintér Ágnes Anna* – Szóts Gergely**

A bankközi referenciakamatok manipulációja felügyeleti aspektusból

Manipulation of the benchmark reference rates in supervisory point of view

Abstract

The integrity of benchmark reference rates such as LIBOR and EURIBOR is of fundamental importance to both the national and international financial markets. The article provides insight on the international investigations into the manipulation of benchmark reference rates. Furthermore, the article thoroughly describes the supervisory and regulatory consequences of the manipulations and gives a short overview of the new European regulations dealing with the benchmarks.

Az utóbbi időben megszorodott a száma azoknak a cikkeknek és tanulmányoknak, amelyek a bankközi referenciakamatokkal, azok tulajdonságai- val, jelentőségével, illetőleg a bankközi fixingekkel kapcsolatos visszaélésekkel foglalkoznak. Ennek kézenfekvő oka, hogy a 2012. évben nyilvánosságra került LIBOR-botrány és az azt követően felszínre került további – éveken át tartó és a világ számos országának pénz- és tőkepiacát érintő – benchmark-manipulációs esetek megrendítették a bankközi referenciakamatok hitelességébe és objektivitásába vetett piaci bizalmat, mi több, megkérdőjelezték a benchmarkok létjogosultságát.

1. A bankközi referenciakamatokról általában

Korábban a bankközi referenciakamatok jelentőségét nem lehetett eléggé hangsúlyozni, hiszen a

nemzetközi pénz- és tőkepiacokon évtizedek óta szinormértékül szolgált az egyes devizákban jegyzett és különböző lejáratokra szóló benchmarkok.

A benchmark (vagy más néven referenciaindex) egy olyan viszonyítási alapként használt irányadó hozam vagy piaci index, amelyhez egy portfólió vagy befektetési alap teljesítményét mérik, vagy amely alapján meghatározzák egy pénzügyi eszköz értékét vagy kifizetését.¹ A benchmarkot gyakran használják referenciaként pénzügyi eszközök árazásához, befektetési alapok teljesítményének méréséhez, mint ahogy fontos részét képezik a különböző pénzügyi szerződéseknek is (pl. jelzálog-szerződések).²

A legjelentősebb gazdasági súllyal, illetőleg piaci aktivitással rendelkező kereskedelmi bankok által meghatározott bankközi referenciakamatokkal szembeni szigorú elvárás, hogy a fedezetlen forráshoz jutás költségének objektív értékelését fejezzék ki az adott bankközi piacon. A konkrét refe-

* Osztályvezető, Magyar Nemzeti Bank – Piacellenőrzési és felügyeleti főosztály.

** Vezető felügyelő, Magyar Nemzeti Bank – Tőkepiaci felügyeleti főosztály.

1 <http://defineaz.com/hu/gazdasag/benchmark.html> (letöltés: 2016. 03. 23.).

2 <https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-consults-implementation-benchmarks-regulation> (letöltés: 2016. 03. 23.).

renciaamat jegyzésében közreműködő bankoknak tehát olyan valós értéket kell képezniük, amelyen az a bizonyos bank az adott napon, adott körülmények között valamely aktív kamatjegyző bank részére fedezetlen bankközi hitel nyújtására üzleti ajánlatot tenne.

A bankközi kamatfixingek ambivalens mutatók. Az ambivalencia abból ered, hogy a fixing értékek kialakítása hipotetikus, hiszen a referenciaérték meghatározásában részt vevő kereskedelmi bankok az általuk megadott kamatszinteken nem vesznek fel fedezetlen bankközi kölcsönt, mi több, ajánlati kötöttségük sincsen, mégis ezek az elméleti síkon képzett értékek a pénzügyi piacokon igénybe vehető betétek és hitelek – konkrét személyek közötti konkrét pénzügyi ügyletek – árazásának alapját képezik, továbbá elszámolóárként is funkcionálnak derivatív termékeknél, így végeredményben az elmélet ihlette mutató a gyakorlatban manifesztálódik.

2. A felügyeleti hatóságok szerepe a bankközi referenciakamatok működése felett

A bankközi referenciaértékeknek a pénzügyi piacokon kifejtett jelentős gazdasági súlya miatt nyilvánvaló érdek – és nem túlzás azt mondani, hogy közérdek – fűződik ezen pénzügyi mutatók objektív kialakításához. Éppen emiatt a benchmarkok meghatározása a fejlett pénzügyi piacokon hasonló módon, a legjelentősebb súlyú kereskedelmi bankok részvételével, garanciális szabályok mentén kell történnie. Ugyanakkor korábban nem volt jellemző sem a nemzeti, sem a nemzetközi szabályozás színterén, sem a nemzeti bankok, illetőleg a pénzügyi intézmények felügyeleti hatóságai gyakorlatában az, hogy a bankközi referenciakamatok kialakítása felett szigorú felügyeletet láttak volna el. Mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban elmondható, hogy a korábbi években a referenciakamatok működését a piaci erők vezérelték, minimális szabályozás és minimális állami szerepvállalás mellett.

Azonban az elmúlt évek globális felügyeleti tapasztalatai azt mutatják, hogy a meglévő szabályozás – illetőleg az annak részét képező kontrollmechanizmusok – nem megfelelők. A bankközi referenciakamatok – amelyeket korábban a pénzügyi

világban axiómaként hitelesnek és érinthetetlennek hittünk, rendkívüli gazdasági jelentőséget tulajdonítva nekik olyannyira, hogy egyes szakirodalmak igencsak plasztikus kifejezéssel élve a pénzügyi tengerek világítótornyaijának is nevezték azokat – mégsem töltik be a beléjük vetett bizalmat, hiszen még a világ legnagyobb pénzügyi intézményei is éltek a manipuláció valamely formájával, amely végérvényesen azt jelzi, hogy ezeknek a benchmarkoknak a szerepét újra kell definiálni.

De hogyan tudja ellenőrizni a felügyeleti hatóság, hogy a jegyzésben résztvevő bankok ténylegesen az általuk megadott kamatlábon vennének-e fel kölcsönt a bankközi piacon? Lehetséges-e a bankközi referenciakamatok manipulációja, hiszen olyan sok bank vesz részt a fixing érték meghatározásában. Amennyiben mégis, hogyan és milyen eszközökkel lehet torzítani a benchmarkok értékét, és miért állhat ez a bankok érdekében? Szükséges-e az aktív felügyeleti részvétel, illetve beavatkozás a piaci folyamatokba?

A fentiek azért is érdekes kérdések, hiszen egyrészt a benchmarkok meghatározásában számos bank vesz részt, akiknek különböző érdekeik vannak, másrészt nemzetközi viszonylatban is hasonló a szabályok; a bankközi referenciakamatok kialakításának folyamatába olyan kontrollpontokat építettek, amelyek éppen arra irányulnak, hogy a szélsőséges értékek kiszűrésre kerüljenek. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy ha valamely panelbank teljesen irracionális értéket jegyez, az a nyesés, vagy más néven trimmelés, majd az azt követő átlagolás során nem kerül figyelembevételre a fixing érték meghatározásában.

Jelen tanulmányban az említett kérdésekre keressük a választ, és külföldi felügyeleti tapasztalatokból merítve igyekszünk meghatározni a felügyeleti tevékenység helyes irányát.

3. A LIBOR manipulációja

3.1. A LIBOR-botrány

2012 nyarán Londonban robbant ki a nagy port kavart botrány, amely a Brit Bankszövetség (British Bankers's Association, „BBA”) londoni bankközi hitelkamatlábának kialakításában történő visszaélésszerű magatartásokra hívta fel a figyelmet. A felügyeleti szervek tevékenysége eredményeként el-

sóként a Barclays bankcsoportról derült ki, hogy a – tulajdonképpen a teljes világgazdaságra közvetetten hatást gyakorló – benchmarkot éveken át manipulálta.

Talán az emberi szem vakfoltjához lehetne hasonlítani azt a helyzetet, amely a referenciaértékek felügyelésével kapcsolatban a 2000-es évekre kialakult.³ A felügyeleti hatóságok felügyelték az intézményeket, akik a bankközi referenciakamatokat kialakították, mégsem észlelték, hogy a panelbankok torzítják a benchmarkok értékét. Ennek az volt az oka, hogy a benchmarkok rögzítése és prudenciális felügyelése, valamint az esetleges manipuláció felderítése és szankcionálása korábban nem volt egyértelműen a felügyeleti szervekhez rendelve. Hiányzott továbbá a megfelelő jogi szabályozási környezet, amely világosan a pénzügyi felügyeleti hatóságok hatáskörébe utalta volna a referenciaként szolgáló eszközök (fixingek, benchmarkok) körét úgy, ahogy az megtörtént más pénzügyi eszközöknél. Ennek köszönhető, hogy az első felügyeleti vizsgálatot végül egy olyan amerikai szerv kezdeményezte 2008-ban, amelynek nem volt banki felügyeleti jogköre.⁴ Ez a szerv a U. S. Commodity Futures Trading Commission („CFTC”), az Amerikai Egyesült Államok kormányának irányítása alatt működő független szervezet, amelynek fő feladata a határidős és opciós piacokat érintő csalással, piaci visszaélésekkel szembeni védekezés.

Az amerikai felügyelők arra az álláspontra helyezkedtek, hogy mivel a felügyeleti hatáskörükbe tartozó chicagói árutőzsdén (Chicago Mercantile Exchange, „CME”) kereskedett futures kontraktusok árára hatással van a LIBOR, így eljárhatnak az esetleges manipuláció felderítésében. A megindult vizsgálat nyomán aztán számos nagybank belső vizsgálatot is kezdeményezett, amelyek több manipulációs esetet fedtek fel.

3.2. A brit felügyelet tevékenysége

A 2008-as pénzügyi válság az angol felügyelet átszervezéséhez és megerősítéséhez vezetett. Ezen

felügyeleti reformok keretében került sor a benchmarkmanipulációs esetek feltárására.

Majd 2012-ben az angol tőkepiacról szóló törvény, a Financial Services and Markets Act 2000⁵ olyan irányú módosítása is megtörtént, amely lehetővé tette a benchmarkmanipuláció felügyeleti szankcionálását (a Financial Services Act 2012⁶ 2013. április 1-jén lépett hatályba).

A LIBOR-manipuláció pénzügyi felügyeleti vizsgálata a következő bírságok kiszabását eredményezte.

1. táblázat. A LIBOR benchmarkmanipulációk kapcsán az angol felügyeleti szervek által kiszabott bírságok

	Közzététel	millió font
Barclays	2012. június	59,5
UBS	2012. december	160,0
RBS	2013. február	87,5
ICAP Europe	2013. szeptember	14,0
Rabobank	2013. október	105,0
Martin Brokers (UK) Limited	2014. március	0,6
Lloyds Banking Group (LIBOR és BBA repo)	2014. július	105,0
Deutsche Bank (LIBOR és EURIBOR)	2015. április	227,0

Forrás: <https://www.fca.org.uk/static/documents/benchmark-fines.pdf> (letöltés: 2016. 03. 23.)

Az első vizsgálat a Barclays Bank tevékenységére irányult⁷, és az akkori angol felügyeleti szerv, a Financial Services Authority („FSA”) és a CFTC közösen jártak el. A vizsgálatok egyik tapasztalata, hogy a hatóságok nem egy magányosan tevékenykedő csalárd kereskedőt (rogue trader) azonosítottak, hanem a vizsgálók úgy találták, hogy a cég több munkatársa volt érintett a visszaélésben különböző szervezeti területekről, és nem egy közülük a vezetőség tagjai közül került ki. A manipulációs tevékenységet a Barclays hosszú időn keresztül, bizonyíthatóan legalább 2005 és 2009 között folytatta.

3 „Vakfolt (blind spot): A regehártyának (retinának, látóideghártyának) az a része, amelynél a véretek és az idegrostok kilépnek belőle a látóidegbe. Ezen a helyen a regehártyában nincsenek csap- és pálcikasejtek, az ide eső képpontokról tehát idegi információ nem jut az agyba.” (Forrás: Biológiai kislexikon, Typotex Elektronikus Kiadó Kft., 2007).

4 <http://www.bloomberg.com/news/articles/2013-01-28/libor-lies-revealed-in-rigging-of-300-trillion-benchmark> (letöltés 2016. 03. 23.).

5 <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/8/contents> (letöltés: 2016. 03. 23.).

6 <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/8/contents> (letöltés: 2016. 03. 23.).

7 <http://www.fsa.org.uk/static/pubs/final/barclays-jun12.pdf> (letöltés: 2016. 03. 23.).

A vizsgálatok másik tapasztalata a manipuláció indítékaival függött össze. Két jól elkülöníthető motiváció volt felfedezhető a visszaélések mögött:

- eleinte kifejezetten az értékpapír-kereskedési területek könyveiben kimutatható nyereség növelése volt a cél, majd
- a hitelválság kialakulása idején, tehát 2007-től már motivációs tényező volt az is, hogy a Barclays médiában megjelenő arculatát javítsák. Ekkor az árjegyzést lefelé torzították, ezzel azt mutatva, hogy a Barclays nem szorul finanszírozásra.

A harmadik megállapítás a társadalomnak okozott kárral kapcsolatos. Nem konstans egy irányba torzították ugyanis a manipuláció hatására a bankközi kamatlábakat, így a vizsgálatok során az okozott kár számszerűsítése nehéznek bizonyult. Hiszen volt olyan időszak, amikor a Barclays munkatársai inkább lefelé, volt, amikor inkább felfelé igyekeztek a kamatlábat elmozdítani. Míg a magasabb kamat a lakossági hitelfelvevőknek káros volt, addig az alacsonyabb kamat a hitelfelvevőknek előnyös lehetett.

Az angol felügyelet a UBS AG tevékenységét vizsgálva sok hasonlóságot fedezett fel a manipulációs visszaélés kapcsán a Barclaysnál tapasztaltakhoz.⁸ A kereskedők (traderok) a UBS-nél is rendszeresen kérték meg a referenciakamatokat jegyző kollégáikat a kamatok olyan jegyzésére, amely a traderok nyereségét növelte. Súlyos problémaként azonosították a vizsgálók a szerepek összemosását, hiszen gyakran a referenciakamatok jegyzésében résztvevők kereskedési pozíciókkal is rendelkeztek. Továbbmenve, a visszaélést elkövető UBS-munkatársak a referencia jegyzésében résztvevő más panelbankok munkatársaival összejátszottak. Sőt közvetítő brókercégek (interdealer) alkalmazottaival is szövetkeztek azért, hogy félrevezető információkkal a többi árjegyző panelbankot megzavarják és a UBS kereskedési pozícióinak kedvező irányba befolyásolják a referenciakamatok alakulását.

Az angol felügyeleti szervek további vizsgálatai a fentiekhez hasonló manipulációs tevékenységet találtak többek között a Lloyds Banknál⁹, ahol a Rabo-

bankkal történő összejátszás is kimutatható volt a LIBOR-referenciajegyzések kapcsán¹⁰. De ugyanígy komoly büntetést kapott 2013 februárjában a Royal Bank of Scotland („RBS”) a LIBOR manipulációja miatt.¹¹ Az angol felügyelet azonban a legnagyobb bírságot a Deutsche Bankra szabta ki a CFTC-vel közösen folytatott vizsgálatuk után.¹² A vizsgálat eredményeit részletesebben az amerikai felügyeleti lépésekről szóló következő fejezetben fejtjük ki.

Összefoglalásképpen elmondható, hogy az angol felügyeleti tapasztalatok megerősítik azt a nézetet, hogy a referenciakamatok manipulálásához komoly erőfeszítés kellett, amelynek része a vállalatok különböző területeinek együttműködése, a piaci szereplők szövetkezése, a megtévesztő információ széles körben történő terjesztése és végül a manipulációs tevékenység hosszú időn át történő, tudatos végzése. A manipuláció hatásait elemezve egy, az angol felügyeleti vizsgálatokról készült parlamenti jelentés¹³ megállapította, hogy a referenciakamatok manipulációja közvetlenül kevésbé volt hatással a lakossági szereplőkre. Ennek oka, hogy a lakossági pénzügyi termékek jellemzően az alapkamathoz kötődtek. Továbbá a manipuláció következményeként csak kismértékű kamatmozdulás volt érzékelhető, amely az esetleg a LIBOR-hoz kötött lakossági termékeknél nem okozott komoly kihatást. A manipuláció tehát valójában a nagy összegű pozíciók nyereségét növelte vagy veszteségét csökkentette a visszaélést eszközöző bankoknál.

4. Az amerikai felügyeleti hatóság küzdelme a benchmarkmanipuláció során

4.1. A CFTC benchmarkmanipulációs tárgyú vizsgálatai

A CFTC több mint 4,6 milliárd USD összegű bírságot szabott ki benchmarkokat érintő visszaélések miatt az elmúlt időszakban.

Aitan Goleman, a CFTC jogérvényesítési igazgatóságának igazgatója a CFTC által kibocsátott egyik

8 <http://www.fsa.gov.uk/static/pubs/final/ubs.pdf> (letöltés: 2016. 03. 23.).

9 <https://www.fca.org.uk/static/documents/final-notice/lloyds-bank-of-scotland.pdf> (letöltés: 2016. 03. 23.).

10 <https://www.fca.org.uk/static/documents/final-notice/rabobank.pdf> (letöltés: 2016. 03. 23.).

11 <http://www.fsa.gov.uk/static/pubs/final/rbs.pdf> (letöltés: 2016. 03. 23.).

12 <https://www.fca.org.uk/static/documents/final-notice/deutsche-bank-ag-2015.pdf> (letöltés: 2016. 03. 23.).

13 <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN06376/SN06376.pdf> (letöltés: 2016. 03. 23.).

sajtóközleményében hangsúlyozta, hogy a benchmarkokkal kapcsolatos visszaélés a felügyeleti hatóság egyik központi problémája: „A CFTC egyik fő küldetése a pénzügyi piacok egységességének biztosítása, továbbá annak a bizalomnak a megőrzése, amelyet a nyilvánosság a pénzügyi piacok egységességére alapít. Nincs is annál károsabb jelenség a nyilvánosság számára, mint hogy nagy nemzetközi bankok titkos szövetséget alkotva közösen igyekeznek manipulálni széles körben alkalmazott benchmarkokat a saját önös érdekeik előmozdítása érdekében.”¹⁴

A CFTC 2014. november 11. napján közzétett sajtóközleményében tájékoztatta a nyilvánosságot arról, hogy a bankközi referenciakamatokkal kapcsolatos visszaélések feltárása tárgyában folytatott vizsgálatok lezárásaként több mint 1,4 milliárd USD összegű bírságot szabott ki a következő öt bankkal szemben: Citibank N. A. („Citibank”) 310 millió USD, HSBC Bank plc („HSBC”) 275 millió USD, JPMorgan Chase Bank N. A. („JPMorgan”) 310 millió USD, The Royal Bank of Scotland plc („RBS”) 290 millió USD és UBS AG („UBS”) szintén 290 millió USD. A jogsértő magatartások különböző nemzetközi devizákban jegyzett benchmarkok manipulálása, illetőleg abban való segítségnyújtás, közreműködés voltak 2009-től 2012-ig annak érdekében, hogy a bankok hasznot realizáljanak egyes tradereik pozíciói után. A rendkívül magas bírságok alkalmazása mellett a CFTC – a jövőbeli jogkövető magatartás előmozdítása érdekében – előírta a renitens bankok számára megfelelő belső szabályok és eljárások alkalmazását.¹⁵

A Barclays Bank PLC tevékenységét érintően a CFTC két különböző vizsgálatot követően egyrészt a fentiekhez hasonló benchmarkmanipulációs tevékenység végzése miatt szankcionálta a bankot 400 millió USD összegű bírsággal, másrészt egy másik pénzügyi instrumentum, a U. S. Dollar International Swaps and Derivatives Association Fix („USD ISDAFIX”) manipulációja, illetőleg az arra vonatkozó hamis jelentések tétele miatt mind a Barclays Bank PLC-t, mind a Barclays PLC-t és a Barclays

Capital Inc.-t összesen 115 millió USD összegű bírsággal sújtotta.¹⁶

4.2. A Deutsche Bank AG által folytatott manipulációs gyakorlat

A CFTC-nek a referenciakamatokkal kapcsolatos visszaélések tárgyában folytatott vizsgálatai közül a legjelentősebb és felügyeleti szempontból a legérdekesebb a Deutsche Bank AG tevékenységére irányuló vizsgálata volt.

A CFTC 2015. április 23. napján nyilvánosságra hozott döntésében megállapította a Deutsche Bank AG felelősségét két, a nemzetközi pénz- és tőkepiacon meghatározó jelentőségű referenciakamat, a londoni és az európai irányadó bankközi kamatláb, a LIBOR és az EURIBOR manipulációja miatt, és a Deutsche Bank AG-t gigantikus, 800 millió USD összegű bírság megfizetésére kötelezte.

A CFTC által megállapított tényállás szerint a Deutsche Bank AG 2005 és 2011 között – bizonyos alkalmazottai tevékenysége eredményeként – rendszeresen manipulálta több devizában jegyzett LIBOR és az EURIBOR fixingek értékét hamis jegyzések révén azért, hogy a benchmarkok a bank kereskedési pozíciói szempontjából kedvező, azokhoz illeszkedő értékeket képezzenek, ezáltal a bank magasabb profitot érjen el, illetve adott esetben a veszteségeit minimalizálhassa. Ez a fajta manipuláció elektronikus úton folytatott kommunikáció – Reuters dealing chatek és e-mailek – útján manifesztálódott, esetenként a preferált benchmarkmatszintek meghatározásán túl konkrét érdekek és indokok megjelölésével.

Továbbá a vizsgálat rámutatott arra, hogy olyan esetek is előfordultak, amikor a Deutsche Bank AG más bankokkal összehangolt magatartása eredményeképpen valósult meg a manipuláció. Ezenkívül a Deutsche Bank AG közreműködött más panelbankok benchmarkmanipulációját célzó tevékenységében.

14 Release: PR7274-15 November 6, 2015 CFTC Releases Annual Enforcement Results for Fiscal Year 2015 <http://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/pr7274-15> (letöltés: 2016. 03. 21.).

15 Release: PR7056-14 November 12, 2014 CFTC Orders Five Banks to Pay over \$1.4 Billion in Penalties for Attempted Manipulation of Foreign Exchange Benchmark Rates <http://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/pr7056-14> (letöltés: 2016. 03. 22.).

16 Release: PR7180-15 May 20, 2015 CFTC Orders Barclays to Pay \$115 Million Penalty for Attempted Manipulation of and False Reporting of U. S. Dollar ISDAFIX Benchmark Swap Rates <http://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/pr7180-15> (letöltés: 2016. 03. 22.) és PR7181-15 May 20, 2015. Barclays to Pay \$400 Million Penalty to Settle CFTC Charges of Attempted Manipulation and False Reporting of Foreign Exchange Benchmark Rates <http://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/pr7181-145> (letöltés: 2016. 03. 22.).

A CFTC határozatában megállapítást nyert, hogy a piacbefolyásoló magatartások az évek során az üzleti stratégia részévé váltak a Deutsche bankcsoporton belül, abban a Deutsche Bank AG-nak a világ több pontján lévő irodája – beleértve a londoni, frankfurti, New York-i és tokiói irodát – aktívan részt vett. Azon túl, hogy a kamatjegyzések nem az elvárt, piaci szokásoknak megfelelő és a benchmarkok definíciójából levezethető módon történtek, a referenciaértékek kialakítása során sérültek az összeférhetetlenségre vonatkozó követelmények is. A CFTC megállapításai szerint ez a jogellenes gyakorlat prudenciális hiányosságok révén tudott teret nyerni és évekig fennmaradni, mivel a Deutsche bankcsoporton belül nem voltak sem belső kontrollmechanizmusok, sem a benchmarkok megfelelő módon való jegyzését biztosító szabályzatok.

A CFTC határozatában hangsúlyozza, hogy a Deutsche Bank AG manipulációja túlmutat a LIBOR- és az EURIBOR-értékek befolyásolásán, további benchmarkok is érintettek voltak.

Az eljárás során a Deutsche Bank AG teljes mértékben együttműködött felügyeleti hatóságával, továbbá évek óta tartó bankcsoporton belüli belső vizsgálatot folytatott, amelyek nagymértékben hozzájárultak a CFTC eljárásának eredményes lefolytatásához.

5. Az új irány – a MAR és a Benchmark Rendelet

5.1. A piaci visszaélésekről szóló rendelet

A piaci visszaélésekről szóló európai uniós irányelv (Market Abuse Directive, „MAD”¹⁷) 2003-as elfogadása óta a jogszabály alapján szankcionálták a felügyeleti hatóságok Európában a bennfentes kereskedelem, a bennfentes kereskedelemmel kapcsolatos bejelentési és közzétételi kötelezettségek megsértését, valamint a piaci manipuláció (összefoglaló néven a piaci visszaélések) eseteit. Azonban a jogszabály nem szolgálta kellő mértékben a piac integritását és a befektetők védelmét, hiszen a közigazgatási szankciók elégtelennek bizonyultak a

piaci visszaélések visszaszorítására, továbbá nem kezelték – többek között – a referenciaértékek manipulációinak eseteit sem, amelyre a LIBOR-botrányt követő vizsgálatok hívták fel a figyelmet. A 2016. július 3-tól hazánkban is közvetlenül alkalmazandó új piaci visszaélésekről szóló rendelet (Market Abuse Regulation, „MAR”¹⁸) hatálya már *expressis verbis* kiterjed a referenciaértékek kiszámításának manipulálására is.

A MAR megerősíti az európai felügyeleti szervek hatáskörét a referenciaértékek manipulációjának vizsgálataiban. A piaci manipuláció általános tilalma a MAR szerint kiegészül a referenciaérték manipulálásának és a hamis vagy félrevezető információk továbbításának, hamis vagy félrevezető adatok közlésének, illetve minden olyan egyéb cselekménynek az új tilalmával, amely valamely referenciaérték kiszámításának manipulálására irányul. A jogszabály a referenciaérték kiszámításának manipulálása alatt érti a referenciaérték kiszámításához alkalmazott – részben vagy egészben algoritmikus vagy ítéletalapú – módszer manipulálását is, ahol a kiszámítás tágran értelmezve magában foglalja a referenciaérték kiszámításával kapcsolatos összes adat fogadását és értékelését.

5.2. Benchmark Rendelet

2013. szeptember 18-án az Európai Bizottság törvényjavaslatot tett közzé az új benchmarkszabályozásra vonatkozóan („Benchmark Rendelet”). A Benchmark Rendelet célja, hogy javítsa a benchmark folyamatok feletti irányítási és ellenőrzési kontrollokat, ezáltal biztosítva azok megbízhatóságát és védelmét.

A módosítások célja:

- a bemenő adatok, illetve az adminisztrátorok által használt módszertanok minőségének javítása,
- a megfelelő konfliktuskezelés biztosítása,
- a szükséges adatszolgáltatás biztosítása, valamint azok kontrollja és
- a kritikus benchmarkok felügyeletének biztosítása.¹⁹

A rendelet széles felügyeleti és vizsgálati hatáskörrel ruházta fel a nemzeti szabályozó hatósá-

17 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0006&from=EN> (letöltés: 2016. 03. 23.).

18 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0596&from=EN> (letöltés: 2016. 03. 23.).

19 <https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-consults-implementation-benchmarks-regulation> (letöltés: 2016. 03. 23.).

gokat és szankcionálási lehetőséget biztosít számukra. A maximálisan kiszabható bírság: (i) a szerzett nyereség vagy elkerült veszteség összegének legalább háromszorosa; vagy (ii) magánszemély esetén 500 000 EUR, cég esetén 1 millió EUR vagy a teljes éves forgalom 10%-a.²⁰ A rendelet a benchmarkadminisztrátorok (referenciamutató-kezelők), bemeneti adatot szolgáltatók, valamint a felhasználók, illetve felügyeleti hatóságok részére fogalmaz meg kötelezettségeket.

A Benchmark Rendelet implementálását követően biztosítja a referenciaértékek pontosságát, megbízhatóságát és integritását, továbbá egyértelműsíti a benchmarkadminisztrátorok magatartásával szemben támasztott követelményeket. Ezek a követelmények hozzájárulnak a referenciaértékek transzparens és megbízható működéséhez és elősegítik a hatékony és stabil piacok megőrzését, illetve a befektetők védelmét.²¹

6. Összefoglaló

A LIBOR-botrány által indított lavina megtörte a bankközi referenciakamatok sérthetetlenségének illúzióját, amelynek kapcsán a felügyeleti ható-

ságok azóta is igyekeznek visszaállítani a benchmarkokba vetett bizalmat a pénzügyi piacok minden egyes szereplője számára. Ez a korábbinál szigorúbb szabályozás és szigorúbb felügyeleti tevékenység végzése mellett történik, amely azon túl, hogy visszaállítja a bankközi referenciakamatok nimbuszát, a jövőbeli visszaélések megelőzését is vélhetően hatékonyan fogja szolgálni.

A fentiek alapján azok a felügyeleti tapasztalatok vonhatók le, hogy a bankközi referenciakamatok megállapítása során a felügyeleti hatóságoknak legalább megfigyelőként részt kell venniük, hogy a jegyzések a piaci elvárásoknak és a jogszabályoknak megfelelően történjenek, ugyanakkor továbbra sem szabad túlzott mértékben, tevélegesen beavatkozni a piaci folyamatokba.

A jövőbeli felügyeleti munkában elsősorban az intézményi (prudenciális) felügyelésre kell helyezni a hangsúlyt – tehát a belső szabályzatoknak, eljárásrendeknek való megfelelést kell szem előtt tartani –, majd időről időre vizsgálni kell azokat, és ha bármilyen gyanú utal a visszaélésszerű cselekmények végzésére, az ellenőrzéseket piacfelügyeleti eszközökkel – és ahogyan a fenti vizsgálatokból is kitűnik – a társhatóságokkal együttműködve célszerű végrehajtani.

20 <https://www.dlapiper.com/en/uk/insights/publications/2015/09/the-new-eu-benchmark-regulation/> (letöltés: 2016. 03. 23.).

21 <https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-consults-implementation-benchmarks-regulation-> (letöltés: 2016. 03. 23.).

A nyugdíjcélú öngondoskodás intézményesített formái és az állami szerepvállalás – hazai körkép

The institutional forms of pension-aimed self-provision and the role of the state in Hungary – overview

Abstract

Since the intensifying aging of the Hungarian population and the considerably high proportion of people with low income the state-run pension system will probably not be able to offer adequate benefits for many of them. Because of this the strengthening of the self-provision of people has priority. This study depicts primarily from the aspect of consumer protection the institutional forms of the pension-aimed savings in Hungary, the role of the state in regulating them, in stimulating self-provision, in informing the existing and potential clients including students of secondary and higher education, and finally it makes proposals to the possible ways of further developing these activities.

1. Bevezetés, jelenlegi helyzetkép, az alapprobléma ismertetése

A mai magyar társadalom egyik legégetőbb és egyre fontosabbá váló problémája a kellő mértékű öngondoskodás hiánya, ezen belül is kiemelten a megfelelő színvonalú időskori megélhetés feltételeinek biztosítására képzett megtakarítások viszonylag alacsony szintje. A lakosság gyorsuló ütemű előrege-
dése és az ezzel párhuzamosan csökkenő születés-
szám következtében fokozódó nyomás helyeződik az állami nyugdíjrendszerre, amely hosszabb távon valószínűsíthetően nem lesz képes a jövőben nyugdíj-
ba vonulók számára a jelenlegivel megegyező arányú járadékot nyújtani a nyugdíjazás előtti utolsó évek keresetéhez képest. Az így kieső jövedelmet az érintettek csak saját forrásból tudják kipótolni, ezáltal felértékelődik az öngondoskodás szükségessége. A tanulmány főképp pénzügyi fogyasztóvédelmi aspektusból mutatja be a nyugdíjcélú

megtakarítások legelterjedtebb magyarországi intézményesített formáit, ezekhez kapcsolódóan az állam, és ezen belül az MNB szerepét az öngondoskodás ösztönzésében a szabályozás kialakításán, a már meglévő és a potenciális ügyfelek tájékoztatásán keresztül, valamint javaslatokat tesz a témával kapcsolatban az öngondoskodás további támogatása érdekében.

Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal („KSH”) 2015-ös adatai alapján a foglalkoztatottak száma 4,2 millió fő körül alakult¹, miközben a munkaképes korú, tanulmányokat már nem folytató és nyugdíj jellegű ellátásban nem részesülő népesség létszáma kb. 5,4 millió fő volt. Ez utóbbi populáció egy részének tehát tartósan nincs bejelentett munkahelye, ami az esetek többségében azt is jelenti, hogy más forrásból sem tudnak olyan mér-

* Fogyasztóvédelmi referens, Magyar Nemzeti Bank – Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Központ.

¹ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf006.html (letöltés: 2016. 04. 28.).

tékű jövedelemre szert tenni, amelyből tartalékok tudnának képezni az időskori létfenntartáshoz, illetve a kieső jövedelem pótlására. Ezen túlmenően a bejelentett munkahellyel rendelkezők és az egyéni vállalkozók nem elhanyagolható hányada, egyes becslések szerint akár egynegyede² a minimálbér körüli jövedelem után fizet nyugdíjjárulékot, valamint egyre gyakoribb, hogy az egyének hosszabb-rövidebb időszakokon keresztül nem rendelkeznek bejelentett állással, amely azt eredményezi, hogy a nyugdíj-megállapítás során figyelembe vehető átlagos szolgálati idő rövidebb lesz annál, mint amit a fokozatosan emelkedő nyugdíjkorhatár elméletileg lehetővé tenné. Az alacsony jövedelmű rétegeknél a várható nyugdíj összege így igen alacsony lesz a megélhetési költségekhez viszonyítva, amely növeli annak valószínűségét, hogy a későbbiekben a családi segítség sem lesz elegendő az elfogadható élet-színvonal eléréséhez.

Az állami nyugdíjrendszer és ezáltal az ország lakossága számára további kihívást jelent, hogy a fejlett országokhoz hasonlóan Magyarországon is megfigyelhető a 60 évesnél idősebb népesség körében a várható élettartam növekedése. Ez az általános irányadó nyugdíjkorhatár változatlanul hagyása mellett a jelenlegihez képest egyre nagyobb összegű összesített nyugdíjkifizetéssel jár ugyanolyan hosszúságú szolgálati idő és átlagjövedelem mellett. Ennek oka, hogy hosszabb ideig kell folyósítani a már megállapított nyugdíjakat, amelyet csak részben ellensúlyoz a fentebb említett alacsony jövedelmű és/vagy rövid szolgálati idővel rendelkező frissnyugdíjasok átlagnál jóval kisebb összegű ellátása. A probléma megoldására több – akár egymást kiegészítő – alternatíva kínálkozik:

- a nyugdíjalapban jelenleg jelentkező többlet-bevétel tartalékolási lehetőségének átgondolása,
- a nyugdíjkorhatár emelése a várható élettartammal megegyező mértékben,
- a nyugdíjjárulék mértékének emelése,
- a korhatár előtti nyugdíjazások arányának csökkentése,
- a nyugdíj-megállapítás szabályainak módosítása,

- a már megállapított nyugdíjak összegének csökkentése.

A vélelmezhetően erőteljes társadalmi ellenállásból adódó drasztikus népszerűség-visszaesés elkerülése érdekében az utolsóként felsorolt intézkedéshez csak akkor fog folyamodni a mindenkori kormány, ha az azt megelőzők vagy ezek valamilyen kombinációjának alkalmazása sem hozza meg a kívánt eredményt.

Magyarországon 2008-tól kezdődően három lépés már bevezetésre került azzal, hogy a korábbi 62 évről fokozatosan 65 évre emelkedik a nyugdíjkorhatár (ez elsőként az 1953-ban születetteket érintette, és az 1956 után születettek már a 65 év vonatkozik); 8,5%-ról 10%-ra emelték a munkavállaló által, 21%-ról 24%-ra a munkáltató által fizetett nyugdíjjárulékot, valamint szigorították a korhatár előtti nyugdíjazás feltételrendszerét. A jelenlegi kormány ezen túlmenően nagyszabású munkahelyteremtő programot hirdetett meg. Az eddig megtett intézkedések ellenére továbbra is kérdésesnek látszik a jelenlegi paraméterekkel működő állami nyugdíjrendszer fenntarthatósága, és hosszabb távon várhatóan elkerülhetetlen lesz a megállapítandó nyugdíjak csökkentése. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézete által készített 2015-ös előrejelzés³ szerint ugyanis a 65 év felettek aránya a munkaképes korú (15–65 éves) népességhez viszonyítva a 2015-ös 26,6%-ról 2035-re 41%-ra nő, vagyis 20 év múlva egy munkaképes korú egyénre a jelenlegihez képest több mint másfélszer annyi 65 éven felüli jut majd. A jövőben nyugdíjba vonulók esetében a nyugdíjak összegének a nyugdíj-megállapítási szabályok módosításából eredő csökkenésének lehetőségét mint fenyegető veszélyt több forrás (pl. szakértői elemzések, pénzügyi szolgáltatók nyilatkozatai, sajtó) is egyre gyakrabban említi arra ösztönözve a lakosságot, hogy öngondoskodás keretében a munka szempontjából aktív évek alatt a megtakarítások révén minél jobban járuljon hozzá a társadalombiztosítási nyugdíj melletti kiegészítő jövedelem előteremtéséhez.

A különböző intézményesített nyugdíjcélú megtakarítási formák a lakosság viszonylag szűkös anyagi lehetőségei miatt jellemzően egymás ver-

2 2013-as adatból becsülve <http://nol.hu/gazdasag/munkaalapu-szegenyseg-1515131>, illetve http://www.napi.hu/magyar_gazdasag/meghokkentoszamok_magyarorszagrol_mar_a_letminimumot_elero_fizetesert_is_harcolni_kell.588202.html (letöltés: 2016. 04. 28.).

3 <http://demografia.hu/hu/tudastar/nepesseg-eloreszamitas/> Népeség előreszámítás / Az eredmények letöltése Excel file-ban (letöltés: 2016. 03. 09.).

senytársaiként vannak jelen a megtakarítási piacon, s általában csak egy meglehetősen szűk réteg engedheti meg magának, hogy egyidejűleg több konstrukcióba teljesítsen befizetést. Az adóról való rendelkezés ugyan valamennyire ösztönzi az öngondoskodást, azonban az alapvető probléma az, hogy főleg a fiatalabb korosztályok, valamint a nemzetgazdasági átlag⁴ körüli vagy az alatti jövedelemmel rendelkezők esetében a megélhetési költségek és a lakásvásárlás érdekében vállalt terhek nem teszik lehetővé, hogy érdemi nagyságú összegeket tudjanak elkülöníteni nyugdíjcélra. A fiatalok körében ezen túlmenően egyre elterjedtebb lehet az a szemlélet, hogy egyrészt számukra még „beláthatatlannak” tűnő távolságban van a nyugdíjkorhatár, másrészt közülük sokan úgy vélik, hogy elsősorban nem az intézményesített formákon keresztül fognak megtakarítani, ha majd lesz erre a célra félre-

főre változott. Még hangsúlyosabb ez a kedvezőtlen irányú trendforduló, ha a változás mértékét az összesített taglétszám csökkenésével vetjük össze: a 30 éves és fiatalabb korosztály létszáma 60%-kal, míg a 35 éves és fiatalabb korosztályé 45%-kal esett vissza ugyanezen időszak alatt, miközben a teljes taglétszám csak 16%-kal.⁵ A fiatal tagok létszámának a teljes önkéntes nyugdíjpénztári taglétszámhoz viszonyított csökkenő tendenciáját az 1. ábra szemlélteti.

Ezen túlmenően a fiatalok a többi munkavállalónál nagyobb arányban részesítik előnyben azokat a béren kívüli juttatásokat (SZÉP-kártya, utazási bérlet, Erzsébet-utalvány), amelyek rövid időn belül, a mindennapok során felhasználhatók.

A legerjedtebb nyugdíjcélú megtakarítási forma, az önkéntes nyugdíjpénztár szektor szintű adatain keresztül jól szemléltethető, hogy miként

1. ábra. Fiatalok arányának alakulása a teljes önkéntes nyugdíjpénztári taglétszámhoz viszonyítva

tehető pénzük. E feltételezést részben alátámasztják azon adatok, melyek szerint a fiatal tagok létszáma az önkéntes nyugdíjpénztárak esetében a korábban tapasztalt növekedést megtörve 2008-tól kezdődően csaknem folyamatos csökkenést mutat: a 30 éves és annál fiatalabb tagok száma a 2007 végi mintegy 200 ezer főről 2014 év végére 81 ezer főre, a 35 éves és annál fiatalabbaké 395 ezerről 219 ezer

változott meg az öngondoskodási hajlandóság az elmúlt néhány év során. Míg 2008-ig a szektor taglétszáma folyamatosan nőtt, a pénzügyi-gazdasági válság egyik következményeként azóta jelentősen, mintegy 18%-kal csökkent, amely elsősorban az új belépők drasztikusan visszaeső számával magyarázható: 2009 előtt évente még átlagosan 100 ezren léptek be a pénztárakba, viszont 2009–2012 folya-

4 2016. januárban a bruttó átlagkereset 249 400 Ft volt, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/ker/ker1601.html> (letöltés: 2016. 03. 23.).

5 Forrás: MNB.

mán ez előbb 50 ezerre, majd 2013-ban és 2014-ben alig 25 ezer körülre csökkent, igaz, 2015-ben ez a szám elérte a 30 ezret. Ezzel párhuzamosan az egy főre jutó átlagos tagdíjbefizetés is 2007-ben volt a legmagasabb, utána a jelentős csökkenést követően ugyan ismét növekvő tendenciát mutat, de még mindig nem érte el a 2005-ös szintet, az inflációt is figyelembe véve pedig még ennél is rosszabb a helyzet.⁶ A válság alatt elért igen komoly mértékű negatív hozamok hatására sokan felvették megtakarításaikat a további veszteségektől tartva, és ők valószínűleg a későbbiek során sem léptek/lépnek vissza. A magán-nyugdíjpénztári rendszer 2010–2011-es átalakítása egy kisebb mértékű kilépési hullámot váltott ki az önkéntes nyugdíjpénztáraknál és távol tarthatta a potenciális belépők egy részét, ez annak is betudható, hogy sokan – még a pénztártagok közül is – összekeverték a kétféle pénztári rendszert. Szintén megnövekedett pénzfelvétellel és taglétszámcsökkenéssel járt a devizahitelek végtörlesztése 2011–2012 fordulóján.

2. Intézményesített nyugdíjcélú megtakarítási formák

Magyarországon jelenleg ötféle intézményesített nyugdíjcélú megtakarítási forma működik, ezek közül azonban foglalkoztatói nyugdíj-szolgáltató intézményből eddig mindössze egy alakult, míg a magánnyugdíjpénztár alapvető célját tekintve nem öngondoskodási forma, hanem a pénztárban maradt tagok esetében a nyugdíjrendszer egy részét váltja ki. Ezeken túlmenően az említett két megtakarítási forma esetében nem vehető igénybe állami támogatás az egyéni befizetésekre, így a tanulmány a többi megtakarítási forma bemutatására szorítkozik.

2.1. Önkéntes nyugdíjpénztár

Az immár több mint két évtizede létező szektor 2015 végén közel 1,15 millió egyéni számlával és 1148 Mrd Ft-os összesített egyéni számlaköveteléssel ren-

delkezett⁷, tehát azokat is figyelembe véve, akik egyidejűleg több pénztárban tagok, a mintegy 5,4 millióra tehető 22 és 62 év közötti népesség⁸ (azok, akik valószínűleg már nem tanulnak és még nem nyugdíjasok) 20%-a rendelkezik önkéntes nyugdíjpénztári megtakarítással. Az egy főre jutó átlagos egyéni számlaegyenleg 2015 végén 998 ezer Ft volt, míg a tagonkénti átlagos éves tagdíjbefizetés 2015-ben közel 77 ezer Ft-ot tett ki.⁹

Az egyéni befizetések mellett ennél a megtakarítási formánál jelentős súllyal bír a munkáltatói hozzájárulás, bár aránya kisebb mértékű az egyéni befizetésekhöz képest, és csökkenő tendenciát mutat. Az egyéni befizetések után 20%-os mértékű, legfeljebb évi 150 ezer Ft összegű adókedvezmény vehető igénybe. Ez az ún. adóról való rendelkezés, ami azt jelenti, hogy ezt az összeget az adóhatóság nem a tagnak fizeti ki, hanem átutalja a pénztárban vezetett egyéni számlájára. A tag a számlaköveteléséhez a nyugdíjkorhatár betöltése előtt a legalább 10 éves várakozási idő leteltét követően juthat hozzá: az ilyen jellegű pénzfelvételre háromévenként van lehetőség. A hozam adó- és járulékmentes, a tőke viszont eho- és szja-köteles: a 2008 előtti befizetéseknél a tagsági jogviszony kezdetét követő 20. év végéig egyre csökkenő mértékben, a 2007 utáni befizetéseknél pedig a befizetéstől számított 10 évig teljes mértékben, ezt követően a hozamhoz hasonlóan vehető fel.

2.2. Nyugdíjbiztosítás

A nyugdíjbiztosítások ugyan már korábban is jelen voltak a hazai biztosítási piacon, azonban csak a 2014-től hatályos jogszabály-módosítások révén kezdtek el rohamosan terjedni, miután a meghatározott feltételeknek eleget tevő, életbiztosítási elemet is tartalmazó biztosítások díjára is kiterjesztették az adóról való rendelkezés lehetőségét. Az ilyen típusú biztosítások alapesetben a szerződés megkötésekor érvényes nyugdíjkorhatár elérésekor nyújtanak a szerződés szerint meghatározott lehetőségek alapján az ügyfél döntésétől függő szolgáltatást, de kifizetésre kerülhet sor a tartam lejáratá előtt is, ha

6 <http://www.mnb.hu/felugyelet/idosorok/iv-penztarak> / Pénztári szektor idősorai (frissítve a 2015. IV. negyedéves adatokkal) című statisztikai táblák felhasználásával készített saját számítás alapján (letöltés: 2016. 03. 09.).

7 <http://www.mnb.hu/felugyelet/idosorok/iv-penztarak> / Pénztári szektor idősorai (frissítve a 2015. IV. negyedéves adatokkal) című statisztikai táblák (letöltés: 2016. 03. 07.).

8 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd004b.html statisztikai tábla alapján készített saját becslés (letöltés: 2016. 03. 05.).

9 <http://www.mnb.hu/felugyelet/idosorok/iv-penztarak> / Pénztári szektor idősorai (frissítve a 2015. IV. negyedéves adatokkal) című statisztikai táblák felhasználásával készített saját számítás alapján (letöltés: 2016. 03. 07.).

a biztosított időközben nyugdíjassá válik, elhalálozik vagy legalább 40%-os mértékű egészségkárosodás következik be nála. Az MNB korábbi felmérése¹⁰ alapján a biztosítók többsége leginkább egyösszegű kifizetést vagy határozott idejű szolgáltatást kínál a megkötött szerződésekben az ügyfelei számára.

Az ügyfél által befizetett összegeknek a kockázati díjak és a biztosító költségeinek levonása után fennmaradó részét a biztosító befekteti; ezt kétféleképpen teheti meg a biztosítás típusától függően. Az ún. hagyományos nyugdíjbiztosításnál az ügyfél pénzt a biztosító vagyonával együtt kezelik, a biztosító egy bizonyos mértékű hozamot garantál, ha pedig a tényleges hozam ennél magasabb lesz, a többlethozamnak a biztosítási szerződésben rögzített arányú része (általában 80–90%-a) szintén az ügyfelet illeti meg. A garantált hozam miatt a befektetési kockázatot ennél a típusnál a biztosító viseli. A másik, elterjedtebb típus a befektetési egységekhez kötött (unit-linked) nyugdíjbiztosítás, amelynél a befektethető ügyfélpénzt a biztosító által kezelt eszközalapokban helyezik el, az ügyfél határozza meg, hogy mely alapokba és milyen arányban fektessenek. Ennél a típusnál sem a fentebb említett, a biztosító által garantált hozam, sem többlethozam-visszatérítés nincs (azonban maga az eszközalap minősülhet tőke- vagy hozamgarantálnak), tehát a befektetési kockázatot teljes mértékben az ügyfél viseli.

Az egyéni befizetésekre igénybe vehető adóról való rendelkezést (20%, legfeljebb évi 130 ezer Ft) az ügyfél közvetlenül itt sem kaphatja meg, azt az adóhatóság a biztosítóhoz utalja, amely köteles azt jóváírni az ügyfél követeléseként.

Miután az adóról való rendelkezés lehetősége a nyugdíjbiztosításokra csak 2014-től terjed ki, a biztosítók nagy növekedési potenciált látnak ebben a piaci szegmensben, így elsősorban az állami támogatás lehetőségét kihangsúlyozva erőteljes marketingakciókkal igyekeznek minél több ügyfelet meg-

győzni arról, hogy érdemes – akár már egy meglévő önkéntes nyugdíjpénztári tagság mellett is – megkötni egy ilyen biztosítást. Az önkéntes nyugdíjpénztárakkal összehasonlítva e terméket megállapítható, hogy az ügyfeleket korábban sok esetben számottevően magasabb költségek terhelték, elsősorban a jelentős összegű ügynöki jutalékokból adódóan. Az MNB érzékelte a fogyasztóvédelmi kockázatokat, amelyre reagálva kidolgozta az etikus életbiztosítási koncepciót, amelynek alapvető célkitűzései közé tartozik az átlátható árazás, a szigorúbb költségkontroll (a valós költségek alkalmazása, a költségek limitálása) és a korrekt ügyfél-tájékoztatás.¹¹ Ennek előzményeként tette közzé az MNB a 2014 júliusától hatályos ajánlást¹², amelyben a befektetési egységekhez kötött biztosítások tekintetében használt, ún. teljes költség mutató (TKM^{Ny}) értékére a szerződés tartamától függő ajánlott maximumot határozott meg, amelytől bizonyos feltételek teljesülése esetén (komplex és magas hozampotenciállal rendelkező vagy tőke-/hozamgaranciát tartalmazó eszközalap, indokolt biztosítási kockázat) egy sávon belül felfelé el lehet térni. Az ajánlás hatására a költségszint már a tisztességesnek tekinthető nagyságúra mérséklődött és a termékek a limitek alatt is versenyeznek egymással. Az MNB ezzel kapcsolatban további intézkedéseket kíván tenni az etikus életbiztosítási koncepció keretében. Az MNB az ajánlás kiadását követően 2016-tól hatályos rendeletben¹³ írta elő a hagyományos és a befektetési egységekhez kötött nyugdíjbiztosításokra is a TKM^{Ny} közzétételét, amely addig csak a biztosítók önszabályozási mechanizmusa keretében, önkéntes alapon történt meg, ettől kezdve viszont azok már nemcsak a biztosítók honlapján, hanem az MNB által üzemeltetett közzétételi helyen is megtekinthetők¹⁴.

A nyugdíjbiztosítási szerződések száma 2015 végén mintegy 136 ezer darab, míg az egy szerződésre jutó 2015-ös átlagos díjbefizetés 210 E Ft volt, a szerződések száma dinamikusan növekszik.¹⁵

10 Forrás: MNB.

11 Bankszektoron kívüli pénzügyi piacok kockázati jelentése; 2015. június; „2. KERETES ÍRÁS: »ETIKUS« ÉLETBIZTOSÍTÁSI KONCEPCIÓ”, <http://www.mnb.hu/letoltes/bankszektoron-kivuli-penzugyi-piacok-kockazati-jelentese-2015-junius-1.pdf>, 25–27. (letöltés: 2016. 04. 25.).

12 A Magyar Nemzeti Bank 2/2014. (V. 26.) számú ajánlása a nyugdíjbiztosításokról, http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2421668/2_2014_MNB_ajanlas_a_nyugdijbiztositasokrol.pdf (letöltés: 2016. 03. 07.).

13 A teljes költségmutató számításáról és közzétételéről szóló 55/2015. (XII. 22.) MNB-rendelet, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1500055.MNB (letöltés: 2016. 03. 07.).

14 <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/dontenem-kell/biztositas/eletbiztositasok/eletbiztositasok-tkm-ertekeirol> (letöltés: 2016. 04. 29.).

15 Forrás: MNB.

2.3. Nyugdíj-előtakarékossági számla

A nyugdíj-előtakarékossági számla („NYESZ”) 2006 óta nyitható hitelintézeteknél és befektetési vállalkozásoknál. Ez lényegét tekintve nyugdíjcélú befektetési lehetőséget kínál az adóról való rendelkezés lehetősége (befizetés 20%-a, életkortól függően legfeljebb évi 100/130 ezer Ft) mellett, a fogyasztók saját befektetési döntései alapján. A megtakarítás felvételére kizárólag a nyugdíjkorhatár betöltése után van mód, kivéve, ha a számlát megszüntetik, akkor viszont az elért hozamot szja és eho terheli, az állami támogatást pedig 20%-kal növelten kell visszafizetni. Bizonyos feltételek teljesülése esetén ugyanakkor a NYESZ átalakítható tartós befektetési számlává, amelynél ha kifizetés csak a számlamegnyitás éve utolsó napjától számított 3 éven túl történik, a hozamot terhelő adó mértéke az általánosan alkalmazandónál kedvezőbb (10%), míg 5 éven túli pénzfelvételnél már nem kell adót fizetni. A NYESZ előnye, hogy a számlavezető által kínált termékpalettából az ügyfél maga választhatja ki, hogy milyen eszközökbe fektet, és az így elért hozam adómentes, ugyanakkor elsősorban azoknak ajánlható, akik megfelelő befektetési ismeretekkel rendelkeznek. Az eszközök köre elvileg nagyon széles lehet, a gyakorlatban azonban a befektetési szolgáltatók korlátozhatják a saját pénzügyi csoportjukon kívüli alapkezelő által kezelt befektetési alapok, illetve egyéb pénzügyi eszközök elérhetőségét. A nyugdíj-előtakarékossági számlák száma 2015 végén meghaladta a 138 ezer darabot, az ezeken elhelyezett ügyfélvagyon összértéke mintegy 511 Mrd Ft volt.¹⁶

2.4. Az intézményesített megtakarítási formák fogyasztóvédelmi szempontú összehasonlítása

A nyugdíjcélú megtakarítások piacán bárki által elérhető és az adóról való rendelkezés lehetőségét kínáló háromféle megtakarítási formát – önkéntes nyugdíjpénztár, nyugdíjbiztosítás, NYESZ – összevetve megállapítható, hogy az évente maximálisan elérhető állami támogatás mértéke körülbelül hasonló mindhárom terméknel, és akár egyidejű-

leg is igénybe vehető, összesen évi 280 ezer Ft értékben.

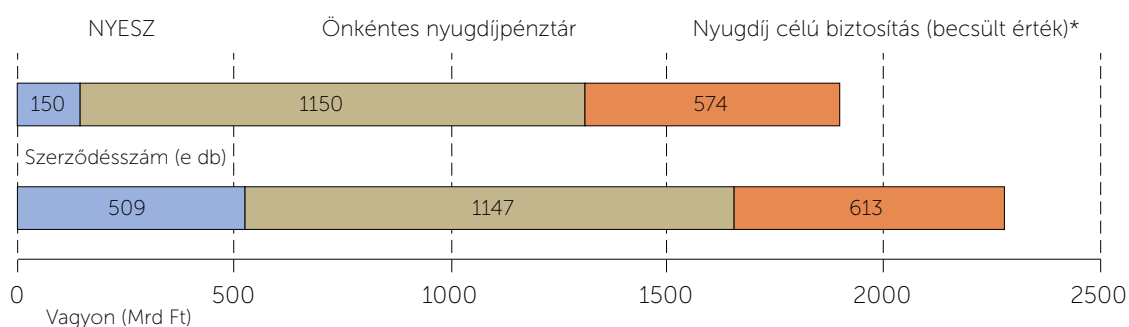
A nyugdíjbiztosításokkal szemben az önkéntes nyugdíjpénztárak átlagos költségterhelése valamivel kedvezőbb, míg a NYESZ-szel összehasonlítva ez egyértelműen nem mondható el, mivel ez utóbbinál a felmerülő költségek szintje erősen függ a fogyasztó befektetési aktivitásától. A pénztáraknál és a biztosítóknál a befektetések kezelését a szakudással és tapasztalattal rendelkező professzionális vagyongazdálkodók vagy az intézmény saját befektetési szakemberei végzik, a NYESZ-nél ez a feladat a számlatulajdonosra hárul, amit a fogyasztók túlnyomó része a hozzáértés hiányában nem vállal.

A fentiek alapján az átlagos pénzügyi ismeretekkel rendelkező fogyasztóknak az önkéntes nyugdíjpénztár és a nyugdíjbiztosítás lehet a megfelelőbb konstrukció. Ezek hasonló költségszint mellett működnek, amelyet a pénztárak esetében jogszabályok, a nyugdíjbiztosításnál az MNB ajánlása korlátoz. Mindkét termék kínál kiegészítő szolgáltatásokat: a nyugdíjbiztosítás az életbiztosítási elemet, a pénztár a tagi kölcsön és a tagi lekötés lehetőségét. A nyugdíjbiztosítás rugalmasabbnak tekinthető a lejárat előtt való hozzáférhetőség, illetve a unit-linked termékek esetén a választható befektetési portfóliók tekintetében, ugyanakkor a lejárat előtti megszüntetés jelentős veszteségekkel járhat a szerződéskötést követő néhány évben. A NYESZ azon fogyasztók számára lehet ideális, akik saját maguk szeretnék kezelni befektetéseiket, ezen a téren ugyanis a három termék közül ez kínálja a legnagyobb fokú szabadságot, valamint itt nincs olyan időszak, amely alatt egyáltalán nem lehet hozzáférni a megtakarításhoz. A NYESZ, miután az átlagosnál magasabb fokú befektetési szakértelmet igényel, egyfajta „régterméknek”, míg az önkéntes nyugdíjpénztár és a nyugdíjbiztosítás „tömegterméknek” tekinthető. Az intézmények, a szakmai szövetségek és az állam, ezen belül elsősorban az MNB tájékoztatási tevékenysége kiemelten fontos szerepet játszik abban, hogy a fogyasztók a rendelkezésre álló lehetőségek közül felelős, megalapozott döntés alapján választhassák ki az igényeiknek legmegfelelőbb megtakarítási konstrukciókat.

A 2. ábra összefoglalja a három termék legfontosabb jellemzőit és az elterjedtségüket a szerződésszám és a felhalmozott megtakarítások összértéke alapján.

16 Forrás: MNB.

2. ábra. A NYESZ, az önkéntes nyugdíjpénztár és a nyugdíj célú biztosítás legfontosabb jellemzői és elterjedtségük a szerződésszám és a felhalmozott megtakarítások összértéke alapján

TKM* (%)	0,7%–3,2%	0,93%–2,3%	0,96%–4,25%
2015. 12. 31.	NYESZ	Önkéntes nyugdíjpénztár	Nyugdíjbiztosítás
Értékesítés	Nagyfokú önállóság ügyféloldalon	Jelentős munkáltatói részvétel (cafeteria) szabályozott keretek	Aktív, hatékony értékesítés, díjbeszedés
Befektetések	Befektetési szabadság	Szigorú befektetési szabályok	Befektetési „garancia” (hagyományos) Befektetési szabadság (UL)
Jutalék	–	Jutalékkorlát	Jutalékszabály
Költségek	Intenzitásfüggő költségszint (tranzakciós, értékpapírszámla)	Szabályozott költségek (befizetések – 6%, vagyonkezelés – 0,8%)	Ajánlásban TKM-limit

Forrás: MNB

* A „Nyugdíj célú biztosítás” becsült adat, melynek alapja, hogy az új szerződésekből nyugdíjbiztosítási célú szerződések arányát a teljes életbiztosítási szerződések arányára vetítjük, feltételezve, hogy az életbiztosítási szerződések korábban is hasonló arányban nyugdíjbiztosítási céllal kerültek megkötésre.

3. Az állam szerepe az öngondoskodás ösztönzésében – megvalósult, tervezett és javasolt intézkedések

Az öngondoskodást az állam háromféle módon ösztönözheti: egyrészt az érintett fogyasztók által fizetendő adó egy részének a megtakarítási célú termékekbe való átutalásával, illetve a közterhek mérséklésével támogathatja az egyéni és munkáltatói befizetéseket, másrészt a szabályozáson keresztül előírhat vagy ajánlhat költséglimiteket, valamint lehetővé tehet olyan szolgáltatásokat, amelyek vonzóbbá tehetik a megtakarítási termékeket a fogyasztók számára. Végül a fogyasztók tájékoztatásán keresztül, a pénzügyi ismeretek terjesztése révén felhívhatja a potenciálisan érintett csoportok figyelmét az öngondoskodás fontosságára. Azok számára

pedig, akik már rendelkeznek ilyen jellegű megtakarítással, a megfelelő tájékoztatás segítséget nyújthat abban, hogy megalapozottabban tudjanak dönteni az esetleges szolgáltatóváltásról vagy arról, hogy egy adott szolgáltató melyik termékét választák, illetve hogy érdemes-e növelniük a befizetéseik szintjét.

3.1. Az intézményesített megtakarítási formák termékjellemzőihez és a befizetésekhez kapcsolódó szabályozóeszközök

3.1.1. Befizetésösztönzők

A pénzbeli befizetésösztönzés legközvetlenebb módja az egyéni befizetések után járó, adóról való rendelkezésen keresztül valósul meg, amely jelenleg

a fentebb említett három megtakarítási forma, az önkéntes nyugdíjpénztár, a nyugdíjbiztosítás és a NYESZ esetében vehető igénybe. Az állami támogatás mértéke és az ügyfél általi felhasználhatóságának kötöttsége meglehetősen sokat változott az évek során: az önkéntes nyugdíjpénztári rendszer indulását követő kezdeti időszakban még a befizetés 50%-át tette ki. Ez a későbbiek során fokozatosan 20%-ra csökkent, és annyiban is módosult, hogy míg korábban ténylegesen is fel lehetett venni, jelenleg a fő szabály az, hogy azon pénztárak valamelyikébe lehet utaltatni, amelyekbe teljesítették a jogosultságot megalapozó befizetést. A NYESZ és a nyugdíjbiztosítás esetében már eleve úgy került bevezetésre ez az ösztönzési forma, hogy annak összegét a termékhez kapcsolódó számlán kell jóváírni.

Az adóról való rendelkezés a mértékét tekintve versenysemleges, egységesen az egyéni befizetés 20%-a, azonban az összeghatárnál már vannak különbségek: a nyugdíjbiztosításoknál ez évi 130 000 Ft, amely az szja-törvényben¹⁷ meghatározott nem nyugdíjcélú felhasználás bekövetkezése esetén 20%-kal növelten fizetendő vissza (ilyen jellegű „büntetés/szankció” az önkéntes nyugdíjpénztáraknál nincsen). A NYESZ esetében évi 100 000 Ft (meghatározott életkor felett 130 000 Ft), amelyet ugyancsak 20%-kal növelt visszafizetési kötelezettség terhel, amennyiben az előírt feltételek nem teljesülnek. A legkedvezőbb konstrukciót az önkéntes nyugdíjpénztárnál lehet elérni: itt az összeghatár 150 000 Ft, ráadásul ez úgy is igénybe vehető, ha a befizetésnek csak egy részét teljesítették ebbe a pénztártípusba, a többit pedig egészség- vagy önszegélyező pénztárba, miután az önkéntes pénztári befizetések ebből a szempontból kompatibilisnek tekinthetők. A pénztárakra vonatkozó feltételeken 2015-től annyiban könnyítettek, hogy immár elegendő csak önkéntes nyugdíjpénztárba befizetést teljesíteni a maximális összeg érvényesítéséhez, ezt megelőzően ugyanis a nyugdíjpénztáron kívül egészség- vagy önszegélyező pénztárba is be kellett ehhez fizetni. Fontos még megemlíteni, hogy az önkéntes nyugdíjpénztárakba, a nyugdíjbiztosításokra és a NYESZ-re teljesített befizetések után összesen kapható támogatás felső határa jelenleg évi 280 000 Ft.

A befizetések ösztönzésének másik fajtája a munkáltatói hozzájárulásokhoz kapcsolódik, amely

a béren kívül juttatásokra vonatkozó közterhek megállapítása útján történik. Ez csak az önkéntes nyugdíjpénztárak és a nyugdíjbiztosítások esetében releváns, hiszen csak ennél a két megtakarítási formánál van lehetőség arra, hogy a munkáltató részben vagy egészben átvállalja a munkavállalójától a befizetéseket. A korábbi években a munkáltatói hozzájárulások közterhei meghatározott összeghatárig jellemzően alacsonyabbak voltak, mint ha bérként fizették volna ki, ezért a munkáltatók jó része – amennyiben anyagi helyzete megengedte ezt – fizetett munkavállalói után önkéntes nyugdíjpénztári hozzájárulást. A béren kívüli juttatásokon belül az önkéntes pénztári befizetések közterhei az egyéb juttatásokhoz képest szintén kedvezőbbek voltak, így a munkavállalók is szívesen választották ezt az igénybevételi formát. A közterhek jelenlegi szabályozása a korábbiaktól eltérően az önkéntes pénztári befizetéseket már nem részesíti előnyben, ennek következtében várhatóan tovább csökken a munkáltatói hozzájárulások aránya, amely tendencia már eddig is megfigyelhető volt. Ráadásul a közterhek tekintetében nincs különbség az önkéntes nyugdíjpénztári és az egészség- vagy önszegélyező pénztári hozzájárulások között, így sok esetben ez utóbbiakba kérik a tagok a befizetést, mivel ezekből a pénztárak által nyújtott egyes szolgáltatások esetében akár heteken belül felvehetnek pénzt a benyújtott számlák ellenében vagy az egészségkártyával fizethetnek az egyéni számla terhére. A nyugdíjpénztáraknál viszont az egyéni számla megterhelésére eleve csak legalább 10 éves tagság vagy a nyugdíjkorhatár betöltése után van lehetőség.

A közelmúltban a kormány részéről több nyilatkozat utalt arra, hogy 2017-től valószínűsíthetően át fog alakulni a jelenlegi cafeteria-rendszer: a béren kívüli juttatásokat várhatóan teljes egészében vagy részben közvetlenül kifizetik a munkavállalóknak, akik azt szabadon elkölthetik, ezzel megszűnnek vagy enyhülnek a rendszeren belül a felhasználást korlátozó kötöttségek. Amennyiben ez ténylegesen megvalósul, a nyugdíjpénztári munkáltatói befizetések összege feltételezhetően csökkenni fog, és kérdéses, hogy ezeket a kieső bevételeket pótolni fogják-e a tagok egyéni befizetesként.

Annak érdekében, hogy a magyar társadalom túlnyomó részét kitevő kevésbé jómódú rétegek számára is elérhető legyen az érdemi nagyságú nyug-

17 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500117.TV (letöltés: 2016. 03. 01.).

díjcélú felhalmozás, az ezt elősegítő további állami ösztönzőkre lenne szükség. Ez jelenthetné egyrészt az önkéntes nyugdíjpénztári egyéni befizetések után igénybe vehető adóról való rendelkezés rendszerének módosítását: a nemzetgazdasági átlagkeresetet meg nem haladó éves jövedelemmel rendelkezők, illetve ettől függetlenül a nemzetgazdasági átlagkereset másfélszeresét meg nem haladó éves jövedelemmel rendelkező 35 év alatti korosztály számára meghatározott éves befizetésig nagyobb mértékű lehetne a támogatás. A viszonylag alacsony összegű tényleges befizetések miatt ezek valószínűsíthetően nem jelentenének súlyos többletterhet a költségvetésben, ugyanakkor ösztönöznék az alacsony jövedelműek és a fiatalok öngondoskodási hajlandóságát.

Szintén kedvezményeket lehetne biztosítani a munkáltatók számára az általuk az önkéntes nyugdíjpénztárakba fizetett tagdíj-kiegészítések után meghatározott összeghatárig (pl. éves szinten a minimálbér mértékéig) és/vagy azon hozzájárulások után, ahol a munkavállalónak is kell befizetést teljesítenie. A nyugdíjcélú felhasználást erősítendő, ezen tagdíj-kiegészítésekre elő lehetne írni, hogy tagi szinten ezeket a többi jóváírástól elkülönítve kell nyilvántartani, és csak a nyugdíjkorhatár elérésekor vehetők fel. Az egyéni befizetések esetében is alkalmazható lenne ez a fajta konstrukció csak úgy, mint a nyugdíjbiztosításoknál, ahol ez a nyugdíjkorhatár elérése előtti visszavásárlás lehetőségének megszüntetésével járna.

Ehhez kapcsolódóan megfontolandó olyasfajta további módosítások bevezetése is, amelyek ugyan nem ösztönöznék a befizetések növelésére, azonban a jelenleginél jobban biztosíthatják a megtakarítások nyugdíjcélú felhasználását. Lehetővé válhatna például, hogy a nyugdíjkorhatár elérését 5 évvel megelőzően a tag a várható élettartamát figyelembe vevő járadékszolgáltatást igényeljen, amennyiben nem az ő kezdeményezésére szűnt meg a munkaviszonya.

3.1.2. Egyéb szabályozók

Az öngondoskodás állami ösztönzésének másik fő típusába azok a szabályozók tartoznak, amelyek

az ügyfél felé felszámolható költségeket korlátozzák (vagy legalább kifejezik a felügyeleti hatóság ez irányú preferenciáit), illetve többletszolgáltatás lehetőségét teremtik meg az ügyfelek számára. Leginkább abban térnek el az előző alpontban részletezett ösztönzőktől, hogy alkalmazásuk révén költségvetési többletkiadások nélkül képesek növelni az ügyfelek követeléseinek értékét vagy csökkenteni más jellegű költségeiket.

A költséglimitiek tekinthetők a leginkább elterjedt szabályozónak, bár az egyes megtakarítási formák működésére való kihatásuk mértéke közel sem egyforma. A legszigorúbban szabályozott területnek jelenleg az önkéntes nyugdíjpénztár tekinthető, itt a tagdíjbefizetésekből az egyéni számlán kötelezően jóváírandó rész évi 10 000 Ft befizetésig 90%, az e feletti részre 94%. A vagyonkezelési díjak (a kereskedési költségek nélkül) nem haladhatják meg az évi 0,8%-ot; ugyancsak limitált a belépési, kilépési, portfólióváltási költség. A közvetett befektetések esetében további előírás, hogy azok költségeinek összhangban kell állniuk a közvetlen befektetések költségeivel. A tényleges költségterhelés az adatok alapján ezeknél a limiteknél jellemzően alacsonyabb mértékű és csökkenő tendenciát mutat.¹⁸

A nyugdíjbiztosításokra vonatkozóan az MNB a fentebb már hivatkozott rendeletet adta ki, amely meghatározza ugyan a teljes költség-mutató számítási módját és közzétételét, azonban magának a költségterhelésnek a mértékét nem korlátozza jogszabály; az MNB ugyanakkor 2014-től ajánlásban¹⁹ rögzítette a különböző tartamú nyugdíjbiztosítások esetében a jelenlegi alacsony kamatkörnyezetben elfogadhatónak számító, általa még tisztességesnek tekintett értékeket. Az ajánlás továbbá termékszinten fogalmazza meg azokat az elvárásokat, amelyeket az MNB fontosnak tart az ügyfélelőnyök biztosítása és a szolgáltatók hosszú távon fenntartható működése szempontjából, melyek a következők. A termék szerkezete legyen egyszerű, átlátható, az ügyféligényeket már a termékfejlesztés során vegyék figyelembe. Az ügyfél az igényeinek megfelelő szerződést köthessen, és a biztosító ne legyen érdekelt a szerződés lejárat előtt történő megszűnésben. A termékeket olyan személyek közvetítsék, akik ismerik a termékek sajátosságait és megfe-

18 A nyugdíjpénztári tagok díjterhelése (2000–2014), <http://www.mnb.hu/letoltes/a-nyugdijpenztari-tagok-dijterhelese2000-2014-1.pdf> (letöltés: 2016. 04. 24.).

19 Lásd. A Magyar Nemzeti Bank 2/2014. (V. 26.) számú ajánlása a nyugdíjbiztosításokról (13. lj.).

lelő befektetési ismeretekkel rendelkeznek. Az adózási ösztönző az ügyfél megtakarítását gyarapítsa; a nyugdíj szolgáltatás lehetőleg élethosszig tartó járadék formájában kerüljön kifizetésre. A unit-linked biztosítások esetében a biztosítók a befektetések során az életciklus-szemlélet alapján járjanak el, vagyis a várható nyugdíjazás időpontjához közeledve fokozatosan csökkentsék a portfóliók kockázati szintjét.²⁰

Az ajánlás piacra gyakorolt pozitív hatásaként értékelhető, hogy a teljes költség-mutatók tényleges értékei az ajánlott szintek alá csökkentek, miután a biztosítók a termékek többségét módosították, illetve egy részüket megszüntették, vagyis a limitek alatti tartományban versengenek egymással a biztosítók, és ennek eredményeként léteznek kifejezetten alacsony, 1-2% körüli TKM^{Ny}-nyel rendelkező konstrukciók is.²¹

A NYESZ-re mindössze annyi előírás vonatkozik, hogy az éves számlavezetési díj nem haladhatja meg az éves átlagos állomány 1%-át (de minimum 2000 Ft felszámítható), illetve az ügyfél által befizetett összegekből első alkalommal történő pénzügyi eszköz-vásárlás költségmentes.

A fentiek alapján a szabályozás nem egységes a költséglimit tekintetében, hiszen a nyugdíjbiztosításokra ilyen jogszabályi előírások egyáltalán nem vonatkoznak. Pénzügyi fogyasztóvédelmi és versenysemlegességi szempontból megfontolandó lehet ezek esetében is korlátozások bevezetése, pl. a TKM^{Ny} maximális értékének kötelezettségként való előírása. Ezekben túlmenően érdemes megvizsgálni a NYESZ-nél a számlavezetési díj felső határa csökkentésének lehetőségét.

A nem a költséglimitre vonatkozó, de az ügyfeleknek valamilyen módon mégis költségmegtakarítást vagy egyéb előnyt eredményező konstrukciók egyike a tagi kölcsön, melyet a tag vehet fel az önkéntes nyugdíjpénztártól az egyéni számláján nyilvántartott összeg 30%-ának erejéig legfeljebb egyéves futamidővel, de akár többször is egymás után, ha visszafizette az előzőleg felvett kölcsönt. Ez lehe-

tővé teszi, hogy a tagok átmeneti vagy tartós jelleggel egyszerű, gyors eljárás után a piaci hitelekhez képest jelentősen kedvezőbb kamatozású hitelhez jussanak. A másik ilyen típusú önkéntes nyugdíjpénztári konstrukció a tagi lekötés, amikor az egyéni számlaegyenleg legfeljebb 50%-a felajánlható hitelintézet részére az attól felvett hitel biztosítékként, így elkerülhető, hogy jelzáloggal és elidegenítési tilalommal terheljék meg a tag lakását vagy más ingatlanát.

A befektetési lehetőségek spektrumát szélesíti az a 2016-tól hatályos rendelkezés²², amely lehetővé teszi a választható portfóliós rendszert működtető pénztáraknak, hogy felkínálják a tagok számára megtakarításaik két választható portfólió közötti megosztását, ezzel még jobban diverzifikálhatóbbá tehető a befektetések összetétele és kockázata.

3.2. Az állam öngondoskodást támogató tájékoztatási és oktatási tevékenysége

3.2.1. A jelenlegi és a potenciális ügyfelek tájékoztatása

A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény 4. § (9) bekezdése értelmében a Magyar Nemzeti Bank („MNB”) mint a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletét ellátó intézmény feladata – többek között – „a pénzügyi szervezetek által nyújtott szolgáltatásokat igénybe vevők érdekeinek védelme, a pénzügyi közvetítőrendszerrel szembeni közbizalom erősítése”²³.

„A Magyar Nemzeti Bank

- feladatának tekinti a pénzügyi kultúra és ismeretterjesztés, a pénzügyi tudatosság, valamint az ezt megalapozó közgazdasági és társadalmi gondolkodás, illetve az ehhez kapcsolódó intézményrendszer és infrastruktúra fejlesztését; [...];

20 BANYÁR József, NAGY Koppány, SZEBELÉDI Ferenc, WINDISCH László, ZUBOR Zoltán: A nyugdíj-biztosítási ajánlás hátttere, MNB-Szemle, 2014. (július), 23–35.; <https://www.mnb.hu/letoltes/banyar-jozsef-nagy-koppany-szebeledi-ferenc-windisch-laszlo-zubor-zoltan.pdf> (letöltés: 2016. 04. 26.).

21 Lásd Bankszektoron kívüli pénzügyi piacok kockázati jelentése (12. lj.), 25.

22 Az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról szóló 1993. évi XCVI. törvény 49/B. § (6) bekezdés, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300096.TV (letöltés: 2016. 03. 23.).

23 A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény 4. § (9) bekezdés, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300139.TV (letöltés: 2016. 03. 07.).

- részt vállal a jegybanki felügyeleti és fogyasztóvédelmi tevékenységgel kapcsolatos tanulmányok, ügyfél-tájékoztatók készítésének és közzétételének, a civil fogyasztóvédelmi szervezetek tevékenységének támogatásában; [...]”²⁴

Fentiek szellemében az MNB számára kiemelt fontossággal bír az öngondoskodás, ezen belül a hosszú távú, nyugdíjcélú megtakarítások ösztönzése is.

A pénzügyi kultúra szintje növelésének alappillére, hogy a fogyasztók tudatosan hozzanak döntéseket a nyugdíjas éveik anyagi biztonságát illetően. E pénzügyi tudatosság kiépítését elősegítőként készített az MNB ún. Pénzügyi Navigátor Füzeteket²⁵ egyrészt a nyugdíjbiztosítás²⁶, másrészt a NYESZ²⁷ témakörében. Jelenleg előkészületben van az önkéntes nyugdíjpénztárakról szóló füzet kiadása is. A jogi szakkifejezéseket, bonyolult megfogalmazásokat mellőző, a fogyasztók számára könnyebben érthető, tájékoztatósi céllal készített e témában írt kiadványok online és nyomtatott formában egyaránt megjelennek. E füzetek a bankfiókokon túl a kormányablakoknál, illetve a pénzügyi tanácsadói irodahálózat²⁸ kirendeltségein, valamint az országos pénzügyi fogyasztóvédelem keretei között működő civil szervezetek rendezvényein is elérhetők.

Az MNB a honlapján, annak fogyasztóvédelmi microsite-ja alatt jeleníti meg és pénzügyi fogyasztóvédelmi aspektusból ismerteti²⁹ bővebben a fenti fejezetek során már részletezett nyugdíjcélú megtakarítások három fő fajtáját (nyugdíjpénztárak, NYESZ, nyugdíjbiztosítás). Az itt található, fogyasztók számára készített összefoglaló táblázat³⁰ jól szemlélteti a főbb nyugdíjcélú megtakarítási formák egyes típusainak legfontosabb sajátosságait, pl. a rendszeres fizetési kötelezettség, illetve az adóról való rendelkezés mértékét, a termék hordozhatóságát, az ügyfél részéről szükséges befektetési ismeretek szintjét.

Az MNB törekszik arra, hogy minél több kommunikációs csatornát felhasználva, célcsoport-specifikusan juttassa el üzeneteit a fogyasztók irányába. Ennek megfelelően fenti témában jelenleg 60 másodperces társadalmi célú reklámfilmet készít, mely a hosszú távú öngondoskodás fontosságára hívja fel a figyelmet, továbbá folyamatban van olyan, közel ötperces edukációs kisfilm előkészítése is, mely az alaposabb, körültekintőbb informálást teszi lehetővé a lehetőségek és azok előnyeinek részletesebb kifejtése útján.

Az MNB nemcsak a fogyasztóvédelmi tevékenysége keretében, hanem a prudenciális felügyeléshez kapcsolódóan, részben jogszabályi kötelezettségek-ből adódóan, részben saját indítatásból többféle adatkört tesz közzé honlapján, amelyek segíthetnek a fogyasztóknak az érintett megtakarítási formák közötti döntések meghozatalánál vagy akkor, ha konkrét intézményt, illetve azon belül konkrét terméket/portfóliót kívánnak kiválasztani. A fentebb tárgyalt megtakarítási formák közül az önkéntes nyugdíjpénztárak tájékoztatói kötelezettségére vonatkozó előírások tekinthetők a legrészletesebbnek, így nem meglepő, hogy ez a szektor teszi közzé a működését jellemző legtöbb adatot, információt. Ezek közül kiemelendő a hozamráták közzététele, amelyet az MNB a pénztári adatszolgáltatások alapján a tárgyévét követő évben március 15-ig megjelentet.³¹ A bemutatandó adatok köre időről időre változik, ahogy egyre hosszabb időtávra állnak rendelkezésre hozamráták. A legutóbbi – az MNB által kezdeményezett – jogszabály-módosítás szerint 2016-tól közzé kell tenni a fedezeti tartalékra, illetve a választható portfóliókra vonatkozó tárgyévi éves bruttó, nettó hozamrátát és referencia-hozamrátát, valamint a 10 és 15 éves átlagos nettó hozamrátákat és referencia-hozamrátákat is. A bruttó hozamráta és a referencia-hozamráta különbsége megmutatja, hogy a vagyonkezelő, illetve saját vagyonkezelés esetén a pénztár a vagyonkezeléshez kapcsolódó

24 Magyar Nemzeti Bank – Tudás és Érték – Társadalmi Felelősségvállalási Stratégia – 2014, <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-tarsadalmi-spread-low-1.pdf> (letöltés: 2016. 03. 07.).

25 <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/dontenem-kell/navigator-fuzetek> (letöltés: 2016. 03. 08.).

26 <https://www.mnb.hu/letoltes/22-nyugdijbiztositas-1022.pdf> (letöltés: 2016. 03. 08.).

27 <https://www.mnb.hu/letoltes/23-nyesz-1022.pdf> (letöltés: 2016. 03. 08.).

28 <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/civil-halo/civil-halo-a-fogyasztokert> (letöltés: 2016. 03. 08.).

29 <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/dontenem-kell/ongondoskodas/nyugdij-celu-ongondoskodas> (letöltés: 2016. 03. 08.).

30 <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/dontenem-kell/ongondoskodas/nyugdij-celu-ongondoskodas/nyugdij-celu-ongondoskodasi-termekek-osszefoglalasa> (letöltés: 2016. 03. 08.).

31 <http://www.mnb.hu/letoltes/nyugdijpenztari-hozamok-2006-2015-kozvetetel-vegleges.pdf> (letöltés: 2016. 03. 19.).

költségek levonása nélkül túl tudta-e teljesíteni a viszonyítási alapot jelentő pénz- és tőkepiaci indexek teljesítményét, míg a nettó hozamráta az ezen költségek levonása után a tagok egyéni számláin jóváírható befektetési eredményt meghatározó hozamrátát adja meg. Az MNB a pénztári tájékoztatást kiegészíti a fenti időszakokra vonatkozó inflációs index ismertetésével annak érdekében, hogy a tagok láthassák, a pénztár milyen mértékű nettó reálhozamot tudott elérni.

Az MNB által szintén évente publikált, de nem jogszabály által előírt kimutatás a díjterhelési mutató³², amely az egyes pénztárak esetében a fedezeti tartalékhoz viszonyítva fejezi ki a tárgyévben működési és likviditási célra levont összes tagdíj, valamint vagyon- és letétkezelési költség százalékos arányának összegét. A díjterhelési mutató mellett várhatóan 2017-től megjelenik a kidolgozás alatt álló önkéntes nyugdíjpénztári TKM, amely kompatibilis lesz az ugyanekkortól publikálandó nyugdíjbiztosítási TKM^{Ny}-nyel, így kizárólag a költségszempontok alapján közvetlenül összehasonlíthatóvá válik majd egy azonos tartamú és díjfizetésű önkéntes nyugdíjpénztári és nyugdíjbiztosítási konstrukció.

További lehetőségként létre lehetne hozni olyan nyugdíjkalkulátort is, amely a felhasználó által megadott főbb paraméterek (felhalmozási idő hossza, átlagos éves egyéni/munkáltatói befizetés, járadékos időszak hossza) és az adott pénztárra/választható portfólióra érvényes tényleges tagdíjmegosztási arányok, hosszú távú átlagos nettó reálhozamráták alapján becslést ad arra, hogy mekkora jelenértékű járadékot lehetne elérni a modellbeli feltételek teljesülése esetén. Ezzel egyrészt kézzelfoghatóan lehetne szemléltetni, hogy mekkora összeget kellene rendszeresen félretenni nyugdíjcéllra, másrészt azonos felhasználói paraméterek esetén könnyebben összehasonlíthatóvá válna a különböző pénztárak várható teljesítménye. A kalkulátor alkalmazása kiterjeszhető lehetne akár a nyugdíjbiztosításokra is, még szélesebb körű összevetést lehetővé téve. A NYESZ esetében azonban mindez nem javasolt, tekintettel arra, hogy a költségek és az elért hozamráták egyrészt nem publikusak, más-

részt az egyéni szintű befektetési döntések sokszínűségéből adódóan rendkívül nagy szórást mutatnak.

Tekintettel a cafeteria-rendszer 2017-től várható átalakítására, célszerű fokozott hangsúlyt helyezni a tájékoztatás során arra, hogy a munkavállalók az eddig a rendszer keretében igényelt önkéntes nyugdíjpénztári munkáltatói hozzájárulásokat legalább részben pótolják valamilyen nyugdíjcélú megtakarítási formába való egyéni befizetésük növelésével.

3.2.2. Diákok pénzügyi oktatása

Az eddigiekben ismertetett tájékoztatási tevékenység elsősorban a már rendszeres jövedelemmel rendelkezőket célozza meg. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni a közép- és felsőfokú oktatásban tanuló diákokat sem, miután néhány éven belül ők is belépnek a munkavállalók táborába, és nagyobb valószínűséggel kezdenek el nyugdíjcélú megtakarítást képezni, ha már előzőleg szélesebb körű ismereteket szereztek a témát érintően, ráadásul ezáltal közvetett módon családjukat, ismerőseiket is ösztönözhetik az öngondoskodásra.

A diákok országos szinten megvalósuló tájékoztatását az érintettek nagy száma következtében alapvetően a kormányzatnak lenne célszerű megszerveznie, amelyhez az MNB az előadásokat tartó tanárok felkészítésével és az oktatási anyagok összeállításával nyújtana szakmai segítséget. Már jelenleg is léteznek olyan együttműködések, amelyekben az MNB is részt vesz. Szakmailag meghatározó szerepet tölt be pl. a Pénziránytű Alapítvány („Alapítvány”), mely 2008-ban – a Diákhitel Központ, a Magyar Bankszövetség és a Magyar Nemzeti Bank együttműködésével – abból a célból jött létre, hogy „[...] a hatóságokkal, civil szervezetekkel és piaci szereplőkkel együttműködve pénzügyi tudatosságot fejlesztő programokat dolgozzon ki és valósítson meg”. Az Alapítvány [„küldetése, hogy segítsék az egyének és a családok felelős, megalapozott anyagi döntéseit, és szemléletformáló programjai eredményeként javuljon a lakosság pénzügyi tudatossága.”]³³ Az együttműködés eredményeként említhető a közelmúltban megjelent Irány-

32 Lásd A nyugdíjpénztári tagok díjterhelése (19. l.).

33 <http://www.penziranytu.hu/magunkrol> (letöltés: 2016.03.23.)

tű a pénzügyekhez című tankönyv³⁴, amely a középiskolások alapvető pénzügyi ismeretekre történő oktatása során használható fel.

Javasolt kiterjeszteni a tájékoztatást az előregedő társadalom okozta nyugdíjprobléma felvázolásán keresztül az öngondoskodás szükségességének a megértésére, valamint az intézményesített nyugdíjcélú megtakarítási formák lényeges jellemzőinek a bemutatására, lehetőség szerint minél több szemléltető gyakorlati példa révén. Érdemes és hasznos lenne ezen túlmenően megismertetni a diákokkal azokat a hitelesnek tekinthető kiadványokat, honlapokat, amelyek az érdeklődők számára további részletesebb információkkal szolgálhatnak a témakört illetően.

4. Összegzés, konklúzió

A nyugdíjcélú öngondoskodás fontossága vitán felül egyre inkább előtérbe kerül, ahogy mind több cikk, tanulmány foglalkozik a magyar társadalom gyorsuló ütemű előregedésével és az állami nyugdíjrendszerre ebből adódóan nehezedő nyomással, amely már 15-20 éven belül kikényszerítheti annak átalakítását. Ennek egyik következménye lehet a jövőben megállapítandó nyugdíjak szintjének csökkenése ahhoz képest, mint amit ugyanolyan jövedelmek és szolgálati idő alapján jelenleg megállapítanak. Az időskori jövedelemszint nagyobb mértékű csökkenése különösen a minimálbér és a nemzetgazdasági átlagkereset közötti bérsávokba tartozók esetében okozhat komoly problémát, ebből adódóan elsősorban náluk van kiemelt jelentősége az öngondoskodás további állami ösztönzésének, mivel ezen rétegek megtakarítási képessége igen alacsony. A fiatalok ösztönzése szintén nagyon fontos, részben az alacsonyabb pályakezdői fizetések, részben a még nem kellő mértékű nyugdíjcélú megtakarítási hajlandóságuk következtében. Ezen túlmenően célszerű lenne kedvezményes közterhekkal támogatni az olyan munkáltatói hozzájárulásokat, amelyek feltétele az egyidejűleg történő egyéni be-

fizetés, illetve extra kedvezményeket biztosítani a kizárólag a nyugdíjkorhatár elérésekor felvehető megtakarításoknak.

Vannak továbbá olyan területek, ahol nem anyagi vagy egyéb ösztönzőkkel, hanem információk széles körű terjesztésével lehet befolyásolni a lakosság gondolkodását, tudatosságát, illetve hozzáállását az öngondoskodáshoz. Ebben kiemelt szerepe lehet az MNB-nek, amely mind prudenciális, mind fogyasztóvédelmi szempontok alapján folyamatosan ad ki olyan szabályozási eszközöket (rendeletek, ajánlások), illetve jelentet meg olyan információkat (termékismertető, komparatív táblázatok, közvéleményesítések), amelyek segítik a fogyasztókat az egyes terméktípusok jobb megismerésében, azok összehasonlításában.

Arra is kiemelt hangsúlyt kell helyezni, hogy ne rendüljön meg az intézmények iránti bizalom, ehhez a felügyeleti hatóságként eljáró MNB a hatékony és rendszeres ellenőrzéseken túlmenően a hiteles és a befektetéseket szavatoló garanciális elemeket kiemelő kommunikációval tud hozzájárulni.

A diákok tájékoztatásával is érdemes szervezett keretek között foglalkozni; természetesen ennek teljes körű megvalósítása komplex és csak hosszabb távon végrehajtható feladat, azonban az öngondoskodási szemlélet fiatal korban történő megalapozása érdekében célszerű ezt minél hamarabb megkezdeni. Az ehhez elsődlegesen szükséges állami szerepvállaláshoz az MNB szakmai segítséget nyújthat.

A tanulmányban bemutatott intézményesített megtakarítási formák kellően kiforrottnak tekinthetők abból a szempontból, hogy az alapvetően azonos célt az eltérő egyéni igényeknek és lehetőségeknek megfelelően lehessen általuk elérni. A fogyasztók és az állam közös érdeke, hogy minél magasabb legyen azok aránya, akik ezek közül legalább az egyikben rendelkeznek nyugdíjcélú megtakarítással. Ennek eléréséhez azonban a jelenleginél erőteljesebb állami szerepvállalásra van szükség mind a pénzügyi és egyéb jellegű ösztönzők, szabályozók, mind a tájékoztatás, pénzügyi oktatás területén.

34 MERÉNYI Zsuzsanna–VASNÉ BOTÁR Ágnes–FRITZ SEPÜLVEDA Pablo Arnoldo: Iránytű a pénzügyekhez – Tankönyv 9–10. évfolyamos diákok számára, Könyvtárellátó Nonprofit Kft., Budapest, 2016, 201.; <http://penziranytu.hu/bemutatjuk-az-iranytu-penzugyekhez-cimu-tankonyvet> (letöltés: 2016. 04. 29.).

